PREȚUL SÎNGELUI

DE

M. Stelmah

E. S. P. L. A. – CARTEA RUSĂ

M. Stelmah

PREȚUL SÎNGELUI

ROMAN

1959

E.S.P.L.A. • CARTEA RUSĂ

În romîneşte de *Nicolae Teică* şi *Mihai Cardaş*
Coperta şi ilustraţiile de *N. Popescu*

Михайло Стельмах
КРОВ ЛЮДСЬКА-НЕ ВОДИЦЯ
Роман
Державне видавництво
Художньої літератури
Київ 1958

CUVINT INAINTE

Ucraina cu stepele sale nesfîrşite, cu nesfîrşita poezie a apelor sale, cu tradiţia ilustră a lui Gogol şi Şevcenko i-a dăruit lui Mihailo Stelmah o sensibilitate caracteristică, un temperament liric specific. Optimismul robust, spiritul epopeic i-au fost dăruite însă de Revoluţie. Dintr-o asemenea armonioasă îmbinare s-a născut romanul de faţă

E un roman scris ca un poem.

Patosul, înflăcărarea, romantismul vibrant ori sensibilitatea nu sînt oare trăsături ale liricii ?

Roman-poem, epopee lirică sau oricum altfel ar putea fi considerat (critica literară sovietică, elogioasă, l-a denumit cînd „poem romantic în proză", cînd „poem eroic"), romanul lui Mihailo Stelmah se inspiră, ca multe alte opere de căpătîi ale literaturii sovietice, din viguroasa poezie a Revoluţiei. Aici şi numai aici trebuie căutat izvorul acelui lirism care impregnează cartea, care se împleteşte, se sudează, se contopeşte într-un chip fericit cu substanţa sa epică. Această împletire surprinzătoare între liric şi epic, capabilă de mari efecte artistice, constituie de fapt personalitatea distinctă a autorului, autentica sa originalitate.

Stelmah nu este un nume necunoscut pentru cititorul romîn. În urmă cu cîţiva ani au apărut la noi cele două volume ale „romanului-cronică" *Marea familie*, amplă frescă a vieţii şi dezvoltării satului ucrainean din anii ce au urmat războiului civil şi pînă la sfîrşitul Marelui Război de Apărare a Patriei.

Scriitorul, care s-a impus atenţiei cititorilor şi criticii (*Marea familie* a fost distins cu premiul Stalin) printr-o operă de largă respiraţie epică, debutase însă la vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, în 1937, cu

cîteva culegeri de versuri. Părăsind uneltele poetului, Stelmah a rămas însă cu o viziune profund lirică, cu o sensibilitate mereu poaspătă, cu o nesecată capacitate de a se emoționa în fața a tot ceea ce este frumos și măreț în viață. *Marea familie* și mai ales romanul de față ilustrează cu prisosință această afirmație.

Cîmpiile și apele Podolei, unde a văzut lumina zilei, l-au încîntat de bună seamă cu frumusețea lor, iar familia sa de țărani muncitori și mai apoi activitatea de învățător printre săteni l-au legat cu trup și suflet de oamenii și întîmplările din ținutul său natal.

Ca mai toți scriitorii sovietici, în timpul Marelui Război de Apărare a Patriei Mihailo Stelmah a luptat în rîndurile Armatei Sovietice ; în primii ani ca artilerist, iar în 1944 în calitate de gazetar.

Romanul care îl consacră și îl face cunoscut în întreaga Uniune Sovietică și peste hotare, „romanul-cronică" *Marea familie*, este scris în 1950. În ultimii ani Mihailo Stelmah a scris romanul de față care precede în timp acțiunea din *Marea familie*. Astfel *Prețul sîngelui* împreună cu *Pe pămîntul nostru* și *Marea încercare* (așa se numesc cele două volume ale romanului *Marea familie)* constituie o nouă operă monumentală a literaturii ucrainene, o trilogie de vaste proporții care cuprinde zeci și zeci de personaje și le urmărește destinul pe parcursul unui sfert de veac. Desfășurarea vieții lor constituie de fapt istoria eroică a satului ucrainean din ultimii ani ai războiului civil pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial.

Romanul începe dramatic, prin relatarea sobră a unei crime de neiertat : ...*„alaltăieri, pe la al treilea cîntat de cocoș, bandiții îl ciuruiseră cu mitraliera pe Vasil Pidiprigora... După ispravă, i-au pus pe piept lui Vasil listele cu noile loturi de pămînt și i le-au țintuit, cu un piron în opt mucbii, în inima caldă încă."*

Satul Novobugovka trăiește evenimentul important al împroprietăririi. Moșierii au fost alungați, au rămas însă chiaburii, iar prin împrejurimi mai bîntuie cete de bandiți, rămășițe ale bandelor lui Petliura. Adunarea țăranilor săraci hotărîse împărțirea pămîntului, întocmise listele cu loturile cuvenite fiecăruia și se pregătea să treacă la fapte. Uciderea lui Vasil Pidiprigora urmărea să-i înfricoșeze.

Așadar satul Novobugovka ilustrează, la scară mică, o etapă nouă a revoluției : începutul – cu mari greutăți, în condițiile războiului civil încă neterminat – al construcției. În luptă cu ultimele bande contrarevoluționare, în luptă cu chiaburii îndîrjiți, în luptă cu foametea și sărăcia, în luptă cu conștiința înapoiată... Într-un cuvînt : *în luptă*. Ori tocmai **aici rezidă dramatismul și, totodată, lirismul romanului. Totul e atît de**

greu, atît de chinuitor de greu și totuși atît de frumos și de înălțător! De ce? Pentru că oamenii visează și, mai ales, luptă pentru visurile lor. Revoluția a descătușat nu numai visurile, dar și forța de a le transforma în realitate.

Pentru Timofi Gorețvit, în modestia sa, fericirea înseamnă foarte puțin: *„un coltuc de pîine în mînă și cizme în picioare..."* Dar oare nu te face fericit tocmai lupta conștientă pentru fericire, sentimentul că *o faci* cu propriile tale mîini, că o cucerești zi de zi, pas cu pas?

Poate că aceasta este ideea poetică a cărții lui Stelmah, poate că de aici izvorăște acel șuvoi de optimism și forță, acel romantism generos născut de Revoluția din Octombrie.

Mărețele construcții ale socialismului, colectivizarea erau încă departe. Puterea Sovietică de abia se consolida. Cînd fostul matroz Svirid Miroșnicenko, secretar al organizației de partid din sat, cere, la Comitetul județean, acte de împroprietărire, i se răspunde: *„Dar de unde-ai vrea să luăm hîrtie pentru actele tale? Nu vezi? Tipărim ziarele pe hîrtie de împachetat, iar mandatele le batem pe dosul terfeloagelor din arhive. Și uite drăcovenie: pe o parte e ordonanța noastră, pe cealaltă te amenință pajura țaristă cu bățul. S-au întîlnit două puteri pe un petec de hîrtie..."* Numai că pajura țaristă mai rămăsese doar pe hîrtie, în timp ce Puterea Sovietică dădea pămînt țăranilor.

Pentru Timofi Gorețvit, acest pămînt este viu. *„Nu măsor pămîntul cu lănțugul"*, spuse el. Și la nedumerirea lui Svirid, răspunde: *„Numai boierilor le-a dat prin cap să pună în lanțuri oamenii și ogoarele. Noi o să măsurăm în așa fel, încît să nu jignim pămîntul. Cu el trăim, va să zică și el e viu."*

Creind o imagine de rară plasticitate, Mihailo Stelmah surprinde, într-unul din cele mai frumoase pasaje ale romanului, realitatea atît de contradictorie a acelor ani. Singur în ograda sa, într-o noapte de basm, Timofi alege o prăjină de ulm *„cu măduva roșie, ca sîngele omului"* și începe să cioplească stînjenul cu care va măsura în zori pămîntul. Sub bătaia lunii, așchiile zboară *„asemănătoare unor pene albe"*. Totul, în această scenă, e impregnat de poezie, de un romantism plin de gingășie; stînjenul cioplit de Timofi capătă trăsăturile unei ființe vii și înțelesurile surprinzătoare ale unui simbol. Deodată, această scenă profund lirică devine, pe neașteptate, dramatică: *„Timofi avu simțămîntul că îl pîndește cineva"*. Sentimentul acesta este supărător, dar Timofi continuă să cioplească stînjenul; privirea iscoditoare i se înfige parcă între umeri, însă nu îl poate opri din lucru. În ciuda acestei amenințări oarbe Timofi Gorețvit mînuiește mai departe dalta și

burghiul, îndeplinind parcă nu o muncă obișnuită de dulgher, ci o însemnată misiune istorică.

Nu se poate să nu descoperi în acest pasaj unul din adîncile simboluri ale romanului. Frumusețea, poezia vieții – pare să spună Stelmah – sînt pîndite la tot pasul de dușmani. Nimic nu se poate înfăptui fără luptă. Teama lui Timofi nu se dovedește însă neîntemeiată. Pînă la urmă în poartă se deslușește silueta neagră a lui Sicikar, speculant și afacerist dubios. *„Astăzi omul cioplește un stinjen, mîine i se cioplește lui coșciugul"*, amenință el fără ascunzișuri.

În satul Novobugovka se înfruntă două lumi. Lupta de clasă îmbracă formele cele mai ascuțite. Conflictul este violent, încleștarea – dramatică. Stelmah nu simplifică, nu schematizează. Lupta este grea, dușmanii sînt încă puternici și mai au sprijinul unor bande înarmate. Revoluția se înfăptuiește „cu prețul sîngelui". Miroșnicenko își pierde copiii, împușcați cu bestialitate de un chiabur, Timofi Goreț vit piere și el în apele rîului, de asemenea împușcat de bandiți. Durerile eroilor, ca și bucuriile, sînt imense și profunde, răscolitoare. După moartea copiilor și a celui mai bun prieten al său, Svirid își află mîngîierea, ca un copil, în tovărășia mamei sale adoptive. Emoționantă, plină de gingășie și tristețe, copleșită de o poezie gravă, scena acestei întîlniri ne ajută să înțelegem și mai adînc bogatul univers sufletesc al eroului.

Eroismul personajelor e firesc și subînțeles, uneori anonim, contopit cu modestie în avîntul eroic, de masă al Revoluției. Învățătorul Grigori Marcenko este unul din acești eroi necunoscuți. *„Cum crezi că-mi pot ajuta să adun copii la școală?"* îl întreabă el pe Miroșnicenko. *„Eu știrnesc cîinii prin sat, bătînd în porți ca să-i înscriu, dar părinții îi ascund de mine cum ascund grîul de voi. Îi ascund pe viitorii profesori și savanți, în fața cărora poate că se vor descoperi cîndva statele!... Interesant, nu? Ei, dacă-i așa, te rog îmbucă din pîinea mea, deși cam miroase a pap..."* Însuflețit, visător, romantic, învățătorul face noaptea cizme pe care le vinde, pe ascuns, în județul vecin, pentru o bucată de pîine.

„Nu-i nimic, spune el, toate astea sînt trecătoare ca iarba cîmpului. Noi însă trebuie să făurim ceva nepieritor. Fiecare generație își are eroismul ei, tragediile ei. Cînd vom fi bătrîni, Svirid Iakovlevici, ce-o să mai rîdem amintindu-ne în fața tinerilor învățători, îmbrăcați în haine frumoase, cum un coleg al lor a fost nevoit, în timpul revoluției, în epoca celor mai măreț e decrete din istoria omenirii, să vîndă cizme pe sub mînă la piață, ca să nu fie nevoit să părăsească școala și să nu facă jocul celor ce croncănesc împotriva revoluției."

Dacă înflăcărarea, entuziasmul fac din Grigori Marcenko unul din personajele cele mai luminoase ale romanului, întruchipînd trăsăturile noi ale intelectualului militant, participant activ la transformarea revoluționară a satului, dezorientarea și neutralismul altui învățător, Danilo Pidiprigora, conturează profilul altei categorii de intelectuali. Destinul acestui om, amăgit de propaganda naționalistă a albilor, e urmărit îndeaproape de romancier. Ajuns sotnic în trupele lui Petliura, Danilo Pidiprigora își dă seama că au început să i se clatine convingerile, că s-a lăsat derutat de minciuna patriotardă a albilor. Un proces lăuntric complex și îndelungat, dramatic, se desfășoară în sufletul învățătorului dezvăluind un fond sănătos, o căutare sinceră a adevărului. Danilo găsește în sine curajul de a-și mărturisi că a fost înșelat amarnic, că a înfăptuit cea mai mare greșeală din viață, înrolîndu-se în bandele lui Petliura. Adînc cutremurat de această descoperire, Danilo găsește încă destulă forță pentru a o rupe cu trecutul. Fuga prin mlaștină către casă simbolizează parcă soarta dureroasă a dezrădăcinatului, amintind întrucîtva de sfîrșitul tragic al lui Grigori Melehov. Numai că învățătotul Pidiprigora va reuși să se apropie de înțelegerea noii vieți care a cuprins satul său.

Episodul acesta îi prilejuiește scriitorului o adîncă investigație în lumea confuză, dezordonată a bandelor petliuriste. Scena de extraordinară autenticitate demască lipsa oricăror convingeri și principii la aceste trupe de adunătură. Victoriile Armatei Roșii destramă banda tătucului Palîliulka. Cei ce își mai iubesc patria trec de partea regimentelor roșii, ceilalți se ascund prin sate ori îngroașă turma fugarilor albi ce se adăpostesc în Polonia.

Ura scriitorului împotriva dușmanilor revoluției încălzește aceste pagini pînă la temperatura fierului roșu. Cinismul dezgustător al spionului Barabolea care citează cu delicii „intelectuale" fraze din *Așa grăit-a Zarathustra*, ori figura „primului-ataman" Petliura, farseur cu gesturi și fraze de caricatură jalnică, ridicol ca un Napoleon de vodevil, sînt personaje în care ura prozatorului și-a găsit o armă în ironia incisivă, în satira distrugătoare.

Stelmah urmărește decăderea bandelor petliuriste pînă la treptele cele mai de jos. Refugierea în tîrgușorul polonez Tarnov, unde Petliura își instalează „guvernul" în mizerul hotel *Bristol* ale cărui apartamente *„miroseau groaznic a bucătărie"*, este descrisă cu usturătoare ironie. Înjosirea morală, renunțarea la orice convingeri și principii îl duc definitiv pe podpolcovnicul Poghiba în tagma trădătorilor, a spionilor, a criminalilor de teapa lui Barabolea.

Profund demascatoare, aceste episoade amintesc de acele pasaje din roman în care scriitorul descrie portretele, acțiunile ori adunările chiaburilor din Novobugovka.

Stelmah urăște dușmanii cu aceeași forță cu care își iubește eroii înaintați, luptători pentru cauza Revoluției.

Figura sinistră a lui Sicikar ori crimele bestiale comise de Varciuk sînt astfel înfățișate încît amintirea acestor personaje trezește în cititor nu numai ură, dar și o repulsie fizică, organică. Înverșunat, pătimaș, Stelmah exclude asemenea lepădături din sfera omenescului. Tocmai pentru că iubește atît de mult măreția și frumusețea omului.

Această măreție și frumusețe este întruchipată în figurile revoluționarilor, activiștilor, luptătorilor neînfricați pentru fericire. Svirid Mirošnicenko, Atanas Donelaitis, Neciuiviter și-au închinat toată viața acestei lupte. Existența lor este eroică și exemplară în sensul marilor epopei din trecut. Dar este proiectată în viitor în sensul epopeilor realismului socialist.

Poezia, umorul și autenticitatea acestei cărți amintesc de Șolohov. Dar Stelmah nu-și copiază maestrul, ci trece experiența acestuia prin filtrul propriei sale personalități în care lirismul specific ucrainean își pune pecetea distinctă.

Romanul conține numeroase scene memorabile prin hazul lor, prin autenticitatea vieții țărănești. Amintim doar una : prima acțiune independentă a Mariikăi Bondar care, în lipsa bărbatului său, dă o bucată de pămînt în schimbul unui cal. Hazul și pitorescul episodului nu sînt gratuite. Momentul acesta surprinde de fapt începutul de emancipare al Mariikăi, chiar dacă sfîrșește, comic și realist, printr-o bătaie.

Mihailo Stelmah descoperă uneori surprinzătoare reacții și ascunzișuri sufletești la eroii săi. O subtilitate remarcabilă, o rară finețe în investigarea celor mai adînci straturi sufletești fac din acest romancier un psiholog cu o acută sensibilitate. Bogata și complexa viață sufletească a personajelor se dezvăluie uneori doar printr-un simplu gest, printr-un cuvînt. Totul e să „vezi" acest gest, totul e să „auzi" acest cuvînt. Stelmah „vede" și „aude" pentru că simte și cunoaște profund sufletul omenesc.

Iată de pildă un dialog în care aceeași Mariika îi cere lui Mirošnicenko un lot de pămînt și pentru pruncul ei ce va vedea în curînd lumina zilei.

„– Svirid Iakovlevici... vru Mariika să continue cu rugămințile, dar deodată se opri cu fața luminată de fericire, atentă la ce se petrece în

trupul său. Apucă repede mîna lui Miroşnicenko, şi, fără să se ruşineze, i-o apăsă pe pîntec. Îl simţi ? Mişcă !

O zvîcnitură, apoi alta încălzi palma lată a lui Miroşnicenko. Simţea sub degetele sale cum palpită o viaţă nouă care cerea şi ea pămînt.

Lui Svirid momentul acesta îi aminteşte de vremea cînd trăia soţia sa. Pradă acestei amintiri... *„luă mîna aspră a Mariikăi, o duse la buze şi o sărută ; aşa cum sărută copiii mîna mamei lor.*

– Vai de mine, Sviride, ce faci ? şopti 'emeia cu teamă, înţelegîndu-l greşit. Ce ai, dragă omule ?

Era fericită, speriată şi ruşinată, aproape ca în serile cînd începuse să-i dea tîrcoale Ivan al ei.

Dumnezeule mare ! Nimeni, nici chiar propria ei fiică, nu-i sărutase vreodată mîna ! Numai pentru această nemărginită duioşie, l-ar fi urmat pe Svirid pînă la capătul pămîntului. Dar îndată alungă cu totul gîndurile urîte : doamne-doamne, uite cum un pic de duioşie pierde o inimă de femeie !... Iar Svirid, care habar n-avea ce se petrecea în sufletul ei, îi spuse tocmai ce aşteptase ea să audă cu cîteva minute mai înainte :

– Fie, Maria, vino mîine pe cîmp. Vezi să te trezeşti la timp. Îi şoptesc eu două vorbe lui Timofi Goreţvit să-ţi mai dea cîteva brazde pe deasupra."

Să urmăreşti într-o singură pagină înlănţuirea neaşteptată a atîtor sentimente profunde e o mare artă, în care Stelmah se dovedeşte a fi un maestru. Dar comentariile nu sînt, oare, de prisos ?

Prozator şi poet, M. Stelmah e un pictor al cîmpiei, al stepei şi al apelor liniştite de şes. Se pare că de la Gogol a preluat acea dragoste plină de înflăcărare pentru natura patriei, descrisă în dezlănţuiri romantice, iar de la Şolohov a învăţat acea subtilă folosire a nuanţelor. Peisagist desăvîrşit şi sensibil, Stelmah are, pe deasupra, urechea deschisă la tot ce este zgomot şi muzică în natură, iar nările fremătătoare, gata să adulmece mireasma pelinului proaspăt răsărit şi aburul pămîntului în primăvară.

...„Pe aceste meleaguri la începutul primăverii pămîntul nu miroase decît a lut reavăn şi a sevă de mesteacăn, pe cînd acum se unea mirosul de frunze veştede cu izul înţepător al mărarului, mireasma merelor cu parfumul dulceag al păpuşilor de tutun, şmacul searbăd al maltului de porumb cu aroma ameţitoare, plăcută şi amăruie de peliniţă. Dar astăzi puţin îţi păsa de ele, şi nu te puteai bucura de aromele pămîntului, căci te gîndeai numai să nu te doboare vreun glonte în numele aceluiaşi pămînt."

De la fericirea modestă a lui Timofi Goreţvit („un coltuc de pîine în mînă şi cizme în picioare") şi pînă la prima planetă artificială a sistemului solar e o distanţă uriaşă.

De peste patruzeci de ani întreaga lume asistă la traiectoria extraordinară a primului stat al muncitorilor şi ţăranilor în drumul său spre comunism. Drumul acesta a început în anii în care au trăit şi au luptat şi eroii cărţii lui Stelmah. În acei ani trebuia începută construirea unei noi societăţi. Revoluţia dădea acea încredere, acel optimism, acea forţă care însufleţeşte eroii romanului.

Pentru ţăranii din Novobugovka lotul de pămînt primit prin decretul lui Lenin nu înseamnă doar o bucată de pămînt. Înseamnă un eveniment nou, revoluţionar : lichidarea exploatării : înseamnă eliberare, înseamnă demnitate, înseamnă primul pas spre fericire.

Deşi relatează întîmplări petrecute în urmă cu aproape treizeci de ani, romanul lui Stelmah degajă, azi, o mare încredere în viitor, un optimism viguros, o puternică senzaţie de vitalitate ; invită la meditaţii adînci şi mobilizează.

Prin aceasta *Preţul sîngelui* se înscrie printre cele mai bune opere create de scriitorii sovietici în ultimii ani şi dovedeşte încă o dată tinereţea veşnică, forţa mereu proaspătă şi nouă a literaturii realismului socialist.

PAUL DIACONESCU

I

De cînd Stepan Kuşnir a căpătat o vacă trupeşă, care înainte vreme fusese a moşierului, se înfăţişa de fiecare dată la adunările comitetului sărăcimii satului cu o turtiţă de unt, învelită într-o cîrpă. Se oprea în faţa mesei grele, cu picioarele curbate, în tăblia căreia altădată se oglindiseră cristalele orbitor de strălucitoare ale candelabrelor boiereşti şi, cu un ciot de coasă, începea să răzuiască turtiţa de unt în pîntecosul opaiţ de lut, asemănător cu un cap de păpuşă sau cu un bulb.

Ţăranii, care şedeau pe bănci şi pe jos şi duhăneau de zor, umplînd odaia cu fum înecăcios de tutun verde, spuneau rîzînd:

— O să moară negustat de dulce, săracu', din pricina opaiţului ăsta!

— Las' că ştie Stepan de ce posteşte: vrea s-ajungă mai repede-n rai!

— Hehe, mulieratic cum e, nu-l prea văd în rai!

— Stepan, dă-ţi măcar pe buze cu niţel unt!

— Nu e nevoie, nu e nevoie! Şi-aşa se dau fetele în vînt după ele!

Ţanţoş şi vîrtos ca o ghindă, Stepan azvîrlea aceste vorbe în timp ce ochii-i mici îi rîdeau în cap; apoi îndrepta şterţul negru, buretos, îşi ştergea degetele prin părul bălai şi, devenind dintr-o dată grav, se strecura pe uşă afară ca nu cumva vreun bandit de chiabur să tragă cu urechea la sfatul sărăcanilor.

Chiar şi în bezna nopţilor de toamnă, ochiul său ager ghicea umbrele nedesluşite care dădeau tîrcoale fostului conac. Atunci se năpustea ca vijelia şi nu rareori cuvîntul vreunui şef de la judeţ sau al lui Miroşnicenko era întrerupt de glasul lui repezit:

— Hai, hai, cară-te de-aici, că n-ai adus tu untul pentru opaiţ!

Auzindu-l aşa, întreaga adunare izbucnea în hohote de rîs:

— Iar îi lămureşte Stepan pe chiaburi!

Afară, în întuneric, Kuşnir îşi continua dezmierdările:

— Hai, năpîrcă, mişcă-te de sub ferestrele noastre, dacă vrei s-ajungi teafăr acasă!

Adunarea amuţea şi oamenii răsuceau, zîmbind, capetele spre uşă: lămurirea continua uneori într-un limbaj mult mai pe înţelesul tuturor — cu pumnii. Şi, la drept vorbind, fostul soldat Stepan nu lumina hardughia de conac de dragul chiaburilor!

Astăzi, însă, venise la adunare cu mîna goală şi cu moartea în suflet, şi, părînd el însuşi o umbră, se strecurase pe pridvorul strîmb, pînă lîngă o coloană rece cu volute în formă de coarne de berbec. Mîinile sale roşii, cu degete scurte, ca frunza arţarului toamna, aci băteau tremurătoare darabana pe marmora neînsufleţită, aci plesneau cu furie peste pantalonii săi de sărbătoare care se roseseră în genunchi. Vedea totul în negru, o durere sfîşietoare îi încleşta inima.

Sărăcanii treceau tăcuţi pe lîngă Kuşnir, cu chipuri la fel de îndurerate: alaltăieri, pe la al treilea cîntat de cocoşi, banditii îl ciuruiseră cu mitraliera pe Vasil Pidiprigora, cel mai bun prieten al lui Stepan. Ar fi omorît-o şi pe mama lui Vasil, dacă unul din ei nu şi-ar fi dat cu părerea că bătrîna şi-aşa e cu un picior în groapă, şi că e mai bine s-o lase să-şi bocească feciorul, ca s-o audă tot comitetul. De un lucru le-a părut rău: că n-au găsit-o acasă pe nevastă-sa! După ispravă, i-au pus pe piept lui Vasil listele cu noile loturi de pămînt şi i le-au ţintuit, cu un piron în opt muchii, în inima caldă încă.

Cu aceste liste pe piept l-au culcat consătenii în sicriu pe îndărătnicul Vasil, cu ochii ca albăstrelele, pentru ca şi la judecata de apoi să vadă dumnezeu şi oamenii pentru ce a fost omorît.

Numai pironul i l-au tras din inima străpunsă şi l-au puş între degetele înţepenite ale mamei: ca să-şi aducă aminte că a avut şi ea odată un fecior. Dar inima ei n-a putut să mai îndure şi acest piron. Era prea greu pentru mîinile-i de mamă care l-au legănat pe micuţul Vasil, l-au strîns la piept, l-au mîngîiat pe creştet ori de cîte ori îl necăjise cineva — mîini pe care i le pusese tremurătoare pe umeri, cînd a plecat să se tocmească argat, mîini care îşi împreunaseră degetele puică în faţa icoanelor, implorîndu-l pe cel-de-sus să i se întoarcă feciorul teafăr din război. Acum de la acest piron plin de sînge închegat i se retezaseră picioarele. Biata mamă se prăvălise în genunchi; în ochii ei ieşiţi din orbite scăpăra nebunia. Toată viaţa ei trudită, care i se adunase în suflet, zi după zi, ca păstura în fagure, se spulberă într-o clipă, ca un pumn de ţărînă, ca şi cum nici n-ar fi fost.

Bătrîna Bogdaniha nu şi-a bocit fiul, nu şi l-a scăldat în lacrimi, ci, deodată, printre oamenii prăbuşiţi de durere, a început să îngîne un cîntec de paşte, un cîntec din anii de demult pe care-l cînta, pe cînd era fată, în curtea plină de norod a bisericii:

Albăstrele am sădit,
Hei, hei am sădit.
Cu mîna mea le-am udat,
Hei, hei le-am udat.
Cu mîna mea le-am culeş,
Hei, hei le-am culeş.
Albăstrele, albăstrele
Frumuşele, mititele
Hei, hei...

Acest „hei, hei" al cîntecului de paşte se unea cu dangătul de înmormîntare al clopotelor care însă nu mai răzbătea pînă la inima mamei. De aceea nici n-au lăsat-o pe Bogdaniha să se ducă la cimitir în urma sicriului de paltin, legănat pe umerii încovoiaţi ai oamenilor.

Sălciile de pe marginea drumului se plecaseră într-o parte, atingîndu-l pe Vasil cu brațele lor verzi, învăluindu-i pentru ultima oară chipul cu foșnetul toamnei, stropindu-l cu lacrimi amărui. În urma sicriului venea, jelindu-se și smulgîndu-și părul, Olga, văduva lui Vasil, în vreme ce în casa pustie, bătrîna tot mai „uda" albăstrelele [1], ce nu-i vor mai împodobi niciodată nici casa, nici inima.

— Of, asta nu-i a bine! prinseră a foșni, ca gîndacii, zvonurile prin sat.

— Sădește ce poftești, dar numai în ogorul tău, aruncă peste pîrleaz Nastia Denisenko, o femeie cu piept îngust și ochi dușmănoși, cînd îi ajunse la ureche cîntecul mamei lui Vasil.

— Nu le ajunge că-mpart pămîntul moșierilor, acum vor să pună mîna și pe-al gospodarilor.

— Ptiu, cobe!... În numele tatălui, al fiului și al sfîntului duh! se închină, evlavioasă, bătrîna Danko, auzind bătaia clopotelor. Îl îngroapă, sărăcuțul de el...

— Ai auzit? Zice că pe listele de pe pieptul lui Vasil ar fi apărut niște semne!

— Ce semne! Sînge...

— De, s-ar putea să fie și sînge, eu n-am văzut! Dar că țarul a adunat armată în Anglia, un milion în cap, asta am auzit-o cu urechile mele, chiar am și visat-o.

— Cum, nu l-au omorît bolșevicii pe țar?

Păienjenișul de zbîrcituri din jurul gurii supte a bătrînei Danko începu să tremure.

— Ți-ai găsit cine să-l omoare! Au tras în el, dar îngerii l-au ferit de gloanțe.

— Așa cum a făcut o dată maica precista din Poceaevo.

— Dar uite că pe Vasil nu l-a ferit nimeni, odihnească-l domnul în pace, măcar c-a fost un păcătos...

Mulțimea se împrăștie tristă din cimitirul răvășit de război și de vite. Numai Stepan și Olga mai zăboviră lîngă mormîntul proaspăt. Legănîndu-și trupul mlădios, femeia jelea la căpătîiul bărbatului de-ți rupea inima; acum, lemnul uscat al crucii îi era mult mai aproape lui

[1] Joc de cuvinte. În limba ucraineană *vasil* înseamnă și *albăstrea*. (N. t.)

Vasil decît brațele ei tinere care nici n-au apucat să-i dezmierde în toată voia părul. Deasupra ochilor negri ai văduvei tremurau sprîncenele arcuite ca niște aripi, gata de zbor, care aci se lipeau de pămînt, aci zvîcneau în sus și iar se frîngeau scuturînd firișoare din țărîna mormîntului.

Stepan nu încerca s-o mîngîie pe Olga și nici el nu plîngea, dar tot trupul său vlăguit era răscolit de amintirea sfîșietoare a zilelor și anilor petrecuți laolaltă cu Vasil, a vremii cînd erau copii și apărau de uliu bobocii galbeni, ca pufușorul de salcie, sau cînd, ajunși soldați, se înăbușeau în tranșee din pricina gazelor verzui ale nemților.

Pînă mai ieri a fiert și a hîrîit această otravă nemțească în pieptul lui Vasil. Dar nu ea, ci gloanțele boante ale bandiților, turnate în Austria, i-au stins răsuflarea din piept, iar sufletul lui zboară acum printre norii albi ai toamnei, în sus, spre soare, în căutarea unui liman nou și a unui pămînt nou.

Cu ochii umflați, abia înăbușindu-și durerea, Stepan se uita la șirurile spumoase de nori, albi ca zăpada. Dar privirea lui era atrasă mai mult de pămîntul jilav, întunecat, al mormîntului, care începuse să bată în brumăriu și rămăsese negru numai acolo unde stăruiau urmele de lacrimi ale soției lui Vasil.

— Of, Vasil, Vasil, mult o să-ți mai simt lipsa... vorbea din cînd în cînd Stepan cu prietenul său. Își dădea seama că acesta nu mai este, dar nu-i venea să creadă.

Cînd umbrele amurgului învăluiră, ca într-o ceață, primele podoabe de aur ale frunzișului de septembrie, Stepan și Olga se înapoiară în sat. Femeia mergea în neștire, cu pas șovăitor, iar bărbatului nu-i da pace gîndul că e iscodit din fiecare ogradă chiaburească. Pe Stepan îl chinuia curiozitatea crudă a acestor ochi haini, i se părea că-și bat joc de el, spunîndu-i fără glas:

„Ai văzut că v-a ieșit pe nas pămîntul nostru și a mai crescut o cocoașă în cimitir?"

„Ai grijă să nu ieși și tu din casă cu picioarele-nainte!"

Dar îndată ce surprindea o privire, licăririle haine pierdeau, ochii se uitau la el nepăsători, uneori chiar cu un fel de compătimire. Numai sprîncenatul Iakov Danko,

cel poreclit „Iavaşă", nu-şi dezminţi firea lui de geambaş, poate pentru că, negustorind vite, îi socotea şi pe oameni tot nişte animale, sau poate pentru că Kuşnir slugărise toată copilăria la taică-său, bătrînul Danko. Cînd Iakov îl văzu pe Stepan venind cu Olga, pe faţa lui rumenă, cu umerii obrajilor ieşiţi, se zugrăvi o prefăcută uimire.

— V-aţi şi împerecheat, ai? De la înmormîntare te pomeneşti că vă duceţi drept la cununie? Puterea Sovietică îngăduie orice!

Pierzîndu-şi cumpătul, Stepan se năpusti spre poartă şi palma lui bătătorită plesni cu sete faţa proaspătă, lucioasă şi cu vinişoare roşii a bogătanului. I se întipări doar în minte că obrazul drept al lui Iakov se umflă pe loc şi se învăpăie ca focul pînă către tîmpla acoperită cu păr aspru. Acum roşeaţa de pe obrazul stîng părea şi mai provocătoare.

— Asta, pentru înmormîntare, iar asta — na! — pentru cununie! şi Stepan îi mai trase o palmă pe celălalt obraz pentru ca obrajii lui Danko să capete amîndoi aceeaşi culoare.

Bogătanul, turbat de furie, dete cu pumnul în gol.

— Ţi-e dor de prietenul tău, ai? Vezi că-ţi vărs mateie pe loc!

— Să nu ţi le vărs eu ţie!

— O să vedem noi!

— Iavaşă!

— Comunişti jerpeliţi!

Se încăierară, aşa, pe deasupra porţii, săltîndu-se unul pe celălalt într-o aprigă încleştare, încît se auzeau pîrîind oase şi uluci. Şepcile le zburară cît colo, iar părul le flutura vîlvoi; deodată, Danko, prinzînd un moment prielnic, sări peste gard vrînd să-l strivească pe Stepan cu greutatea lui. Dar nu izbuti, şi amîndoi, înjurîndu-se cumplit, se învălmăşiră pe uliţă, stîrnind vîrtejuri de praf. Ochii verzi-cenuşii ai lui Danko se injectaseră de sînge, pe obrajii lui roşii ca focul şiroia sudoarea; dimpotrivă ciolănosul Stepan se albise la faţă, iar la rădăcinile întunecate ale nărilor lui fremătătoare apărură broboane de sudoare cît sîmburele de mac.

Vlăiganul de Svirid Miroşnicenko abia putu să-i despartă; erau zgîriaţi şi rupţi peste tot. De ochii lumii îl zgîlţîi nitel pe Stepan, îi trase chiar o scatoalcă după ceafă, în schimb lui Danko îi strînse atît de straşnic grumazul, încît capul acestuia se lăsă moale pe umăr, ca un cap de gîscă.

— Iartă-mă, Iakove, dacă te-am strîns cam tărişor, se dezvinovăţi Miroşnicenko furîndu-l din ochi, în timp ce degetele lui bătătorite, cu piele zdrelită în jurul unghiilor, încheiau nasturii pe pieptu-i bombat de marinar, pe care se vedea tatuat capul frivol al unei femei cu bucle albastre.

— Toţi sînteţi o apă şi-un pămînt! mîrîi Danko plin de ură, scuipînd sînge; apoi îşi pipăi umărul strîmbîndu-se de durere.

— După ce că l-am scăpat, se mai şi supără! spuse Miroşnicenko, făcînd cu ochiul lui Stepan care se apropia tiptil de Danko. Să aştepte să-l mai scap şi altă dată din belea!

— Te-ai găsit tocmai tu să-mi iei apărarea, mama ta! se schimonosi de ură faţa umflată pînă sub urechi a chiaburului.

— Ce naiba sari cu gura la mine?

Miroşnicenko stătea nemişcat. Nasturele de pe bluza decolorată se desprinse, iar din butoniera roasă şi pe pieptul lui începu să rîdă cu gura albastră femeia frivolă, osîndită să nu-l părăsească pînă la moarte pe fostul marinar de pe crucişătorul *Jemciug*.

— Cum? Nu ştii de ce? Nu? hîrîi Danko, înecîndu-se de ciudă şi turbare. Dar grîul? Dar impozitele? Ce, vrei să jupoi două piei de pe un singur bou?...

— Jupoi, şi ce vrei tu?

Miroşnicenko făcu un pas înainte, îşi dădu pe spate părul bălai şi se uită încruntat la Danko.

— Te lauzi c-ai să-mi rupi din pămînt?

Danko îşi înfipse privirea verde-cenuşie în ochii lui Miroşnicenko; mai ştii, te pomeneşti că după moartea lui Vasil inima marinarului se va clinti! Dacă ar fi aşa, Iakov nu s-ar da în lături să ducă o vacă în curtea lui Miroşnicenko, să aibă şi plozii lui o gură de lapte.

Privirea pe care Miroşnicenko i-o azvîrli chiaburului părea că-l străpunge.

— Nu mă laud de loc, am să-ţi rup cu adevărat.

— Adevărat ? începu să gîfîie chiaburul şi-şi duse mîna la piept, de parcă femeia albastră a marinarului s-ar fi mutat acolo.

— Adevărat ! Şi asta spre binele tău ! Poate o ieşi om şi dintr-un şarpe ca tine ! şi Miroşnicenko îşi ridică mîndru capul bine aşezat între umerii săi laţi.

— Zău, Sviride, chiar ai să-mi rupi ? întrebă Danko, şi din glasul lui răzbătea părerea de rău, rugămintea, dar şi un strop de nădejde.

— Negreşit, făgădui Svirid liniştit.

— Ba pe tine să te rupă, zi şi noapte, bucăţele ! Las' că vine el Petliura şi vezi tu !

— Dă fuga la popă, năpîrcă, şi zi-i să-i cînte prohodul lui Petliura al tău ! spuse Miroşnicenko, şi ochii săi cenuşii cu tălăzuiri de mare azurie scăpărară. Făcu un pas spre Danko, dar acesta, lipindu-se cu spatele de gardul înalt, se trase grabnic îndărăt, spre poartă. Aşa te vreau ! Dacă te mai aud o dată, să ştii că ţi-ai găsit buclucul cu mine ! Haide, Stepan !

Şi porni în lungul uliţei, lăsînd întipărită în praf urma cizmelor lui mari, nemţeşti, cu ţinte.

Ca un vrăbioi zbîrlit şi trăgînd într-una cu ochiul spre casa lui Danko, Stepan îl urmă cam fără voie.

— Ei, cine-a mîncat bătaie ? îl întrebă Svirid, fără a întoarce capul, fiindcă-i venea să rîdă de arţagul lui Kuşnir.

— Amîndoi, bombăni Stepan. E gras, dar vînjos, lua-l-ar dracu !

— Pe-ăi mai tari trebuie să-i baţi cu socoteală ! îl ghionti Miroşnicenko uşurel pe Stepan cu latul palmei.

Tăcuţi trecură pe lîngă casa lui Vasil Pidiprigora, unde părea că se stinsese orice urmă de viaţă. Kuşnir simţi cum îl străbate un fior ; i se părea că din nou va auzi : „Albăstrele am sădit..."

Dar ograda lui Vasil era mută, deşi lîngă stiva de lemne se ghicea făptura tristă şi singuratică a bătrînei Bodganiha. Ea îşi ţinea braţele slăbănoage lipite de piept, mişcîndu-le ca şi cum ar fi legănat un prunc.

II

Miroşnicenko înalţă deasupra capului flăcăruia firavă a opaitului, scrută atent adunarea şi tresări surprins: cîtă asemănare între pădurarul Miron Pidiprigora şi vărul său, Vasil! Miron şedea lîngă fratele său Olexandr şi fruntea lui lată era frămîntată de îndoieli şi de teamă. Cînd şi cînd un fior îi scutura umerii de parcă l-ar fi luat cu frig. Păcat că Miron nu era om dintr-o bucată, aşa cum a fost Vasil.

— Olexandre, de ce ai plecat de la lotul tău de pază? întrebă îngrijorat Svirid pe fratele pădurarului. Olexandr Pidiprigora, om greoi şi îndesat, se ridică de pe bancă, cu ochii pironiţi în podele; nu era în stare să-şi mărturisească gîndurile încîlcite ce i se cuibăriseră în tainiţele minţii, ci doar îşi trecea dintr-o mînă în alta, ca un vinovat, ţeava roasă a puştii sale vechi.

— Olexandre, cu cine vorbesc eu?

— Cum să zic, Svirid Iakovlevici, îngînă Olexandr fără să-şi ridice privirea, nu m-a răbdat inima.

— Dar ce, se răsturna pămîntul?

— De răsturnat nu se răsturna, dar n-am putut să nu viu, şi îşi trecu şi mai repede, dintr-o mînă în alta, ţeava armei, de parcă-i frigea degetele.

— Da' de ce, omule?

Olexandr îşi scoase şapca, o puse pe ţeava puştii şi se uită sfios la Miroşnicenko:

— Vreau s-aud înc-o dată unde-o să fie lotul meu. Mă tot chinuie gîndul că s-au schimbat şi listele.

În sală se auziră rîsete şi Miron îl trase pe frate-său de pulpana hainei: ce l-o fi apucat să se spovedească aici ca la biserică!

— Şi ce-i faci dacă năvăleşte banda[1]? nu-şi putu stăpîni Miroşnicenko un zîmbet, dar îndată se încruntă la loc.

— Fii pe pace, Svirid Iakovlevici, acolo unde păzesc eu nu se încumetă nimeni! Nici nu e un ceas de cînd

[1] În perioada intervenţiei străine şi a războiului civil (1918–1920) în Ucraina au existat numeroase bande, dintre care unele aveau un caracter contrarevoluţionar făţiş, altele se îndeletniceau cu jaful. (N ed. rom.)

au venit cazacii roşii. Cu mîna mea le-am dat şase snopi de ovăz, din ăl pitulat în rîpă.

— Şi erau mulţi cazaci ?

— Să tot fi fost vreo jumătate de sotnie. Şi-or să mai vină ! Flăcăi, tot unul şi unul, şi au şi cai buni ! Se pregătesc să-i vină bandei de hac, aşa bănuiesc.

— Asta-i bine !

Adunarea se însufleţi.

— Poate-o veni şi vremea cînd o să putem dormi noaptea liniştiţi, acasă.

La aceste cuvinte Miroşnicenko se îmbujoră fără voie, de parcă ar fi fost vorba despre el. Pe el aproape în fiecare noapte îl rebegea frigul fie în şură, fie într-un stog sau în vreo căpiţă de fîn de pe cîmp. De aceea, mirosul de fîn îl urmărea pas cu pas, pretutindeni. Şi acum, cînd se uita la Pidiprigora, simţea parcă în spate stogurile şi căpiţele care îi slujeau de adăpost.

— Pămîntul tău e tot unde-l ştii, sub streaşina pădurii. Şi acum, la post ! Halal autoapărare !

— Svirid Iakovlevici, de vreme ce tot sînt aici, lasă-mă barem să stau la alegeri, se rugă Olexandr, stînd smirnă ca un şcolar în faţa învăţătorului.

Miroşnicenko fu cît pe-aci să se înfurie, dar se stăpîni :

— Bine, fie, ce pot să-ţi fac ! Dar mai e careva din ai voştri la adunare ?

— Nici unul, nimeni ! sări Olexandr vesel. Şapca prinse şi ea să joace veselă în vîrful ţevii. Am controlat în persoană ! Lui Karpeţ i se năzărise s-o şteargă de la post, dar l-am dibuit lîngă pod şi mai-mai era să-i trag una cu patul puştii, ca să ştie ce e aia disciplină. Zău aşa !

— Hm ! Nu te ştiam aşa arţăgos ! zîmbi Ivan Bondar în mustăcioara-i scurtă, şi faţa lui mare, oacheşă, tăbăcită se lumină de un zîmbet.

— Oi fi cum oi fi, Ivan Timofievici, răspunse Olexandr împăciuitor şi se trase mai aproape de tăcutul Miron, a cărui frunte se înnegura într-una de temeri şi îndoieli.

Miroşnicenko puse opaitul pe masa boierească, îşi dădu la o parte şuviţele de păr care-i căzuseră peste

ochi şi duse mîna la piept, acoperind cu palma buclele femeii tatuate. În faţa lui, în semiîntuneric, încremeniră capetele zbîrlite, pieptănate doar de vînturi şi ploi, ale fiilor vitregi ai pămîntului. Toată viaţa mîinile lor noduroase trudiseră pe lîngă bobul de aur. În copilărie spinările lor îndurase usturimea gîrbaciului boieresc, palmele li se roseseră pînă la sînge, tot smucind de funia legată între coarnele boilor care nu erau ai lor; aceleaşi palme aspre, pline de bătături ca piatra, sîngeraseră mînuind îmblăciul pe arie. Tocmai de aceea ţăranii au braţele mai lungi decît ceilalţi oameni, tocmai de aceea inimile îndurerate ale plugarilor jinduiesc după singurul lor rai — pămîntul.

El, pămîntul, mănos şi sărac, duios şi crud, i-a ademenit dintotdeauna ca foşnetul proaspăt al grîului de primăvară şi i-a mînat, încătuşaţi în fiare reci, în Siberia; el, pămîntul, le-a mîngîiat mîinile cu spicul mai mătăsos decît părul de fecioară, şi tot el le-a crăpat pielea pe spinare cu vergelele nemţilor şi ale haidamacilor[1] Radei centrale ucrainene[2], ai lui Skoropadski[3], şi ai directoratului[4].

Oare şi de data aceasta îl va ademeni şi-l va amăgi pe ţăran?

---

[1] Detaşamente contrarevoluţionare în Ucraina, în perioada 1918–1919. (N. ed. rom.)

[2] Organizaţie contrarevoluţionară a naţionaliştilor ucraineni, creată în aprilie 1917, la Kiev, de blocul partidelor şi grupărilor burgheze şi mic-burgheze. După victoria Revoluţiei din Octombrie. Rada a refuzat să recunoască Guvernul Sovietic, declarîndu-se organul suprem al „Republicii populare ucrainene". În ianuarie 1918, puterea Radei a fost doborîtă. Reinstaurată vremelnic în martie 1918 de cotropitorii nemţi, ea a fost înlocuită în aprilie cu „domnia" hatmanului Skoropadski. (N. ed. rom.)

[3] *Skoropadski P. P.* – general ţarist, pus „hatman al Ucrainei" (din aprilie pînă în decembrie 1918) de către imperialiştii germani care au cotropit Ucraina în timpul intervenţiei. Fiind alungat de oamenii muncii din Ucraina, ajutaţi de Armata Roşie, şi-a găsit refugiu în Germania. (N. ed. rom.)

[4] Guvern naţionalist contrarevoluţionar, înfiinţat la 14 noiembrie 1918 de către liderii partidelor burgheze şi mic-burgheze ucrainene, în frunte cu agenţii imperialismului străin Vinnicenko şi Petliura, în scopul de a camufla ocuparea Ucrainei de către imperialiştii anglo-francezi şi a pregăti campania împotriva Rusiei Sovietice. În februarie 1919 a fost alungat de la putere de către muncitorii şi ţăranii ajutaţi de Armata Roşie. (N. ed. rom.)

Svirid Iakovlevici știe că la Kameneț-Podolski și la Proskurov forfotesc ca viermii banditii lui Petliura, că neisprăvitul acela de Skoropadski nu și-a părăsit degeaba vila luxoasă din Elveția și acum bate pragurile dregătorilor englezi și francezi, și că de asemenea nu degeaba miniștrii Republicii populare ucrainene petliuriste s-au dus în Crimeea la „baronul negru" [1]. S-ar putea să mai are pămîntul cu ghiulele, să-l mai semene cu oase și să-l ude cu sînge omenesc, dar nu se știe dacă o să strîngă ei recolta de pe acest pămînt. Nu se știe! Pentru că țăranul s-a și văzut cu lotul rîvnit atîta amar de vreme, și pe plugar nici moartea nu-l poate despărți de pămînt. Pentru el, pînă și cerul nu este altceva decît tot un pămînt pe care poți să-l ari, să-l semeni sau să-l sădești cu grădini de rai.

Nu demult, pe mare și în cazărmile friguroase ale echipajelor, în detașamentele de marinari din care puțini au scăpat cu viață, în pădurile unde luptau partizanii, visase și el că într-o dimineață senină, cu mult, negreșit cu mult soare, oameni cu carte și buni la inimă îl vor chema pe el, de două ori cavaler al ordinului sfîntul Gheorghe și-i vor înmîna un document, spunîndu-i:

— Primește, Sviride, pămîntul pe care l-ai cîștigat cu sudoarea și sîngele tău. Stăpînește-l sănătos și trăiește ca în rai.

Iar acum — Miroșnicenko zîmbi la acest gînd — omul cu carte și bun la inimă devenise chiar el, și încă în satul unde se născuse. Prin vizuinile chiaburilor nu i se spunea altfel decît hoț, tîlhar și iudă; l-au amenințat de nu știu cîte ori c-o să-l spînzure, au încercat să-l cumpere cu bani și grîu. Dar nu e nimic: e deprins el și cu de-alde astea! Păcat numai că nu se dau acte de împroprietărire: cu ele, legea ar fi avut mai multă greutate și pentru săraci și pentru chiaburi. Despre acest lucru a vorbit chiar la Comitetul județean, însă cei de acolo s-au uitat la el de parcă ar fi picat din lună!

— Ce, ești cam într-o ureche? i-au spus. Dar de unde-ai vrea să luăm hîrtie pentru actele tale? Nu vezi? Tipărim ziarele pe hîrtie de împachetat, iar man-

[1] Porecla generalului alb-gardist Vranghel. (N. ed. rom.)

datele le batem pe dosul terfeloagelor din arhive. Şi uite drăcovenie: pe o parte e ordonanţa noastră, pe cealaltă te ameninţă pajura ţaristă cu bătul. S-au întîlnit două puteri pe un petec de hîrtie...

De multe îşi aminti el înainte de a apuca să spună cele mai frumoase cuvinte din cîte spusese vreodată. Fiecare om îşi are cuvintele sale frumoase. Pentru cîte unii, ele se reduc la duiosul şi copilărescul „mamă", pentru că după aceea viaţa îi tăvăleşte şi-i stîlceşte atît de rău, încît nu le mai ies din gură decît vorbe spurcate. Altul se pomeneşte spunînd aceste cuvinte logodnicei pe care o duce la altar, avînd în picioare cizme de împrumut; iar altul le îngînă pe patul de moarte, ca să şi le aducă aminte copiii lui cît vor trăi.

Dar lui Svirid Iakovlevici nu i-a fost sortit să gungurească mamei cuvîntul său cel mai frumos: ea a murit cînd i-a dat viaţă. Nu i-a fost dat nici să-şi deschidă inima îndărătnică şi semeaţă vreunei fete, sub clar de lună, căci s-a însurat nu din dragoste, ci din milă, cu o văduvă tînără, pe care, după ce i-a născut doi copii, a dus-o la cimitir mîhnit, dar fără să verse o lacrimă...

Şi cu toate că Svirid Iakovlevici citise multe cărţi despre revoluţie, cuvintele lui erau simple şi obişnuite, şi chiar dacă unora li s-au părut poate prea obişnuite, ele erau cele mai frumoase pentru urechile acestor truditori şi mucenici ai pămîntului, înghesuiţi pe bănci şi pe pervazele ferestrelor, pe pragul şi pe podeaua conacului boieresc, de pe ai cărui pereţi îi priveau, bănuitoare, frumuseţile de ghips scăpate tefere prin cine ştie ce minune.

— Tovarăşi, astăzi Comitetul executiv judeţean a aprobat împărţeala noastră. Acum, după toate legile, noi sîntem adevăraţii stăpîni ai pămîntului. Aţi auzit, oameni buni?

— Am auzit, Sviride, răspunseră oamenii încet, plecîndu-şi capul în faţa noilor legiuiri şi a pămîntului.

— Ei, şi-acum... Cuvintele pe care avea să le spună îi încălzeau sufletul, dar le mai păstră o clipă în piept, unde le simţea zvîcnind ca o inimă. Mîine, cînd o răsări soarele, începe hotărnicirea. Fiecare să-şi aducă ţăruşii pe cîmp. Aţi înţeles?

Şi rămase tăcut, de parcă se întreba dacă el însuşi a înţeles cele ce spusese adineauri. În clipa aceea, ar fi vrut să se găsească undeva, printre oameni, ca să-şi audă propriile sale cuvinte.

Liniştea fu sfîşiată de aplauze, de un tumult de glasuri agitate. Numai Miron Pidiprigora se trezi mai tîrziu, plesni o dată din palme şi se uită împrejur să vadă dacă mai aplaudă cineva, sau dacă toată lumea se uită la el. Tocmai atunci se auzi, de afară, glasul lui Kuşnir:

— Hai, hai, cară-te de-aici, cît nu e prea tîrziu!

— Dar ce, mă, tu eşti mai-mare aici? îi răspunse o voce scîrţîită, din care răzbătea o duşmănie rău ascunsă.

— Sînt, nu sînt, află că-ţi curăţ măselele din gură ca fasolea din teacă! Şi atunci să nu te superi! Să nu te superi pe mine...

— Scuip pe tot neamul vostru de ciumaţi!

— Scuipă-ţi în ciorbă!

Şi aşa, cuvintele cele mai frumoase ale lui Miroşnicenko se amestecară cu proza realităţii. La început, asta îl necăji, apoi zîmbi: aşa-i viaţa! Stepan Kuşnir apăru în prag, palid la faţă, şi se rezemă tăcut de uscior. Mai multe glasuri îl întrebară:

— Care era?

— „Moşierul lui Stolîpin“ [1], răspunse Kuşnir, privind peste capetele ţăranilor.

— Varciuk?

— Păi care altul?

— Şi ce i-ai zis?

— Ce-ai fi vrut să-i zic? Că e un cîine de bandit, şi să nu se mai zgîiască la adunarea noastră.

— Şi el?

— C-a venit să mă vadă pe mine, nu adunarea.

— Şi tu?

— Că să poftească mîine pe cîmp, să vadă cum îi măsor pămîntul. Poate atunci o să-i plac mai mult.

---

[1] Aşa erau numiţi chiaburii care, în urma reformei agrare a lui Stolîpin (1906–1911) în scopul slăbirii acţiunilor revoluţionare ale ţărănimii, au căpătat posibilitatea să cumpere la preţ ieftin pămîntul ţăranilor săraci, cărora li s-a dat dreptul să iasă din obşte. Fermele chiaburești au ajuns astfel uneori adevărate moşii care exploatau pe scară largă munca salariată. (N. ed. rom.)

— Ha-ha-ha! izbucniră oamenii.

Numai Stepan şi Miron nu rîdeau.

Svirid Iakovlevici ridică mîna lui mare şi se făcu tăcere.

— Şi acum, fiindcă Vasil al nostru a murit, fie-i ţărîna uşoară, trebuie să alegem alt preşedinte al comisiei pentru împărţirea pămîntului. Ştiţi singuri ce fel de om ne trebuie : şi priceput la pămînt, şi înţelegător cu oamenii.

— Ia spune, Svirid Iakovlevici, n-ai putea munci tu pentru doi ? întrebă sîsîitul Polikarp Serghienko, cel uscat ca iasca, ridicîndu-se de pe bancă. Faţa lui colţuroasă, cu bărbia ascuţită, exprima şi respect pentru Miroşnicenko şi un alt gînd, tainic, dar destul de uşor de ghicit : „Toate onorurile şi toată răspunderea să cadă asupra unui singur om. Căci aşa i-a fost scris lui Svirid în anii aceştia : să umble cu moartea în cîrcă ! Păcat de el, dar ce să-i faci ! Să-şi poarte singur crucea."

— Ei, pe cine alegem ? îşi întoarse Miroşnicenko privirile de la Polikarp, şi faţa acestuia se alungi jalnic : „Uite-l, s-a supărat, te pomeneşti că mîine îmi schimbă lotul şi îmi bagă pe gît vreun petec de pămînt sterp, pe care, în definitiv, ar putea să-l dea foarte bine altui ţăran mai puţin sărac. Să ştii c-aşa o să facă, pentru că Miroşnicenko, măcar că e de-al nostru, e totuşi un şef, şi pe deasupra comunist". Or el, Serghienko, ştie bine că acum comuniştii şi bolşevicii sînt la cuţite : bolşevicii vor să dea sărăcanilor mai mult pămînt, comuniştii — mai puţin, căci ar vrea să tragă totul în „comuna" lor.

Serghienko aruncă o privire fugară prin cameră, întrebîndu-se dacă n-ar putea găsi pe cineva, vreo rubedenie, fie şi mai îndepărtată, s-o aleagă preşedinte al comisiei, iar rubedenia, ca între neamuri, de, să-l procopsească cu nişte pămînt mai acătării.

Între timp, din toate părţile începuseră să răsune glasuri care îl împiedicau pe Serghienko să se gîndească în tihnă.

— Timofi Coreţvit !

— Stepan Kuşnir !

— Kuşnir nu e bun : e prea tînăr şi repezit !
— Întîi să se însoare !
— Las' că nu mai are mult pîn' la-nsurătoare !
— Ivan Bondar !
— Vai de mine, oameni buni, nu-l alegeţi pe el ! strigă speriată din coridor Mariika Bondar, o femeie pricinaşă. Ea îşi scoase, cu băgare de seamă, din întuneric, pîntecul rotunjit şi rămase în prag, desculţă, mutîndu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt.
— Da' tu ce cauţi la adunare, femeie ? Vezi-ţi mai bine de oalele tale, se mînie Olexandr Pidiprigora. Cine-a mai pomenit să vină muierile la o cislă serioasă ?
— Caut, ce cauţi şi tălică, bade Olexandre : olecuţă de pămînt ! i-o reteză Mariika şi la rădăcina nasului ei mic, puţin coroiat, se iviră cute de supărare.
— Parcă nu-ţi dădea dacă nu veneai ! mormăi Pidiprigora uitîndu-se pe furiş la pîntecul rotund al Mariikăi, peste care se încreţea un şorţuleţ vechi.
— De dat o să-mi dea, ştiu eu, da' nu cît trebuie. Ivan al meu s-a scris numai cu trei suflete.
— Dar cîte aveţi, Mariika ? Nu trei ? întrebă uimit Miroşnicenko, care de mulţi ani era prieten cu Bondar.
— Svirid Iakovlevici, răspunse Mariika stingherită, clătinînd dojenitor din cap şi frămîntîndu-şi degetele sub şorţ ca să fie mai bine înţeleasă, nu ştii oare că, să-mi fie cu iertare, ca parte femeiască ce mă aflu, sînt în luna-a opta ?
— Nu ascultaţi la drăcoaica asta de muiere ! E în stare să vă-ndruge cîte-n lună şi-n stele, se răsti Ivan Bondar la nevastă. Pentru că a trecut o zi peste şapte luni, gata, că e într-a opta ! Dacă i-ar sta în putere, mîine s-ar înfăţişa cu un făt de şapte luni, numai să capete pămînt.

Băncile, podeaua şi ferestrele conacului se cutremurară de rîsete. Singure frumuseţile de ghips de pe pereţi nu rîdeau, şi Mariika, încremenită în prag, cu obrazul învăpăiat de ruşine şi necaz, era gata să reverse un potop de blesteme cumplite asupra tuturor celor ce se veseleau pe seama ei, dar hotărî că e mai nimerit să **înceapă cu bărbatul.**

— Aţi mai pomenit un neruşinat ca ăsta ? îl arătă pe Ivan cu degetul. Nu e om — o pacoste, o nenorocire ! Te înţeapă cu vorba de te seacă la inimă ! Nu-i e milă nici de tată, nici de mamă, nici de-ăl mare, nici de-ăl mic ! Nu cumva să-l alegeţi, că vă ofticaţi cu el, cum mă oftic eu din ziua de cînd ne-am luat !

În clipa aceea Mariika era încredinţată că Ivan îi face ei viaţa amară, nu ea lui, şi lacrimile care-i sticleau în ochii duşi în fundul capului erau sincere. De cînd se ştia pe lume, nimeni n-a fost bun cu ea. Acasă, o snopea în bătăi beţivanul de taică-său, la moşie n-o cruţa de loc javra de vătaf, pentru că fugea noaptea de el, fetele oamenilor mai cu dare de mînă îşi băteau joc de îmbrăcămintea ei jerpelită, iar peţitorii nu-i călcau pragul casei căci prea era mic petecul ei de pămînt.

Şi atunci de ce, acum, cînd a venit o stăpînire nouă, cînd Svirid al lor e şef, să nu-l înscrie pe Ivan cu încă un suflet ? Ce importanţă are dacă acest suflet va scînci în leagăn astăzi sau peste o lună-două ?! Doar ea, Mariika, a simţit copilul mişcînd chiar în ziua cînd a început să se vorbească iarăşi despre pămînt. Acesta i se părea un semn de sus ; de vreme ce un sufleţel de prunc a simţit că vor avea pămînt, o să-l aibă negreşit. Iată de ce-l tot bătea la cap pe Ivan cu rugăminţi şi ameninţări, să treacă în liste patru guri.

Dar nu e dreptate pe lume ! N-a fost nici pe timpul moşierilor, nu e nici astăzi, cînd puterea e a poporului. Dacă Miroşnicenko ar fi purtat vreodată un prunc în pîntec n-ar pune întrebări neghioabe ci, fără să spună cîrc, le-ar da atîta cît li se cuvine, ba le-ar trece şi ceva pe deasupra ! Nu s-ar zgîrci aşa !...

Mariika îşi şterse lacrimile şi ieşi pe coridor bălăbănindu-se şi scoţîndu-şi dinadins pîntecul în afară ca să vadă toată lumea că azi-mîine va aduce pe lume o viaţă nouă. Ivan scuipă cu năduf. „Amarnică muiere ! Şi numa' spune-i că s-a adus undeva sare ori gaz, că dă fuga, parc-ar avea şaisprezece ani...", îşi zicea el gîndindu-se totuşi cum să scape acasă de gura nevestei, dar, pe cînd îşi făcea tot felul de planuri, o pădure de braţe crescu în jurul său.

Oftînd, ridică mîna şi Polikarp Serghienko, deşi printre candidaţi nu era nici o rubedenie de-a lui, fie şi mai îndepărtată. Cum nu s-a gîndit el din vreme ? Era necăjit, însă îi votă pe toţi, cu înflăcărare, pentru că nu poţi şti cine va fi ales, şi trebuie să te pui bine cu toată lumea.

Preşedinte al comisiei pentru împărţirea pămîntului fu ales aproape în unanimitate Timofi Goreţvit, deşi el n-ar fi vrut să primească, pe motiv că nu cunoaşte boabă de carte şi nu e nici meşter la vorbă.

— O să înveţi de-aci-nainte şi să citeşti şi să vorbeşti, Timofi ! îl încurajă, bătîndu-l pe spate, fierarul Kirilo Ivanişin, un bărbat între două vîrste. Du-te, afurisitule, şi mulţumeşte poporului pentru cinste ! şi-l zgîlţîi încă o dată pe Timofi cu mîna lui înăsprită de foc şi de fier.

Timofi, un bărbat înalt şi tăcut, se ridică stînjenit de pe bancă, zîmbi sfios oamenilor, cu ochii săi trişti, şi dădu să se aşeze la loc, dar Ivanişin nu-l lăsă.

— Aşteaptă puţin, Timofi ! continuă el, învăluindu-i pe toţi într-o privire. Socot că, de dragul marei noastre cauze, preşedintele comisiei pentru împărţirea pămîntului ar trebui să mănînce, chiar acum, un pumn de pămînt. Ca să ţină minte pentru ce l-am ales. Sau şi fără asta ne putem încrede în el ?

— Ne putem încrede ! se grăbi Polikarp Serghienko să strige cel dintîi, ca să vadă Goreţvit cine-i trup şi suflet cu el.

— Timofi e om drept ! răsună din toate părţile şi însăşi Mariika Bondar ieşi o clipă din întunericul coridorului şi dădu din cap a încuviinţare.

— Ai auzit ? Satul îţi încredinţează pămîntul. Ştii cum să-l împarţi ? şi Ivanişin se uită la Goreţvit cu ochii săi îndărătnici şi strălucitori ca scînteile din fierărie.

— Cum să-l împart ? răspunse Timofi tărăgănat. În aşa fel ca nici chiar tu să nu capeţi o brazdă peste ce ţi se cuvine.

— Ce mi-a trebuit să te aleg ! se căină în glumă Kirilo şi rîse, trăgîndu-l pe Goreţvit pe bancă alături de el. Nu credeam c-o să mă faci de ocară, ticălosule !

— Să-mi fie cu iertăciune, Svirid Iakovlevici, dar acum cine poate să-mi schimbe lotul ? Timofi sau dumneata ? făcu deodată Miron Pridiprigora, ridicîndu-se în picioare. Vorbele îi ieşeau înăbuşite de sub mustăţi.

— Să ţi-l schimbe ? se miră Miroşnicenko. Pentru ce să ţi-l schimbe ?

— Eh, făcu amărît Miron, să-mi fie cu iertăciune, dar nu mai am trai cu nevastă-mea. Nici eu nu înţeleg ce vrea. Se ţine scai de mine, îmi mănîncă sufletul.

Olexandr se uită mirat şi neîncrezător la fratele său, ridică din umeri, dădu să spună ceva, dar privirea jalnică, înceţoşată, a lui Miron îl opri.

— Ei, s-auzim, ce mai vrea şi nevastă-ta ? se încruntă Miroşnicenko. Venea în fiecare zi, ca nu cumva să uităm de voi, că şedeţi tocmai lîngă pădure. Acum de ce se mai plînge ?

— Vedeţi ? Aşa e ea ! Mare belea pe capul meu, oameni buni ! Pe toate le vrea ! căută Miron s-o ia pe departe, ca să îmbuneze adunarea şi pe Miroşnicenko. Lăcomia muierii nu e niciodată potolită. Altădată, a mea umbla şi de paşte în opinci. Acu, i-am făcut cizme să le aibă de sărbători, şi ea, să-mi fie cu iertăciune, le-a luat în fiece zi la purtare. Chiar şi prin zăpadă. „Teme-te de dumnezeu, îi spun, dacă n-ai frică de bărbat ! Unde o s-ajungem dacă trebuie să-ţi fac mereu încălţăminte nouă !“ Dar ea, să-mi fie cu iertăciune, una ştie, una spune : „Cizmele îmi ţin de cald !“ Dacă stai s-o iei în seamă, nici soarele nu încălzeşte ca cizmele ! „Poate vrei şi ghete, ai ?“ mă răstesc eu la ea. Şi muierea, de colo, fără să clipească : „Să ştii că vreau, zice, dar de la un bărbat ca tine pot să aştept pînă mă las“.

— O fi spunînd adevărul, mai ştii ? glumi Ivan Bondar auzind, mulţumit, cum rîde Mariika pe coridor.

— Ghete n-o să vadă ea de la mine cît cucu, doar nu e cucoană, continuă Miron, văzînd că adunarea îl ascultă cu îngăduinţă ; numai fratele său se încrunta mereu şi-şi muşca buzele.

— Despre cizme, ne-ai lămurit. Şi, mai departe ? îl întrebă Miroşnicenko.

— Mai departe... Pădurarul şovăi ajungînd la ceea ce era mai greu. Mi s-a dat pămînt, şi bodaproste ! Dar muierea mea, încăpăţînată cum e, nu vrea jumătatea de desiatină din pămîntul lui Denisenko.

— Dar ce, merge numai după ea ?

— Ce pot face eu, dacă nu vrea !

— Dacă nu vreţi, nu-l luaţi ! i-o reteză scurt Miroşnicenko. Înţelesese jocul prudentului Miron, pe care, în clipele acelea, îl aprobau în tăcere mulţi ţărani săraci, de teama chiaburilor.

— Dar ce-mi daţi în locul jumătăţii aleia de desiatină, Svirid Iakovlevici ? întrebă Miron, îngheţînd şi întunecîndu-se la faţă.

— În locul jumătăţii de desiatină ? întrebă batjocoritor Ivanişin, plecîndu-se înainte, ca şi cum ar fi vrut să se năpustească asupra lui Miron, şi tot el răspunse furios : Pe dracu o să ţi-l dăm ! Ţi-e frică, hai ?

Miron se întoarse încet spre fierar şi i-o trînti scurt, dar hotărît :

— Ascultă, tu, mai uşurel cu dracu ! De el am tot avut parte de cînd mă ştiu... Şi nu mi-a fost frică de loc... Dar acum, măcar că nu dai nici o para chioară pe viaţa unui om, n-am chef s-o iau pe urma lui văru-meu. Neamul nostru a fost greu lovit şi nu vreau ca şi ai mei să rămînă orfani. Pentru cît am pătimit, daţi-mi din pămîntul boierului.

— Tu, ai pătimit ? sări Bondar indignat de pe bancă, şi numai tusea cu înţeles a Mariikăi din coridor îl făcu să se aşeze la loc.

Ivan Timofievici ar fi vrut să-i închidă gura lui Miron, spunîndu-i că şi astăzi unul dintre fraţii acestuia e un călău de-al lui Petliura, însă, amintindu-şi de Vasil, furia i se mai potoli.

— Ce-i cu tine, Miron, ţi-ai pierdut omenia de cînd trăieşti cu lupii în pădure ? Dacă mai scoţi o vorbă, nu primeşti nimic.

— Ia-o mai domol, Ivane. Aşa ceva n-aveţi dreptul să faceţi, iar tu, să-mi fie cu iertăciune, nu eşti încă un cine ştie cine în adunarea asta, răspunse pădurarul încruntat. Ce mare lucru am cerut ? Dacă-mi daţi din pămîntul chiaburilor, ei pe loc îmi fac de petrecanie în

pădure. Doar ştii că nu şed în sat. Poate cuiva, cu pămînt boieresc, i-o fi mai la-ndemînă să facă schimb cu mine.

— Viclean mai e Miron !

— Ai să vezi că se găsesc şi alţii ca el !

— Auzi dumneata, s-arunce toată vina pe nevastă-sa ! Şi ea e atît de blîndă, că nu ţi-ar ucide o muscă.

— Şi eu credeam aşa pînă m-am însurat cu ea, se burzului pădurarul.

Timofi se uită scîrbit la Miron, apoi, încruntîndu-se, îi trase un ghiont în spinare.

— Ia ascultă colea ! Nu mai scheuna ca un cîine, dacă vrei să ajungi om. Fac eu schimb cu tine.

Miron se holbă la Goreţvit, necrezîndu-şi urechilor.

— Cum ? Să-mi fie cu iertăciune, iei pămîntul lui Denisenko ?

— Îl iau, ce să fac cu tine ? oftă Timofi şi cutele din jurul ochilor i se adunară ghem.

— Şi mie îmi dai din pămîntul boierului ? stărui pădurarul, încă neîncrezător, apucîndu-l de mînecă pe Goreţvit.

— Dar din care altul ?

— Îţi mulţumesc ! Îţi mulţumesc din suflet, Timofi !

Miron făcu o plecăciune, iar printre zbîrciturile obrazului său înveselit se prelinseră cîteva broboane de sudoare.

— Mai sînt oameni cumsecade pe lume ! Dacă nu era nevastă-mea, nu v-aş fi bătut atîta capul. Credeţi că mi-a venit lesne ?

Miron se aşeză, trase ruşinat cu coada ochiului la Olexandr, surprinse privirea mustrătoare a acestuia şi, vrînd să se dezvinovăţească, îi şopti :

— În chestii d-astea totdeauna trebuie să deschizi bine ochii, altfel nu se poate ! Ce, crezi că degeaba a schimbat Timofi cu mine ? E un viclean : ştie că pămîntul boieresc e vlăguit şi mai prost ca al lui Denisenko. Şi-apoi nu uita că, oricum, Timofi e răspunzător de toată împărţeala pămîntului. Pentru el petecul meu e ca un păcat mai mult la omul păcătos. N-are cum să-i mai strice. De, nu e aşa ?

— Ba tu eşti un păcătos fără pereche ! Omului i s-a făcut milă de tine, şi tu, gata, că e viclean !

Olexandr se întoarse supărat cu spatele la fratele său şi izbi cu patul puştii în duşumea.

Miron clipi des-des, neînţelegînd cum pierde cineva din vedere că într-o vreme ca aceea ţăranul poate trăi numai cu multă fereală. Pămîntul ca pămîntul, dar trebuie să te uiţi în jurul tău şi încă cu multă băgare de seamă ! Să te cruceşti, nu alta, de cum s-au schimbat oamenii : stai de vorbă cu ei pe uliţă, vezi că-i frămîntă aceleaşi gînduri ca şi pe tine, dar la adunare se leapădă de tot ce au vorbit, iar tu rămîi cel mai prost dintre toţi. Care va să zică, trebuie să-ţi storci creierii, să cumpăneşti ce şi cum, dacă vrei să-i păcăleşti pe ceilalţi. Sau e mai bine să trăieşti de azi pe mîine, prefăcîndu-te că eşti cam într-o ureche ?... Eh, de-ar putea bănui ce stăpînire va rămîne pînă la urmă, ar şti Miron încotro s-o cîrmească ! Dar ce te faci dacă ţarul a scăpat într-adevăr cu viaţă şi se pregăteşte să se întoarcă din Anglia în Rusia ? Măcar că e unsul lui dumnezeu, ar face mai bine să doarmă cuminte cu ţărîna pe piept. Aşa ar fi şi Miron mai liniştit.

Teama, îndoielile, mîhnirea pricinuită de moartea lui Vasil sfredeleau cu atîta necruţare creierul lui Miron, încît el nici nu observă cum, după cuvintele de încheiere ale lui Miroşnicenko, oamenii se ridicară să plece.

Cînd, în curtea conacului, larma se potoli, Svirid Iakovlevici stinse opaiţul şi în clipa aceea auzi nişte paşi apropiindu-se tiptil de el.

— Svirid Iakovlevici, eu sînt, şopti Mariika Bondar prin întuneric, ca să nu-l sperie.

— Ei, ce ţi s-a mai năzărit, Mariiko ? bombăni Miroşnicenko stînjenit. Unde e Ivan ?

— Ia mai dă-l încolo ! dădu Mariika supărată din mînă şi se izbi rău de una dintre băncile calde încă.

— Eh, zi-i muiere şi pace ! clătină din cap Svirid Iakovlevici. Ai uitat că într-o vreme Ivan era pentru tine ca o zi de sărbătoare ?

— Acum e mai rău ca o zi de post, izbucni Mariika.

Ai auzit cum m-a făcut de ocară, sărbătoarea asta a ta, în fața lumii ?

— Asta, pentru că e de-o cinste fără pereche.

— Toți prostovanii sînt cinstiți ! sughiță ea printre lacrimi. Și cu ce s-a ales de pe urma cinstei lui ? De muncit muncește cît șapte, iar în ladă ne suflă vîntul ! Vreau să fiu nevastă de gospodar, nu cerșetoare.

— Hai afară. Dacă ne vede careva mai născocește cine știe ce și intrăm în gura satului, zîmbi Svirid Iakovlevici, știind că dacă își dă ea drumul la gură, nimeni n-o mai poate opri.

Ascultătoare, Mariika ieși din conacul boieresc și, în prag, fără să-și dea seama, fu cît p-aci să-l îmbrățișeze pe Miroșnicenko.

— Svirid Iakovlevici, tu știi că ești pentru noi mai mult decît un frate, ești omul cel mai drag și cel mai bun sfătuitor al nostru. Pe nimeni n-avem mai apropiat ca tine. Dar acum, cînd puterea e în mîinile tale, n-ai putea să ne dai măcar o palmă de loc și pentru pruncul ce-l port în sîn ? Nu zic un lot — măcar un petec, acolo, cum o fi !

Și în ochii ei înlăcrimați se oglindea strălucirea îndepărtată a stelelor de toamnă.

— Of, Mariika, văd bine că mă îndemni la rele !

Miroșnicenko își trecu palma lată peste frunte și retrăi ceasurile de primejdie și nesiguranță cînd se furișa din pădurea unde se ascundeau partizanii, ca să ajungă la Bondari, iar aceștia, pe întuneric, fără o vorbă, împărțeau cu el pîinea și sarea, nădăjduind că vor veni odată vremuri mai bune. Și iată că aceste vremuri mai bune par să fi venit, iar el le dă Bondarilor tot atîta pămînt cît și acelora care l-au luat la goană cu înjurături și nici n-au vrut să audă de el...

— Svirid Iakovlevici... vru Mariika să continue cu rugămințile, dar deodată se opri cu fața luminată de fericire, atentă la ce se petrece în trupul său. Apucă repede mîna lui Miroșnicenko și, fără să se rușineze, i-o apăsă pe pîntec. Îl simți ? Mișcă !

O zvîcnitură, apoi alta, încălzi palma lată a lui Miroșnicenko. Simțea sub degetele sale cum palpită o viață nouă care cere și ea pămînt.

Stelele de toamnă aprindeau luminițe de fericire în ochii Mariikăi. Obișnuita umbră de neîncredere și încordare dispăru de pe obrazul ei transfigurat care se contura blînd în întuneric. Miroșnicenko se întoarse cu gîndul la anii cînd privea cu nădejde și teamă la mijlocul rotunjit al nevestei sale. Și, din nou, ca în acele timpuri îndepărtate, simți cum i se strînge inima; i se părea că acum își iubește nevasta mai mult decît atunci cînd trăia și-l întîmpina cu ochii înspăimîntați de cîte ori venea din codrul întunecos, căci se temea și pentru el și pentru copiii lor.

Mariika se uita neliniștită la Svirid Iakovlevici, neștiind ce se petrece cu el și se întreba dacă trebuie să-i mai amintească de păsul ei, sau poate va deschide el singur vorba.

— Așa-i viața... murmură Miroșnicenko, privind îngîndurat pe deasupra capului ei. Apoi, deodată, luă mîna aspră a Mariikăi, o duse la buze și o sărută, așa cum sărută copiii mîna mamei lor.

— Vai de mine, Sviride, ce faci? șopti femeia cu teamă, înțelegîndu-l greșit. Ce ai, dragă omule?

Era fericită, speriată și rușinată, aproape ca în serile cînd începuse să-i dea tîrcoale Ivan al ei.

Dumnezeule mare! Nimeni, nici chiar propria ei fiică, nu-i sărutase vreodată mîna! Numai pentru această nemărginită duioșie, l-ar fi urmat pe Svirid pînă la capătul pămîntului. Dar îndată alungă cu totul gîndurile urîte: doamne-doamne, uite cum un pic de duioșie pierde o inimă de femeie! Iar Svirid, care habar n-avea de ceea ce se petrecea în sufletul ei, îi spuse tocmai ce așteptase ea să audă cu cîteva minute mai înainte:

— Fie, Maria, vino mîine pe cîmp. Vezi să te trezești la timp. Îi șoptesc eu două vorbe lui Timofi Goreț-vit, să-ți mai dea cîteva brazde pe deasupra. Deocamdată e tot ce pot face pentru tine. Mai tîrziu, vedem noi... Și așa mă împingi la păcat...

Mariika începu să rîdă, ochii îi jucau șăgalnic.

— Nu te teme, Sviride, nu te împing la păcat. Poate dacă aș fi mai tînără...

— Ai şi tu o limbă ascuţită! se holbă Miroşnicenko la ea. Să ştii că te spun lui Ivan!

— Că tare mă mai tem eu de el! se îmbufnă Mariika, ţuguindu-şi buzele. Suciţi mai sînt şi bărbaţii: ba îţi pupă mîna, ba fac pe sfinţii...

Inima tulburată a Mariikăi se domoli repede, şi poate că e mai bine pentru o femeie cînd se întîmplă aşa.

III

O liniştе măreaţă de septembrie învăluie pămîntul. Cu căsuţele risipite de-a lungul văii, satul doarme sub vraja albastră a cerului înstelat. În dreptul fiecărei case veghează, întunecată, floarea-soarelui, privind ţintă spre răsărit. Noaptea înaltă e plină de miros pătrunzător de cînepă, de colb jilav şi de livezi coapte. Din cînd în cînd se aude cîrîitul somnoros al cocorului, sau zgomotul surd al unui măr umezit de rouă care, căzînd lîngă vreun gard strîmb, stropeşte iarba cu zeama lui spumoasă — şi din nou se aşterne liniştea, ca într-un vis odihnitor; tulpinile de floarea-soarelui, ca nişte mame, îşi întind spre răsărit braţele grele pe care-şi odihnesc căpşoarele puii de floarea-soarelui cufundaţi într-un somn dulce.

Nici nu-ţi vine să crezi că undeva pe pămînt mai există război, că furia oarbă, în ultimele ei zvîrcoliri, varsă rîuri de sînge omenesc, că oameni cu ştiinţă de carte, dar ticăloşiţi se căciulesc prin străinătăţi cerşind aur şi arme ca să pună iarăşi jugul pe grumazul ţării descătuşate.

Goreţvit şi Miroşnicenko merg tăcuţi pe uliţă; noaptea este atît de frumoasă încît vorbele sînt de prisos şi le e destul să se privească în ochi ca să înţeleagă fiecare la ce se gîndeşte celălalt. Pe mijlocul bolţii cereşti coboară spre miazăzi Calea Laptelui, de parcă, din stelele mari, pîrguite, s-ar cerne peste pămînt polen de argint.

Dinspre capătul uliţei răzbate un cîntec potolit, melodios şi se aud clinchetele unor scări de şa. Pe marginea drumului mare, sub teii bătrîni, pasc caii înşeuaţi,

iar lîngă un copac gros de nu-l pot cuprinde nici doi oameni, stau cîțiva soldați și îngînă, duși pe gînduri, nu un cîntec ostășesc, de luptă, ci unul bătrînesc despre o lebădă care plutea pe marea albastră și despre o fată care tot așteptînd să i se întoarcă iubitul s-a prefăcut într-o salcie ca să poată vedea peste valurile mărilor pe unde rătăcește dragostea ei.

Departe, peste cîmpie, s-a înălțat cornul lunii. În vîlcea, dincolo de grădini, se frămîntă, ca în fiecare toamnă, păsările călătoare, și cîntecul plin de dor al soldaților răsună trist sub bolta deasă a teilor, peste care se așterne, firavă, spuza tremurătoare a razelor lunii.

Du-te, du-te, lebădă,
Pe apă din zori !
Crește, crește, salcie,
Pînă peste nori,
Pînă-n slava cerului,
Pîn' la dumnezeu !
Și spune-i că-s singură
Fără dragul meu...
Peste-albastrul mărilor
Fruntea să-ți ridici !
Acolo mi-e dragostea,
Suferința-aici...

În tinerele glasuri vibrează tristețea și dorința pătimașă de dragoste. Undeva, în pragul căsuțelor îndepărtate, lîngă livezile de vișini răvășite de război, undeva, lîngă călinii rubinii, lîngă ruinele înnegrite de fumul incendiilor flăcăii aceștia și-au părăsit logodnicele ; au încălecat caii boierești sau ai stăpînirii, s-au oțelit în bătălii, și au răzbătut și pînă la albastra mare, și pînă la tulburea apă a Vistulei.

În iureșul bătăliilor au uitat gingășia fetișcanelor rușinoase cunoscute în stepe, în păduri sau la argăție, unde împreună seceraseră grîul, legaseră snopii de aur sau adunaseră fînul cu grebla. Aceste amintiri reînviau cu și mai multă tărie în cîntece atunci cînd aveau timp de ele.

— Aşa şi este ! suspină deodată Timofi, prins de vraja cîntecului.

— Ce e aşa ? Ţi-ai amintit vreo poveste de acum un an ?

Miroşnicenko îl auzise,de multe ori pe Timofi vorbind despre lucruri peste care se aşternuse de mult colbul vremii.

— Nu, Sviride. E adevărat ce spune în cîntec. Parc-ar fi vorba de noi toţi.

— Şi ce spune cîntecul despre noi ? zîmbi cu îndoială Miroşnicenko.

— Spune că pămîntul şi oamenii sînt acum împărţiţi în două. Uite : acolo mi-e dragostea, suferinţa-aici. De o parte e fericirea, de alta e suferinţa. Cînd nu va mai fi suferinţă ?

— Poate chiar anul ăsta, dac-o să le dăm la cap, răspunse Miroşnicenko, minunîndu-se de vorbele lui Timofi.

— Ia-o şi tu mai domol ! făcu Timofi gînditor.

— Crezi că pîn'la iarnă nu isprăvim cu Vranghel şi Petliura ?

— Cu ei, poate, dar eu întreb cînd isprăvim odată cu sărăcia ? Pe ea n-o poţi răpune cu gloanţe.

— Ce e drept, e drept ! recunoscu Miroşnicenko. Pe ea n-o poţi înfrînge decît cu plugul.

— Stai ! Cine-i ? se auzi deodată de după copaci.

Pe drum răsări un cazac cu o puşcă sclipitoare în mîini.

— Oameni buni ! Eu sînt preşedintele comitetului sărăcimii, iar el preşedintele comisiei pentru împărţirea pămîntului.

— Veniţi de la miting ? întrebă cazacul, coborînd ţeava puştii şi îşi dete căciula pe ceafă. Tot despre pămînt aţi vorbit ?

— Tot. Dar voi ? Aţi venit să isprăviţi cu banda ?

— D-apăi cu cine, lua-o-ar dracu ! Măseaua stricată trebuie smulsă cu rădăcină cu tot.

— Bine-ar fi !

Luna îşi revărsa şi mai darnică lumina peste copacii înrouraţi şi peste drum ; acum, se desluşeau mai limpede caii înşeuaţi, iar cîntecele abia îngînate ale cazacilor îşi luau neîncetat zborul spre căsuţele lor înde-

părtate, spre livezile de vișini pustiite, spre călinii rubinii și spre ruinele înnegrite de fumul incendiilor unde îi așteaptă fie mama, fie tatăl, fie o dragoste credincioasă. Ei cîntau și despre micul heleșteu pierdut în nemărginirea stepei unde ciutura zăcuse trei zile sub apă, și despre sărmanul edecar împuns de dureri prin toate mădularele, și despre sireapul care-și pleacă mîhnit capul de dorul cazacului mort, și despre fata ale cărei picioruțe le încălzea cazacul cu căciula lui. Tristeți de veacuri și nădejdi de cînd lumea se îngemănau în glasurile tinere și se așterneau pe drumul străvechi, îngreunînd sau înveselind inimile...

— Niciodată nu cîntă omul mai duios ca la război, oftă Miroșnicenko, amintindu-și de viața lui de partizan.

În dreptul curții lui Gorețvit, cei doi prieteni se opriră și se sprijiniră de portiță.

— Ei, ce zici Timofi? întrebă Svirid, într-o doară, despre nimic și, totuși, despre atîtea lucruri.

I se părea ciudat s-o recunoască, dar era aproape îndrăgostit de Timofi; îi plăcea de acest bărbat chipeș, bălai, cu ochi triști și tăcut din fire. Timofi de asemenea ținea din tot sufletul la Svirid, dar niciodată, nici chiar la un pahar de băutură, nu i-a dat ceva de înțeles. Numai uneori, cînd era mai cu chef, Svirid clătina din cap, trîntea cu pumnul în masă și își deschidea inima:

— Măi, Timofi, să mă trăsnească din senin dacă știu de ce țin la tine, buștean mut ce ești!

— De ce ții la mine? Vrei să-ți spun eu? răspundea Timofi, cu un tremur ușor în colțurile buzelor lui pline. Fiindcă nu te întrerup niciodată, nici chiar la beție.

Și într-adevăr, el nu-și întrerupea niciodată prietenul. Întotdeauna răbdător, uneori uimit, îl asculta cum vorbește și nu se îndoia că sub noua putere Miroșnicenko va ajunge într-un post mare, cel puțin în județ. Pe Timofi însă mărimile nu-l ademeneau de loc. Chiar dacă ar vedea pe vreunul lăfăindu-se în palate de aur, ca împărații din basme, tot nu l-ar pizmui. Un singur lucru dorea — să fie stăpîn pe ceva pămînt: să are, să semene, să cosească, să lege snopi, să treiere. Un coltuc de pîine în mînă și cizme în picioare, iată cum înțelegea el fericirea...

Pe uliță bocăniră nişte paşi rari şi se auzi un toiag lovind în pămîntul tare. Prin vălul străveziu al clarului de lună, de parcă ar fi plutit pe-o apă asemenea unui profet din Biblie, se desluşi un moşneag cu plete şi barbă albă. Era tatăl lui Timofi care locuia tocmai în Zaricika. Văzîndu-i pe Svirid şi pe Timofi, se opri în faţa lor, ridică toiagul şi fără multă vorbă îl croi o dată pe Timofi peste umăr.

— Ce, împieliţatule, ai ajuns şi tu mare, spuse el cu glas răguşit, legănîndu-şi barba unduioasă ca un lan de ovăz copt. Nu-ţi mai prieşte să trăieşti ca ceilalţi, ai ?

— Oamenii m-au silit, răspunse Timofi liniştit şi dădu bîta la o parte. Bună seara, tată !

— Bună seara, mînca-te-ar lupii ! nu se potolea moşneagul. Te pomeneşti că-ţi iei şi nădragi de-ăi înfoiaţi, cu bazon de piele-n tur, ca ştabii ăi mari ?

— Ferească sfîntul ! Ce nevoie am de drăcovenia asta ?! se miră fiul.

— Păi ce ştab o să fii fără nădragi de călărie ? Unde te-au pus şef ?

— Împart pămîntul la oameni, răspunse cu demnitate Timofi.

— Pămîntul, zici ?! exclamă bătrînul pe jumătate uimit, pe jumătate mîniat ; barba lui albă atinse mîinile care se încleştaseră pe toiag. Oare nu s-a găsit altul mai bătrîn sau mai deştept ca tine ? Tu nu eşti încă destul de copt la minte !

Timofi zîmbi cu înţeles şi-şi întoarse obrazul de la moşneag, ca să nu-l pufnească rîsul.

— Pentru treaba asta omul e ales nu după vîrstă, ci după cum îi e cugetul, îi luă Svirid apărarea.

— A, dacă-i după cuget, n-am nimic de zis ! Află, Sviride, că fecioru-meu n-a minţit şi n-a înşelat niciodată pe nimeni. Dar e încă prea tînăr, un copilandru, iar pămîntului îi plac oamenii mai în vîrstă, care să-i cunoască nu numa' faţa, ci şi adîncurile.

— Bine, moşule, dar cum spui că-i prea tînăr ? Timofi al dumitale are treizeci şi cinci de ani bătuţi pe muchie.

— Eh, treişcinci ! treişcinci ! îl îngînă bătrînul, oţărît. Prea vă pripiţi voi ca fata la măritat şi prea socotiţi

repede, parcă vă mînă cineva din spate... Înainte vreme altfel se socoteau anii pe la noi.

— Cum, tată ?

Bătrînul îşi trecu prin barbă mîna dreaptă care aducea cu o mică sălbăticiune, încurcată în părul colilie.

— Cum ? Da' ce, ai uitat ? Anii, Timofi băiatule, erau lăsaţi deoparte, omul era preţuit în primul rînd. Uite, cînd te-am dus întîiaşi dată să te tocmeşti la alde Varciuk, ţi-a luat seama, te-a cîntărit din ochi pe-o parte şi pe alta şi m-a întrebat : „Cît are feciorul ?" Dar eu de colo : „E ciobănaş !" Şi te-a pus să-i păzeşti turma. Cînd te-am scris la moşie să munceşti de la întîmpinarea domnului pîn'la sfîntul Simion, ăia de la birău m-au iscodit : „Cît are feciorul ?" — „E văcar !" zic. Şi aşa, de cîte ori mă întrebau cîţi ani ai, răspundeam ce ştiai să faci. „Acu e plugar", sau : „Acu e cosaş". Unora le albeşte părul, de bătrîni, şi tot nu sînt buni de cosaşi, pe cînd tu, nici n-apucasei să ieşi seara la joc că şi ajunsesei cel dintîi la coasă. Asta a fost măsurătoarea ta pînă ţi-au tuns chica. Astăzi, văd că e altă modă. Nici nu ţi-ai rupt prima pereche de nădragi şi hop ! la şefie... Ce e în capul tău, Timofi ? Ţi s-a făcut de pîine uşoară ?

— Dă-o-ncolo de pîine uşoară, tată, răspunse Timofi acru. O să fiu şef pînă dă gerul. Împart pămîntul după sfînta dreptate, pe urmă iar iau plugul de coarne.

— Pînă dă gerul ? Va să zică la voi e tot ca la argăţie ? zîmbi răutăcios bătrînul.

Cu toată înfăţişarea lui de proroc şi cu toate că la slujba de paşte începea primul să citească *Faptele apostolilor*, aproape întreg satul se temea de gura lui : se pricepea să zică şi despre cele sfinte, dar trîntea şi cîte o vorbă de te seca la inimă.

— După cum văd, tată, nu-ţi pot intra-n voie cu nimic ! se burzului Timofi.

— Adică cum ? se mînie bătrînul şi ridică ameninţător toiagul.

— Dacă m-au ales oamenii şef, văd că nu-ţi place, sari cu bîta la mine...

— Asta ca să nu uiţi că sînt şi şefi peste şefi, mai mari ca tine ! Altfel ai să te păcătoşeşti ca ăla de la judeţ care a luat patima beţiei.

— Acum văd că nu-ţi e pe plac c-o să fiu şef numai pînă dă gerul.

— E prea destul şi pîn-atunci, ca să faci boroboaţe de n-o să te mai poţi uita în ochii oamenilor ! Ascultă, Timofi, ia bine seama la ce-ţi spun : întîi şi întîi nu lăsa coarnele plugului din mînă. Numai aşa o să aibă oamenii şi pîine, şi dreptate de la tine. Dreptatea nu stă în nădragii înfoiaţi. Şi, măcar că ai treize'ş'cinci de ani, nu te mînia cînd îţi vorbeşte părintele tău ! Bătrînul oftă şi urmă, de data aceasta mai îmbunat : Ei, şi acum ailă, fiule, că de dormit n-ai să prea dormi pe-acasă. Asta e jalea cea mare : că la noi pămîntul miroase a sînge. Vino să te culci la mine, da' pe furiş, să nu te vadă careva. Ai înţeles ?

— Am înţeles, tată. Nu intri niţel în casă ?

— Nu, nu, lasă. Ce să-i mai supăr pe-ai tăi ? Lasă-i să doarmă în tihnă. Ce face Dmitro ? Fă bine şi spune-i să se repeadă duminică pîn' la mine. Vreau să-mi mai fac vreo doi stupi.

— Bine, ţi-l trimit.

— Da', că veni vorba, ia spune, Timofi, îmi dai şi mie pămînt ? Măcar atît cît ţi-am dat eu. Nu-mi trebuie dobîndă.

— Ba o să primeşti cu dobîndă şi, dacă vrei să ştii, cu dobîndă măricică.

— Ce vorbeşti ? Şi asta pentru că sînt tatăl tău ? se însufleţi faţa moşneagului.

— Ba nu, aşa dau la toţi.

— Uite ce darnici au ajuns oamenii ! Numai de n-ar plăti ţăranul cu capul istoria asta cu împărţeala... Ce se mai aude, Sviride, cu polonezii şi cu Petliura ?

— S-au bătut atîta, că nu-i mai ţin curelele. Polonezii au şi cerut pace.

— Vorbeşti adevărat ?

— De la dumneata am învăţat cum să vorbesc, moşule, spuse Svirid, stăpînindu-şi cu greu rîsul.

— Auzi, netrebnicul ! Nu-i ajunge că el e un mincinos, vrea să mă facă şi pe mine !

Svirid şi Timofi izbucniră în hohote de rîs, în timp ce bătrînul îşi scutura barba, făcînd pe mîhnitul.

— Rîd cîtămai şefii ! şi se uită batjocoritor la cei doi prieteni. Eh, am trăncănit destul, e timpul s-o luăm spre casele noastre. Rămîneţi sănătoşi !

Le întinse o mînă împînzită de vine groase şi se topi în noaptea scăldată de lună, purtîndu-şi solemn barba şi pletele albe, patriarhale, cu miros de frunze de toamnă şi miere. Din urmă îl ajunse un rîs înfundat : au obraz să mai rîdă de el, neruşinaţii !

Bătrînul izbi tare cu toiagul în pămînt şi desluşi cu mulţumire că, lîngă portiţă, rîsetele amuţiră. „Ce mai şefi !... Şi cînd te gîndeşti ce uimitor de repede se schimbă toate ! Dar poate că aşa şi trebuie, fiindcă toate sînt legate de pămînt. Pe cînd era al boierilor, boierii erau şefi, dacă a trecut în stăpînirea ţăranilor, şi şefii trebuie să fie tot dintr-ai noştri. Totuşi, de ce-şi pun pantaloni de călărie şi vor să fie mai acătării decît alţii ? Nu, orice s-ar zice, dar, vara, nimic nu e mai bun decît nădragii de pînză !"

Cufundat în gînduri, moşneagul nici nu băgă de seamă că începuse să vorbească cu glas tare. Sînt unii oameni pe care traiul singuratic îi face să vorbească singuri. Moş Goreţvit însă avea o fire fericită : dacă se gîndea la pămînt, vorbea cu pămîntul, dacă se uita la stele, vorbea cu stelele, iar dacă se plimba printre stupi, găsea o vorbă-două şi pentru albine. Pentru el asta nu era numai o ciudăţenie : totul trăia în jurul lui, totul pleca urechea la glasul omului...

Satul era înecat în lumină de lună şi, cu toate că roua căzuse, ici-colo se mai auzeau picături întîrziate, iar la atingerea lor, frunzele de frasin, aproape zvîntate, suspinau lin deasupra capului. În ceasul acesta de noapte umbrele gardurilor erau mai scurte, lumina lunii se juca printre crăpăturile dintre uluci, ca stolurile aurii de peşti în rîu, dimineaţa.

— Cea mai plăcută aromă o are pămîntul toamna, spuse Timofi pe neaşteptate, de parcă ar fi vorbit cu sine însuşi.

Miroşnicenko recunoscu în acest ecou îndepărtat sufletul bătrînului Goreţvit şi nu se miră. S-ar fi bucurat dacă Timofi ar fi fost meşter şi la vorbă ca taică-său. Păcat însă că Timofi îşi putea spune sieşi, într-o singură

seară, mai mult decît le spunea oamenilor într-un an întreg.

— Zici că pămîntul are cea mai plăcută aromă toamna ? şi Miroşnicenko îşi aminti toate aromele pămîntului şi trase mai adînc aerul în piept.

Avea dreptate Timofi : pe aceste meleaguri, la începutul primăverii, pămîntul nu miroase decît a lut reavăn şi a sevă de mesteacăn, pe cînd acum se uneau mirosul de frunze veştede cu izul înţepător al mărarului, mireasma merelor cu parfumul dulceag al păpuşilor de tutun, şmacul searbăd al malţului de porumb cu aroma ameţitoare, plăcută şi amăruie de peliniţă. Dar astăzi puţin îţi păsa de toate acestea şi nu te puteai bucura de aromele pămîntului, căci te gîndeai numai să nu te doboare vreun glonte în numele aceluiaşi pămînt.

— Ia mai lasă-mă-n pace, Timofi ! bombăni Miroşnicenko. Parcă ai fi un vrăjitor : iei mintea omului cu tot soiul de farmece, că uită ce e mai de preţ. Va să zică, ne întîlnim mîine dimineaţă pe cîmp ?

— De cum răsare soarele.

— Eh, acum putem zice c-a venit şi sărbătoarea noastră !

— Şi încă ce sărbătoare ! Paşte, nu alta !

— De unde faci rost de lănţug ?

— Nu măsor pămîntul cu lănţugul.

Faţa prelungă, cu nas vulturesc a lui Timofi căpătă o expresie dîrză.

— De ce ?

— Numai boierilor le-a dat prin cap să pună în lanţuri oamenii şi ogoarele. Noi o să măsurăm în aşa fel, încît să nu supărăm pămîntul. Cu el trăim, va să zică şi el e viu.

— La tine totul e viu, încuviinţă Svirid, uitîndu-se cu dragoste la prietenul său. Ei, să auzim de bine !

Dădu mîna cu Timofi şi o luă spre casă, pe sub umbra frasinilor din ograda lui Goreţvit.

Timofi îl petrecu un timp cu privirea, apoi împinse portiţa strîmbă, înnegrită de umezeală şi se opri în mijlocul curţii, năpădită de troscot scînteietor de rouă. Căsuţa lui şedea tăcută la umbra vişinilor şi numai o rază somnoroasă de lună tremura pe fereastra lîngă care dor-

mea Dmitro. În stînga pivniței se zărea șura întunecată, deasupra căreia se înălța, singuratic și mohorît, un păr sălbatic; era tot ce mai rămăsese din pădurea care foșnise odinioară prin aceste locuri. Părul își pleca ramurile noduroase, într-o parte peste straturile de flori, în cealaltă peste șură. Uneori, în mijlocul tăcerii auzeai fructele mici, vîrtoase, cum se rostogolesc de pe acoperiș pe pămînt, lovindu-se de grămada de lemne.

„Și-acum ce facem, Timofi ? se întrebă el singur, după obiceiul neamului Goreţvit. S-ar cuveni să pui niţel capul jos, dar poţi dormi într-o noapte ca asta ?" Timofi trase cu coada ochiului spre ușa casei, să vadă dacă nu l-a simțit Dokia, apoi o luă, pe vîrfuri, spre șopron. Înăuntru, talașul subțire foșnea sub picioarele sale și mirosea a lemn de curînd cioplit. „O fi meșterit ceva Dmitro", își zise Timofi, zîmbind cu blîndeţe și parcă îl și văzu pe fiul său, la fel de taciturn ca și el.

Timofi dibui, în locul unde le știa dintotdeauna, toporul, arșinul de lemn, dalta, burghiul și cu ele se îndreptă spre grămada de lemne : crengile uscate de deasupra ei aduceau cu aripile întinse ale unei păsări fantastice. Timofi trase din grămadă o prăjină de ulm a cărei măduvă lucea în bătaia lunii. Era singurul arbore de prin părțile Podoliei cu măduva roșie, ca sîngele omului. Prăjina groasă, încă destul de verde, se despică, fără prea mare greutate, în patru, și Timofi începu să cioplească îndemînatic picioarele și stinghia stînjenului cu care va măsura mîine pămîntul.

De sub topor zburară în toate părțile aşchii din ce în ce mai mărunte, asemănătoare unor pene albe. Picioarele stînjenului se subțiaseră îndeajuns și acum urma să cresteze palmacele cu dalta. Pe neașteptate, Timofi avu simțămîntul că îl pîndește cineva.

Scrută cu privirea curtea, ulița, dar nicăieri nu se zărea ţipenie de om. Numai frasinul suspina lin, amestecînd neîncetat bănuții risipiți de lună peste frunzele lui, iar pe acoperișul șurii zuruiau rostogolindu-se pere pădureţe, cu miros pătrunzător, care te urmărea pretutindeni.

Cu muchiile toporului Timofi lovi ușor în daltă, ca să cresteze palmacele, dar nu-l mai părăsea simțămîntul neplăcut că cineva îi pîndește fiecare mișcare.

În afară de anii copilăriei, toată viaţa îl iscodiseră ochi străini, bănuitori. Din ziua cînd bătrînul Varciuk l-a săgetat pentru prima dată cu o privire cercetătoare, cîntărind cîte parale face noul ciobănaş, ochii străini l-au hărţuit mereu, ca dulăii de stînă. Stăpînii se schimbau, dar aceiaşi ochi îl urmăreau necontenit cu bănuială şi neîncredere, cu scîrbă şi dispreţ, cu răceală şi mînie, şi în ei citea mereu una şi aceeaşi întrebare : „Ce, mă, crezi că te plătim de pomană ?"

De cîte ori tresărise ca muşcat de şarpe, simţind aceste priviri, şi de cîte ori i se păruse că ochii stăpînului sînt aidoma unor monezi rotunde, îngheţate ! Pentru alţii, ochii aceştia or fi avut şi voioşie, şi blîndeţe, şi mîngîiere, dar pentru el numai veşnicul : „Ce, mă, crezi că te plătim de pomană ?" Astăzi însă, mult mai mulţi ochi, şi mult mai fioroşi, erau pironiţi asupra lui, cu o altă întrebare.

Îşi numără în gînd duşmanii şi, pentru prima oară, îşi dădu seama cît de numeroşi au devenit ei în noaptea aceasta, deşi încă nu le făcuse nimic. Ura care-i împresurase pe Miroşnicenko şi Pidiprigora se strecura acum din toate casele şi ogrăzile chiaburilor spre curtea lui Goreţvit.

„Se vede treaba că aşa ţi-a fost ţie scris, Timofi", îşi spuse el făţuind cu dalta stînjenul care astăzi trăsese cea mai adîncă brazdă în viaţa lui. Apoi luă burghiul şi, cu o singură mînă, se apucă să dea cu dibăcie găuri în prăjină.

Şi totuşi ochii străini se înfigeau în spinarea lui Timofi. El mişcă de cîteva ori din umeri, ca pentru a se scutura de această privire haină, se întoarse încă o dată să scruteze primprejuru-i şi, în sfîrşit, desluşi la poartă o siluetă neagră. O clipă, o singură clipă, burghiul tremură în mîna lui, apoi continuă să se răsucească în lemn presărînd pămîntul cu rumeguş.

Iar din poartă îl pîndea o siluetă neagră şi bondoacă ca un ciot. Aşa l-a pîndit acum cîteva zile şi pe Vasil Pidiprigora. Timofi îşi aminti cum Olga îi povestise că, înainte de a se fi întîmplat nenorocirea, Ivan Sicikar a venit să-i vadă, iar Vasil l-a dat pe uşă afară. Oare şi de data aceasta gîrbovul Sicikar prevestea moartea ca o

bufniță ? Ce ar fi să se năpustească în șură, să se pitule în grîul încă nevînturat sau în fîn ? Dar inima lui mîndră respinse cu dispreț aceste gînduri : pînă acum Timofi nu s-a făcut niciodată de rîsul lumii nici în sat, nici pe front.

Timofi bătu și înțepeni țepușele în prăjină, în vreme ce memoria lui, ca un păianjen harnic, țesea din toate ungherele o pînză în mijlocul căreia stătea la pîndă Sicikar.

Acesta nu-și înfigea colții și ghearele în pămîntul arabil ca ceilalți chiaburi, ci, ascuns în întunecimea pădurii, dobora copacii cu securea, îi vindea la oraș și îndoia obezi în rotăria proprie. În timpul revoluției nu mai fusese nevoit să plătească nimănui pentru pădure și, lacom ca o fiară, Sicikar nu se sfiise s-o taie fără milă, iar obezile le dosea cu dibăcie prin desișuri, ca să le ferească de rechiziții. Cînd tînăra Putere a început să gospodărească și pădurile, și-a cumpărat la licitație, în mod cu totul legal, o parcelă și, apoi, mituind pe unul și pe altul, a tăiat de jur împrejur atîția copaci cîți n-ar fi încăput nici în cinci parchete. Dar nici asta nu-l mulțumea pe hrăpărețul chiabur. În anii de foamete, cînd te puteai înavuți din negoțul cu alimente, Sicikar i-a întrecut pe toți speculanții de prin partea locului.

În vremurile acelea, printre speculanți erai socotit erou, dacă izbuteai să ajungi în oraș, pe sub nasul detașamentelor de control și al cordoanelor de miliție, și să vinzi în piață două puduri de grîu sau un coș cu slănină. În nopțile negre, fără lună, precupeții, care păreau să aibă pînă și inima înăbușită de osîndă, se strecurau ca nălucile prin coclaurile fără drumuri către orașul înfometat, de unde se întorceau cu îmbrăcăminte, încălțăminte, aur și săculețe pline cu kerenci [1], horpenci [2], și kanareici [3], coroane austriece și alte petece de hîrtie cu care apoi își tapetau pereții.

[1] Bancnote emise de guvernul provizoriu al lui Kerenski. (N. ed. rom.)

[2] Bancnote de o sută de carboave, emise de Rada centrală. (N. aut.)

[3] Semne monetare emise de Petliura, în valoare de 250 de carboave. (N. aut.)

Sicikar însă proceda altfel. El lua de la comitetul sătesc sau de la colectorii surplusului de produse agricole, ce trebuia predat în mod obligatoriu, o dovadă, ticluită după litera legii, cum că transportă grîu, ascundea în sacii cu boabe hălci de slănină bine sărată şi pornea la drum, fluierînd vesel, îi saluta pe comandanţii detaşamentelor de control, fuma o ţigară cu ei şi le îndruga că, dacă e vorba să fie salvată Puterea, el, chiabur sovietic cinstit ce se află, îi va veni cu dragă inimă în ajutor. După aceea, vindea pe sub mînă grîul şi slănina cu grăunţe lipite pe ea, şi nu le dădea decît pe manufactură sau pe monedă sunătoare.

Sicikar nu s-a lăsat niciodată prins, dar Miroşnicenko i-a dibuit în pădure nişte semănături nedeclarate. Nărăvitul bogătan n-a vrut în ruptul capului să plătească amenda şi pentru asta a nimerit la închisoarea gubernială. Dar şi acolo, s-a priceput mai bine decît alţii să se aranjeze, şi acum era a doua oară cînd venea acasă, învoit pentru o săptămînă.

Sicikar deschise portiţa, se strecură în curte şi, fără grabă, îşi mînă trupul greoi spre grămada de lemne. Calota şepcii lui era întinsă roată cu ajutorul unui arc, iar cozorocul turtit, culme a eleganţei ţărăneşti, îi cădea pînă peste ochi.

Timofi se ridică în picioare şi toporul din mîna lui străluci în bătaia lunii.

— Să trăieşti, Timofi !

Sicikar se opri lîngă grămada de lemne şi zîmbi cu toată faţa lui rotundă pe care tremura un smoc negru de barbă, crescut de pe cînd era la popreală.

— Să trăieşti !

Timofi luă seama la zîmbetul crud al musafirului care nu promitea nimic bun. Buzele groase ale lui Sicikar luceau de parcă ar fi fost date cu grăsime, iar capul său mare se pleca spre pămînt ca pălăria de floarea-soarelui.

— Ciopleşti un stînjen ? întrebă Sicikar, mîngîindu-şi bărbuţa, în timp ce buzele sale groase se lăbărţară într-un nou zîmbet.

— Da' ce, nu vezi ?

— Văd, cum să nu ? şi faţa lui Sicikar, nu prea arsă de soare, dar spuzită de pecingine, se înnegură o clipă.

Oftînd, el lovi cu vîrful bont al cizmei într-o aşchie, se uită cu nevinovăţie la Goreţvit şi, ca şi cum şi-ar fi urmat gîndul, zise : Ciudată mai e şi lumea asta, măi Timofi. Astăzi omul ciopleşte un stînjen, mîine i se ciopleşte lui coşciugul.

— Se-ntîmplă, răspunse Timofi. Dar se mai întîmplă şi altminteri : cîte un ticălos sapă şi tot sapă groapa altuia, pînă îl trec năplăielile, nu alta, şi, cînd colo, te pomeneşti că tot pe el îl bagă în groapa aia.

— Se întîmplă şi-aşa, rîse Sicikar. Groapa trebuie s-o sapi cu socoteală şi să cumpăneşti totul. Apoi, ca şi cum n-ar fi ştiut nimic : Vrei să-ţi măsori tarlaua cu stînjenul ăsta ?

— Nu, vreau s-o mai sporesc cu ceva.

Sicikar se strîmbă ca de un junghi ; de pe faţă îi pieri orice urmă de zîmbet. Îşi micşoră ochii, ca un motan, şi se uită mînios la Timofi prin despicătura îngustă dintre pleoape.

— Zadarnică trudă, omule, zadarnică şi primejdioasă.

— Pentru asta ai venit ?

Sicikar oftă din rărunchi.

— Am venit pentru că mi-e milă de tine, Timofi.

— Din noaptea asta te-a apucat mila de mine ?

— Da, din noaptea asta, răspunse Sicikar înveselit. Nu mi-aş fi închipuit că un om cu scaun la cap, ca tine, o să încerce să se lege de stăpînirea asta şubredă.

— Dar ce, nu-ţi place stăpînirea noastră ?

Goreţvit fierbea în adîncul lui, dar nu se trăda prin nimic.

— Şi, mă rog, de ce să-mi placă ? Înainte vreme, cu două sutare cumpăram o cireadă de vaci. Acum un nenorocit de ou costă două sute de carboave la oraş. Bolşevicii tăi au scos sufletul de aur din ban, i l-au lăsat numai pe cel de hîrtie. Stăpînirea fără bani şi fără bucate — e ca pleava ! Ai suflat, a zburat !

— Văd că nu prea vă pricepeţi să suflaţi ! surîse pentru prima oară Timofi şi azvîrli toporul pe grămada de lemne ; dacă ar fi fost la o adică, putea să-i înfigă şi ghearele în beregată lui Sicikar, căci acum ăsta avea mai multă osînză decît putere. Dar nu credea că Sicikar o să

se încaiere cu el. Tot timpul pe Timofi îl rodea ceva la inimă.

Sicikar surprinse expresia de scîrbă a buzelor lui Goreţvit, zîmbi din nou şi spuse, ca şi cum ar fi glumit:

— Straşnic stînjen ai mai croit, Timofi! Vinde-mi-l mie! Îţi dau preţ bun pe el.

Şi zicînd aceasta, îşi mîngîie, uşurel, cu degetele, buzunarul umflat.

— Vrei să mă cumperi?

Sprîncenele lui Goreţvit se împreunară peste rădăcina nasului, ochii i se deschiseră mari şi se umplură de strălucirea lunii.

— Nu, de loc. Dar ştii? Ar fi prima oară cînd cumpăr ceva de la tine. Pe timpuri, taică-tău şi cu tine luaţi de la mine obezi şi roţi. De ce n-aş cumpăra şi eu acum un stînjen de la tine? Tu îmi plăteai pentru patru roţi, cu osii cu tot, numai din frasin, zece carboave şi mai şi strîmbai din nas. Eu, uite: pentru stînjenaşul ăsta îţi dau zece mii bătute pe muchie. E drept, însă, că în bani sovietici.

Şi, zîmbind mereu, scoase din buzunar un teanc de bancnote legat cu sfoară, îl aruncă în sus, îl prinse şi îi făcu un semn cu mîna lui Timofi: „Numai să vrei şi e-al tău..."

„Nu-mi face trebuinţă!" răspunse Timofi tot printr-un semn.

Era pentru prima oară cînd banii bogătanilor veneau singuri acasă la el. Îşi aminti cum altădată fusese nevoit de multe ori să se căciulească la uşa lor, ca să-i plătească banii cîştigaţi cu greu, şi acum îi picau, plocon, nemunciţi.

— Nu vrei? se miră Sicikar. Pot să mai adaug ceva, nu sînt zgîrcit, şi îşi cîntări teancul în palmă.

— Viclean mai eşti, Ivane!

— De ce sînt viclean? ridică Sicikar din umeri, cu nevinovăţie. Grozavă afacere: să cumperi un stînjen!

— Ca să iei stînjenul şi să le spui alor tăi că mi-ai cumpărat sufletul, ai? întrebă Timofi cu privirile aţintite asupra spuzelii alburii de pe obrajii chiaburului.

— Jur pe sfînta cruce că nu suflu o vorbuliţă! Tot ce-a fost între noi intră cu mine în mormînt.

De pe fața lui Sicikar dispăru orice urmă de viclenie și acum era gata să-i făgăduiască marea cu sarea lui Goreţvit.

— N-o să spui nimănui, niciodată ? stărui Timofi.

— Nici chiar la judecata de apoi !

Și Sicikar ridică solemn mîna în care ținea banii.

— Îți mulțumesc și pentru atît.

— Așa te vreau, Timofi ! exclamă Sicikar mișcat. Știam eu că se poate înțelege omul cu tine. Parcă ce, ai două vieți ?... și cu aceste cuvinte trase o lovitură cu piciorul în stînjen.

Alb și neprihănit, ca un ghiocel, stînjenul țîșni în sus, dar Timofi îl prinse din zbor.

— Și acum, Ivane, după ce ne-am spus ce-aveam de spus, să plecăm pe la casele noastre. Cînd trebuie să te întorci la închisoare ?

— Poimîine.

— E rău acolo ?

— Nu te ține în palmă, dar cu bani se aranjează orice.

— Știi ce ? Mai bine păstrează-ți banii. Îți dau stînjenul degeaba.

— Și ce vrei să fac cu el ? începu să rîdă Sicikar. Am pomenit de stînjen numai ca să intru în vorbă cu tine. Știi, cîteodată îmi place și mie să glumesc.

— Fă ce pofteşti. Mă gîndeam că vrei să-l cumperi cu tot dinadinsul. Eu mi-aș fi făcut altul.

— Cum așa, altul ? ciuli urechea Sicikar. Ascultă, omule, tu glumești, ori îți bați joc de mine ?

— Ce, crezi că-mi vine greu să mai fac unul ?

Acum Timofi se uita cu nevinovăție la Ivan, iar acesta nu înțelegea încă cine-i păcălitul. Cutele de pe fruntea și de pe obrajii lui cărnoși tremurau de uimire, neîncredere și mînie.

— Și, zi, ții cu tot dinadinsul să măsori mîine pămîntul ?

— Cum să nu ! făcu Timofi zeflemitor. Doar despre asta nici n-a fost vorba între noi.

— Îți rîzi de mine ? se înfurie Sicikar atît de tare, încît i se înroși pînă și spuzeala alburie de pe obraz. Bagă de seamă, să nu plîngi ! Știi tu cu cine glumești ? Sau

poate nu-ţi dai seama cu cine ai de-a face ? şi îşi înfundă teancul de bani în buzunar.

— Ba da, Ivane, îmi dau seama.

Goreţvit se îndreptă de spate, şi Sicikar păru dintr-o dată mult mai mic decît el.

— Crezi că e vorba numai de mine ? întrebă chiaburul, mototolindu-şi banii în buzunar.

— Ce umbli să mă sperii cu ăi de se ascund în spatele tău, speculantule ? Crezi că ei clocesc vreo putere nouă ? Dacă socoţi aşa, eşti mai nătărău decît am crezut. Ei, gata cu tocmeala, acu ia-ţi cărel-poteca de-aici ! îi spuse Timofi liniştit, arătîndu-i poarta.

Dar Sicikar îi şuieră în obraz :

— Măi-măi, cît e de cinstit dumnealui ! Nu vrea să ia bani ! Dar pămîntul nostru îl iei, ai ? Mă, Timofi, mai bine îmbolnăveşte-te mîine ! Auzi ? Îmbolnăveşte-te !

— Nu, mîine ai să te îmbolnăveşti tu ! şi cu aceste cuvinte îl apucă de umăr pe Sicikar, care spumega de furie, şi-l împrînci spre poartă.

— Îmbolnăveşte-te, Timofi ! Spre binele tău ! îl ameninţă Sicikar, pentru ultima dată, din poartă. Dar Timofi, înveselit, se mulţumi să facă un gest de lehamite.

Din mijlocul uliţei, Sicikar, făcînd pentru orice eventualitate pe beatul, începu să cînte :

Preşedinte-al sărăcimii !
Phii, ce titlu mare !
Pune-ţi iute pantalonii,
Fugi la adunare.

Curtea se linişti din nou. Se auzea iarăşi cum cad la pămînt perele mici. Una, iat-o, rostogolindu-se pînă la picioarele lui Timofi care se aplecă gînditor, o ridică, o şterse de poala svitcii [1] şi rodul auriu îi străluci în palmă, ca rupt din soare. Muşcă din pară : zeama ei acră îi răcori buzele, iar sîmbureşii i se lipiră de cerul gurii.

Linişte, reculegere, clar de lună. Timofi rezimă cu grijă stînjenul lîngă poartă şi, fără să ştie de ce, sări pîr-

[1] Haină lungă purtată de ucraineni. (N. ed. rom.)

leazul care despărţea curtea de grădină. Roua de pe pomi şi tufişuri îi udă mîinile, ramurile îl ascunseră în umbra lor. Oprindu-se lîngă o tulpină înaltă de floarea-soarelui, îşi cercetă gospodăria, apoi privirea lui învălui tot pămîntul care, adormit sub vălul aburind al lunii, părea că şi în somn ascultă cu încordare ceva neştiut de nimeni.

Peste grădină trecu fără zgomot o bufniţă. Aripile ei scurte se înfipseră o clipă în tipsia lunii, o străbătură, apoi se topiră în depărtare, pe fondul unui nor scămoşat. Rotund ca o ghiulea, trupul păsării de pradă îi aminti de Sicikar. Se cutremură de silă amestecată cu o teamă superstiţioasă, de care încă nu se descotorosise: bufniţa e socotită prevestitoarea nenorocirilor. Dădu plictisit din mînă, căutînd să alunge din minte asemenea fleacuri.

Deodată Timofi auzi portiţa scîrţiind. Mîngîie pălăria de floarea-soarelui, se apropie de gărduleţ şi se înseninâ la chip: în curte, lîngă frasini, se oprise fiul său, ţinînd alăturea, la picioare, o desagă. Îl covîrşi o undă de duioşie, ca în clipa aceea fericită cînd aflase că are un fecior. Atunci, Timofi sădise în curte nu unul, ci trei frasini, nădăjduind c-o să aibă trei fii. Dar anii, sărăcia şi războiul i-au spulberat aceste nădejdi, şi numai freamătul celor trei frasini îi mai amintea de ele. Mai tîrziu, cînd pomişorii se ridicară pe vîrfuri, pînă deasupra curţii, s-a deprins cu ei cum te deprinzi cu o făptură vie. Chiar şi în tranşee îi văzuse parcă aievea, alături de nevastă, de fiu şi de taică-său.

Timofi se gîndi că totuşi nu sădise degeaba trei frasini: o să mai aibă copii! Cam ruşine o să-i fie de Dmitro, dar ce vină avea el dacă numai în armată slujise, ca o gamelă, aproape şapte ani. Şi înainte de asta... Nu-i nimic, cînd o să mai crească, Dmitro o să înţeleagă singur.

Se apropie de fiul său care se odihnea sprijinit de unul dintre frasini.

— Ai fost la moară, Dmitro?

— Da. M-a trimis mama să macin nişte grîu.

— Grîu? se miră Timofi. Dar ce, vin paştele?

Dmitro își îndreptă o șuviță de păr ondulată, umedă de sudoare, și zîmbi :

— Nici paștele nu l-a așteptat mama cu atîta nerăbdare cum așteaptă pămîntul. Își face dinainte socoteala unde și ce-o să semene. Uneori eu îi zic cîte una, așa, în glumă, ca s-o necăjesc — și ea se supără foc ! Și iar pornește să semene cu glas tare pe lotul ce nici măcar nu l-a primit.

— Da' tu nu semeni în gînd ?

— Ba da ! Semăn și sădesc ! și fața lui cu nas vulturesc deveni dintr-o dată serioasă.

— Seamănă și sădește, fiule, că meseria noastră e brăzdarul și coarnele plugului ! Și, cuprinzînd umerii încă înguști ai lui Dmitro, îl îmbrățișă.

Fiul se uită uimit la tatăl său și nu spuse decît : „aha !"

— Aha ! îl îngînă tatăl. Hai, du-ți făina în cămară !

Dmitro își aruncă desaga pe umăr, iar Timofi, zîmbind propriilor sale gînduri, deschise încetișor ușa casei. O rază de lună lumina capul Dokiei cu păr bogat, corbiu, cu obrazul rezemat în palmă. Femeia se deșteptă de zgomotul ușor, sări de pe așternutul foșnitor de paie, se întinse alene, apoi se așeză la loc, pe pat, nefiind în stare să-și țină deschise pleoapele grele de somn.

— Tu ești, Timofi ?

— Eu, Dokia. Dormi, dormi !

Și ea își lăsă capul pe pernă, luptîndu-se cu somnul.

— Ce s-aude pe-acolo ?

— Unde ? întrebă bărbatul, înveselit, și atinse cu mîna genunchii ei goi.

— Acolo... la adunare.

Deși era mai mult adormită decît trează, Dokia își trase instinctiv cămașa peste genunchi.

— Nimic deosebit. Dormi !

— Dar pămîntul ?...

— Pămîntul ! oftă Timofi. Dormi !

Ascultătoare ca un copil, ea adormi ca să vadă din nou în vis aceleași țarini pe care le visa aproape în fiecare noapte.

IV

La răspîntie, fraţii se despărţiră fără un cuvînt, fără să-şi dea măcar mîna şi o luă fiecare spre casa lui. După adunarea de astăzi aveau să-şi spună atîtea lucruri, încît era mai bine să tacă. Olexandr îşi beştelea în gînd fratele în fel şi chip ; Miron, simţindu-se vinovat, ar fi vrut totuşi să-l povăţuiască pe mezin că în ziua de azi fiecare om trebuie să fie cu multă băgare de seamă. Furtunile, care doboară pînă şi stejarii, nu sînt în stare decît să aplece la pămînt firul de iarbă. De aceea, Olexandr nu trebuie să se pripească — să nu dea de dracu. Căci, dacă se milostiveşte dumnezeu, o să aibă destulă vreme să-şi ridice capul, cînd nu vor mai şuiera gloanţele pe deasupra lui.

Paşii lui Olexandr se stinseră în depărtare, pe cînd Miron se îndrepta spre coltişorul acela de pădure, unde, lîngă heleşteu, în spatele unei perdele duble de pipirig şi tufişuri, se înălţa căsuţa lui nouă şi îngrijită. Gîndul la casă îl bucura, dar îl şi neliniştea pe harnicul pădurar. Şi-a văzut visul cu ochii, şi-a meşterit un cuib aşa cum îşi dorise : oglinda albastră a apei, colea, la doi paşi, căciulile de şiţă ale stupilor — o încîntare pentru ochiul lui de gospodar, şi pădurea pe care nu te mai saturi privind-o. Dar acum pădurea îl sperie pe om : tot soiul de spurcăciuni se oploşesc prin păduri ! Şi fiecare vrea să se îndoape, să bea pe socoteala ta şi să te jefuiască. Îi dai ultima bucăţică de pîine şi tot tremuri să nu-ţi facă felul, aşa, ca din glumă. Cît o trăi, n-o să uite Miron cum au venit într-o noapte doi bandiţi la el. Au mîncat lupeşte, au luat tot grîul găsit în casă, meiul, legăturica cu sare, un urcior cu miere şi, la plecare, unul dintre ei a spus din prag :

— Eşti gospodar vrednic, tocmai de-aceea trebuie să te omor ! şi, nepăsător, a dat să scoată de pe umăr puşca cu ţeava retezată.

L-ar fi ucis, dacă nevasta nu s-ar fi aruncat în genunchi la picioarele lui, rugîndu-l, numindu-l „fiule“ şi „binefăcătorule“. Banditul s-a gîndit cît s-a gîndit şi pînă la urmă a tras într-un stup. Înăuntrul stupului s-a

auzit zumzetul roiului stîrnit, şi albinele au părăsit noaptea, una după alta, sălaşul lor distrus.

Aducîndu-şi aminte de această păţanie şi de cît grîu încăpuse în mîini străine, murdare, Miron se posomorî şi începu să îngîne un cîntec de jale. Deodată îl cuprinse frica : ce se face el dacă-l iau drept activist şi îl curăţă cu un glonte ? Apoi îşi aminti că nu-i ajunge grîul nici pînă în post. O să-i spună nevestei să mai amestece făina cu mălai...

Dinspre o uliţă lăturalnică răzbăteau limpede nişte glasuri. Miron vru să facă un ocol, dar recunoscu sîsîitul lui Polikarp Serghienko şi vorba măsurată, domoală a lui Semen Poberejnîi, cel care locuia tocmai pe malul Bugului. Aceştia doi, rezemaţi de un gard, continuau discuţia despre pămînt şi politică.

— Nu există bună rînduială, Polikarp, oftă Poberejnîi, scăpărînd din amnar.

— Vai, aşa e ! se grăbi să încuviinţeze Polikarp, încîntat că Poberejnîi îi vorbea ca de la egal la egal ; nu prea era învăţat să i se vorbească astfel, deşi snoavele lui erau ascultate cu plăcere.

— Parcă ai zice că ai pus mîna pe pămînt, dar nu eşti sigur că n-o să-ţi lunece printre degete ca o zvîrlugă... se încruntă bătrînul pescar şi începu să sufle în iască.

— Pînă prinzi de veste, ţi-a şi scăpat.

Polikarp, slab de-l bătea vîntul, se aplecă peste gard şi-şi aprinse ţigara de la iască. Dar pesemne trase fumul prea adînc, căci o tuse surdă îi sfîşie pieptul uscat, îmbîcsit de tutun.

— De jur împrejur, mişună numai bandiţi ! Dacă nu e Galcevski, e Şepel, dacă nu e Şepel, te pomeneşti cu vreunul din ăia „hop, cumătro, nu te necăji !" [1] Şi toate se sparg în capul nostru. Nu mai e în ţară străşnicia şi rînduiala de pe timpul ţarului.

— Da-a-a, nici pe departe ! îi ţinu hangul Polikarp bucuros, şi odată o trînti : Dacă ţarul ar cădea la pace cu bolşevicii, ar fi bună rînduială peste tot ! Ţarul, aşa judec eu, şi-ar vedea de domnie în palatul lui de cleş-

[1] Aşa erau numite prin părţile Podoliei bandele anarho-chiabureşti ale contrarevoluţionarului Mahno. (N. aut.)

tar, pe cînd bolşevicii ar împărţi pămînt la oameni. Atunci am avea o ţară cum nu e alta pe lume.

— Baţi cîmpii ! zise Poberejnîi în silă şi trase cu sete din ţigară.

„Poate că n-ar fi de loc rău", se gîndi o clipă Miron, strecurîndu-se tiptil prin faţa celor doi, ca să nu fie văzut. Dar, aducîndu-şi aminte că Polikarp nu e decît un palavragiu, dădu scîrbit din mînă. Că nu e rînduială, asta o vede şi dumnezeu din cer. Dacă l-au pus pe ţăran să predea grîul ce-i este de prisos, atunci să-l ia stăpînirea sub aripa ei ocrotitoare, să nu-l mai jecmănească primul-venit. Căci pîn' la urmă în loc să dai o dată, dai de trei ori. Şi unde mai pui că nicăieri nu găseşti să cumperi măcar o nenorocită de tinichea veche, iar gazul şi sarea au ajuns atît de scumpe, că nu poţi să te mai apropii de ele. Dacă omul are trebuinţă de un brăzdar la plug, bunăoară, e nevoit în locul lui să se mulţumească cu o baionetă austriacă. Şi totuşi, nu face pentru atîta lucru să fie tulburate rămăşiţele pămînteşti ale unsului lui dumnezeu. Las' să zacă mai departe, tihnit, în pămînt. Acum nici el nu mai căşună vreun rău oamenilor, nici oamenii, lui...

Mai colo, lîngă un şopron se mişcă ceva. Înspăimîntat, Miron se lăsă pe vine, îndărătul unui gard. La un pas de el se auzi un glas de fată :

— Astîmpără-te, n-auzi ?

— Dar ce-ţi fac ? se plînse o voce încă neformată, cînd groasă, cînd subţire.

— Nimic. Dar ţine-ţi mîinile-acasă.

— Numai asta aud de la tine.

„Ia te uită, diavolii, parcă pentru ei nici n-a fost revoluţie !" îşi zise Miron, venindu-i inima la loc. Se ridică în picioare şi scotoci chiar prin buzunare după amnar, dar se răzgîndi : lasă, e mai bine să fumeze acasă.

La marginea satului, după ce treci podeţul de lemn, ulicioara îngustă, luminată doar de razele lunii, coboară într-o rîpă nu prea adîncă. Ea aleargă pînă la un mic şir de sălcii unde o prind din goană nişte porţi. De aici mai e un pas pînă la casa lui Miron.

Se şi văd sclipirile lunii pe luciul heleşteului cu apă de izvor, veşnic rece. Pe mal, ca întotdeauna, frunzele de pipirig se pleacă uşor în adierea vîntului şi, ca întotdeauna, ceva mai la vale susură vesel şi nepăsător un pîrăiaş zglobiu. Miron adoarme şi se trezeşte în susurul lui şi, ori de cîte ori, i se întîmplă să plece o zi sau două de acasă, simte că îi lipseşte ceva.

O luă pe poteca îngustă, străjuită de sălcii, care desparte heleşteul de pîrău, şi tresări : în dosul tufelor de aluni zări brişca lui Varciuk şi crupele netede ale cailor corbii, lucind slab în lumina lunii. De după trupurile cailor, se ridică Varciuk, uscăţiv şi tuciuriu ca un ţigan, şi Larion Denisenko, lat în spete şi cu o roată de păr în jurul capului.

Tăcuţi, amîndoi îl lăsară pe Miron să se apropie. Şi el se apropia de ei ca osînditul de călău. Ce mai voiau şi ăştia de la sufletul lui care nu căuta decît linişte ? Atît că în ziua de azi nu prea găseai linişte pe pămînt...

— A ţinut cam mult vorbăria, zise Varciuk, clătinînd din capul său ţuguiat, şi îi întinse o palmă subţire.

— În loc să bem şi să mîncăm, pe la mitinguri urlăm, şi Denisenko prinse mîna lui Miron chiar din palma lui Varciuk. Eh, ce-i p-acolo ? arătă spre sat cu capul său pletos.

Pe heleşteu, o raţă măcăi prin somn şi-i sperie pe toţi trei. Denisenko înfundă mîna în buzunar, pe cînd Miron cu trei degete împreunate îşi atinse fruntea brobonată de spaimă.

— Curînd o să vă temeţi şi de umbrele voastre ! strîmbă dispreţuitor Safron Varciuk din buzele-i subţiri.

Pe faţa lată a lui Denisenko se citi nemulţumirea.

— Ia dă-o-ncolo de viteţie, Safron ! În vremurile astea nici nu ştii de unde te pîndeşte moartea. Ei, Miron, şi ce-aţi pus la cale, acolo, la adunare ?

— Nu mă mai întrebaţi ! răspunse Miron făcînd o mişcare de deznădejde şi plecă fruntea sub povara celor patru ochi iscoditori.

— N-au refuzat ţăranii să ia pămîntul nostru ? întrebă Safron, apropiindu-se de pădurar.

— Numai eu am refuzat.

Pentru prima oară, acum, Miron bägă de seamă că nasul mare, coroiat de la rădăcină, al lui Safron se uneşte la un capăt cu sprîncenele împreunate, la celălalt, cu mustăţile de culoarea catranului.

— Numai tu ?

Safron, uimit, se uită încruntat şi neîncrezător la pădurar : oare nu minte ?

Dar Miron începu cu toată graba să se dezvinovăţească :

— Cînd am refuzat, să-mi fie cu iertăciune, pămîntul lui Larion, spunînd că n-am să iau decît dintr-al boierului, în spatele meu parc-am mai auzit pe cîte unii, dar Miroşnicenko le-a-nchis gura.

— Adică cum le-a-nchis gura ? Asta nu e împotriva legii ? stărui Safron, în nădejdea că doar-doar o găsi un cît de mic capăt de aţă de care să se agaţe.

Miron se sperie din nou : nu cumva i-a făcut vreun rău lui Miroşnicenko ?

— Nu, nu, n-a fost aşa. Cînd mi-a spus : „Nu vrei să iei pămîntul lui Larion, n-ai decît, dar află că nu-ţi dăm altul", atunci toate glasurile au amuţit. Cu aşa ceva nu numai că poţi închide gura ţăranului, dar îl şi dai gata, îi scăpă fără să vrea.

— Ba nici dracu nu-l dă gata ! şi în ochii lui Safron scăpărară scîntei de ură. Mîine împart ?

— Mîine.

— Eh, poate c-or să se bucure cîteva zile cu pămîntul nostru. Tu, însă, ţine-o mai departe aşa, că n-o să-ţi pară rău. Trăieşte ! şi Safron îl bătu pe umăr cu mîna lui osoasă, ca şi cum i-ar fi dat voie să trăiască.

Denisenko porni greoi şi gîrbov spre brişcă, luă din ea o faţă de pernă plină cu grîu şi oftînd i-o întinse pădurarului.

— Uite, Miron, un dar pentru tine. Ştiu că stai prost cu grîul. Ţi-am adus niscaiva sfinte de grăunţe.

— Nu-i nevoie, Larion, mă descurc eu, se încruntă pădurarul.

— N-o să te poţi descurca, ştiu eu cît ţi-a mai rămas ! zise Denisenko, punînd darul în mîinile pădurarului.

Miron, zăpăcit, apucă de dedesubt faţa de pernă, şi ea i se lipi de trup ca un pîntec străin.

Vorbind în şoaptă, Varciuk şi Denisenko se suiră în brişcă. Caii corbii, cu pete de lună jucînd pe pielea lor lucioasă, ţăcăniră melodios din copite pe scîndurile podeţului, şi la o smucitură a hăţurilor o luară la trap întins. Pădurarul încremeni locului, uitîndu-se cum se depărtează, strălucind orbitor, şinele stropite de rouă. Brişca, cu cele două siluete întunecate, dispăru pe drumul de pădure, iar pădurarul rămase lîngă podeţ singuratic, împovărat de gînduri apăsătoare şi cu grăunţele străine în braţe. Grăunţele acestea i se păreau mai mult decît furate, chiar dacă nimeni, nici chiar fratele său, nu avea să afle niciodată de ele.

Un peşte se zbătu deasupra apei şi recăzu cu un plescăit. Pe oglinda heleşteului se iviră cercuri care se lărgiră din ce în ce, izbindu-se de maluri, şi pieriră, în cele din urmă, pe sub rădăcinile pomilor. Dar omul era frămîntat într-una de gînduri ce nu-şi găseau nicăieri liman...

Miron puse jos faţa de pernă, o dezlegă la gură şi vîrî mîna înăuntru. Îi fu de ajuns să atingă grîul, ca să-şi dea seama că n-a fost vînturat. Apoi, luă un pumn de boabe şi-l apropie de ochi. Vîntul, sprinten, îi fură pleava din palmă, şi boabele de grîu, roşii ca mărgeanul, cînd scînteiau în lună, cînd se stingeau în umbra mişcătoare a sălciilor.

Ţinea în palmă boabele pentru care se tocmise atît de mult cu Larion, fiindcă îi trebuiau la semănat. Dar acesta îi ceruse un preţ aşa de mare, de parcă l-ar fi vîndut pe taică-său. Şi iată că acum i le-a adus singur! Miron se uită trist în jur şi, fără nici o părere de rău, zvîrli în heleşteu grăunţele din palmă; ele căzură în apă cu un fel de sfîrîit şi, asemenea unei jertfe aduse unui zeu necunoscut, îi mai uşurară inima. Apoi Miron ridică faţa de pernă, deschise magazia şi, din umăr, vărsă boabele în gura neagră a lăzii care prinse a vui surd. În clipa aceea, i se păru că-l sfredelesc ochii cenuşii, dispreţuitori ai lui Miroşnicenko. Pădurarul începu să se dezvinovăţească în gînd: de fapt nu le-a spus nimic lui Varciuk şi lui Denisenko, absolut nimic...

Înainte vreme, ori de cîte ori deşerta grăunţele în ladă, Miron mai zăbovea lîngă ea ca să-şi afunde mîinile în ele. Însă acum ieşi repede şi încuie uşa magaziei.

În casă, întinsă în voie pe pat, dormea fiica lui; nevastă-sa era atît de înspăimîntată, încît şi acum se culca în cămară. De pe masă venea un miros de peşte prăjit; se vede că Vasilinka aruncase iar vîrşa în heleşteu. Dar acum nu-i ardea de mîncare. Îşi scoase căciula, cizmele, scurta de postav şi, rămînînd numai în cămaşă şi pantalonii de pînză, îngenunche în faţa icoanelor, se închină cu gesturi largi şi şopti o rugăciune fierbinte:

— Îmi fac cruce întru domnul, cruţea îmi veghează somnul. Maică precistă, rămîi, să-mi veghezi la căpătîi, şi voi, îngeri auriţi, sufletul să mi-l păziţi, de la şapte-n miez de noapte, de la miez de noapte-n zori, din zori iară pînă-n seară, pînă-n vecii vecilor...

Dar nici maica precistă de la căpătîi, nici îngerii auriţi nu i-au dăruit somn tihnit în noaptea aceea.

V

Venind din Kameneţ-Podolski — cea din urmă reşedinţă a lui Simon Petliura, „prim-ataman al oştirilor ucrainene" — Kindrat Poghiba, podpolcovnic[1] la serviciul de contrainformaţii, şi sotnicul[2] Danilo Pidiprigora, încercau să treacă linia frontului. Se îmbrăcaseră în haine de dimie ponosite, azvîrliseră cîte o coasă pe umăr, şi astfel, travestiţi în ţărani plecaţi să slugărească departe de vetrele lor, se prefăceau că se întorc din Moldova. Fuseseră atît de prevăzători, încît pînă şi tutunul din tabachere era moldovenesc.

E adevărat că Poghiba fusese sfătuit să ia şi ţigări otrăvite, pentru cazul cînd va trebui să expedieze fără zgomot pe cineva pe lumea cealaltă, dar pe la colţurile ochilor căprui-roşcaţi, ca tutunul, ai vulpoiului de pod-

[1] Locotenent-colonel. (N. t.)
[2] Comandant al unui escadron de cazaci. (N. ed. rom.)

polcovnic se iviseră cute de ironie, iar obrazul lui ca un pepene, de obicei posomorît, se înveselise.

— Voi lua numai dacă va fi nevoie. Ferească sfîntul să zăbovesc prea mult în Sovdepia[1]. De data aceasta misiunea mea e foarte simplă.

La Ministerul de Război, Poghiba se bucura de faima unui ostaş viteaz şi a unui talentat ofiţer de stat-major. Morocănos şi veşnic concentrat, el nu-şi pierdea capul în timpul bătăliilor, nu se angaja în aventuri de mică importanţă şi, de acolo, de la statul-major, descifrase, pare-se, înaintea lui Petliura proiectele perfide ale arhiducelui austriac Wilhelm de Habsburg.

Cînd acest moştenitor pirpiriu al erzherzogului[2] Karl-Stefan a nimerit din nou în Ucraina, întorcîndu-se din Romînia, unde fusese prizonier, primul ataman l-a întîmpinat cu braţele deschise şi printr-o ordonanţă specială l-a transformat pe rotmistrul[3] Wilhelm de Habsburg în Vasili Vîşivanîi, colonel în armata ucraineană. Se înţelege că după Brest, cînd nemţii şi austriecii erau cît p-aci să se încaiere, disputîndu-şi petece din trupul Ucrainei sfîşiate pe care le smulgeau, una după alta, delegaţiei ucrainene, dintr-un rotmistru puteai face nu numai un colonel, ci chiar şi un general. Te întrebai însă ce l-a determinat pe arhiduce să îndrăgească pînă într-atît Ucraina, să cocheteze, într-o cămaşă brodată, cu puşcaşii Secei[4] şi după ce izbutise cu multă caznă să înveţe ucraineana, să publice la Viena poezioare mai mult decît mediocre în această limbă.

Moştenitorul erzherzogului nu visa cununa de laur a poetului, ci coroana regatului ucrainean. Cînd era bine dispus, obişnuia să repete, mîngîindu-şi mustăcioara triunghiulară :

---

[1] Astfel numeau contrarevoluţionarii, în batjocură, Rusia Sovietică (de la Sovietele de deputaţi). (N. t.)

[2] Titlul purtat de prinţii austrieci pînă la 1918. (N. ed. rom.)

[3] Căpitan de cavalerie. (N. ed. rom.)

[4] Nume dat de Petliura trupelor sale, pentru a le înşela buna-credinţă şi a le ademeni cu ideea că vor reînvia gloria căzăcească. Vine de la *Secea zaporojiană*, organizaţie independentă militară a căzăcimii din Ucraina (sec. XVI–XVIII), alcătuită mai ales din ţărani iobagi, fugiţi în Zaporojie, ca să scape de asuprirea feudală. (N. ed. rom.)

— Dacă, după cum se spune, cărbunele e rege şi grîul e regină, atunci Ucraina e un tron regal.

Da, pentru el Ucraina nu era decît un tron pe care spera să-şi odihnească odată şi odată şezutul descărnat. Cum de nu şi-a dat seama de asta orgoliosul prim-ataman care nu concepea o Ucrainã în care să nu fie el unicul cîrmuitor ?

Deşi Poghiba nu-l simpatiza pe Petliura — spirit veşnic agitat, amator de parăzi şi aventuri — şi îşi punea toate speranţele în generalul Iurko Tiutiunnik, totuşi, în toamna anului 1919 îi făcu o aluzie la proiectele secrete ale aceluia care se văzuse, peste noapte, şef al serviciului de contrainformaţii. Cele două cute de sub buzele uşor răsfrînte ale atamanului începură să tremure. El trase adînc aer în piept, scăpă un fel de sughiţ şi, numaidecît, după obiceiul cu care se deprinsese de multă vreme, ridică mîna, cu un gest teatral, şi o duse spre gulerul împodobit cu tridente şi flori. Se părea că panul ataman caută o nouă hotărîre în aceste simboluri ale puterii, şi, cu toate că n-avea decît un singur martor, pozã în faţa lui, neînţelegînd limita dintre sublim şi ridicol.

În ochii lui Poghiba devenise ridicol încă din toamna anului 1918, sub zidurile Capitalei. Cînd petliuriştii l-au alungat pe Skoropadski din Kiev, primul-ataman şi-a întîrziat cu cinci zile intrarea în Capitală, timp în care conducea altă operaţie : intendenţa smulgea postavul roşu şi verde cu care erau capitonate vagoanele de dormit, ca să confecţioneze glugi căzăceşti pentru Petliura şi statul său major. Fără ele comandantul nu-şi putea face intrarea în Capitală...

— Îţi mulţumesc, pane podpolcovnic, voi cerceta.

Primul-ataman arătă spre uşă cu ochii săi obosiţi, cu pleoapele grele, înţesate de vinişoare albăstrii şi, luîndu-şi mîna de pe simbolurile puterii, apăsă pe un buton secret.

Dar evenimentele se precipitară şi de data aceasta, şi primului-ataman nu-i mai arse de visele de domnie ale lui Vîşivanîi. Mikola Tarnavski, comandantul suprem al armatei ucrainene din Galiţia, dînd curs ordi-

nului secret al dictatorului Petruşevici,[1] semnase un acord între comandamentul galiţian şi armata de voluntari a lui Denikin. Armata ucraineană din Galiţia, care prelungise cu cîteva luni agonia primului-ataman, zdrobit în primăvara anului 1919, se azvîrlea acum în braţele acestui duşman care, nu se ştie pentru ce, îl socotea pe Petliura bolşevic. Lui Petruşevici îi venea mai uşor să primească din mîinile lui Denikin guvernarea Galiţiei, ca parte a „unicei şi indivizibilei"[2], decît să adere la tratatul cu Pilsudski[3], pe care, peste capul dictatorului, îl pregăteau diplomaţii lui Petliura.

În acele zile de toamnă, la Kameneţ-Podolski, unde, din iunie, se oploşiseră două guverne „ucrainene", ura ce mocnea între cei doi „regi"-marionete, erupse. Directoratul şi ocîrmuirea Republicii populare ucrainene de apus începură să se mănînce ca lupii. În timp ce tifosul secera fără milă pe petliurişti, iar frontul se destrăma şi miniştrii retrăgeau ostaşii din luptă ca să însoţească în străinătate bunurile jefuite, la Kameneţ-Podolski se dădea o bătălie înverşunată pentru putere şi aveau loc interminabile tîrguieli: cine să cîrmuiască Ucraina, care dintre căläi să fie preferat? La ultima conferinţă comună a miniştrilor, ţinută la dictatorul Petruşevici, n-a luat parte decît un singur ministru al Republicii populare ucrainene şi, pe bună dreptate, doctorul Makuh a remarcat cu sarcasm că la consiliul miniştrilor au luat cuvîntul optsprezece secretari, deoarece excelenţele-lor se cărăbăniseră din Ucraina cu bunurile personale.

Dar nici măcar în perioada asta, cînd două guverne cîrmuiau numai două gubernii, şi acelea ciuntite, directoratul şi Republica populară ucraineană de apus nu

[1] „Cîrmuitorul" Republicii populare ucrainene de apus din Galiţia. (N. ed. rom.)

[2] „Rusia unică şi indivizibilă" – lozincă şovină a regimului ţarist, care nega orice drept de independenţă popoarelor neruse din Rusia. (N. ed. rom.)

[3] *Pilsudski Juzef* (1867–1935) – dictator fascist al Poloniei (1926–1935). În timpul primului război mondial a comandat unităţi militare care au acţionat de partea imperialiştilor germani. În 1918, fiind „conducător" al statului burghezo-moşieresc polonez, a contribuit la atragerea Poloniei în aventurile antisovietice ale intervenţioniştilor. (N. ed. rom.)

au putut ajunge la o înțelegere. Bătrînul avocat Petruşevici, trezindu-se pe neașteptate dictator, a fost destul de dibaci ca să arunce în spinarea lui Tarnavski vina semnării acordului și, de formă, chiar l-a arestat. El a încercat să împace părțile printr-o frază răsunătoare :

— Istoria cere să murim împreună !

Nu se îndoia, într-adevăr, că el este o parte integrantă din istorie și că istoria, pînă la urmă, îl va șterge din paginile ei pe „corsicanul din Kobeleaki", cum era poreclit în taină Simon Petliura.

— Istoria cere să murim împreună ! repeta el, ridicîndu-și mîinile cu un gest tragic spre mustățile negre, după toate aparențele, cănite.

Dar și în pragul prăbușirii, dictatorul a cerut directoratului patru lucruri : să admită în directorat un galițian, să-i lase lui Petliura titlul onorific de prim-ataman, cu condiția ca să nu se mai amestece în chestiunile operative, să remanieze guvernul și să încredințeze galițienilor portofoliul finanțelor.

Cei foarte puțini rămași din guvernul Republicii populare ucrainene au refuzat să satisfacă pretențiile lui Petruşevici, căci unde s-a mai pomenit ca Petliura să accepte știrbirea măcar cu o iotă a autorității sale de prim-ataman ! La 15 noiembrie, Petruşevici, cu tot guvernul său, și-a luat tălpășița pe ascuns din Kameneț-Podolski, în timp ce primul-ataman, lăsînd în voia soartei rămășițele armatei sale, s-a grăbit să fugă la Proskurov cu cîțiva membri ai cabinetului și cu vistieria. Pe la jumătatea drumului însă a fost nevoit să-și părăsească și vistieria și, cu chiu cu vai, a ajuns, într-o căruță, pînă la Liubar, de unde a șters-o la polonezi, de frica propriilor săi atamani.

În aceleași zile de noiembrie, cînd Petliura o ștersese la Pilsudski, a fugit în Austria și pretendentul la coroana Ucrainei. El nu s-a mai arătat în fața primului-ataman cînd acesta s-a reîntors în Ucraina cu aliații pe care, mai ieri, îi amenințase cu cuvintele poetului : *„Piară șleahta, piară panii !"* [1]

[1] Din poemul *Haiducii* de Taras Șevcenko. (N. ed. rom.)

După doi ani de trambalare în slujba prim-atamanului, Poghiba nu mai ştia pe cine anume trebuie să pedepseşti. Duşmanii de ieri deveneau aliaţi, aliaţii de ieri deveneau peste noapte duşmani de moarte, iar politica lui Petliura era schimbătoare ca vîntul de primăvară. Şi toate acestea trebuiau plătite din belşug cu sînge, cu grîu şi cu căruţe întregi de bani tipăriţi la Berlin şi Kameneţ.

Poghiba era deseori năpădit de gînduri negre. Cel mai mult îl înspăimînta gîndul că zi de zi se depărta necontenit de văile de aur ale vieţii sale şi de Ucraina lui dragă. De mult ar fi putut să se oploşească pe undeva prin străinătate, ca alţii, dar el, după fuga lui Petliura la Pilsudski, îl urmase pe Omelianovici-Pavlenko şi Tiutiunnik într-o cumplită campanie de iarnă, numai ca să rămînă în Ucraina. S-a luptat şi cu armatele lui Denikin, şi cu roşiii, a zăcut de tifos în casa unor ţărani, şi în primăvara lui 1920, cu inima frîntă de durere, a primit de la polonezi, pentru a-şi echipa cazacii, zdrenţele părăsite de fosta armată austriacă. Asta era tot ce au cîştigat ostaşii lui flămînzi, jerpeliţi şi mîncaţi de păduchi ! E drept că au avut surpriza de a vedea semnele distinctive de general acordate de noii aliaţi atamanului Omelianovici-Pavlenko şi, înjurînd de mama focului, s-au aliniat în flenduroasele mantale austriece în flancul drept al celei de a Şasea armate poloneze.

Deşi Petliura, ca să mai păstreze o fărîmă din putere, îi vînduse lui Pilsudski Galiţia, ţinutul Holmî, Volînia şi Polesia, Poghiba era nevoit totuşi să-l urmeze, căci în aceşti doi ani scăldaţi în sînge, primul-ataman şi el îşi legaseră soarta cu una şi aceeaşi sfoară şi, dacă nu aveau să plece alte cîteva unităţi roşii de pe frontul polonez ca să lupte împotriva lui Vranghel, sfoara aceasta se putea transforma într-un laţ.

Culcat în fîn în şura unui ţăran, Poghiba privea printr-o spărtură a acoperişului cerul nepăsător şi mohorît, care gătindu-se de noapte se învelise hăt-departe, tocmai la capătul pămîntului, cu nori groşi. Iar dincolo de aceşti nori de toamnă începea un alt pămînt spre care trebuia să răzbată chiar astăzi.

Doi țărani vîrstnici, în mîini cu niște căpestre ale căror zăbale zornăiau la fiecare pas, treceau prin grădinile de zarzavat. Unul avea buza crăpată ; pe barba lui căruntă, cu reflexe albăstrii, ca ceața, se vedeau pete de sînge închegat.

— L-am îngrijit, l-am păzit, și uite ! spunea celălalt țăran, un om mărunt, butucănos, vorbind de unul singur. Nu-i mai ia odată dracu...

— Acu nu-ți rămîne decît să te înhami singur ! se mînie bătrînul cu barba căruntă și, scuturînd căpăstrul, izbucni deodată cu un glas sfîșietor, din fundul sufletului : Doamne-dumnezeule ! Măcar de-ar veni roșiii ! Îndură-te, doamne, de noi !

— Ei, aș ! făcu scîrbit țăranul cel mărunt. Pentru țăran, orice stăpînire e groapă de mormînt. Nu știi că roșiii te pun să dai surplusul de grîne ?

— Ba știu, da-n schimb îți dau pămînt !

— Unora le dau, altora le iau.

— Las', că de la noi n-o să ia...

„Ticăloșii dracului !" înjură obosit Poghiba. „Îți versi sîngele pentru ei, și lor li se rupe inima după o nenorocită de mîrțoagă."

Dar nu era vorba numai de mîrțoagă — și podpolcovnicul înțelegea asta foarte bine — ci de tot ce pătimiseră țăranii în acei ani. Schingiuit, jecmănit de autoritățile efemere, de atamani și de tătuci [1] de tot soiul, lipsit de gaz, de sare, de chibrituri, de încălțăminte, țăranul în straie de pînză grosolană stătea la răspîntia istoriei, cu ochii înlăcrimați pironiți la pămînt. Alături, supusă, cu coastele zdrelite, deopotrivă de chinuită ca și țăranul, se spetea mîrțoaga, ca să-i aducă lui și copiilor lui o pîine neagră, amară, stropită cu sudoare.

De altfel, Poghiba îi pizmuia cîteodată chiar și pe țărani : indiferent ce putere ar veni, acest țărănoi peticit va rămîne în Ucraina, în izba lui prăpădită, dar totuși a lui, te pomenești că într-o bună zi se va vedea cu pămînt și, mai știi, poate că ticălosul se face și bolșevic ! În schimb el, Poghiba, unde va fi azvîrlit de

[1] Șefi de bande. (N. ed. rom.)

vîltoarea războiului ? Ce va deveni el mîine sau poimîine ?

După ce polonezii au început să vorbească despre un armistiţiu cu bolşevicii, Poghiba scruta deseori cu groază viitorul, şi nicăieri nu vedea scăpare pentru sufletul său zbuciumat. Şi într-adevăr unde să se adăpostească ? Pe Pilsudski îl ura, de bolşevici se temea, iar pentru Petliura nu simţea decît dispreţ. Dar mai trăia în el nădejdea în Vranghel şi într-o minune ; şi tocmai pentru ca să grăbească această minune, s-o apropie, consimţise fără şovăire să se furişeze peste linia frontului ca să-i ridice pe toţi tătucii la o acţiune organizată împotriva tînărului stat sovietic.

Ivărul de lemn pocni sec, uşa fu împinsă în lături şi, scăldat de lumina amurgului, intră în şură, aplecîndu-se, sotnicul Pidiprigora. Svitca ponosită, căciula roasă de oaie şi cizmele peticite şi înroşite de vechi ce erau nu deformau trupul vînjos şi bine închegat al sotnicului.

Singura frumuseţe a feţei lui arsă de soare, cu pomeţi proeminenţi — faţă de flăcău simplu de la ţară — i-o dădeau buzele de adolescent, proaspete, uşor răsfrînte, şi ochii de-un cenuşiu închis cu căutături ursuze care trădau o durere ascunsă, chiar şi cînd zîmbea. Dracu ştie ce se ascundea în ochii aceştia mari : dorul ţăranului de pămînt, sau de glăscioarele copiilor pe care şi astăzi le tot visa fostul învăţător de ţară ?

— Ce se aude, pane sotnic ?

Din fînul cald podpolcovnicul înălţă curios capul său prea mare pentru subţirimea gîtului.

— Am găsit vadul, barca ne aşteaptă, şi de ieri pare-se că nu mai e nimeni pe malul celălalt. Pînă răsare luna trebuie să ajungem la Veremi, raportă laconic sotnicul.

De fapt podpolcovnicul ştia şi el toate acestea.

— Spune, pane sotnic, Veremi e om sigur ? N-o fi trecut la ceilalţi ? întrebă podpolcovnicul, apăsînd pe ultimele cuvinte.

Pidiprigora se cutremură şi se încruntă, înciudat că nu şi-a putut stăpîni tremurul lăuntric.

— N-aş crede. N-are acelaşi drum cu roşiii.

— Cît pămînt are ?

— Cincizeci de desiatine.

— Tocmai norma lui Vinnicenko [1], îşi aminti podpolcovnicul zîmbind de explicaţiile date de fostul şef al secretariatului general. Cum o mai duce zeul dumitale ?

Podpolcovnicul ştia că Pidiprigora aproape niciodată nu se despărţea de operele lui Vinnicenko şi-l considera unul dintre cei mai de seamă dramaturgi europeni. Mai ştia, de asemeni, că la Kameneţ-Podolski sotnicul Evsei Golovan avea obiceiul să-l ia întotdeauna peste picior pe Pidiprigora :

— Să nu crezi că Vinnicenko e copacul din care se cioplesc regii. Copacul acesta se apleacă în toate părţile, iar pînă la inima lui încă nu a ajuns nimeni...

— Cum o mai duce, nu ştiu, îşi ridică sotnicul privirea spre podpolcovnic, dar ştiu că ne-a lansat o nouă chemare.

— O, la aşa ceva se pricepe ! Şi încă cum ! rîse podpolcovnicul zeflemitor. Nu ne mai orientează spre norma de cincizeci de desiatine ?

Rîsul acesta îl scoase din sărite pe sotnic. Cu o clipă înainte nu ştiuse ce să facă : să-i spună sau nu lui Poghiba ce găsise din întîmplare la un ţăran ?

— Nu, ne orientează spre... comunism !

Podpolcovnicul fluieră a mirare, se ridică în capul oaselor, şi, ca un copil, se lăsă să alunece pe fund peste fînul mătăsos la pămînt.

— A tipărit ceva ? Unde ?

Poghiba îşi scuturâ la repezeală hainele de fînul parfumat al luncilor.

Pidiprigora scoase din buzunarul de la piept un număr al ziarului *Visti* [2], tipărit pe hîrtie albastră de împachetat.

---

[1] *Vinnicenko V. K.* (n. 1880) – scriitor ucrainean, naţionalist-burghez şi aventurier politic. După Revoluţia burghezo-democratică din februarie s-a numărat printre organizatorii Radei centrale, iar mai tîrziu, împreună cu Petliura, a fost în fruntea directoratului ucrainean, slujind pe rînd interesele imperialismului german şi anglo-francez. (N.ed.rom.)

[2] *Vestea* (în l. ucr.). (N. t.)

Podpolcovnicul smulse nerăbdător ziarul bolşevic, îl desfăcu, găsi coloana căutată şi începu să citească cu glas tare.

Buzele groase, lăsate de la colţuri în jos, ale podpolcovnicului prinseră să tremure ca ale unui elev emoţionat. Mai fluieră o dată, apoi îl scuturâ pe Pidiprigora.

— Bună bucăţică mai e şi zeul dumitale... Cum mai latră acum la capitalişti! Oare cînd spune adevărul şi cînd minte?

Pidiprigora zîmbi ironic; ochii săi cenuşii scînteiară.

— Acest lucru s-ar părea că trebuie să-l cunoaşteţi mai bine dumneavoastră, pane podpolcovnic.

— Ce te face să crezi asta? îl fulgeră Poghiba.

— Păi nu eu, dumneavoastră vă întîlneaţi cu el la Rada centrală şi la directorat.

— De întîlnit, m-am întîlnit cu această bucăţică, dar după cîte se vede n-a putut să-l înghită nici primul-ataman.

— În schimb el pe primul-ataman... începu, fără să vrea, sotnicul, dar se opri la timp.

Poghiba se încruntă, se gîndi o clipă, apoi vorbi încet:

— Ştii de cine-mi aminteşte Vinnicenko al dumitale?

— Nu, nu ştiu.

— De un mare păcătos care, asemenea lui pan Twardowski[1], nu-şi găseşte locul nici în cer, nici pe pămînt. N-am dreptate?

— Bună comparaţie, spuse, pe gînduri, sotnicul. Dac-ar fi să ne luăm după portretul făcut de dumneavoastră, atunci da, politica lui s-ar putea să fie lipsită de scrupule, în schimb ce scînteie de geniu străluceşte în operele sale!

— Eu le-aş interzice scriitorilor să se amestece în politică! zise Poghiba şi se uită cu dispreţ la ziar. La ce erezie ne mai îndeamnă?

— Citiţi mai departe, făcu enigmatic sotnicul.

---

[1] *Twardowski Samuel* (ap. 1600–1660) – scriitor polonez, autor de poeme istorice. Deşi în unele cronici şi satire el critică nobilimea, forţa criticii sale este atenuată de stilul retoric şi grandilocvent, iar în panegiricele sale preamăreşte pe magnaţii polonezi. (N.ed.rom.)

— Dumneata l-ai şi învăţat pe de rost ? Podpolcovnicul îl privi chiondorîş, cu neîncredere. Buzele sale lăsate în jos, ca o lună înainte de ploaie, se ridicară de colţuri în sus şi se întredeschiseră pentru o nouă fluierătură, dînd la iveală nişte dinţi tociţi şi lătăreţi. Bine-i mai zice ! L-a dibuit pînă în străfunduri pe Petliura !

Poghiba lăsă ziarul în jos. Nu ştia ce să facă : să-l rupă în bucăţi sau să i-l înapoieze sotnicului. Apoi se întoarse spre el şi scuipă de trei ori peste umărul stîng:

— Ptiu, ptiu, ptiu ! Peste ce erezie a trebuit să mai dăm în drum ! Nu ţi se pare, pane sotnic, că zeul dumitale a trecut de la francezi la comisarii bolşevici ?

— Asta priveşte serviciul de contrainformaţii, pane podpolcovnic. Treaba noastră e să mergem buluc, ca oile.

— Şi de mult ai această părere despre ceea ce faci ? tresări surprins podpolcovnicul, întrebîndu-l cu glas pe jumătate uimit, pe jumătate ameninţător.

— Nu, de-abia după ce am citit scrisoarea asta, căută să scape mai ieftin sotnicul. Dacă zeii greşesc drumul, ce să mai spun despre noi, muritorii de rînd ?

— Află, pane sotnic, că drumuri drepte nu există. Ele par netede şi trandafirii numai în visurile tinereţii, îl dăscăli cu convingere Poghiba. Dar, ia spune drept, după scrisoarea asta nu ţi s-a făcut dor de casă ?

— Mie mi-e dor întotdeauna de casă, răspunse simplu Pidiprigora, şi drumurile adolescenţei sale i se perindară prin minte.

— Pe mine n-ai să mă duci, pane sotnic ! şi ochii de culoarea tutunului ai lui Poghiba sclipiră.

Pidiprigora se mulţumi să ridice din umeri, fără să mai răspundă. Oare Poghiba l-o fi ghicit, că nu e sincer ? Dar nu avea nici un rost să-şi deschidă sufletul în faţa lui şi să-i spună : „Pane podpolcovnic, tot ce scrie aici s-a adunat în aceşti doi ani de zile, bob cu bob, şi a încolţit în mine".

Pentru podpolcovnic armata a fost ca o mamă : l-a crescut, i-a dăruit strălucirea epoleţilor de ofiţer ţarist, a făcut din el mai întîi un militar, apoi un ucigaş. El nu cunoştea şi nici nu dorea să cunoască vreun alt meşteşug în afară de instrucţie, de hărţile statului-ma-

jor şi de crime. După un singur lucru tînjea sufletul său: după adevărați comandanți care să apere şi să reînvie „gloria" Ucrainei.

Pe Pidiprigora însă îl mînase în armată crunta sălbăticie a anului 1918 şi romantismul național. Avusese credința nestrămutată că va face să răsune clopotele eliberării, şi abia mai tîrziu a înțeles, îngrozit, că trage clopotele care vestesc sfîrşitul scumpei sale Ucraine.

VI

Amurg trist de toamnă.

Pe marmura norilor încremeniți se conturează silueta prelungă a unui plop. Gîndurile îți dau tîrcoale asemenea unor umbre, tresar speriate de propria ta spaimă şi zboară, zboară într-una undeva, peste rîu, peste plopi, spre petecul de pămînt unde şi acum te aşteaptă omenia şi fericirea. Poate că or fi aşteptînd într-adevăr pe cineva, dar nu pe tine, căci tu le-ai pierdut strop cu strop, le-ai risipit pe drumuri străine, o dată cu gloanțele trase în bătăliile care, în locul gloriei, ți-au mînjit cu ruşine tinerețea schilodită.

Dar toate acestea n-au izbutit să-ți facă mai puțin drag petecul acela de pămînt; cînd trăsnetele despică văzduhul, el te cheamă cu freamătul crengilor: „vino!", cînd, primăvara, pajiştile, sînt smălțate de flori, îți şoptește de asemeni: „vino!" Şi dacă nu ți-ar fi fost teamă, ai fi venit de mult, de mult ai fi sărutat pămîntul pe care oamenii îl calcă cu picioarele, de mult te-ai fi plecat adînc în fața pragului părintesc. Oare e cu putință să fii atît de laş, să ai o inimă de iepure? Nu, de vreme ce ai hotărît s-o rupi cu trecutul, o vei face chiar astăzi, şi o dată pentru totdeauna!

Cerul se lasă tot mai jos, înghite umbra plopului, se tîrîie chiar pe malul rîului, legănîndu-şi norii plumburii peste oglinda apei.

Danilo Pidiprigora coboară în neştire spre rîu. Cu coada coasei vechi, ştirbe atinge tufişurile; frunzulițele despicate ale arinilor foşnesc înviorate de roua rece. Înaintea lui, cu o vîslă în mînă, păşeşte fluierînd

nepăsător un flăcăiaș șchiop și desculț, iar în spate se aud tropăind greoi cizmele podpolcovnicului. Ce n-ar da Danilo să se vadă acum, cu vîsla în mînă, în luntrea lui de salcie, strecurîndu-se spre căsuța-i liniștită, acolo unde-i sînt frații și soția. Pe unde o fi ea acum?

Era învățător tînăr — n-avea decît douăzeci de ani — cînd a întîlnit-o pe malurile stîncoase ale Teterevului. După priveliștile frumoase, și blînde din Podolia, totul îl uimea în pustietatea codrilor milenari din Polesia: și piatra găunoasă, fărîmițată de vînturi, pe care cresc păduri dese de pini, și zăcămintele de marmură de lîngă „Diakova dubina", și carierele de piatră din pădure, unde se speteau muncind flăcăi oacheși și binefăcuți — urmași ai italienilor aduși aici și înrudiți de veacuri cu ucrainenii. Aici, pe malul drept al rîului, pe o terasă joasă acoperită de mușchi, a văzut într-o bună zi un grup de seminariști. Un student, cu plete ca pana corbului și priviri răzvrătite, ținea o piatră în mînă și gesticula violent, vorbind de pe terasă cu înflăcărare și mînie:

— Gîndiți-vă numai! Pînă în prezent acesta este singurul zăcămînt de marmură adevărată, cenușie și trandafirie, din Ucraina. Pe ea se străvăd, ca pe tîmplele unei fecioare, desenele negrăit de gingașe ale unor vinișoare fine. Cu aceste cuvinte el arătă celorlalți bucata de marmură. O înfrumusețează fluturași negri de mică, cristale de pirită, de fluorină și hematită. Din această marmură ar trebui să se dăltuiască zeițe și eroi. Dar iată că un barbar, moșierul Korostîșev, azvîrle în flăcări toată această minune. El arde marmura ca să obțină var!

— Ce barbarie, ce barbarie! se indignă o fată subțirică și drăgălașă. Glăsciorul ei cristalin îl cuceri dintr-o dată pe Danilo.

O chema Galia, pe cînd seminaristul mînios, cu ochi și înfățișare de răzvrătit, purta pașnicul nume al unei plante nevinovate: Neciuiviter[1]. Demult s-au întîmplat acestea și totuși parcă au fost ieri! Fata drăgălașă i-a

[1] [illegible]

devenit soție, din Grigori Neciuiviter a ieșit, cum era de așteptat, un „pușcăriaș" și un comunist. Iar el, Danilo, în loc să se facă poet, a ajuns petliurist. Și cui îi pasă că de pe piscurile romantismului s-a prăbușit într-o mlaștină puturoasă! Ideile lui Neciuiviter i se păreau prea simple și prea de neîndurat pentru sufletul său de țăran îndrăgostit de monumentele măreție ale trecutului, de tihna paradisului său care începea în șapte desiatine.

— Ce te-ai întristat așa deodată, pane sotnic? răsună vocea podpolcovnicului strivindu-i, ca un ciocan, toate amintirile.

— Îmi plesnește capul de gînduri și de griji.

— Ți-e teamă, ai?

— Dacă aș spune nu, aș minți, mărturisi Pidiprigora.

Flăcăiașul desculț se întoarse mirat spre el.

— De ce să vă fie teamă? Roșiii nu obijduiesc sărăntoci ca voi, făcu el, arătînd cu ochii coasele știrbe; și nu îți dădeai bine seama dacă îi ia în rîs sau vrea să le dea curaj.

Podpolcovnicul surprinse o notă ironică în tonul micului luntraș și se uită bănuitor la el.

Tot malul mirosea a nămol acrișor-sărat și a solzi de pește. Printr-o rariște a zăvoiului, cu sălciile parcă turtite, sclipiră apele Bugului, dungate în preajma malului de umbrele pomilor, asemănătoare cu niște uriași înecați care încearcă să iasă din adîncuri. Aici, lîngă rîu, pămîntul era negru și acoperit cu iarbă. Apa nu susura ca pe nisip, ci clipocea înăbușit. Pe cine se supăra ea de smulgea, așa, bucăți întregi de pămînt cu tufișuri și ierburi aspre? Pe malul stîng, nu se distingeau nici sălcii, nici tufișuri, ci numai umbre slute. Cum îi va primi bezna de nepătrus? Cu o tăcere de mormînt sau cu o împușcătură fatală?

Cît ar fi dorit acum să fie copil mic, să audă glasul mamei sale, să uite povara trecutului și teama de ceea ce îl mai așteaptă. Pare-se că orice om, atunci cînd se simte vinovat de o faptă rea, se refugiază în copilărie. În ea găsește mîngîiere, e drept, dar atîta tot: nevinovăția copilului nu poate șterge ticăloșia bărbatului.

Flăcăiaşul se aplecă, scoase luntrea dintr-un tufiş, făcu semn lui Pogniba şi Pidiprigora, apoi se închină cu gesturi largi în faţa rîului. Sotnicul se aşeză în faţă, mai aproape de primejdie, iar podpolcovnicul îl urmă. Luntraşul se opinti cu mîinile şi cu pieptul în prora, şi cînd luntrea, cu un plescăit, se depărtă de mal, sări înăuntru.

Întunericul înghiţi luntrea. Doi oameni cu armele în mînă, al treilea cu mîinile pe vîslă nu-şi desprindeau ochii de pe mal. Necunoscutul însuşi, întruchipat în apă, strîngea ca într-o menghină trunchiul de copac scobit şi îi şoptea ceva pe limba lui. Degetele înţepeniseră pe patul *browning*-ului, iar luntrea se legăna într-una smulgînd din valurile strivite cînd un plescăit, cînd un suspin, cînd un freamăt mînios...

Flăcăul se opinti din nou şi luntrea, ca un căţel, îşi înfipse, moale, botul în mal, apoi se lipi în lung de el. Danilo sări în hăţişul mlădios şi-şi roti de jur împrejur privirile şi ţeava *browning*-ului. Pe mal, tulburată numai de clipocitul apei, se aşternuse liniştea toamnei. Tăcuţi, toţi trei ascultară cu urechile ciulite, şi flăcăul răsuflă cel dintîi, uşurat:

— Slavă domnului, am picat într-un ceas bun!

Pe neaşteptate, de dincolo de zăvoi izbucni un glas răguşit de beţiv care cînta: *„Marusia a-nghiţit otravă, şi-au dus-o, biata, la spital...“* Prin apropiere se auzi huruitul unei căruţe şi, ca-n zbor, trecură glasuri de bărbaţi şi femei, repede înghiţite de tăcere. Dar peste o clipă liniştea fu iarăşi tulburată de o voce singuratică, minunat de frumoasă, care, dumnezeu ştie pentru cine, revărsa pe bătătoritul drum al Podoliei jalea cîntecului unui cobzar, rugînd fierbinte oamenii să nu mai verse sînge:

E sînge de om, nu apă,
Nu-l vărsaţi cu-atîta grabă...

Atît de năprasnică era suferinţa în acest cîntec şi atît de puternică dragostea faţă de om, încît cei doi călăreţi îşi coborîră braţele şi-şi plecară capetele. Numai luntraşul cu vîsla ridicată întorcea, ca floarea-soa-

relui, capul în partea dincotro venea cîntecul despre pămîntul său înecat de sînge.

— Cîntă Andriiko, orbul. Ce glas i-a dat dumnezeu ! murmură flăcăul cu admirație și mîhnire.

— Cine-i ăsta ? se întoarse Pidiprigora spre el.

— Iacă, un om, răspunse băiatul codindu-se.

— E orb din născare ?

— Da' de unde ! I-au luat vederea.

— Cine ?

— Parcă poți să știi ? Băiatul se înnegură, tăcu o clipă, dar pînă la urmă nu se putu stăpîni : Unii zic că oamenii hatmanului, alții că vreunul dintr-ai voștri...

— Dar tu știi cine sîntem noi ? izbucni podpolcovnicul întorcîndu-se, furios, spre luntraș.

— Ia, acolo, niște drumeți, răspunse acesta liniștit. Dar răspunsul lui păru podpolcovnicului o aluzie batjocoritoare.

— Taci, ticălosule, că-ți frîng și al doilea picior ! se răsti el ridicînd revolverul.

— Mulțam frumos ! Glasul flăcăului se înăspri. Văd că nu v-am trecut pe degeaba.

Apoi sări în luntre, și, fără să scoată o vorbă, împinse cu vîsla în mal. Apa prinse a undui și-l purtă îndărăt, acolo unde-l aștepta și pe el o vorbă bună, o mîngîiere...

— Ce-aveți cu el, pane podpolcovnic ? întrebă sotnicul dojenitor.

— Să-și ție gura ! Ne împroașcă cu noroi, fără să știe cine sîntem !

— Ba știe ! Pe popă îl cunoști după plete ! i-o reteză, scurt, Pidiprigora, necăjit că n-a știut să-l înfrunte cu mai multă demnitate pe podpolcovnic.

— Dă-l dracului ! făcu Poghiba mai potolit. Totuși Andriiko ăsta are o voce de te răscolește pînă-n fundul sufletului. Cu o voce ca a lui ar trebui să cînte la Teatrul Imperial. Dar cu sălbăticia noastră...

Tăindu-și cale prin tufișurile foșnitoare trecură drumul moale, acoperit cu pulbere fină, și o luară, de-a dreptul peste cîmp, spre casa lui Veremi care îndrăgise, nu se știe pentru ce, aceste locuri joase ; creștea

peşte în cele două iazuri ale sale, şi de semănat, semăna nu atît grîu, cît cînepă plăcut mirositoare pe care o vindea.

— Oare n-o să ne rătăcim ? întrebă podpolcovnicul, neputîndu-se orienta în păienjenişul încurcat al drumurilor şi potecilor ce străbăteau cîmpurile.

— Le-am bătut pe toate desculţ. Pe aceste poteci mi-am zdrelit picioarele pîn-am crescut.

— Poezia zdreliturilor ? rîse podpolcovnicul.

— Da, la noi adevărata poezie a fost întotdeauna poezia zdreliturilor. Şi nu găsesc nimic de rîs în asta.

În vale, se înălţau, întunecaţi ca nişte coline, plopii negri din curtea lui Veremi. Lîngă stăvilar le ieşi înainte Denis Barabolea, un agent din serviciul de contrainformaţii al atamanului. Ca să fie mai sigur scăpără un chibrit şi-i cercetă cu atenţie pe amîndoi. Lui Pidiprigora i se întipări îndată în minte trupul lui scund şi dolofan, şi obrajii rotunzi, neraşi, ca nişte gheme de lînă. Agentul strînse cu bucurie mîna lui Poghiba şi, ca o domnişoară drăgăstoasă, se tot lipea de braţul lui.

— Nu-i nimeni pe-aici ?

Podpolcovnicul, care nu putea să-i sufere pe spioni, îşi trase uşor braţul.

— Nici ţipenie de om ! Se întîmplă însă să se abată uneori cazacii roşii. Îmbucă cîte ceva, iau doi-trei snopi de ovăz pentru cai şi p-aci ţi-e drumul ! Ca să n-avem vreo surpriză, am să vă instalez într-o tîmplărie veche. Acolo nu vine nimeni.

— Frontul e departe ?

— S-a îndepărtat de noi. Roşiilor nu prea le merge bine, îşi tot cîrpesc şi-şi peticesc liniile. De la Bug pîn' la Nistru nu au decît Armata a paisprezecea, brigada lui Kotovski [1] şi Divizia întîi a cazacilor roşii. Panul prim-ataman are forţe mult mai mari. Dacă-i atacă la momentul potrivit, îi face praf pe bolşevici, chicoti Barabolea.

---

[1] *Kotovski G. I.* (1881–1925) – comandant de oşti sovietic, erou al războiului civil. A participat la revoluţia din 1905. În 1918–25 a comandat mari unităţi de infanterie şi cavalerie ale Armatei Roşii. În 1925 a fost ucis mişeleşte lîngă Odesa de contrarevoluţionari. (N. ed. rom.)

— Nu mai e mult pînă-i atacăm, dar mai înainte trebuie să pregătim bine spatele frontului. Aveţi pe aici atamani sau tătuci pe care ne putem bizui ?

— Prin părţile Litînului toţi îi ştiu de frică lui Galcevski. La vreo şase verste de aici operează tătucul Palîliulka, iar atamanul Ciornoguz a strîns forţe mari lîngă Jmerinka. Şi mai e prin apropiere o plasă, nici a noastră, nici a lor.

— Cum adică ?

— Uite cum : s-au adunat plugarii, au proclamat republica ţărănească şi nu recunosc nici o autoritate în afară de oamenii lor. Au ales chiar şi miniştri, şi puţin le pasă că aceştia ţin consilii în izmene. Pentru unul dintre ei, au pus mînă de la mînă să-i cumpere cizme, fiindcă nu avea. Ţăranii nu vor nici ei miniştri desculţi.

Şi începu iar să rîdă, ca la comandă, apăsînd pe fiecare „hi-hi-hi".

— Ce spui de asta, pane sotnic ?

Pe faţa podpolcovnicului se iviră două cute adînci, de la colţurile gurii în jos pînă la bărbie.

— Nu mă mir ! Ţăranul a tînjit de veacuri după dreptate şi un ţar bun. În mintea lui pînă şi Ivan cel Prost a devenit împărat într-o ţară de peste nouă mări şi ţări. Şi atunci, de ce să nu fie un ţăran ministru în plasa lui ?

— Dar cu banii ce-au făcut ? Şi i-au tipărit singuri ? întrebă amuzat podpolcovnicul.

— Pînă una-alta, la ei circulă tot felul de bani, dar caută peste tot o maşină de imprimat. Au aflat, nu ştiu de unde, că panul prim-ataman al nostru a lăsat de cîteva ori, în timpul retragerilor, nişte maşini de imprimat şi clişee şi au trimis oameni să le caute. Vor să schimbe cîte ceva la clişee, ca să-şi aibă banii lor de stat sau de plasă, habar n-am cum să le mai spun.

Şi din nou i se auzi chicotitul.

În aşteptarea oaspeţilor, stăpînul casei lăsase portiţa deschisă şi încuiase cîinii care acum lătrau, furioşi, din tindă.

Denis Barabolea, săltînd ca o minge prin ograda plină cu trunchiuri de curînd doborîte, se opri în dreptul pîrleazului şi sări greoi în grădină. Aici, între uriaşii

peri de Podolia, înalți cît stejarii, se ascundea o tîmplărie veche, cu pereții coșcoviți de ploi și de vreme. Agentul atamanului umblă la lacătul uriaș, care se descuie cu un scrîșnet sec și, cu amîndouă mîinile, îl scoase din belciuge. Intrînd în urma oaspeților, Barabolea trase mai întîi zăvorul, apoi scăpără un chibrit. Chibritul sfîrîi, împrăștie un miros de pucioasă și, în sfîrșit, se aprinse.

Ferestruicile mici, cu cîte patru ochiuri, erau bine astupate ; pe tejgheaua de tîmplărie crestată și zgîriată se aflau mîncare, rachiu și mied. Atelierul nu era pardosit și peste tot călcai pe garoafe și crăițe.

— Ehe, aici nu-i rău de loc ! observă cu mulțumire podpolcovnicul, văzînd două paturi de lemn cu așternuturi curate.

— E de-o simplitate barbară ! Fața părooasă a lui Barabolea deveni dintr-o dată serioasă. După părerea mea, pane podpolcovnic, acum, numai barbaria și păgînismul ar mai putea salva civilizația. Creștinismul nu mai are putere s-o facă.

— Cam de multișor n-am mai simțit duhoarea nietzscheismului sub sălciile ucrainene ! se strîmbă sotnicul.

Privirile lui Pidiprigora și ale lui Barabolea se încrucișară și pe dată simțiră, unul pentru celălalt, o puternică ură.

— Poftiți la masă ! Rachiul, pe cinstea mea, e grozav ! și Barabolea începu să țopăie ca o minge pe lîngă podpolcovnic, că lui Pidiprigora i se făcu și greață de acest aventurier care, dintr-un capriciu al soartei, fusese nu o dată judecătorul și călăul vieților omenești. Pare-se că și Poghiba încerca același sentiment.

— Denis Ivanovici, dumneata ai mîncat ? întrebă podpolcovnicul cu un aer preocupat, observînd cu mirare că o linie nevăzută desparte în două fața rotundă a agentului : o jumătate zîmbitoare, cu un ochi slugarnic, cealaltă ursuză, cu ochiul iscoditor și hain.

— Am avut eu grijă de mine.

Barabolea se uită la Poghiba cu ochii săi atît de diferiți unul de altul, și din nou chicotitul lui sparse tăcerea. Văzîndu-l, te întrebai nedumerit dacă așa îi e

felul său şi-a însuşit obiceiul acesta de a face pe prostănacul numai de cînd e agent, ca să îndepărteze orice bănuială.

— Dacă aşa stau lucrurile, atunci te rog să dai o fugă pînă la Palîliulka şi să-l chemi aici.

— Acum ? şi un ochi al agentului se miră, celălalt se înfurie.

— Chiar acum !

— Prea bine, mă duc într-un suflet.

Cam fără chef Barabolea scotoci într-un colţ al atelierului şi scoase de sub pat un bici şi o traistă. Îşi aruncă traista pe umăr, dădu dintr-o mişcare altă formă căciulii, îşi schimbă în aceeaşi clipă expresia feţei şi se opri dinaintea celor doi, pocnind alene din bici. Şi iată că oaspeţii uluiţi nu mai aveau în faţa lor pe agentul slugarnic, ci un cioban deznădăjduit că îşi pierduse turma.

— Eşti un adevărat artist ! strigă podpolcovnicul cu admiraţie, şi cutele amare de la colţurile gurii sale parcă se mai îndulceră.

— O iepşoară avusei la viaţa mea şi mi-o luară şi p-aia, nu ştiu cine, Petliura ori Troţki... Mare năpastă pe capul meu ! Barabolea îşi legăna amărît umerii rotunzi, feminini şi nici măcar privirea ochilor atît de diferiţi nu-l trăda că joacă teatru. Rămîneţi sănătoşi, mă duc să-mi cat iepşoara ! şi, potrivindu-şi mai bine traista pe umeri, ieşi din atelier. Jurai că era cioban.

— Ai văzut ? îl săgetă podpolcovnicul pe sotnic cu privirile. L-am trimis după Palîliulka numai ca să nu aud acest „hi-hi-hi" scîrbos şi cînd colo el e un adevărat artist !

— Artist de bîlci ! răspunse Pidiprigora, uitîndu-se cu dispreţ în urma lui Barabolea.

— Nu-mi placi astăzi, pane sotnic, nu-mi placi de loc !

Podpolcovnicul îl scrută iar şi căzu pe gînduri : în el se trezise din nou neîncrederea faţă de acest dascăl slab de înger.

— Mie însumi mi-e silă de mine, răspunse Pidiprigora amărît, fără să-şi coboare privirile ursuze.

— Nervi, şi nimic mai mult ! Trebuie să te tratezi cu votcă şi femei. Nu mai trăi ca un ascet. Ce, te bizui pe credinţa soţiei ?

— Soţia mea e o sfîntă ! răspunse Pidiprigora, mîndru şi arţăgos ; nu putea să sufere vorbele murdare sau cu subînţelesuri.

— Războiul şi pe sfinte le tîrăşte în păcat. Viaţa îşi cere drepturile ei, continuă podpolcovnicul, fără să ia în seamă tonul sotnicului.

— Viaţa îşi cere totdeauna drepturile ei, pane podpolcovnic, dar prin aceasta nu poţi justifica orice ticăloşie.

Poghiba vru să obiecteze, dar tocmai atunci din grădină răzbătu pînă la ei un zgomot înfundat, care se apropia de atelier. Amîndoi puseseră mîna pe arme şi, depărtîndu-se de ferestre, se priviră întrebător : oare să-i fi atras agentul atamanului în vreo cursă ?

Între timp, în grădină, chiar sub ferestruici, se auzi un nou zgomot şi un zăngănit de fiare.

— Măi să fie ! Sînt nişte cai împiedicaţi ! zîmbi uşurat Pidiprigora. Auziţi piedicile zornăind !

— Eşti sigur ? Podpolcovnicul dădu încetişor la o parte pătura din ferestruică şi se uită în grădină. Acolo, nişte cai voinici păşteau, strivind tufele de smeură sub copite. Dracu să-i ia, mi-au dat nişte emoţii !

Se depărtă de ferestruică, începu să rîdă şi întinse mîna să vadă ce e în străchinile acoperite cu farfurii.

În prima găsi nişte caraşi prăjiţi, de toată frumuseţea, lucioşi şi puţin schimbaţi la culoare din pricina sminţinei :

— Ăştia sînt de-ai lui Veremi ! lămuri Pidiprigora. Toamna, bătrînul duce la tîrg crapi şi caraşi cu carul. Are nişte crapi de-o jumătate de pud.

— Hm, ce miros îmbietor ! adulmecă podpolcovnicul. Ar trebui să ne repezim în ei, dar o să mai zăbovim puţin. Mai rezişti ?

— Nu mi-e foame.

Poghiba, strîmbîndu-se, trase de pe piciorul drept cizma cam strîmtă, îndoi cu băgare de seamă carîmbul, desfăcu cu vîrful cuţitului căptuşeala înnegrită de transpiraţie şi scoase nişte hîrtiuţe boţite. Le netezi bine şi

îi dădu lui Pidiprigora să citească niște împuterniciri pentru organizarea și conducerea unor detașamente de „rebeli", iscălite chiar de Petliura. Cu ajutorul acestor patalamale confecționate de cancelaria lui de campanie, primul-ataman spera să ungă noi atamani, mai mari și mai mărunței, și să consolideze autoritatea tătucilor, apăruți ca ciupercile după ploaie, care, sinchisindu-se prea puțin de idei, se îndeletniceau cu pogromuri, masacre și beții. Poghiba trecu pe o împuternicire numele lui Palîliulka, le vîrî pe celelalte înapoi, în carîmb, și clipi înveselit, ceea ce făcu să-i tremure sprîncenele arcuite ca și buzele :

— Tătuci ieșiți din ciubote ! Poate va veni vremea, cînd urmașii își vor aminti de faptele noastre... Ei, și-acum, la masă !

Pidiprigora întinse mîna spre mied, dar Poghiba i-l trase dinainte.

— Ai văzut cazac să bea ceai de-ăsta muieresc !? Trăscăul e de noi ! Apoi turnă cu multă îndemînare rachiu în pahare. În sănătatea dumitale, pane sotnic !

Dădu de duşcă primul pahar, iceni mulțumit și își scuturâ capul greu. Pe gîtul său subțire, mărul lui Adam, ținut parcă de două vine groase, descria un du-te-vino neîncetat.

Alcoolul se răspîndi ca o flacără prin trupul vînjos al sotnicului. Ochii îi scăpărau vioi și cutezători.

Mai goliră un pahar și podpolcovnicul se dispuse într-atîta, încît prinzînd curaj atacă chiar începutul cîntecului preferat al primului-ataman și al oștirii sale. *„Vai ce mare tămbălău s-a iscat, cînd țînțarul și cu musca s-au luat..."* Dar, ajungînd la muscă, aruncă o privire spre fereastră, se opri deodată din cîntat și începu să filozofeze :

— Nu e țară mai frumoasă ca Ucraina noastră, să tot trăiești în ea. Aici viața înseamnă întîlniri și despărțiri, pîine și apă, rachiu și sînge... *„Vai ce mare tămbălău s-a iscat..."*

Dintre buzele răsfrînte ale lui Poghiba se arătau tot mai des dinții mari și tociți. Pe Pidiprigora îl scotea din sărite și plicticosul țînțar care „s-a luat" cu musca, și filozofia podpolcovnicului. Bea și el din rachiul tare, cu

băşicuţe de spumă deasupra, dar fără să golească paharul pînă la fund. Nici în alcool nu-şi putea îneca gîndurile.

— Şi zi, aşa, crezi că soţia dumitale e o sfîntă, ai? îl înţepă cu un zîmbet plin de înţeles Poghiba, jucîndu-se cu verigheta pe deget.

Danilo se îndreptă în scaun.

— Prefer să nu vorbim de femei la băutură.

— Ce, te-ai supărat? se miră podpolcovnicul, umplînd din nou paharele. Bea, pane sotnic! Straşnică băutură! Cine ştie cînd vom mai avea prilejul să bem împreună.

— Cine ştie dac-om mai avea vreodată prilejul să bem împreună!

Pidiprigora îl privi pe Poghiba drept în ochi şi se încordă, ca înainte de luptă. Se trezise în el îndărătnicia lui înnăscută, care de multe ori în viaţă îl făcuse să apuce taurul de coarne. Fire blîndă şi visătoare, ceda cu uşurinţă în faţa adversarilor stăruitori şi buni de gură, nu ştia să se certe, nici să ameninţe, dar, la o adică, nimeni nu-l putea clinti din loc.

— Cine ştie dac-om mai avea vreodată prilejul să bem împreună? repetă Poghiba.

De uluit ce era începu să-i tremure mîna, rachiul se revărsă din pahar, curse pe tejgheaua zgîriată şi crestată şi, în tăcerea care se aşternu, se auzea cum picura pe pămînt unde agonizau crăiţele şi garoafele parfumate.

— Ce vrei să spui cu asta, pane sotnic? De pe faţa plină şi aspră a podpolcovnicului dispăruse orice urmă de beţie, dar, luîndu-şi seama, şi-o îndulci cu un zîmbet. Te gîndeşti la primejdia care ne tot paşte, la moartea noastră?

— Da' de unde, mă gîndesc la viaţa mea, şi Pidiprigora puse cu băgare de seamă coltucul de pîine lîngă strachină. Mi-am făcut datoria, v-am adus pînă aici. Acum, mă duc acasă. M-am săturat de război!

Şi, pentru orice eventualitate, se depărtă puţin de Poghiba.

— Va să zică şobolanii părăsesc primii corabia care se îneacă, ai?

În ochii de culoarea tutunului ai podpolcovnicului se aprinse o scînteie rău prevestitoare.

— Nu, acum şobolanii muşcă şi se apără pînă la ultima suflare !

Aceste cuvinte îl făcură pe podpolcovnic să sară de pe scaun.

Iată-i pe amîndoi în picioare, faţă în faţă, aprigi şi mînioşi, gata la orice.

— Va să zică, pane sotnic, mîinile sus şi în genunchi în faţa comisarilor ?

— Comisarii dau pămînt ţăranilor.

— N-avea grijă, o să-ţi măsoare doi metri, ca să nu te pricopseşti prea mult.

— Cum mi-o fi norocul, răspunse sotnicul. Lovitura îl nimerise unde îl durea mai rău.

— E destul să iubeşti Ucraina, ca să te pună la zid. Că deh, sînt internaţionalişti...

— Cum mi-o fi norocul, repetă încet sotnicul.

— Dumneata, un erou al cauzei sfinte, vrei să devii trădător ? spuse podpolcovnicul, surprinzînd o umbră de şovăială pe faţa albă ca varul a sotnicului. Dar la aceste cuvinte, pieri ca prin farmec toată slăbiciunea greţoasă care era gata să-l copleşească pe Pidiprigora.

— Nu, pane podpolcovnic, noi nu sîntem eroi ai unei cauze sfinte, spuse Pidiprigora clătinînd din cap. Asta ne-am închipuit-o atîta timp cît n-am ajuns nişte păpuşi care servesc interesele politice ale altora, atîta timp cît n-am scos ţara la mezat.

— Ai îndrugat cîte-n lună şi-n stele ! clătină dojenitor din cap Poghiba, abia stăpînindu-şi furia. Să isprăvim cu una, apoi să ne apucăm de celelalte. Da, ai dreptate, sîntem ajutaţi de state străine, dar în schimb avem un guvern propriu. Deşi nu-i cine ştie ce de capul lui, e totuşi primul guvern ucrainean.

— Da, dar cît valorează ?

— Ne costă cam scump, ca orice guvern.

Pentru a-l potoli pe sotnic, Poghiba încercă să dea discuţiei o întorsătură glumeaţă.

— Nu, pane podpolcovnic, guvernul nostru nu face nici doi bani ruginiţi, nu valorează mai mult decît o tîrfă. Cum se poate intitula guvern al unei republici

populare, dacă în însăşi capitala lui, la Kameneţ-Podolski, pe teritoriul nostru, un pîrcălab polonez aruncă în puşcărie, ca pe nişte pungaşi de rînd, pe trei dintre miniştrii noştri ? S-a mai pomenit în istorie o ruşine ca asta ?

— Într-adevăr, e o mare ruşine, îi dădu dreptate Poghiba. Ne-ar trebui un guvern mai bun, măcar de ochii Europei...

Tocmai de aceste cuvinte se agăţă sotnicul ca să-şi reverse cu furie tot ce-l durea, tot ce-l mistuia, tot ce adunase în inimă în aproape doi ani de zile :

— Pentru Europa, acesta e cel mai bun dintre guverne : el apără, ca pe nişte moaşte, pitorescul cojocului ucrainean, iar Ucraina o vinde chiar ucigaşilor ei. Vorba soldaţilor : nu a luat-o ţînţarul pe muscă de nevastă, ci Pilsudski s-a însurat cu Petliura. Iar mireasa i-a adus întreaga Ucrainăă zestre !

— Dumneata susţii că noi vindem Ucraina ?

De încordare, faţa stacojie a podpolcovnicului se împietrise.

— Nu vorbesc de noi personal. Pe noi nu ne-au lăsat să asistăm la această tranzacţie, nici măcar în calitate de teighetari. Nu sîntem decît nişte mercenari ieftini, hamali miopi, care duc la vînzare pe umerii lor Ucraina.

— Bravo, pane sotnic ! Ai devenit roşu, cît ai zice peşte !

— Nu, sînt negru de furie şi durere. Păcatul acestei vînzări o să ne bage în mormînt !

— Te expediez eu mai repede acolo, scîrbă ! şi Poghiba scoase fulgerător revolverul.

Dar sotnicul, tot atît de fulgerător, îi imobiliză degetele cu o mînă, cu cealaltă îl apucă de gît, îi puse piedică, şi Poghiba se prăbuşi cît era de lung. Sotnicul căzu de-a curmezişul peste el. Simţea cum, sub strînsoarea lui, se zbate mărul lui Adam pe gîtul podpolcovnicului.

Podpolcovnicul reuşi să scape din strînsoare, dar peste o clipă sotnicul îl doborî din nou şi îşi încleştă degetele în beregata lui. Cînd simţi că Poghiba începe să se înăbuşe, Pidiprigora îi smulse cu amîndouă mîinile *browning*-ul.

— Cu mine nu-ţi merge, pane podpolcovnic ! zise el. punîndu-i ţeava revolverului în piept.

— Trage odată, bestie, trage trădătorule, a venit vremea ta ! hîrîi Poghiba, zvîrcolindu-se pe pămînt. Sub el se rupeau şi zburau în toate părţile pălărioarele fragede şi rumene ale garoafelor.

— Nu trag niciodată într-un om lipsit de apărare.

Sotnicul se retrase spre uşă, ţinînd revolverul mereu îndreptat spre capul lui Poghiba.

— Poate îmi dai voie să mă scol, ca să mă simt mai bine ?

Pe gîtul subţire se zbătea convulsiv mărul lui Adam, ca un spiriduş hidos, şi ai fi crezut că tocmai el îi ajuta lui Poghiba să scoată din adîncul pieptului cele mai grele cuvinte.

— Ca să te simţi mai bine, stai liniştit şi nu fă gălăgie. Aşa o să ne luăm rămas bun.

Şi Pidiprigora, fără să-şi ia ochii de la Poghiba, împinse uşa cu umărul.

— Las' că ne mai întîlnim noi, pane sotnic ! strigă podpolcovnicul, petrecîndu-l cu o privire de loc recunoscătoare, ba dimpotrivă scăpărînd de ură. S-or mai încrucişa drumurile noastre !

— O să fie cu atît mai rău pentru tine. Văd că nu prea te ţin balamalele, zîmbi batjocoritor sotnicul. Adio !

Şi dispăru pe uşă afară.

— Nu adio, ci la revedere, trădătorule ! Cumplită va fi revederea noastră ! îl ajunse din urmă glasul răguşit, colcăitor de ură al podpolcovnicului.

„Ce-ar fi să mă-ntorc şi să-i fac seama bestiei ?" şovăi o clipă Pidiprigora, apoi scuipă şi porni repede prin grădină. Deodată îşi aminti că lăsase coasa în atelier, dar nu voi să se mai întoarcă. Dacă te hotărăşti s-o rupi cu trecutul, trebuie s-o rupi o dată pentru totdeauna ! Bine că totul s-a petrecut mai curînd decît prevăzuse.

Dar acum ce-l aştepta ? Viaţa sau cei doi metri de pămînt ? Şi din nou ura şi teama se înfipseră ca nişte gheare în inima lui care tînjise întotdeauna după casă, după satul natal, după heleşteul de lîngă ograda lui Miron, după pădurea unde norii îşi odihnesc capetele

în vîrfurile copacilor, după cosiţele de aur ale soţiei sale. Oh, dacă ar putea să se contopească cu aceşti codri, cu acest pămînt ; dacă acolo ar fi capătul chinurilor sale, dacă n-ar trebui să se prezinte la Comisariatul militar şi în faţa temutei Ceka !...

Cînd vorbise tăios cu Poghiba, nu se înspăimîntase de cei doi metri de pămînt, dar acum, rămas singur în faţa necunoscutului, simţea că încetul cu încetul, cu fiecare pas pe care îl face, îl părăseşte tot curajul.

VII

În dreptul unei fîntîni cu ghizdurile de lemn putrede şi cu furca strîmbă, drumul care începe de lîngă poarta lui Veremi se desparte în două braţe negre, pe o parte şi alta a unor mlaştini mari, aproape secate, în care mai străluceşte ici-colo cîte o şuviţă de apă.

Pe vremea copilăriei, în verile secetoase, Danilo aducea de multe ori aici vitele la păscut, iar cînd ajunsese flăcău venea noaptea să vîneze. Se culca în bătaia lunii, lîngă vreo băltoacă mai mare, ca să asculte suspinul somnoros al apelor peste care se ţeseau văluri de raze tremurătoare. În scurt timp auzea păsările foşnind printre trestii, şi peste o clipă tot cîrdul plutea pe cărăruile lunii. Atunci, aproape fără să ochească, trăgea în grămadă. Păsările băteau speriate din aripi, împrăştiind picuri de argint, ţîşneau din apă şi se înfundau tocmai în zăvoiul de sălcii şi arini.

Cît despre el, se ducea să pîndească iar lîngă altă băltoacă, se aşeza tot cu faţa la lună, pe iarba umedă de rouă, şi încerca să pătrundă tainele acestui pămînt primejdios, cu smîrcuri ucigătoare şi cu gropane calde unde pînă şi iarna susura un firicel de apă străvezie şi creştea iarba. Bătrînii spuneau că demult, pe vremea cînd pe drumul Kucimenului [1] năvăleau hoardele tătare în ţinutul Podoliei, locuitorii din satele de prin împrejurimi îşi aflau adăpost printre aceste mlaştini.

[1] Drum care merge de-a lungul Bugului, denumit şi „şleahul Hanului". (N. ed. sov.)

Danîlo Pidiprigora taie drept prin mlaştină; aşa o scurtează mult, şi dacă Poghiba şi Barabolea ar avea de gînd să-l urmărească nu se vor încumeta s-o ia pe aici.

Undeva, dintr-o parte, pesemne în vreun lan de mei, strigă o potîrniche şi alte două păsări îi răspund. Sub cizme musteşte apa, pămîntul se scufundă sub povara trupului său. Ce bine că răsare luna şi aruncă dîre de lumină pe contururile neclare ale norilor şi peste mica băltoacă pe lîngă care tocmai trece. Se simte miros de stirigoaie veninoasă, de cucută ruginie şi golomăţ. Potecuţa de paşi ce străbat mlaştina se îngustează tot mai mult, pe alocuri nu rămîn din ea decît nişte urme acoperite de iarbă, pentru ca apoi să dispară şi ele. Salteaua verde şi imaculată se lasă mereu şi, uneori, se rupe sub greutatea omului. Atunci, fără să-ţi pierzi cumpătul, trebuie să tragi piciorul afară şi să-ţi urmezi drumul înainte.

Dinspre dreapta, ca prin farmec, apare deodată un ochi mare şi rotund de apă lină. Luna a tras pe mijloc o brazdă verzuie, dar într-o parte şi alta e atîta beznă de parcă ar fi vărsat cineva butoaie cu cerneală în apă. Şi păsările par negre aşa cum plutesc prin aer, bînd din această brazdă de lumină şi spălîndu-şi aripile în ea.

Cufundat în gînduri, Danilo ocoleşte ochiul de apă peste care luna brăzdează tot mai larg. La zgomotul paşilor lui raţele sălbatice nici nu întorc capul : pesemne că de multă vreme n-a mai trecut nimeni pe aici. După alt ochi de apă, călcînd pe muchii de pămînt mai sigur, el ocoleşte „capcana lupului" — un smîrc acoperit cu trifoi de baltă şi flori — se strecoară printre tufele de cleiţă încărcate de cerceluşi şi din nou descoperă nişte urme de paşi, abia vizibile.

Ud de rouă şi de noroi, dă în sfîrşit de pămînt tare, pămîntul copilăriei sale — căci acum nu mai este al lui. Tremurînd, îşi smulge din cap căciula străină, se prăbuşeşte în genunchi şi îşi striveşte de mirişte buzele sărate de năduşeală. Pe obrazul său roua se amestecă cu lacrimile.

— Iartă-mă, pămîntul meu scump ! se roagă Danilo, lipindu-se de el.

Pămîntul îl ascultă şi tace.

Danilo mai zăbovește în așteptarea răspunsului ; apoi gîndurile îi zboară către oameni. Se ridică și își șterge obrazul cu mîna ostenită.

Iată-l pe pămîntul său natal — nădejdea și neliniștea lui. Cît sînge a curs pentru el ! Dar jertfa aceasta îl va face oare mai bun, oamenii vor deveni mai buni sau, dimpotrivă, mizeria și întunericul îi vor înrăi și mai mult ? El și-a nimicit viața din pricina acestui pămînt — măcar alții să nu și-o mai nimicească...

În fața lui, în noapte, o moară își învîrtește veselă aripile. Deasupra se înalță, rotundă ca o piatră de moară, luna, și norii din jurul ei sînt albi ca niște lebede ; niciodată n-a văzut nori atît de albi la miezul nopții, niciodată nu și-a închipuit că ar putea să-l emoționeze într-atîta vederea unei simple mori de vînt — pasăre blîndă care-și întinde aripile spre pămînt și în același timp spre lună.

Fără să pregete, pornește drept spre moară. Cine va fi primul consătean pe care-l va întîlni ? Îl va recunoaște oare ? În fața morii, nici o căruță, nici o mîrțoagă. Asta îl surprinde, dar îl și bucură ; prin urmare, astăzi nu e zi de măcinat. În vîjîitul aripilor, suie treptele care scîrțîie la fiecare pas și deschide ușa.

În fața piscoiului, o femeie tînără, cu obraji rumeni, adună cu o scîndurică făina în sac. Nu departe de ea, pe un butuc, pîlpîie o flacără mică într-un opaiț bătrîn, luminînd chipul frumos, îngîndurat, al unui băiețandru cu nas vulturesc și sprîncene groase. Așezat pe un sac el se uită în flacăra pîlpîitoare și ai zice că pînă și pe acest obraz tînăr frămîntările țărănești și-au pus pe vecie pecetea.

— Bună seara, zise încet Danilo.

— Bună să fie, se grăbi să-i răspundă tînăra femeie, măsurîndu-l din ochi ; băiețandrul se ridică de pe sac, îl salută pe străin și se așează la loc.

Cu cine-o fi semănînd ? Aha, a ghicit : e fiul lui Timofi Goreț vit ; același nas, același păr bălai, cîrlionțat, aceeași frunte îngîndurată.

— Ai de măcinat, băiete ? întrebă Danilo, ca să intre în vorbă.

— Nu, ce-am avut, am isprăvit. Aştept pe mătuşă-mea din Maidan. Îi e frică să se ducă singură acasă.

Copilandrul arătă cu capul spre tînăra femeie, şi un zîmbet abia perceptibil îi tremură uşor pe buza de jos, puţin adusă înăuntru.

— Căraţi făina pe umeri ?

— Pe umeri şi-n spinare.

— E greu ?

— Făină să fie, că de cărat o cărăm noi !

Băieţandrul se uită la Pidiprigora cu ochii săi inteligenţi şi trişti.

— Cum te cheamă ?

— Dmitro.

— Spune, Dmitro, la voi se împarte pămînt ?

— Mîine o să-nceapă, se însufleţi băiatul.

— Ai să primeşti şi tu ceva ?

— La fel cu toţi oamenii.

Ochii săi trişti luciră molcom.

— Ţi-e drag pămîntul ?

— Cum să nu-ţi fie drag ? şi se întoarse cu tot trupul spre străinul înnegrit de noroi. Pînă şi vitele îl iubesc şi sărută fiecare firicel de iarbă cu buzele, darmite omul !

Şi Danilo citi dintr-o dată pînă în adîncul inimii acestui copilandru care, ca şi el, nu avea decît un singur gînd : pămîntul ! Şi avu senzaţia că în faţa lui nu stă numai un băieţel oarecare, ci un stăpîn al pămîntului, un stăpîn care întruchipează viitorul acestui pămînt şi poate chiar viitorul lui, al lui Danilo.

VIII

— Tăticule, tăticule, bate cineva în geam ! îşi zgîltîie părintele o fetiţă de vreo zece ani, tremurînd toată de spaimă.

Ea, cea dintîi, a auzit ciocăniturile. Se dă jos din pat, numai în cămăşuţă, şi vede cu groază profilîndu-se pe geamul înecat de lună mîinile şi capul unui necunoscut.

— Ce e, Vasilinka ? De ce nu dormi ?

Tatăl, trezindu-se, ridică mîna să mîngîie căpşorul copilului, dar deodată sare din aşternut, apucă fetiţa şi se vîră cu ea într-un ungher întunecat, în dosul cufărului. De acolo, strecoară cu teamă o privire şi desluşeşte îngrozit cum se mişcă pe geam umbra unei mîini şi a unei căciuli. Vasilinka îşi ascunde căpşorul sub braţul tatălui ei şi-i şoşoteşte în cămaşă :

— Nu te teme, tăticule, nu-s bandiţi. Ăia de mult ar fi spart geamul...

— Ce ştii tu !

Cuprinde în braţe trupuşorul rebegit al singurului său copil şi nu ştie ce să facă. Gîndurile îi aleargă prin creier şi se destramă repede ca un păienjeniş mucegăit.

Să se ascundă în groapa de sub cuptor ? Sau, poate, să se furişeze în tindă şi de acolo în pod ?... „Dar cu Marta ce se va întîmpla ?" îşi aminteşte, în sfîrşit, şi de nevasta lui, dar o uită numaidecît şi gîndurile îi fug iarăşi spre pod, unde ar putea să smulgă un snop din acoperiş şi s-o şteargă în pădure.

— Tăticule, ai auzit ? Pe matale te strigă !

Auzul ascuţit al fetiţei a desluşit numele tatălui ei, rostit de străinul de la fereastră.

Pidiprigora ciuleşte urechile şi într-adevăr aude un glas cunoscut, chemîndu-l :

— Miron, deschide ! Eu sînt... Miron !...

— Ţi-am spus eu că nu sînt bandiţi, şopteşte Vasilinka.

— Miron, Miron !... se aude glasul de după geam, şi inima lui Miron se strînge de emoţie.

„Doamne sfinte ! Să fie Danilo ? De unde o fi venind ?" Miron nu e fericit, pe cît e de speriat : n-au venit să-l ucidă, dar nici n-are de ce să se bucure.

În grabă, se izbeşte zdravăn cu umărul de un colţ al cufărului, apoi iese în mijlocul odăii ; scrutează întunericul, trage cu urechea şi deodată se repede la fereastră.

— Danilo, tu eşti ?

— Eu, bădiţă, se aude o şoaptă sugrumată ; faţa turtită de geam nu aduce de loc cu a lui Danilo, mîndria familiei.

Miron, cît pe-aci s-o trîntească pe Vasilinka, dă buzna în tindă, trage cu mîini tremurătoare ivărul de

lemn, smucește ușa și cade cruce în brațele fratelui mezin. Acesta îl strînge la piept, îi sărută mustățile aspre și, agățîndu-se neputincios de el, se prăvălește în genunchi.

— Danilo ! Pentru numele lui dumnezeu ! Nu-ți sînt nici tată, nici judecător !

Miron își ridică fratele vlăguit de puteri. Pricepe ce hotărîre a luat Danilo și știe ce-l așteaptă. Se întreabă numai ce au de făcut acum Olexandr și cu el.

Danilo își pune mîinile pe umerii lui Miron și amîndoi rămîn așa, privindu-se îndelung în adîncul ochilor, fără să observe că din prag, trăgîndu-și cămășuța pe piept, se uită mirată la ei fetița dolofană. Ea a ghicit că străinul este unchiul Danilo cel învățat, care s-a întors cine știe de unde, însă i se pare straniu că a căzut în genunchi în fața tatălui ei și că ochii îi sînt plini de lacrimi, ca ai unui copil. Dar știind că oamenii mari sînt adeseori ciudați și de neînțeles, ea își zice că poate așa trebuie să te porți cînd vii la cineva în casă și își făgăduiește să facă și ea la fel, duminica viitoare, cînd se va duce la tușa Galia.

— Hai în casă, frate, spune Miron, arătînd cu mîna spre tindă.

Abia acum observă Danilo fetița în alb, rezemată de uscior.

— Tu ești Vasilinka, nu-i așa ? și întinde spre ea mîinile de pe care se scutură fire de nisip.

— Eu sînt, unchiule Danilo.

Fetița îl privește sfioasă și lasă capul în jos.

O clipă, i se pare că o vede pe femeia aceea mărunțică, frumoasă și oacheșă — răposata lui mamă ; cu siguranță că de la ea a moștenit toate trăsăturile această fetiță cu ochi mari, care, după cît se vede nu va fi nici ea înaltă și o să placă mai mult pentru chipul, decît pentru statura ei. Apoi zîmbește în sinea lui : ce rost are să se gîndească la ce va fi peste ani și ani de zile ? Pesemne că e un obicei al bărbaților să-și închipuie astfel o frumusețe.

Danilo o sărută pe Vasilinka pe păr și începe să se scotocească prin buzunare, doar-doar va găsi ceva să-i dăruiască. Dar nu găsește acolo decît tot felul de ni-

micuri, revolverele, cartuşele. Dacă ar fi băiat, s-ar putea juca şi cu cartuşele, dar unei fete nu are ce să-i dea ; cu nimic nu s-a ales Danilo în aceşti doi ani de război... De fapt, singurul său merit în tot timpul cît a slujit în armata lui Petliura este acesta : niciodată nu s-a atins de ceea ce nu-i aparţinea.

Danilo ridică fetiţa în braţe şi o strînge la piept. Ea se bucură şi totuşi îi este un pic ruşine : vede tăticul cum o mîngîie unchiul ! De aceea, se roagă încet :

— Unchiule Danilo, nu se cade, nu mai sînt mică. Merg la şcoală.

— În ce clasă eşti ?

Danilo o lasă încetişor jos şi, oftînd, îşi aduce aminte de elevii săi din îndepărtatul ţinut Jitomir, cel pătruns de mirosul brazilor.

— Într-a doua.

— Şi despre ce învăţaţi acum ?

— Despre Revoluţia din Octombrie. Despre Lenin. Unchiule, l-ai văzut pe Lenin ?

— Nu, puişor, nu l-am văzut, oftează Danilo.

— La noi toată lumea vorbeşte despre Lenin, dar pe cine-l întrebi nimeni nu l-a văzut. Nici măcar învăţătorul nostru, suspină Vasilinka. Spune, unchiule, dar cărţi de citit ai ?

— Nici cărţi n-am, Vasilinka, răspunde Danilo, atingînd fără să vrea revolverele. Îţi place să citeşti ?

— Eu şi astăzi pun o cruce în locul iscăliturii, pe cînd ei îi merge gura la citit ca o morişcă, spune Miron, privindu-şi cu duioşie copilul. Da' să-l vezi pe Iurko al lui Olexandr al nostru ! A citit toate cărţile boierului şi acum vrea să facă rînduială după capul lui pe ogor şi în grădină. Aşa sîntem toţi în neamul nostru : îndrăgim ori pămîntul, ori cartea. Mare lucru, sîngele ! Pe al nostru nu-l poţi subţia cu rachiu, cum fac cîte unii la război...

— Nu te necăji, Vasilinka, îţi fac eu rost de cărţi.

— Îţi mulţumesc, unchiule ! se bucură fetiţa.

Miron îşi priveşte copilul cu ochii scînteind de fericire : o pierde din ochi de dragă ce-i e şi, în general, îi plac copiii. Dintr-o dată, îl întreabă pe Danilo :

— Spune, ai fost şi p-acasă ?

— Cum m-aş putea duce! răspunde acesta amărît. Nici măcar nu ştiu dacă o mai găsesc pe nevastă-mea, unde am lăsat-o. Poate c-a plecat de mult.

— Cum, nu ştii nimic? Adevărat?

Miron se miră şi se bucură în acelaşi timp.

— Adevărat. De la retragerea de anul trecut, n-am mai auzit nimic despre ea, şi Danilo se uită la fratele său cu speranţă în priviri: poate o fi ştiind Miron ceva despre soţia lui.

Un zîmbet larg însenineză obrazul lui Miron şi, întinzîndu-i mîna, îi spune solemn:

— Dacă-i aşa, te felicesc pentru naşterea unui moştenitor! L-au botezat în biserica noastră şi i-au pus numele Petro, în cinstea bunicului. Aşa că iată-te şi tată. Cu acest prilej, se cuvine să închinăm un păhărel.

— Cum, e adevărat, nu glumeşti?

Danilo face un pas înapoi; îl priveşte cu atenţie pe Miron.

— Şi tu care n-ai ştiut nimic! Păi cazacul tău merge pe zece luni! Spune „mamă", şi dacă nu plecai ar fi spus şi „tată". Acum, şi copiii sînt mai deştepţi ca înainte vreme!

— Şi unde, unde sînt? Sînt vii, sănătoşi? Doamne-dumnezeule, un băiat zici? De ce nu mi-ai spus de la-nceput?

Danilo îl zgîlţîie de umeri pe fratele său care începe să rîdă.

— Păi, la o aruncătură de băţ de-aici... he-he... La Berezovka. Nevastă-ta e tot învăţătoare ca înainte... Uite-l cum se mai bucură! Ea primeşte o raţie, aşa şi-aşa, şi, ca să nu facă foame, a mai semănat cîte ceva în grădina şcolii, va să zică are şi de fiertură. E mărunţică, da' vînoasă. La prăşit, merge în rînd cu femeile noastre.

— Ia spune, n-a slăbit?

— Ca să spun drept, n-a fost niciodată prea durdulie, răspunde Miron cu sinceritatea grosolană a ţăranului. E ca toate nevestele tinere, nici mai rău, nici mai bine, da' are nişte coade de-i umblă vestea în sat. Încolo, piele şi os, iar dosul, să-mi fie cu iertăciune, nu i-a fost gras nici cînd a băut lapte de-ăl bun, darmite

acum cînd bea mai mult zer. E pierită de grija ta. Te visează mereu într-o casă mare, cu ziduri înalte.

— Urît vis... Dar mai ştii ? Poate că într-adevăr nimeresc într-o asemenea casă, se întunecă la chip Danilo.

Miron se posomorăşte şi el. Apoi, tăcuţi, fraţii intră, plecîndu-se, în casă. Miron bîjbîie pe prichiciul sobei, dar îşi ia seama : uite drăcovenie, de cînd şi-a revăzut fratele, s-a întors cu gîndul la timpurile cînd se găseau chibrituri în casă ! Dă la o parte astupătoarea sobei şi, cu degetele lui bătătorite, caută prin cenuşă un tăciune viu. În jăratic licăresc bulgăraşi de aur. Miron apropie de tăciune o surcică răşinoasă, suflă în foc şi aprinde opaiţul. Între timp, Vasilinka a întins un şervet pe masă, a adus străchini şi linguri. Danilo vede din nou caraşi prăjiţi, şi aceştia îi amintesc de toate prin cîte a trecut în seara asta, de heleşteul lîngă care a zăbovit adineauri, rezemat de o salcie, ca să se reculeagă, să-şi adune gîndurile.

Ce n-ar fi dat acum să-şi schimbe soarta cu viaţa tihnită a lui Miron ! Să trăiască nebăgat în seamă de nimeni, lîngă un heleşteu ca acesta, să are, să-şi crească copiii şi să uite totul, absolut totul — şi blestematul război, şi otrava petliuristă care i-a zăpăcit capul, şi spaima care-i întunecă toate gîndurile despre viitor. Cui va trebui să se destăinuie ? Cum va înţelege noua stăpînire că el, asemenea acestui caras din strachină, a văzut momeala, dar nu şi cîrligul ? E drept că într-un buzunar al bluzei, în dreptul inimii, printre mai multe hîrtii păstrează şi apelul Comitetului revoluţionar din Podolia, prin care se garantează viaţa soldaţilor şi ofiţerilor care vor trece de bunăvoie de partea roşiilor. Dar vorba ceea : cuvîntul e ca vîntul.

Miron toarnă cu băgare de seamă (el face totul cu băgare de seamă) rachiu în pahare şi se uită trist, compătimitor, la fratele său.

— Beau în sănătatea ta, şi pentru viaţa ta ! Să se îndure şi domnul şi oamenii de tine !

— Bine ar fi ! oftează Danilo şi bea paharul pînă la ultima picătură, ca şi cum, într-adevăr, de fiecare picătură ar atîrna viitorul său.

— Astăzi, frate dragă, mănînci la mine, dar mîine să-ţi gătească nevastă-ta... Acum o lună i-am dus lui Petrik al tău patru cocoşei guleraţi. Să se-nveţe din leagăn cu păsările. Tare îmi place cînd te deşteaptă dimineaţa o pasăre — fie privighetoare, fie pitpalac, fie chiar cocoş.

Netezindu-şi mustăţile strîmbe, roşcate, ude de băutură, Miron se uită dojenitor la fetiţa care s-a aşezat lîngă Danilo şi-l pierde din ochii ei mari, visători.

În inima ei de copil simte că tăticul nu l-a primit aşa cum trebuia pe învăţatul ei unchi, că nu degeaba s-au posomorît amîndoi cînd a venit vorba despre casa aceea mare cu ziduri înalte, şi încearcă să pătrundă taina acestor oameni mari — căci toţi oamenii mari, chiar şi fetişcanele mai răsărite, au taine şi din cauza lor se frămîntă şi suferă, ca şi cînd fără ele nu s-ar putea trăi pe lume. Cît despre ea, Vasilinka şi-a făgăduit să nu aibă nici o taină cînd va fi mare, să nu stea niciodată să şoşotească cu prietenele ei, aşa cum fac fetele mai mari.

Mai băură cîte un păhărel. Tăticu îşi sprijini capul în palmă şi-l întrebă pe unchiu :

— Şi-acum, ce-ai de gînd, frate-meu ?

— Nu ştiu, bădiţă, răspunse acesta, ca un elev care nu şi-a învăţat lecţia.

— Nu te-ai întors la vreme potrivită, frate-meu ! Of, nu te-ai întors la vreme potrivită ! oftă din rărunchi tăticul.

„Cum poţi spune aşa ceva unui om în faţă, mai cu seamă unui frate !“ se ruşină Vasilinka pentru tatăl ei. Unchiul se întunecă deodată :

— Sînt un oaspe nedorit ? Spune-mi-o, fără ocolişuri.

— Vino-ţi în fire ! Ce-ţi sînt eu, vrăjmaş ? Cine alţii, dacă nu Olexandr şi cu mine, ne-am făcut luntre şi punte să te scoatem învăţător, pentru ca, să-mi fie cu iertăciune, să nu-ţi pută mîinile a bălegar ?

— Atunci, ce vrei de la mine ? Danilo se ridică şi întinse mîna, să-şi ia căciula. Vrei să-ţi plec din casă ca un cîine rîios ?

— Îndrugi prostii, se strîmbă Miron.

— Spune tu ceva mai cu cap !

Danilo îşi îndesă pe pumn căciula care începu să se legene ca o sperietoare de ciori în bătaia vîntului.

— Uite, îţi spun încă o dată : nu te-ai întors la vreme potrivită. Mîine se împarte pămîntul şi, dacă se află c-ai venit, nu numai că n-o să ne dea nimic, nici lui Olexandr, nici mie, dar pot să ne facă una, că nici pămînt nu pupăm, nici pe laviţă n-o să mai putem sta. Războiul a înrăit oamenii. Dar nu numai oamenii ; a înrăit pînă şi albinele...

— Se vede că pămîntul e mai aproape ca sîngele, murmură Danilo pentru sine şi urmă către frate-său : Dacă-i aşa, trebuie să facem în aşa fel ca să nu afle nimeni.

— Aşa mă gîndesc şi eu. În noaptea asta dormi la mine ; mîine pleci la Berezovka, la ai tăi. Dar şi acolo ar fi bine să nu te arăţi la lumina zilei un timp.

— N-o să fie mai rău ?

— Mai bine să sufere unul decît toţi, spuse sfătos Miron şi observă prea tîrziu că vorbele sale l-au durut pe Danilo. Ca s-o dreagă, mai turnă rachiu.

— Nu, Miron, e destul. Danilo se ridică de la masă. S-ar putea să-mi scoţi ochii într-o zi şi pentru acest rachiu.

— Eh, vorbă şi pe tine ! făcu plictisit Miron, ridicîndu-se şi el. Ştii şi tu că n-avem mare procopseală cu sărăcia aia de moştenire : te speteşti din zori pînă-n noapte, şi nu te alegi mai cu nimic, că-ţi vine să mănînci şi pietre de foame. Şi-acum, cînd e rost de ceva pămînt, tremur pentru el mai mult decît pentru viaţa mea. Aşa că, te rog, nu te supăra, dacă ţi-o spun verde-n faţă.

— Olexandr nu mi-ar fi vorbit aşa.

— Pentru că are mai mult curaj. Eu sînt sperios din fire, mărturisi Miron. Apoi deodată se răsti la fetiţă : Acuşi cîntă cocoşii de ziuă şi tu tot te-nvîrteşti printre picioarele noastre ! Ia şterge-o la culcare !

Vasilinka se uită cu obidă la tatăl ei, fără să se sperie prea mult, şi se lipi de mîneca unchiului.

— Unchiule, nu te supăra pe el. Tăticu' e bun, numai că e cam speriat. Oricare vine din pădure caută

să ne facă rău : unul ne ia grîul, altul mierea din stupi. Cum să nu-ţi fie frică !

Fraţii se întoarseră în acelaşi timp spre copil şi privirile lor se întîlniră ; nu prea se simţeau la îndemînă, totuşi, parcă li se luase o piatră de pe inimă. Miron, folosindu-se de acest prilej, întinse fratelui său paharul şi, din picioare, închinară în sănătatea copiilor.

— Unde vrei să dormi : în grajd sau în şură ?

— Mai bine în şură.

Se auziră cocoşii cîntînd. Fraţii tresăriră. Miron era înciudat : să se sperie el de o pasăre ! Trase o cergă de pe pat, luă o pernă şi îşi însoţi mezinul spre şură.

— Cu ce-aş putea să te ajut ? îl întrebă cînd ieşiră în bătătură.

— Încearcă să afli dacă la Comisariatul militar şi la Ceka sînt ucraineni şi ce fac ei cu de-alde mine.

— Trebuie să vorbim cu Olexandr, el se pricepe mai bine la treburile astea.

— Vorbeşte-i tu.

Miron găsi pe dibuite scara, o încercă dacă e bine proptită şi-i spuse lui Danilo :

— Urcă-te sus. Noapte bună. Şi nu fi supărat pe mine. N-am vorbit eu, pămîntul a vorbit.

— Noapte bună.

După un obicei cu care se deprinsese de pe cînd era învăţător, Danilo îşi repetă în gînd ultimele cuvinte rostite de fratele său : „Pămîntul a vorbit !“ Poate că mai tîrziu, dacă rămîne în viaţă, va scri o carte despre puterea pămîntului...

Prin crăpături se strecura în şură lumina lunii ; lîngă poartă foşneau a toamnă frunzele unui copac, picurînd tristeţe în inima lui Danilo. Dacă fratele său l-a primit aşa, la ce să se aştepte de la ceilalţi oameni ? Pentru ei toţi, nimic nu e mai scump decît pămîntul şi nimănui nu-i pasă dacă pe acest pămînt va mai rămîne un om sau se va prăbuşi lîngă un zid rece, străpuns de gloanţe, ispăşind păcatele altora. Afurisită meteahnă de intelectual care se cuibărise în toată fiinţa sa ! Cît să se tot frămînte, să se tot gîndească la unul şi acelaşi lucru ? Viaţa altuia o întorci pe dos, ca pe un buzunar, o strici şi cîteodată o distrugi, dacă nu cu arma, cu vorba, şi

abia cînd e în joc propria ta viaţă înţelegi cît de complicată e. Şi hotărî nestrămutat că va apărea în faţa judecăţii oamenilor, cu inima deschisă, le va povesti toate chinurile, tot ce îndurase, căci odată şi odată trebuia să se destăinuiască. I-ar fi fost mult mai uşor s-o facă în faţa unui singur om, ca la spovedanie. Dar nu-i nimic, va avea destul curaj şi pentru altfel de spovedanii, mai de temut. Oare ce se va întîmpla după aceea ?

Uitîndu-şi pentru cîteva clipe tristeţea, gîndurile îi zburară spre nevastă şi copil. Acum, cînd nu-i despărţeau decît cîteva verste, se temea şi mai mult decît cu cîteva luni în urmă, că n-o să-i mai vadă niciodată. Cum îl va primi soţia lui, ce-o să-i spună, ce a mai rămas din iubirea lor după aceste optsprezece luni îngrozitoare ? Dar dacă războiul întinase sentimentele lor sfinte ? Atunci... Atunci nu-i va mai rămîne decît copilul.

Gîndurile, îndoielile îl învăluiră ca o ceaţă de toamnă şi, în cele din urmă, căzu într-un fel de toropeală. Dar undeva, la hotarul dintre vis şi realitate, auzi un zgomot uşor. Desluşi nişte paşi prin şură, treptele scîrţîiră, apoi un glăscior timid şi duios întrebă :

— Dormi, unchiule Danilo ?

— Vasilinka, fetiţă scumpă ! De unde-ai apărut ? se miră Danilo şi în acelaşi timp se sperie auzind-o : oare au prins de veste că s-a întors ?

Fetiţa rîse încet, sui scara şi de pe ultima treaptă sări curajoasă în fîn. Se aşeză lîngă unchiul ei, strîngîndu-şi picioarele sub ea.

— De ce nu dormi, fetiţo ?

— Am vrut să vin la matale... Şi zi, nu l-ai văzut de loc, de loc pe Petrik ?

— Nu l-am văzut, micuţo, îngăimă el, simţind că-i tremură pleoapele.

— Ce păcat ! Vasilinka îşi sprijini mîhnită bărbia într-un deget. E atît de frumuşel ! Are păr pufos şi bălan, ochişori — cînd cenuşii, cînd albaştri, şi e cuminte, cuminte Petrik al matale, ca apa lină. Şi ştii ce-i place ? îşi aminti ea, rîzînd.

— De unde vrei să ştiu, Vasilinka ?

Danilo se ridică într-un cot, încercînd să desluşească obrăjorul fetiţei în razele palide ale lunii, dar ele nu-i luminau decît codiţele şi cămăşuţa ; faţa îi rămînea necunoscută şi nelămurită în bezna de nepătruns.

— Cînd îl iei în braţe, îi place să-şi lase căpşorul pe umăr şi să-şi lipească feţişoara de obrazul tău. Şi cum îi mai plac merele ! Singur nu le poate rupe din pom, de aceea apucă mîna mea sau a mămichii lui şi o împinge spre creangă. Vezi ce isteţ e ?

— I-adevărat ce spui ? întrebă Danilo, fericit.

— Zău !

Abia acum simţi că are într-adevăr un fiu, un fiu la care nici nu se aşteptase. Şi Danilo parcă îl văzu aievea, aşa cum i-l descria Vasilinka, şi, cu gîndul la el, o strînse la piept.

— Spune, unchiule, aşa e că matale ai o taină mare ?, întrebă deodată Vasilinka, ghemuindu-se la pieptul lui.

Danilo tresări surprins.

— De unde ai mai scos-o şi pe-asta ?

— Din tot ce văd. Parcă, de n-ar fi fost aşa, ai fi venit întîi la noi, nu te-ai fi dus la tuşica ? Şi-apoi, tăticu mi-a poruncit să nu scap cumva vreo vorbă că ai fost la noi. N-a spus-o el degeaba.

— Aşa e, fetiţo, n-a spus-o degeaba.

Danilo dezmierdă suspinînd părul ei ca mătasea.

— Dar dumneata eşti om bun, unchiule, nu-i aşa ?

— Nici eu nu ştiu.

— Nu ştii cum eşti ? ! se miră fetiţa. Aşa ceva n-am mai auzit !

Şi rămase descumpănită, întrebîndu-se dacă unchiul îşi rîde de ea sau, într-adevăr, nu ştie dacă e bun ori rău. Şi se mai spune că e învăţător ! Nu, nu, glumeşte şi el ca toţi oamenii mari ! Între timp, Danilo o mîngîia pe creştet, gîndindu-se la ale lui şi deodată observă că fetiţa miroase a miere.

— Spune-mi, Vasilinka, tu îngrijeşti şi de stupi ?

— Sigur că da ! Şi albinele mă iubesc, se însufleţi fetiţa, adăugînd mîndră : Anul acesta le-am cărat chiar şi apă, la bobotează.

— Pentru ce ?

— Ei, parcă nu ştii matale !

— Nu-mi amintesc. Spune-mi tu.

Vasilinka se aşează mai bine şi începu să-i povestească încet, ca şi cum s-ar fi temut să nu tragă cineva cu urechea la vorba lor.

— De bobotează trebuie să te duci cu o cofiţă curată la fîntînă, s-o umpli ochi şi să spui : „Bună ziua, fîntînă a Iordanului, pe nume Oliana. Trei izvoare ai : unul cu apă limpede, altul cu miere, al treilea cu lapte. Nu-mi trebuie nici apă limpede, nici lapte, nu vreau decît miere." Iei apa şi o ţii în cofiţă pînă la primăvară. Cînd se încălzeşte vremea şi albinele încep să zboare peste tot, în această apă le fierbi miere cu frunze de roiniţă şi de iarbă roşie. Aşa face şi moş Goreţvit.

Veacuri pierdute în negură, superstiţii strămoşeşti răsunau în cuvintele fetiţei, care credea cu sfinţenie şi în apa Iordanului, şi în ierburile făcătoare de minuni. Danilo o privea adînc mişcat şi se cufunda în lumea îndepărtată şi totuşi atît de apropiată a străbunilor. Mai ştii, poate că şi asta avea să-i prindă bine, dacă scăpa cu viaţă.

— Şi cum se mai poate strînge miere multă, Vasilinka ? întrebă el, cu interes, amintindu-şi de trecutul îndepărtat.

— Unchiule, nu-ţi rîzi de mine ? Să te învăţ eu pe matale, care le ştii pe toate ? deveni fetiţa bănuitoare şi îşi apropie faţa de a lui, ca să-l vadă mai bine.

— Ce-ţi trece prin gînd, Vasilinka ? N-am avut niciodată de-a face cu albinele.

— Dar miere ai mîncat, nu-i aşa ? zîmbi fetiţa.

— Cum să nu. Asta-i mai uşor, zîmbi şi Danilo. Hai, spune-mi, ce mai faci ca să strîngi miere multă ?

— Cînd e frumos şi cade rouă pe flori, trezesc albinele înainte de a se crăpa de ziuă.

— Te scoli tu aşa devreme ?

— O dată cu mama. Pînă atîţa ca focul în vatră, eu ţuşti ! în prisacă. Bat de trei ori cu un beţişor în fiecare stup şi spun : „De pe mare şi ocean, de pe insula Buian, sfînt Ilie pe la noi ne aduce vînt şi ploi. Tot aşa s-aduceţi voi, de pe florile cu rouă, miere dulce, miere nouă."

— Şi faceţi multă miere ?

— Am fi făcut multă, dacă nu era războiul. Cîți stupi ne-au stricat bandiții! răspunse Vasilinka și cu aceste cuvinte îl readuse pe Danilo din adîncurile vremurilor la realitatea crudă.

El strînse fetița la piept, ca și cum ar fi căutat ocrotire la ea.

IX

Pe uliță se auzi tropot de copite și huruitul slab, melodios al roților. Poghiba, care asculta cu încordare, constată că trece nu un car, ci o brișcă. Dar de ce s-a oprit? Să fi apucat oare Pidiprigora să-i asmută asupra lui? Într-o clipă fu gata îmbrăcat. Vîrî delegația în buzunar și se furișă pînă într-un colț îndepărtat al grădinii, lîngă pîrleaz.

Aici, pe pămîntul gras, se înălțau, cît un stat de om, tulpinile de sfeclă de sămînță. Dacă te ascundeai între ele și gard, nimeni nu mai dădea peste tine. Bine a mai ajuns dacă și noaptea trebuie să se ascundă, ca un tîlhar, în Ucraina lui! Totuși dacă s-ar putea menține măcar cele două gubernii ciuntite! Altfel va trebui să se milogească pe sub ferestrele străinilor.

„Ascultă tu, «han al Crimeii», nu te-ai săturat încă să tot fonfăi pe nas: «*În inimă-mi domnește iarna, s-au dus frumoasele visări?*»", își vărsă el năduful pe Vranghel cu care se întîlnise nu demult la Sevastopol. Înalt, cu ochii duși în fundul capului, „hanul Crimeii" era străin de elanul lui Denikin, ba chiar îl învinuia pe acesta că prea se pripește să înainteze. El susținea cu convingere că numai atunci se va putea lupta cînd Crimeea, cea înțesată de ofițeri și de pribege doamne elegante, va deveni pămîntul făgăduinței pentru întreaga Rusie, iar oamenilor li se va urî cu bolșevismul. Așa, s-ar putea să aștepte pînă la judecata de apoi. Dar nu cumva erau adevărate zvonurile care răzbătuseră pînă la comandamentul lui Petliura? Își aminti că încă de anul trecut, prin decembrie, se vorbea că Vranghel îi declarase lui Sidorin, comandantul armatei Donului:

„Trebuie să recunoaştem cinstit şi deschis, că am pierdut partida. Trebuie să ne gîndim la viitorul nostru, să ne rugăm de aliaţi ca să-i ducă peste graniţă, în vapoare, pe ofiţeri cu soţiile lor..." Dar poate că toate acestea nu erau decît nişte calomnii ticluite de cei doritori să-i ia locul lui Vranghel. Cîţi pretendenţi la posturile cele mai mari nu se iscaseră acum, pretendenţi care se mîncau între ei ca scorpiile, şi, în schimb, nu avea cine să gîndească şi să acţioneze. Petliura, el singur, era în stare să împînzească întreaga Europă cu miniştri, în vreme ce aici nu-i ajungeau funcţionarii nici pentru cîteva judeţe...

Poarta scîrţîi, şi prin curte lunecă o arătare omenească, sări pîrleazul, şi Poghiba recunoscu trupul rotofei al lui Barabolea; agentul primului-ataman se apropia de atelier. Poghiba îşi părăsi ascunzătoarea şi o luă pe urmele lui. Barabolea, cu ochii şi urechile mereu la pîndă, ieşi glonţ pe uşă afară, cu revolverul în mînă. Se ciocni lîngă prag.

— Pane podpolcovnic! exclamă agentul uimit, dar şi bucuros. Vai, ce spaimă am tras! Nici nu vă spun cîte mi-au trecut prin minte! Şi-acum tremură carnea pe mine! Băgă revolverul la loc în buzunar şi, ca un scamator, scoase de undeva biciul. Dar panul sotnic unde e?

Poghiba intră în atelier. Barabolea trase zăvorul şi rămase lîngă uşă, cu biciul în mînă, ca un simplu cărăuş.

— Stai jos, Denis Ivanovici. Acum şi chipul şi felul de a fi al spionului îi plăcură mai mult podpolcovnicului. Panul sotnic a şters-o, a fugit la roşii.

— Trădătorul! Am mirosit eu de-ndată că e un nemernic, şi obrajii lui păroşi, ca nişte gheme de lînă, deveniră stacojii de furie; dar o amintire care-i fulgeră prin gînd avu darul să-i schimbe pe loc expresia feţei. Ridică mîna ca un profet şi declamă cu emfază: *„Adevăr vă zic, prieteni, trec prin lume ca printre fragmente şi mădulare disparate ale trupului omenesc"*. Aşa grăit-a Zarathustra.

Dar Nietzsche nu părea să-l impresioneze pe Poghiba.

— Mai bine gîndeşte-te, Denis Ivanovici, ce o să „grăiască" despre noi doi Pidiprigora. Ştii că e de prin partea locului.

Opaitul aprindea luminiţe sub genele rare ale podpolcovnicului.

— Trebuie să i-o luăm înainte. Să-i aşternem un culcuş de ţărînă, spuse liniştit Barabolea şi numai sub urechi îi zvîceneau mereu două vine. Cum spuneţi că-l cheamă ? Pidiprigora ?

— Pidiprigora, Danilo Petrovici.

— Din Novobugovka ?

— Da, de acolo. Ce-ai de gînd să faci ? întrebă curios podpolcovnicul. Să-l expediezi pe lumea cealaltă ?

— Ferit-a sfîntul ! Ce, sîntem barbari ? Trebuie să procedăm în spiritul secolului al douăzecilea, după exemplul dascălilor noştri din Devonshire, care preferă să rămînă în umbră, chicoti Barabolea. Ticluim o scrisoare la Ceka, unde înşirăm tot ce ştiţi despre panul sotnic. Scriem adevărul-adevărat, doar că vom adăuga şi un strop de minciună : anume că Danilo Pidiprigora, fiul lui Petro, a trecut la roşii ca să-l poată sluji mai cu folos pe primul-ataman.

— Şi asta ajută la ceva ?

Poghiba asculta cu dezgust şi teamă chicotitul agentului.

— A mai ajutat, pane podpolcovnic, şi nu o dată ! şi Barabolea străpunse de trei ori aerul cu degetul. Principalul e ca aceste scrisorele să conţină cît mai mult adevăr. Dacă totul se potriveşte, stropişorul acela de minciună are efectul unei otrăvi puternice. E mortal !

— Fă cum ştii. Eu, unul, cred că n-aş fi procedat aşa, spuse gînditor Poghiba.

— Dacă veţi fi strîns cu uşa, o să faceţi la fel. În secolul nostru, romantismul e bun numai pentru naivi. Dar nu e mai puţin adevărat, că tocmai el l-a ajutat pe panul prim-ataman să momească o parte din tineret — cu gloria căzăcească, cu nădragii purpurii, şi cu moţurile lungi de la căciuli ! Dar, vedeţi dumneavoastră, că, în afară de romantism, războiul mai are şi partea lui hîdă, şi asta ne revine nouă. Ceea ce nu sînteţi în stare

să faceţi astăzi, o să faceţi negreşit mîine. Războiul naşte asasini, nu apostoli. Pînă şi prin sate au început să se clatine temeliile moralei şi milei creştineşti — oamenii s-au înmulţit din cale-afară şi fiecare vrea să trăiască... glasul lui Barabolea urca mereu, devenea patetic. La un moment dat, începu din nou să declame din Nietzsche : *„Milă ! Milă pentru supraom !"* exclamă el şi faţa-i deveni dură, ca tăiată în metal. *„Ei bine ! Asta a fost la timpul său !"*

Poghiba observă uimit că privirea spionului poate fi inteligentă şi neîndurătoare. Dar înainte de a apuca să scoată un cuvînt, Barabolea adăugă ceva care îl înmărmuri :

— Cînd viaţa o să vă dea pinteni, veţi deveni un măscărici la fel de bun ca mine, măcar că v-a fost scîrbă să staţi cu mine la masă.

Această ieşire neaşteptată îl dezarmă pe Poghiba şi-l ridică în ochii lui pe urîciosul agent.

— Iartă-mă, Denis Ivanovici, iartă-mă ! Nu mi-am dat seama cu cine am de-a face.

— Dar nici eu n-am arătat numaidecît cine sînt. În ochii lui cruzi licări o clipă mîndria, pentru ca să revină îndată la expresia lor obişnuită, care-l făcea să pară prostănac şi somnoros. Şi acum ce facem cu Palilîuika, pane podpolcovnic ?

— Cum, n-a venit ?

— După ce Şepel a fost stîlcit în bătaie la Hmelnik, a devenit prudent. Mi-a dat brişca lui, să vă aduc.

— Ia spune, Şepel stă chiar atît de prost ?

— Numai statul-major a reuşit să scape. Din guvern n-a mai rămas nimeni : s-au risipit toţi ca potîrnichile.

— Cum, Şepel a avut un guvern al său ? se miră Poghiba, amintindu-şi de acest ataman puţintel la trup.

— Ba bine că nu ! După tragedia noastră de-acum un an, el a proclamat la Litîn un nou guvern al Republicii populare ucrainene. A băgat chiar şi un galiţian în guvern, ca să fie reprezentată atît Ucraina de pe malul Niprului, cît şi aceea de pe malul Nistrului.

— Măi, al dracului pezevenghi ! rîse podpolcovnicul. A pus şi el mîna, acolo, pe un nenorocit de judeţ şi gata, guvern pe toată Ucraina !

— Un vrăbioi, care ar vrea să devină şoim. Mare lucru e să rişti : te pomeneşti că într-o bună zi tragi asul din pachetul de cărţi al vieţii !

— Ei, ce facem ? Plecăm la tătucul Palîliulka ?

— Ca să fiu sincer, nici eu nu ştiu cum e mai bine. Mă bate gîndul că tătucul e foarte viclean : a pus mîna pe cîteva sate şi acum aşteaptă să vadă cine va învinge.

— Dar cel puţin în inima lui e pentru Petliura ?

— În inima lui nu e decît pentru el însuşi şi pentru satele pe care le stăpîneşte. Speră, probabil, că vor izbuti să înghebe o împărăţie a mujicilor, fără moşieri, fără generali şi fără nici un fel de stăpînire.

— Hai să mergem, Denis Ivanovici. În definitiv, o dată moare omul ! Să vedem măcar ce vînt bate acum dinspre Sovdepia !

Barabolea îl lăsă pe podpolcovnic să treacă înainte, se întoarse cu faţa spre icoana sfîntului Nicolae şi-şi făcu de trei ori cruce, pe furiş. Apoi suflă în opaiţ.

La poartă, sub platani, îi adastă o brişcă de Taraşcea, frumos pictată. Caii bat nerăbdători din copite, iar în ochii lor ard patru stropi de lumină. Barabolea sare pe capră, se întoarce spre podpolcovnic, rînjeşte, pocneşte din bici şi caii o iau din loc, în galop. Roţile se înfundă în pămîntul moale, bogat în turbă, pe care joacă razele lunii.

Lîngă troiţa de care e agăţată o icoană împodobită cu un ştergar, îi opresc santinele înarmate pînă-n dinţi, dar, recunoscînd brişca atamanului lor, se dau repede în lături.

Agentul primului-ataman opreşte brişca în faţa clădirii de cărămidă a şcolii. Sub ferestrele înalte se îmbulzesc bandiţii. În curte, frîngîndu-şi mîinile, boceşte o femeie, iar pe nişte buşteni, păziţi cu străşnicie, şed trei arestaţi numai în cămaşă şi izmene.

— Sînt ostaşi din detaşamentele de colectare a surplusului de produse agricole. Tătucul o să le căpătuşească astăzi burţile cu grăunţe, explică Barabolea.

Urcă amîndoi treptele ştirbe de piatră şi intră în şcoală. Doi vlăigani cu nagaici le fac loc să treacă. Clasa e plină de bandiţi care şed, în cele mai felurite poziţii, în băncile aşezate la întîmplare. În fundul cla-

sei, la o masă mare, tronează un bărbat vînjos, cu o căciulă din piele de miel îndesată pe frunte. Sub mustața lui stufoasă atîrnă o pipă lungă, în care tutunul arde ca un ochi roșu, injectat. Pe masa acoperită cu harta imperiului, în fața atamanului, se odihnesc un harapnic și un *Webley-Scott* cu nouă focuri. În spatele lui stă un bandit din garda personală încărcat cu grenade.

Barabolea se strecoară ca o zvîrlugă prin mulțime, îl conduce pe Poghiba la masă și-l prezintă atamanului.

— Tătucul Palîliulka ! și atamanul scoate pipa din gură, trimițînd în sus cîteva rotogoale de fum. Va să zică, sînteți din partea primului-ataman ?

Îl măsoară pe podpolcovnic cu ochi mici și vicleni.

— Da, din partea primului-ataman.

— O să stăm de vorbă mai tîrziu. Acum, așezați-vă colo, pe pervazul ferestrei !

Obrazul lui liniștit și încăpățînat e de nepătruns.

Această primire din cale-afară de rece îl neliniști nu atît pe Poghiba, cît pe Barabolea. Nările nasului său mic și cărnos începură să fremete, adulmecînd ce se petrece acolo. Privirile-i alergară de la un bandit la altul, pînă se opriră asupra căruntului șef al statului-major. Acesta, îmbrăcat „à la Mahno", într-un dolman de husar strîns pe trup, ședea la dreapta lui Palîliulka și tot timpul se răsucea nervos pe scaun. Fața lui lunguiață, cu obrajii turtiți, exprima desperarea, deși se străduia să nu i se citească nimic în ochii pe jumătate închiși.

Nici furierul rotofei, cu o căciulă trasă pe ochi, nu părea să se simtă în largul lui. Instinctul de spion îi spunea lui Barabolea că ceea ce se petrecuse aici, înainte de venirea lor, nu era a bună.

În prima bancă ședeau trei țărani curat îmbrăcați.

— Cine sînt ăștia ? întrebă încet Poghiba.

— Miniștrii din plasa despre care v-am vorbit. Au venit să ceară ca voinicii lui Palîliulka să nu le calce teritoriul cînd pleacă după bucate.

Palîliulka luă harapnicul de pe masă și, arătînd cu codirîștea spre ușă, porunci scurt :

— Aduceți-l !

Doi bandiţi cu nagaici în mîini se repeziră în coridor şi, peste cîteva clipe, împinseră în faţa atamanului pe un tînăr lat în spate, pe cap cu o căciulă neagră cu moţ lung, roşu. Deşi se vedea că l-au cam scărmănat, ostaşul era cu desăvîrşire liniştit.

Poghiba nu-şi putu stăpîni o tresărire : moţuri ca acesta nu purtau decît oamenii atamanului Voloh.

— Cine eşti tu ? îl întrebă Palîliulka, fără să ridice glasul. Spune tot, ca la spovedanie. Dacă minţi o singură dată, îţi închid clonţul cu gloanţe.

— Acum sînt cazac roşu ! răspunse curajos flăcăul şi-şi potrivi moţul cu o mişcare sigură.

— Scrie acolo, ca să fie după toate regulile, porunci Palîliulka furierului.

Acesta luă de după ureche un toc, muie peniţa într-o călimară legată cu sfoară şi porni să scîrţîie pe hîrtie.

— Dar înainte ce-ai fost ?

— Cazac liber, la atamanul Voloh.

— Să scrii tot, făcu Palîliulka, trăgînd cu coada ochiului spre furier, apoi iar către cazac : Şi acum, spune, cum ai trecut la roşii ?

— Eu nici nu mă gîndeam să trec. Atamanul Voloh, el singur s-a gîndit pentru noi. Anul trecut cînd Petliura nu ştia pe unde să-şi mai scoată cămaşa, tătucul nostru a vrut să-i dea o lecţie şi a tăbărît pe statul lui major în tîrguşorul Liubar.

Bandiţii începură să mîrîie, dar Palîliulka pocni cu harapnicul în masă şi se făcu tăcere.

— Zi-i înainte, flăcăule !

— Şi, după cum vă spuneam, am tăbărît pe statul-major. Vream să-l prindem de viu pe Petliura, să-l băgăm într-un sac şi să-l dăm plocon roşilor, dar aghiotanţii lui apucaseră să-l încarce într-o brişcă şi să-l facă scăpat la Pilsudski.

Un hohot de rîs cutremură pereţii, şi inima lui Barabolea se strînse dureros. Vru să sară de pe pervaz şi să se repeadă spre masă, dar tocmai în clipa aceea începu să vorbească din nou Palîliulka :

— Şi zici că nu l-aţi prins pe Petliura ?

— Nu l-am prins, tătucule, că fugea mîncînd pămîntul, făcu cazacul cu părere de rău.

— Şi-ţi pare rău, ai, spurcăciune ?

Cazacul îl privi pe tătuc drept în ochi şi-i răspunse, plin de curaj :

— Îmi pare, tătucule.

— Spune şi tu, dacă nu eşti o lepădătură !

— Sînt, tătucule, recunoscu cazacul şi din nou izbucniră hohote de rîs.

Singur şeful statului-major se apucă îngrozit cu mîinile de păr, sări în picioare şi răcni :

— Tătucule, nemernicul ăsta împroaşcă un erou cu noroi ! Petliura este un Garibaldi ucrainean.

— Hî-hî-hî ! începu să rîdă cazacul, amintindu-şi pe neaşteptate de ceva. Am citit cum scria Voroşilov că Petliura seamănă cu Garibaldi ca porcul cu calul.

Aceste cuvinte ale cazacului îl făcură să amuţească pe şeful statului-major. O clipă toţi încremeniră. Apoi, pereţii clasei se cutremurară de un rîs homeric. Tătucul rîdea deopotrivă cu ceilalţi ; numai şeful statului-major căzuse moale pe scaun şi, simţind că se înăbuşă, duse mîna la gît. Oprindu-se din rîs, Palîliulka se adresă din nou cazacului :

— Şi ce a fost mai departe, mă, moară neferecată ?

— Mai departe ? Atamanul ne-a adunat pe toţi şi ne-a spus : „Măi băieţi, cît o să mai spălăm obielele împuţite ale străinilor ? Destul ne-am făcut de cap şi ne-am giugiulit cu gagicile ! E timpul să intrăm iar în rîndul oamenilor !“ Şi noi, ţin'te pîrleo ! Am tulit-o la roşii, de ne sfîrîiau călcîiele.

— V-au dus la Ceka ? întrebă Palîliulka, pironindu-l cu o privire cumplită.

Toţi banditii aşteptau cu sufletul la gură răspunsul.

— Nu, tătucule.

— Dar ce v-au făcut ?

— Mai întîi şi-ntîi ne-au dat să citim ziare şi broşuri, dup-aia să mîncăm, şi abia la urmă de tot ne-au adus un comisar. Ne-am gîndit noi să-l trimitem îndărăt, de unde a venit, dar după ce l-am auzit ce spune l-am lăsat să rămînă. S-a nimerit să fie un om cumsecade.

— L-aţi lăsat voi sau vi l-au lăsat ei ?

— Noi, noi singuri l-am lăsat ! răspunse hotărît cazacul.

— Ia spune, au curăţat pe mulţi dintre voi ?

— Nu s-au atins de nici unul. Nici măcar de moţurile de la căciuli. Le purtăm şi în luptă.

— E un agitator roşu ! izbucni şeful statului-major, sărind de pe scaun.

Dar flăcăul, în loc să-şi piardă cumpătul, începu să rîdă.

— Sînt agitator cum eşti tu ginerele lui Wilhelm al doilea...

Palîliulka se ridică în picioare şi-şi încruntă sprîncenele.

— Fraţilor, aţi auzit ce a spus stîrpitura asta ?

— Am auzit, tătucule ! tunară glasurile bandiţilor.

— Acum stau şi mă întreb : ce să facem ? Să luptăm pentru Petliura, ca el să se înhăiteze pe veci cu Pilsudski şi să ni-l aducă iarăşi pe cap ? Să trecem la roşii ? Sau să ne ducem fiecare pe la căşile noastre ?

Dintru început bandiţii tăcură ; apoi prinseră să strige şi să urle :

— Ce zici, tătucule ? Cum e mai bine ?

— E timpul să ne întoarcem la vatră !

— Aoleo, tare mă tem c-o să îngrăşăm păduchii la puşcărie !

— Să ne ducem grămadă la roşii, ca să nu dăm de belea mai pe urmă.

— Dacă ne ducem cu toţii o dată, nu păţim nimic, dar dacă ne ducem cîte unul, ne curăţă !

După ce se mai potoli tărăboiul, Barabolea sări de pe pervaz şi, trecînd pe dinaintea şefului de stat-major, căruia îi pierise graiul, se repezi spre masă. Trupul masiv al agentului petliurist atrase îndată atenţia.

— Gîndeşte-te ce faci, tătucule ! tremura glasul lui Barabolea. Îţi duci băieţii la moarte...

— Gura, ghiavole, cînd stau oamenii la sfat ! se răsti Palîliulka la el.

Dar Barabolea nu se astîmpăra :

— Teme-te de dumnezeu, tătucule ! Roşii o să vă sucească gîturile ca la puii de găină. O să-ţi muşti degetele şi-o să fie prea tîrziu.

— Cu cine semeni tu de-ai ieşit aşa mojic ? făcu Palîliulka întîi pe miratul, apoi urmă cu un glas mieros :

Ia, fraţilor, daţi-i vreo zece ca să nu mai facă pe deşteptul.

— Tătucule! răcni piţigăiat Barabolea şi sări la o parte. Dar fu îndată apucat de mîinile vînjoase a doi banditi.

Aceştia îi suciră braţele la spate, cît ai zice peşte, îi traseră pantalonii şi-l întinseră de-a curmezişul pe o bancă, de pe care se dădură la o parte banditii din garda personală a lui Palîliulka. Nagaicile vîjîiră prin aer, se auzi un ţipăt sfîşietor, şi din nou se ridicară nagaicile deasupra trupului neputincios; Poghiba văzu cum de sub şfichiuri ţîşnea sîngele.

Fruntea podpolcovnicului se acoperise cu broboane reci de sudoare. Vîjîitul nagaicilor îi vestea parcă propriul său sfîrşit. Înţelegea prea bine că chiar astăzi Palîliulka va porni cu toată banda la roşii şi că nu se va codi să-l ducă şi pe el plocon.

În clipa aceea dădu buzna în clasă femeia care bocea în curte. Se uită înnebunită spre bancă, unde-l burduşeau pe Barabolea, închise ochii, apoi îşi roti privirile prin clasă, vrînd să găsească pe cineva.

— Sînt aici, mamă! strigă flăcăul cu moţ roşu la căciulă.

— Băiatul meu, copilaşul meu! şi, tremurînd toată, femeia îi căzu la piept. Va să zică nu te chinuiesc pe tine?

— Vezi bine că nu...

Tînărul căuta, destul de stîngaci, s-o liniştească şi se uita cu coada ochiului, ruşinat, la banditi.

— Ia, cărăbăniţi-vă de-aici! Unde vă treziţi? Duceţi-vă şi vă smiorcăiţi acasă la voi! răcni Palîliulka la ei, şi ei ieşiră încet din clădire.

Ajuns la capătul puterilor, Barabolea se ridică gemînd de pe bancă, se prăbuşi, se sculă din nou, şi cu mîini tremurătoare de bătrîn îşi trase nădragii căzuţi pe duşumea. După ce se încheie, ieşi şi el, scîncind, frînt din şale. Nimeni nu încercă să-l oprească, şi Poghiba îl pizmuia.

Palîliulka aşteptă pînă ce Barabolea ieşi împleticindu-se pe uşă, apoi scoase pipa din gură şi-şi repezi înainte capul mare.

— Ascultați, fraților, sfatul meu care e poate cel din urmă: nu mă cunoașteți de azi, de ieri, și n-a fost zi să nu-mi bat capul întrebîndu-mă: ce facem mai departe? Cu Petliura nu mai e nici o nădejde. Polonezii umblă să facă pace cu roșii. Cît despre Vranghel, el e sămînță de boier și trebuie să-i sucim gîtul. Așa că, socot eu, tot mai bine să ne batem cu boierii, decît cu puterea bolșevică. Iacă, eu trec la roșii, merg cu ei împotriva lui Vranghel, ca nimeni să nu se mai poată agăța de mine. Cine vrea, vine cu mine, cine nu — cale bătută! Nu opresc pe nimeni. Facă fiecare ce crede și, dacă iese bine, norocul lui. Bine zic, fraților?

— Trăiască atamanul! urlară cei mai mulți dintre bandiți, aruncînd căciulile în aer. Numai cîțiva se strecurară grăbiți spre ușă. După ei porni, în pas alergător, și șeful statului-major. Nimeni nu-i opri.

— Și-acum, fraților, porunci Palîliulka gărzii sale personale, aduceți-mi aici cele mai bune bucate. Să-i tragem o petrecere să se ducă buhul, că la bolșevici — canci! Acolo sînt rații...

— Ce facem cu ostașii din detașamentul de colectare a surplusului de produse agricole, tătucule? întrebă cineva, din curte, băgînd capul pe fereastra larg deschisă.

— Lăsați-i să plece cu dumnezeu.

— Ei, voi, cărăbăniți-vă de aici! strigă aceeași voce, apoi spuse ceva cu un ton mirat și omul din escortă intră în clasă.

— Auzi comèdie, tătucule, cică nu vor să plece fără nădragi, le e rușine.

— Dar ce le-ați făcut cu nădragii, ticăloșilor?

— I-am schimbat pe rachiu. De unde era să știm c-o să aibă atîta baftă, rîse banditul.

— Să vă ia dracu! Parcă ce, eu știam? Trebuie să găsim ceva să le dăm.

Palîliulka se ridică și o luă spre ușă, cu bandiții după el. În urma tuturor, tremurînd din toate mădularele, porni tiptil și Poghiba. Nimeni nu-l luă în seamă. Ținîndu-se numai în întunericul clădirii, ajunse în grădină, sări pîrleazul și se pomeni într-o ulicioară strîmtă, năpădită de troscot. Grăbi pasul, gîndindu-se pe unde

trebuie s-o apuce ca să ajungă la casa lui Veremi. Pe dinaintea ochilor i se perindau întîmplările nopții.

Cînd ieși din sat, zări un om dolofan, scund, care se furișa cu pași mărunți și șovăielnici pe sub copacii de pe marginea drumului. Nu încăpea nici o îndoială că era agentul primului-ataman. El întoarse speriat capul și se bucură din suflet văzîndu-l pe podpolcovnic.

— Slavă domnului! Slavă domnului! Cîte nu mi-au trecut prin minte, și ochii lui Barabolea străluciră bucuroși. Se opri și ridică amenințător pumnul în direcția satului. Ți-ai bătut joc de noi, hai? Dar te fac eu să muști țărîna cu dinții! Am să te leg de aceeași funie cu panul sotnic și nici dracul n-o să vă mai dezlege!...

Poghiba se uită la obrazul lui Barabolea, schimonosit de durere și ură, la ochii săi diferiți unul de altul care păreau că nu mai încap în orbite, și-și întoarse scîrbit privirile.

Chiar lîngă drum, foșniră niște paie stîrnite de vînt. Agentul atamanului se întoarse speriat în partea unde auzise foșnetul. Pe cîmpul țesut cu miriști se deslușea limpede, în lumina înșelătoare a lunii, o cărare șerpuitoare care se pierdea în depărtările reci. Barabolea o apucă pe cărare, dar după cîțiva pași se întoarse, strîmbîndu-se, spre Poghiba.

— Iertați-mă, eu trebuie să mă dezbrac. Așa, nu pot merge mai departe.

— Fă cum crezi că ți-e mai bine.

Fără să se așeze, Barabolea se descălță, își scoase gemînd nădragii plini de sînge, se încălță din nou și, blestemîndu-l pe Palîliulka, porni înainte șontîc-șontîc.

Mogîldeață pocită și ridicolă, el se schimonosea într-una de suferință și turbare.

În zorii zilei ajunseră la casa lui Veremi. În poartă îi întîmpină stăpînul, un țăran lat în spete, cu gît scurt, cu brațe lungi și puternice. După cum casa părea crescută din turba moale, tot așa și căpățînosul Straton Veremi parcă prinsese rădăcini în acest pămînt.

— Sfinte Christoase! Ce-ai pățit, Denis Ivanovici? îl întrebă cu milă pe Barabolea, văzîndu-l că abia își mai tîrăște picioarele.

— Mare nenorocire, Straton Potapovici...

După ce se uită în toate părţile, Veremi ieşi pe cărare, în întîmpinarea lor, făcu o roată împrejurul agentului, apoi spuse cu glas liniştit :

— Slavă domnului, nu e cine ştie ce nenorocire ! Ţi-o trimit pe vrăjitoarea mea şi în trei zile te înzdrăvăneşte.

— Cu descîntece ? zîmbi ironic Barabolea din vîrful buzelor vinete.

— Nu, cu nişte buruieni.

— N-o să-mi facă mai rău ?

— Crede-mă, Denis Ivanovici, că deşi e cam săracă cu duhul, i-a vindecat pe unii care stăteau cu un picior în groapă...

— Fie, n-am încotro, oftă Barabolea şi porni cu Poghiba spre atelierul de tîmplărie.

Veremi dispăru o clipă în casă, apoi scoase un cal din grajd şi porni în galop spre păduricea albăstrită de rouă.

Peste un ceas, cînd Poghiba tocmai se pregătea să mănînce ceva, iar Barabolea gemea în pat, uşa atelierului se deschise şi în prag se ivi o fată slăbuţă, în opinci din coajă de mesteacăn, şi cu o fustă peticită pe ea.

— E voie ? întrebă sfioasă.

Această apariţie îl surprinse şi îl nelinişti pe Poghiba. Ştia că nimeni în afară de stăpînul casei nu putea să vină în atelier.

— Intră, intră ! o îndemnă el, sculîndu-se de pe pat.

Fata închise cu stîngăcie uşa şi făcu o plecăciune în faţa lui Poghiba :

— Bună dimineaţa.

— Bună dimineaţa, fetiţo. Cine eşti ?

— Sînt slujnică la nenea Straton. Mă cheamă Mariana !

Ea înălţă capul, şi Poghiba observă pe feţişoara ei nişte sprîncene cum nu mai întîlnise pînă atunci : mari şi arcuite, ca două aripi negre şi strălucitoare, se desfăceau de la rădăcina nasului spre tîmple, gata parcă să-şi ia zborul, ridicînd în slăvi şi trupul plăpînd al fetei. Numai în vis îţi e dat să vezi sprîncene ca acestea ! Dar sub streaşina lor ochii nu străluceau, cum

te-ai fi putut aştepta, ci se rugau speriaţi; ghiceai că în ei se cuibărise de mult spaima a cărei umbră o învăluia toată şi pe Mariana.

— Vrei să ne spui ceva ?

Pe Poghiba îl fermecase chipul fetei. I-a fost destul s-o cerceteze din priviri, ca să-şi dea seama cît de grea îi este viaţa.

— Nu, şi fata lăsă capul în jos, intimidată. Jupînul m-a trimes. Mi-a spus că e un bolnav aici.

— Cum, tu eşti aceea... care tămăduieşti oameni ? întrebă podpolcovnicul uluit. Fusese cît pe-aci să spună : „Tu eşti vrăjitoarea ?"

— Se întîmplă... răspunse fata, văzîndu-l că se miră, şi zîmbi sfios, iar în obraji îi apărură două gropiţe.

— Şi cine te-a învăţat ?

— Mămica. Cunoştea toate leacurile.

Fata rosti cuvintele cu respect.

— Şi ce boli ştia să lecuiască ?

— Tot felul de răni, lega oasele la loc, vindeca pecinginea, eczema...

— Eczema ? Podpolcovnicul era surprins că fata ştie acest cuvînt. Şi cu ce-o vindeca ?

— Fierbea nişte lemn de nuc în alambic... Dar cine are nevoie de mine ?

Poghiba arătă cu capul spre pat, şi Mariana se apropie de Barabolea, care nu-şi mai lua ochii de la ea. Nu prea credea el în leacuri băbeşti, dar chipul Marianei îl ademenea. Fata puse borcănaşul cu alifie pe un scăunel, se plecă ruşinoasă deasupra lui Barabolea şi degetele ei începură să alerge uşor, ca o boare, pe trupul său încins.

După plecarea Marianei, Poghiba întrebă zîmbind :

— Ei, ţi-a plăcut această... vrăjitoare ?

— Mi-a plăcut. Şi, ştiţi ? Parcă mă doare mai puţin, mi-a scăzut şi febra. Se pricepe cu adevărat.

— Se poate. Dar ştii cu cine seamănă ?

— Nu, nu ştiu.

— Cu zîna codrilor. E drăguţă, nu-i aşa ?

— Nu-i urîtă, păcat c-o suflă vîntul de slabă ce e.

— Se vede că nu prea are parte de bunătăţi de-astea, spuse Poghiba, arătînd cu ochii mîncarea de pe masă.

X

Dumnezeu a trimis noaptea pe pământ pentru ca ierburile să crească în tihnă, iar oamenii să-şi găsească odihna. În noaptea aceea se prea poate ca grîul timpuriu de iarnă să fi crescut un pic sub sclipirea stelelor de toamnă, dar oamenii nu s-au odihnit de fel. Nu dormeau nici acei care urmau să primească pământ, n-au închis un ochi nici acei cărora li se lua o parte din pămînturile şi acareturile cu care se procopsiseră prin tot felul de mijloace.

Nici nu apucaseră cei dintîi să se împrăştie de la adunarea comitetului sărăcimii, cînd ceilalţi porniră să se strecoare pe furiş prin sat, şi în geamuri prinseră a ciocăni uşor tocmai mîinile care la biserică făceau cel mai cuvios semnul crucii, iar la piaţă înhăţau mai cu dibăcie carboava.

Din tot satul prin mîna prăvăliaşului Mitrofan Sozonenko trecuse cel mai mult bănet. Pistruiat ca un ou de cuc, el trona la tejghea ca un idol de piatră, cu braţele lui, pătate parcă de rugină, încrucişate pe piept, şi chefuia la toate nunţile, de-i mersese vestea. Dar nicăieri nu-şi bea banii, nici nu aducea vreun dar, ci, în văzul tuturor, scotea dintr-un portofel de orăşean chitanţele datornicilor şi, cu un gest măreţ, azvîrlea cîteva din ele pentru zestrea miresei sau le punea pe pieptul pruncului. Oamenii din sat — ca oamenii ! — judecau fiecare în felul lui apucăturile bogătanului, născut parcă cu metrul în mînă, iar chitanţelor lui le spuneau „banii lui Sozonenko". Aceasta, departe de a-l supăra pe Mitrofan, îl ridica în propriii săi ochi şi chiar îşi tăiase pentru chitanţe nişte hîrtii multicolore, toate de aceeaşi mărime, ca să pară într-adevăr bancnote.

În seara aceea, după cina înghiţită mai mult în silă, Sozonenko îşi încuie prăvălia şi pe dinăuntru şi pe din afară şi începu să aştepte cu nerăbdare pe acela care, primul, îi va aduce veştile proaste despre pămînt de la adunarea comitetului sărăcimii.

Pe uşă îşi vîrî cu teamă umerii strîmbi şi trupul vlăguit de boli muiereşti Nadejda, nevasta lui. Bărbatul înălţă capul, îi aruncă o singură privire şi femeia fu

înghiţită de bezna camerei de alături. Numai uşa suspină în urma ei.

„Spurcăciune", zise plictisit — pentru a cîta oară! — Sozonenko, de parcă Nadejda ar fi fost vinovată că el s-a însurat nu din dragoste şi nu cu ea, ci cu averea ei.

Cînd a luat-o Mitrofan, nu împlinise nici cincisprezece ani. Nenorocita de ea se ascundea de bărbatu-său prin toate ungherele întunecoase ale casei, presimţind pesemne că această căsnicie nu va aduce trupului şi sufletului ei decît suferinţe. Şi aşa a şi fost. Deşi se ospăta numai cu bunătăţi, se ofilea văzînd cu ochii, se stafidea şi se vestejea la faţă. Nu era zi de la dumnezeu să nu-i intre în casă descîntătoarea ori doftoroaia. Mitrofan, furios, a poreclit-o „sacul cu boli" şi a început să-şi facă de cap cu alte femei.

Nevasta i-a adus ca zestre nu bani ci pămînt, arde-l-ar focul o dată cu ea, pentru că acum rămînea fără el. Dacă i-ar lua-o şi pe nevastă-sa împreună cu pămîntul s-ar mîngîia cu gîndul că cel puţin a scăpat de o belea. Nici măcar să nască — mare scofală! — nu s-a priceput ca lumea. Ea tot lepăda şi iar lepăda. Un singur fecior îi trăia, dar şi acela lung ca un cocostîrc şi deşirat de-i numărai coastele şi gălbejit ca un lujer de cartof, crescut în pivniţă... În curte se auzi cîinele lătrînd din răsputeri. Fără să se îmbrace, Mitrofan ieşi din casă, se apropie de gardul des că nu puteai strecura o privire afară, îşi lipi urechea de el şi abia într-un tîrziu întrebă:

— Cine e acolo?

— Eu, Mitrofan Vakulovici, trecu prin gaura cheii glasul smerit al lui Kuzma Vasilenko.

Zăvorul sări cu un clănţănit, Sozonenko deschise portiţa şi în curte se furişă, pieziş, ca să nu-l atingă pe bogătan, veşnicul datornic Vasilenko. Nădragii săi largi de pînză păreau negri din pricina umezelii, de parcă ar fi căzut într-un şanţ.

— Bună seara, Mitrofan Vakulovici.

Kuzma îşi luă căciula din cap, făcu o plecăciune şi oftă.

— Hai în casă, spuse Sozonenko, scoţînd cu băgare de seamă capul pe portiţă şi se uită în toate părţile.

— Nu-i nimeni, n-am adus... he-he-he ! martori, rîse slugarnic Vasilenko. Am dat prin grădini, ca să nu mă vadă careva. Şi n-am venit de-a dreptul, am cotit-o cînd la dreapta, cînd la stînga. Uite-mi nădragii : sînt fleaşcă de rouă.

— Puţin îmi pasă de martori, fac ceva pe ei ! M-am uitat, aşa, să văd dacă n-a răsărit luna.

Sozonenko era furios că pînă şi o stîrpitură ca Vasilenko i-a observat îngrijorarea.

— A răsărit, a răsărit ! Aici, de gardul ăsta, nici luna nu se vede. Cetate, nu glumă ! lăudă Kuzma locuinţa chiaburului, rămînînd mereu cu capul descoperit.

În casă, Sozonenko se aşează pe un scaun lîngă masă, în timp ce Kuzma rămase stingher deoparte, pe podeaua proaspăt spălată, ruşinat de picioarele sale desculţe. Ochii săi umezi, trişti şi smeriţi s-ar fi potrivit mai curînd unui schimnic decît unui beţiv şi unui pungaş de rînd ca el. Era drept că la un păhărel de băutură Kuzma devenea şi el om ca toţi oamenii, şi atunci puteai auzi din gura lui glume şi ironii muşcătoare pe care, la trezie, le ţinea ferecate cu şapte lacăte.

— S-a isprăvit adunarea ?

Mitrofan îl cîntări pe Kuzma cu o privire care ştie cîte parale face omul şi pe dinăuntru şi pe din afară.

— Cred că da. Eu n-am stat pînă la sfîrşit, ca să pot veni la dumneata fără teamă.

— Frumoase zile am apucat ! Ei, şi ce-a fost acolo ?

— Infinit de prost ! trînti Kuzma cuvîntul pe care-l credea mai savant. Apoi, oftă încă o dată şi-l învălui pe Mitrofan într-o privire de cîine credincios.

— Cum, nici moartea lui Pidiprigora n-a ajutat ?

Tot trupul lui Sozonenko ardea ca jărăgaiul.

— Nu, n-a ajutat de loc.

Kuzma duse un deget la capul pe care suia pînă-n creştet o chelie prematură, acoperită cu un pufuşor ca de păpădie.

— Las' c-o să ajute, ameninţă posomorît negustorul. Cine ia pămîntul meu ? Olexandr Pidiprigora şi Karpeţ ?

— Păi care alţii ?

— Şi n-au refuzat să ia pămîntul unui gospodar ?

— Ei, pe naiba! Singur Miron Pidiprigora abia a putut scăpa de pămîntul lui Denisenko.

— Dacă-i aşa, repede-te pînă la Karpeţ şi Pidiprigora şi spune-le să vină îndată la mine. Îţi fac cinste.

— Zbor!

Auzind de cinste, Vasilenko se înveseli. Îşi acoperi cu căciula părul rar şi se întoarse spre uşă, lăsînd să i se vadă haina cîrpită în spinare.

— Nu fugi, că te sfîşie dulăul.

Strîmbînd din nas Sozonenko o luă, cu un ocol, înaintea lui Kuzma care mirosea a sudoare şi a cîrciumă, şi-l trecu pînă dincolo de poartă, în uliţa împodobită ireal cu jocuri de umbre şi lumină de lună.

Printre umbre şi Kuzma părea o umbră, şi numai după lătratul cîinilor îţi dădeai seama pe lîngă a cui ogradă trece. E adevărat că nişte cîini începură deodată să hămăie şi spre „fundătura caprelor", unde Vasilenko n-avea ce să caute. Dar Sozonenko nu se miră: desigur că pe-acolo bătea vreun alt vătăşel în porţile ţăranilor care rîvnesc pămîntul altora. Dar vor ajuta oare la ceva aceşti colindători?...

Prin scobitura din bondoc a cheii, meşterită chiar de mîna lui, se strecura în curte o şuviţă aurie de lună şi-i cădea drept în palmă. El scuturâ şuviţa de lumină îndepărtată şi, strîmbîndu-se, intră în odaie. Aici, cu o mişcare obişnuită, scoase de după icoană un teanc multicolor de chitanţe, legat cu sfoară, îl dezlegă şi, uitînd o clipă de pămînt, îşi admiră scrisul mărunt. De cîte ori dăduse scrisul acesta sudori de gheaţă unor vlăjgani cît muntele, de cîte ori făcuse femeile să verse şiroaie de lacrimi, iar pe văduvele tinere să i se dăruiască, strîmbîndu-se de scîrbă, hohotind şi frîngîndu-şi mîinile de desperare. Lîngă ele, nu lîngă femeia lui, rece şi vestejită, cunoscuse el dragostea şi patima. Desigur că e un păcat să-ţi iroseşti avutul cu muierile altora, dar nici să-l dai pe nimic!

Frunzări chitanţele. Fiecare îi şoptea ceva, îl privea umilă ori rugătoare. Iată cruciuliţa pusă de Olexandr Pidiprigora sub cuvintele „drept care mă iscălesc". Iată literele pocite şi tremurate ale iscăliturii lui Karpeţ.

Sprijinindu-se nu numai cu mîna, ci cu tot pieptul de masă, omul parcă îşi smulsese cu cleştele din inimă slovele care-l făceau datornic. Dar ce poţi face altceva, cînd ai nevoie de bani să cumperi un cal ? Şi într-adevăr, Karpeţ din banii lui, ai lui Sozonenko, îşi cumpărase o iapă sură.

Tot satul a rîs de această mîrţoagă cu ochi şireţi, care nici gînd să fi ştiut vreodată ce e acela trap. Picioarele ei umflate la genunchi nu cunoşteau decît călcătura apăsată a truditorului. Dacă o şfichiuiai cu biciul, sărea ca turbată şi ochii i se înroşiau ca ai omului. Totuşi, o dată, cînd bidiviii lui Polişciuk s-au împotmolit într-o ştioalnă, mîrţoaga asta a arătat ce poate : singură a tras afară carul încărcat pentru doi cai. Şi din ziua aceea n-a mai rîs nimeni de Karpeţ, nici de iapa lui.

Hîrtiuţele multicolore îl abat o vreme pe Sozonenko de la frămîntările sale şi îi alungă moleşeala din trup. Dar această înseninare e ca o zi de toamnă cînd, prin spărtura norilor posaci, apare o clipă o pată aidoma soarelui. „La ce să-mi fac sînge rău ?", îşi spune adeseori Mitrofan. În definitiv, lui nu i se iau decît şapte desiatine. Dar acum, tocmai pămîntul acesta îi este cel mai scump şi i se pare cel mai bun dintre toate.

Sozonenko opreşte două chitanţe, pe celelalte le leagă şi le ascunde îndărătul icoanei. „Treacă de la mine !" O să le ierte datoriile şi lui Karpeţ şi lui Pidiprigora, dacă renunţă la pămîntul lui.

„Pămîntul meu, şi tot eu să mi-l plătesc ! Halal libertate ! Calicul de Miroşnicenko învîrte tot satul pe degete, după cum îi e placul..." De obidă şi furie aproape îşi pierde cumpătul şi acum nu mai vrea să ţină seama de tactica prudentă, de cîrtiţă, pe care o foloseşte Safron Varciuk, ci caută să născocească ceva mai serios.

De afară se aude cum cineva încearcă să tragă zăvorul. Sozonenko vîră pe dată chitanţele în buzunar, iese în curte, deschide portiţa şi în faţa lui, scăldat în razele lunii, răsare Kuzma, trist şi abătut. Înfăţişarea lui nu-i prevesteşte nimic bun lui Mitrofan.

— Ce-i, Kuzma ?

Mitrofan, nici el nu ştie de ce, se dă în lături şi-l lasă să treacă înainte, de parcă n-ar fi un maţe-fripte.

— Infinit de prost, aruncă Vasilenko în silă cuvintele neroade şi intră în curte, tîrînd după el o umbră deşirată şi pocită.

— Vorbeşte odată! mîrîie Mitrofan, şi chiar în lumina slabă a lunii se poate vedea cum obrazul lui pistruiat se învăpăiază.

— Ce să mai vorbesc! Ţăranii au căpiat! Uite, Karpeţ şi-a înhămat iapa şi a plecat acum, în puterea nopţii, spre tarlaua dumitale.

Buimăcit şi aiurit, Sozonenko îşi apasă palma pe piept ca să-şi ogoiască durerea.

— Cu calul meu, pe ogorul meu?

— Da, cu-al dumitale, pe-al dumitale. Nevastă-sa mi-a spus.

— Va să zică, ticălosul, nici n-a aşteptat împărţeala?

Buzele lui Sozonenko, albite dintr-o dată, încep să tremure.

— El şi să aştepte? Ţi-ai găsit cine, şi Kuzma ridică pumnul, deşi în sinea lui se minunează de îndrăzneala lui Karpeţ.

— Şi Pidiprigora?

— Mai bine nu mă-ntreba!

— Hai, spune!

Vasilenko intră în curte, iar Sozonenko trîntește portiţa, stingînd lumina lunii.

— Pe Olexandr l-am găsit acasă. Tocmai mîncase şi vorbea cu ai lui despre ce-o să fie mîine. Fiu-său Iurko are la cărţi ca un seminarist, zău aşa: şi după icoane, şi pe laviţe, şi-n cufăr. Şi-o fi băgat şi ăsta-n cap să ajungă cineva!

— Ce-mi pasă mie de cărţile lui! Spune-mi ce mă interesează! îşi iese Mitrofan din fire. Moare omul pînă scoate o vorbă de la tine...

Kuzma suspină, se uită, ca un tontălău, la negustor şi începe să bolborosească cu ochii în pămînt:

— I-am spus lui Olexandr să vină imediat la matale. Dar el s-a uitat la mine, aşa cu milă, şi m-a întrebat: „Ia ascultă, mă, cît ai de gînd să mai fii slugă la Sozonenko?“

— Așa ți-a spus ? ! nu-și crede Mitrofan urechilor.

— Zău, așa, găsi-l-ar dracii ! „Ia ascultă, mă, zice, cît ai de gînd să mai fii slugă la..."

— Am auzit asta, am auzit ! Spune-mi mai departe, pentru dumnezeu !... geme Mitrofan, de parcă l-ar durea măselele.

— Nici mai departe nu e bine, Mitrofan Vakulovici. „Spune-i lui Sozonenko al tău, zice, că dacă are ceva de vorbit cu mine să facă bine să poftească dumnealui aici. S-a zis cu boieria."

La aceste cuvinte, Sozonenko simte că-i vine ameţeală. De cînd e, n-a mai pomenit asemenea obrăznicie.

— Las' că v-arăt eu ! amenință el cu pumnul. Acu, o să colind chiar eu, nopțile !

Și, uitînd de Kuzma, se repede în casă, îmbracă un caftan cu creţuri din stofă subțire, neagră, și stinge lampa, în timp ce își vîntură prin minte pe toți prietenii și pe toți cei care în clipele acestea gîndesc ca el.

Răcoarea toamnei nu-i alină fierbinţeala frunții năduşite de furie, ora tîrzie nu-i încetineşte pasul grăbit: dumnezeu n-a trimis noaptea pe pămînt pentru ca gospodarul să se odihnească.

XI

Cînd Svirid Iakovlevici ajunse acasă, văzu că era aşteptat de Uliana Zaviriuha, o rudă îndepărtată, sora lui de lapte, și de învățătorul Grigori Marcenko. Amîndoi şedeau în umbră, pe prispa încăpătoare, și vorbeau încetişor. Dînd cu ochii de învățător, Miroşnicenko își aduse îndată aminte că are de îndeplinit o mare datorie față de școală.

Satul Novobugovka nu avusese niciodată o școală ca lumea și nici oamenii nu prea se omorau să-și trimită odraslele la învățătură: „Popă n-o s-ajungă fiu-meu, iar conţopişti beţivi nu ne trebuie". Și așa, învățătura copiilor începea de cele mai multe ori pe lîngă gîşte, pe lîngă vite, sau pe pămînturile moşierului. Înainte vreme, școala din sat o dusese ca vai de ea, de azi pe mîine, iar pe timpul revoluției chiar se închisese. Țîrcovnicul, care

făcea şi pe dascălul, se lipsise de raţia lui mizerabilă şi se dusese acasă să-şi vadă de gospodărie ; sătenii rupseseră cărţile ca să-şi răsucească ţigări din ele şi se găsiseră oameni cumsecade care să smulgă şi ferestrele şcolii. Anul acesta însă Secţiunea învăţămîntului public le trimisese un dascăl îndărătnic, care nu primea pe degeaba treizeci de funţi de secară, unul de zahăr şi două cutii de chibrituri pe lună. Cînd Svirid Iakovlevici l-a surprins pentru prima oară în şcoală, învîrtind de zor la rîşniţă, învăţătorul nu s-a fîstîcit de loc ; doar s-a îndreptat de şale şi şi-a şters cu mîneca fruntea asudată.

— Ei, iată că în sfîrşit ne-am întîlnit şi noi, zîmbi în silă Miroşnicenko, uitîndu-se înciudat la rîşniţă.

— Mă bucur c-a venit să mă vadă primul comunist din sat ! îl salută învăţătorul, întinzîndu-i mîna albă de făină.

— Ai chef de gîlceavă ? întrebă Miroşnicenko, gata să se zbîrlească.

— Nu, Svirid Iakovlevici.

Învăţătorul se ridică în picioare : era înalt şi uscăţiv. Printre buzele lui umbrite de mustaţă străluciră dinţii regulaţi, uşor albăstrii.

— Oare ? ! se miră sincer Miroşnicenko. Află că dacă eram în locul tău, mi-ar fi sărit ţandăra.

— Ţii cu tot dinadinsul să ne măsurăm limbile ? şi învăţătorul izbucni într-un rîs încrezător, de copil. Poftim în casă.

Avea o odăiţă lungă de trei şi lată de doi metri. Ca mobilier — un pat îngust, de fier, acoperit, în loc de pătură, cu o manta austriacă decolorată, o masă plină de cărţi, două scaune şi o cratiţă cu de-ale mîncării peste care stătea cocoţată o pîine din făină neagră, făcută chiar de învăţător.

— Ar putea fi mai bine, oftă Svirid Iakovlevici, aşezîndu-se pe un scaun ca vai de el. Ia spune, cum crezi c-ai s-o poţi duce cu raţia asta ? Pe unde te uiţi, învăţătorii dau bir cu fugiţii...

— Las' că eu nu-mi iau tălpăşiţa. Poate numai dacă o să mă daţi voi afară, cînd am să vă pun piciorul în prag, îl încredinţă liniştit învăţătorul.

— Oho, se înveseli Miroşnicenko. Vrei să ne iei de gît ?

— Vă iau de gît, vă fac să mă şi pomeniţi de va fi nevoie, făgădui învăţătorul. Nu-mi aduci lemne pentru şcoală, îţi dărîm casa. Nu rîde, nu, că chiar aşa-ţi fac ! îl asigură el, ameninţîndu-l cu pumnul. Ei, ştiu eu că n-o să mă laşi s-o dărîm, dar ai să ajungi de rîsul satului. Ce vrei ? Sînt şi eu ucrainean îndărătnic ! Am învăţat carte, şi vreau să înveţe şi copiii de la mine.

— Am să-ţi aduc lemne. Miroşnicenko îi luă bine seama cu o bucurie pe care încerca s-o ascundă de ochii aci rîzători, aci scăpărători de mînie ai învăţătorului. Dar mă întreb cum să-ţi smulg o lefşoară de la Comitetul executiv judeţean ? Mă tem că de trei luni n-ai primit o lăscaie...

— Alţii rabdă şi cîte şase luni.

— Şi ce e de făcut ?

Pe Svirid Iakovlevici începuse să-l şi preocupe situaţia învăţătorului, care-i devenise simpatic.

— Du-te cu steaua pe la cei doisprezece apostoli, poate ciupeşti ceva, îl povăţui zîmbind învăţătorul.

— Care apostoli ?

— Cei doisprezece şefi de secţiuni de la Comitetul executiv judeţean, lămuri vesel învăţătorul.

— Dacă e aşa, mai bine mă duc de-a dreptul la dumnezeu, adică la preşedinte ! rîse cu poftă Miroşnicenko.

— Ca să-ţi spună : „Lasă-mă întîi să adun grîul şi să le vin de hac bandiţilor şi dezertorilor".

— Şi asta se poate, îi dădu dreptate Miroşnicenko, mirîndu-se că Grigori Mihailovici, deşi ar cam avea motive, nu se văicăreşte şi nu se plînge de soartă.

Dascălul, bănuind cam ce gînduri îi treceau prin cap preşedintelui, tăie un codru de pîine şi — minune ! — scoase din cratiţă o felie de slănină, înmuiată de sare.

— Să îmbucăm ceva, Svirid Iakovlevici. Doar eşti burlac ca şi mine.

— Oho ! De unde-ai făcut rost de slănină ? se miră Svirid Iakovlevici. Ţi-au trimis-o de-acasă ?

Dascălul se posomorî :

— Odaia asta mi-e casa. Ai mei sînt morţi cu toţi. Şi cît îşi dorea biata maică-mea să mă ştie o dată ieşit învăţător, cu leafă de boier. Dar n-a apucat să-şi vadă

visul cu ochii. Şi acum, dacă vrei, să-ţi spun de unde am slănina. Dar te rog să nu sufli o vorbă. Grigori Mihailovici se frînse în două, ca un briceag, scoase de sub pat nişte cizmuliţe de fată puse pe calapod, o bucată de ceară, şi tot felul de scule de cizmărie. Iată a doua sursă de cîştig : fac cizme, le duc în judeţul vecin, cale de douăzeci şi cinci de verste, ca să nu afle nimeni de aici, şi le dau pentru de-ale gurii. Vrei să mai afli ceva ?

— Ca să vezi ! fu tot ce găsi să spună Miroşnicenko şi strînse cu vigoare mîna învăţătorului. Acum nu mă mai îndoiesc că vom avea şcoală, măcar c-o să-ţi cîştigi cam greu pîinea.

— Nu-i nimic, toate astea sînt trecătoare ca iarba cîmpului. Noi însă trebuie să făurim ceva nepieritor. Fiecare generaţie îşi are eroismul ei, tragediile ei. Cînd vom fi bătrîni, Svirid Iakovlevici, ce-o să mai rîdem amintindu-ne în faţa tinerilor învăţători, îmbrăcaţi în haine frumoase, cum un coleg al lor a fost nevoit în timpul revoluţiei, în epoca celor mai măreţe decrete din istoria omenirii, să vîndă cizme pe sub mînă la piaţă, ca să nu fie silit să părăsească şcoala şi să nu facă jocul celor ce croncănesc împotriva revoluţiei. Amintirile vor fi frumoase cînd le va veni vremea, dar acum nici şcolarii, nici părinţii lor nu trebuie să bănuiască ceva despre îndeletnicirea mea.

— Ca să-ţi spun că eşti un băiat de ispravă, ar fi prea puţin, se înduioşă Miroşnicenko. Dar cum ai zis ? „Fiecare generaţie îşi are eroismul ei, tragediile ei." Asta merită să fie reţinut.

— Reţine, reţine, Svirid Iakovlevici ! Ştiu că eşti întotdeauna dornic să afli lucruri noi. Acum, spune : cum crezi că-mi poţi ajuta să adun copiii la şcoală ? Eu stîrnesc cîinii prin sat, bătînd în porţi, ca să-i înscriu, dar părinţii îi ascund de mine cum ascund grîul de voi. Îi ascund pe viitorii profesori şi savanţi, în faţa cărora poate că se vor descoperi cîndva statele !... Interesant, nu ? Ei, dacă-i aşa, te rog îmbucă din pîinea mea, deşi cam miroase a pap...

Din seara aceea au devenit prieteni. Miroşnicenko luă cu sine cîteva cărţi sub braţ, iar învăţătorul, după ce se plimbă puţin prin curtea şcolii, se întoarse în odăiţa

lui, astupă cu mantaua austriacă singura ferestruică și începu să coase la căpute. Pentru ca sătenii și școlarii să nu vadă pe mîinile sale urme de ață dată cu smoală, își îmbrăcă niște mănuși vechi.

Totuși, oricît s-au străduit învățătorul și președintele comitetului sărăcimii, în toamna aceea n-au avut parte de mulți copii la școală. Mai toți părinții ziceau că n-au cu ce să-i îmbrace și cu ce să-i încalțe. Atunci Miroșnicenko recurse la un șiretlic: dădu sfoară în sat că fiecare școlar va căpăta o pereche de cizme și material pentru haine. Chiar a doua zi școala se umplu de țînci dintre care mulți nici măcar nu erau trecuți în cataloage. După un timp însă, părinții au început să-l sîcîie pe învățător, întrebîndu-l cînd vor primi cele făgăduite?

Și acum, Svirid Iakovlevici știa dinainte cu ce păs venise învățătorul. De aceea, îl salută cît se poate de prietenos, fără să-i treacă prin minte că astfel îi dădea lui Marcenko de înțeles că speranțele sale încă nu s-au realizat.

— Spune drept, Svirid Iakovlevici, pot să plec?

Cuvintele învățătorului parcă-l izbiră în moalele capului.

— Oare stăm chiar atît de prost, Grigori Mihailovici?

Fruntea îndărătnică a președintelui se încruntă.

— Unii părinți nu-și mai lasă copiii să vină la școală. Dacă aș avea din ce, le-aș face singur cizmele.

— Mare belea! Am fost la președintele Comitetului județean.

— Și?

— Mi-a tras o săpuneală pentru născocirea asta a mea, de parcă aș fi elementul cel mai înapoiat. Mi-a zis că sînt un terchea-berchea, fără conștiință de clasă.

— Cum, Svirid Iakovlevici, și pe tălică te ceartă? se miră bălaia și zîmbitoarea Uliana. Niciodată n-aș fi crezut...

— Și încă cum! Deși totdeauna cînd am o treabă ca asta nu uit să-mi agăț medalia la bluză și să desfac haina, ca să se vadă, răspunse Miroșnicenko și rîse singur de gluma lui.

— Ţi-a tras o săpuneală, fie ! Dar nu ţi-a făgăduit nimic ? se posomorî Marcenko.

— Ba da, mi-a făgăduit. Deşi a tunat şi a fulgerat, îl doare şi pe el inima pentru şcoală. Mi-a spus că din prima marfă confiscată de la speculanţi, n-o să uite să ne dea ceva şi nouă... Puţină stambă... mai ştiu eu ce.

— Mulţumesc şi pentru atît. Să ne alegem măcar cu stambă în locul cizmelor făgăduite !

— O s-o primim negreşit.

— Bine, am să aştept. Ia spune, îl ştii pe băiatul lui Olexandr Pidiprigora ?

— Pe Iuri ?

— Da, pe el ! Isteţ băiat ! Cîte cărţi am, pe toate le-a citit. Acum, te rog pe dumneata să-mi dai o mînă de ajutor.

— Şi cu ce pot să-ţi fiu de folos ?

— Uite, am o propunere, şi Marcenko coborî vocea, ca să nu audă Uliana. Du-te la popă.

— Eu, la popă ? făcu Miroşnicenko, nedumerit şi supărat. Îţi dai seama ce spui ?

— Îmi dau, şi încă foarte bine, Svirid Iakovlevici. Dar de dragul ştiinţei, m-aş duce chiar la dracu, cum a făcut un dascăl german. Numai că nu i-aş vinde sufletul. Nu uita că popa are trei dulapuri înţesate cu cărţi.

— Să aibă nu trei, douăzeci şi trei, şi tot nu-i calc pragul.

— Uite că eu m-am dus, nu mi-a fost ruşine.

— Şi nu ţi-a dat, aşa e ?

— Ba mai rău, m-a luat în rîs cu de-ale lui : „Pot să-ţi dau numai cărţi sfinte, pentru mîntuirea sufletului..." Cred însă că unui comunist n-o să îndrăznească să-i vorbească despre mîntuirea sufletului.

Şi fără să-i lase lui Miroşnicenko timp să răspundă, învăţătorul îi ură noapte bună şi porni grăbit spre şcoală.

— A-ndrugat aici la verzi şi uscate — şi valea ! Iar tu, stoarce-ţi creierii să le descurci pe toate... bodogăni Miroşnicenko, scărpinîndu-se după ceafă.

— E un om subţire şi tare cumsecade, îl lăudă Uliana pe învăţător.

— Cumsecade o fi, nu zic, dar cînd e la o adică — îţi trînteşte una, de rămîi trăsnit... Spune, Uliana, ce face măicuţa ? Cam de multişor n-am mai văzut-o.

Svirid Iakovlevici surîse amintindu-şi de doica lui, care pînă astăzi se minuna singură cum a putut ea, femeie mărunţică, să crească ditamai găliganul ca el. „Erai atît de micuţ, că încăpeai pe o perniţă", îi spunea adeseori.

— Mama e supărată foc pe tălică.

— De ce ?

— A aşteptat şi de Ispas şi de sfînta Maria, şi feciorul nu i-a venit.

— Nu-mi văd capul de treburi.

— Ştii ce zice ? „Svirid vine la mine numai cînd e la vreo ananghie."

Miroşnicenko se ocărî în gînd şi luă hotărîrea să se ducă la ea, de îndată ce va avea un ceas liber.

— Dar tu ce mai faci, Uliana ?

— Ce fac şi alţii, Svirid Iakovlevici. Îmi daţi pămînt de-acolo de unde era vorba ? şi îl privi, încrezătoare, drept în lumina ochilor.

— De ce n-ai venit şi tu la adunare ?

— Vai de mine, o femeie la adunare ! Vrei s-ajung de rîsul satului...

— Prostii, Uliana ! Cine să dea exemplu, dacă nu tu ? Cu bărbatul plecat voluntar, împotriva lui Vranghel, şi cu un frate care se războieşte cu Petliura !

— Nu stărui, Svirid Iakovlevici ! Tot nu vin.

— De ce ?

— Mi-e groază de bîrfeli.

— De care bîrfeli ?

— Parcă nu ştii...

— Zău că nu ştiu. Spune !

Pe chipul tinerei femei se zugrăvi întîi stînjeneala, apoi indignarea.

— Nici n-apucă o femeie să se arate la adunare, că gurile rele şi încep să turuie că-şi dă poalele peste cap.

Uliana era tulburată, buzele ei surîzătoare, cu colţurile ridicate, tresăriră de obidă.

— Păi bine, dar ăia-s chiaburii.

— Oricine te-mproaşcă cu noroi, Svirid Iakovlevici,

tot rămîne pata. Şi eu nu vreau s-aud vorbe de ocară în urma mea... Spune, cum a rămas cu lotul meu?

— Veţi primi trei desiatine din cel mai bun pămînt, de, ca pentru familia unor voluntari. Să vii mîine pe cîmp.

— Dar lîngă dîmb mi-aţi dat?

— O desiatină întreagă.

— Mulţumim, Svirid Iakovlevici! făcu ea o plecăciune. Iartă-mă că am venit atît de tîrziu, dar trebuie să am grijă de toată casa.

Tînăra femeie dădu să deschidă portiţa, însă şovăi.

— Mai e ceva, Uliana?

— Of, mai e! oftă ea adînc şi plecă fruntea. Umbra basmalei, căzîndu-i peste obraz, îi schimba expresia feţei. Nici nu ştiu cum să-ncep...

— Spune cum te pricepi, sîntem oameni simpli.

Miroşnicenko se apropie de ea. Uliana ridică asupra lui ochii plini de lacrimi, înceţoşaţi de o grea suferinţă.

— Poate că e păcat să spui aşa ceva unui bărbat, şopti ea, înghiţindu-şi cuvintele şi lacrimile. Dar la cine să mă duc? Socru-meu e surd, de-i baţi toba la ureche el tot n-aude şi toată ziulica nu se mai dă jos de pe cuptor, iar soră-mea, nu e zi de la dumnezeu să nu mă trimeată la doftoroaie. Căci sînt grea, Svirid Iakovlevici!

— Şi de ce eşti necăjită? Dimpotrivă, trebuie să umbli mîndră ca o prinţesă!

Uliana dădu din mînă cu amărăciune.

— O să ajung cerşetoare, dacă-mi omoară bărbatul.

— Cine să ţi-l omoare, prostuţo? izbucni Miroşnicenko. Ascultă, colea, ce-ţi spun eu: Denis al tău o să-l înece chiar pe Vranghel în Marea Neagră! Ce, nu-l cunoşti pe Denis al tău?

— Ba-l cunosc.

Femeia se mai linişti şi chiar i se păru că în depărtare zăreşte chipul bărbatului ei.

— Nici nu cade prima zăpadă şi Denis vine acasă. Azi-mîine îl facem harcea-parcea pe Vranghel!

— Vai, Svirid Iakovlevici, după cum spui tălică, azi-mîine le dăm la toţi la cap: şi lui Petliura, şi lui Pilsudski, şi lui Vranghel...

— Păi sigur că da! Le mîncăm coliva la toți! Tu știi ce e aia proletariatul internațional?

Uliana nu numai că habar n-avea ce înseamnă proletariatul internațional, dar nici măcar nu putea să pronunțe aceste cuvinte. De aceea, întrebă cu sfială:

— El ține cu noi sau e împotriva noastră?

— E cu noi, Uliana, cu noi! Și bărbatu-tău o să vină la cuibul lui pînă a nu da gerul.

— Adevărat?

— Nici nu încape îndoială! o asigură Miroșnicenko, convins el însuși că așa va fi. Și tu îl bocești! încheie el, ștergîndu-i lacrimile cu colțul basmalei.

— Parcă aș fi un copil, zîmbi ea printre sughițurile de plîns. Nu degeaba spune soră-mea că în tot satul nimeni nu știe să... mintă mai bine ca tălică.

— Ba minte ea de îngheață apele! Prokop Denisenko îi dă mereu tîrcoale și pînă la urmă o să-și bată joc de biata văduvă, o să facă din ea o coadă de topor a chiaburilor. Cu parul în mînă să gonească rîia asta lipicioasă! Și spune-i că, dacă mai aduce vorba de doftoroaie, o bag la arest... Măi, Uliano, măi, să naști un căzăcel frumos ca Denis sau o fetișcană cîrnă ca tine. Mie unuia îmi plac cîrnele, parcă sînt mai vesele. Cînd vezi un năsuc cîrn, îți vine și ție să zîmbești.

— Cînd zici tălică una, Svirid Iakovlevici!

Uliana mai prinse inimă și își șterse lacrimile.

— Zău că nu mint! Le-or fi plăcînd unora femeile cu nasul mare, dar mă întreb ce-or fi văzînd la ele? Eu rămîn tot la năsucurile mici.

— Și dacă vorbeai cu o năsoasă, i-ai fi spus că-ți plac nasurile mari. Nu-i așa? rîse Uliana, potrivindu-și basmaua.

— Uite, asta nu-mi place mie la voi femeile: ce obicei e ăsta să răstălmăciți vorbele oamenilor? Am spus cîrnă, cîrnă rămîne! Naște mai repede, Uliana, că vreau să-ți fiu cumătru. Dacă nu mă chemi, singur și tot vin.

O bătu ușor pe spate, și Uliana, fără să se supere, se uită peste umăr la Miroșnicenko, ridică șăgalnic din sprînceană și pieri în clarul de lună.

Svirid Iakovlevici oftă din adîncul inimii. Ţinuse discursuri Ulianei de parcă ar fi fost Kerenski. Nu, nu, tot mai bine e să sudui şi să te încolţeşti cu bărbaţii, decît să ai de-a face cu smiorcăitele astea... Înălţă capul şi, prin frunziş, văzu cornul lunii învăluind satul într-o horbotă de aur.

„Într-o noapte ca asta cel mai bine e să stai la moară", îşi aminti el de anii îndepărtaţi ai tinereţii... Se apropie de casă şi deodată zări pe prispă o străchinuţă acoperită cu o frunză de brusture. Ridică frunza şi mirosi brînza dulce de vacă. Se vede că Uliana a adus-o, pentru copii. Cîte vaci de-ale moşierului a împărţit el oamenilor cu mîna lui, dar nu s-a putut hotărî să-şi oprească şi pentru sine una. De aceea, sărăcanii îi aduc cînd o ulcea cu iaurt, cînd o felie de brînză, cînd o turtiţă de unt. Cineva a făcut chiar o reclamaţie la judeţ, cum că el, preşedintele comitetului sărăcimii, strînge bir în lapte de la oameni. Svirid ştia foarte bine că asta nu vine de la sărăcimea neştiutoare de carte, ci de la chiaburii îndîrjiţi — totuşi cîteva zile în şir nu s-a simţit în apele sale, s-a certat cu oamenii, i-a rugat să nu-i mai aducă nimeni nimic, dar a fost degeaba. I-au ieşit vorbe că nu-i mai poţi ajunge cu prăjina la nas.

Svirid Iakovlevici descuie uşa cu o cheie de lemn, încet, ca să nu facă zgomot. Nastecika, însă, care avea un somn iepuresc, auzi clanţa, ţîşni din pat, se repezi spre uşă şi sări de gîtul tatălui ei.

— Uşor, ştrengăriţo, că scap strachina !

Cu mîna liberă el ridică trupuşorul plăpînd al fetiţei.

— Vai, înţepi ca un arici ! şi Nastecika se dădu puţin într-o parte şi-şi plimbă degetele peste barba lui aspră.

Această mîngîiere blîndă îl făcu să uite de toate grijile, ochii îi rîdeau şi numai în adîncul inimii îl rodea un sentiment de vină : că îşi petrece puţin, prea puţin timp cu copiii lui. De aceea cresc ei la întîmplare, ca buruienile. Uneori se întreba uimit cum de reuşeşte Nastecika s-o scoată la capăt cu gospodăria ? Şi cum de se pricepe la toate ? Hotărît lucru : după ce o să termine cu împărţirea pămîntului, nu se mai desparte de copii... E foarte adevărat că în toţi aceşti ani s-ar fi

putut însura cu o văduvă, dar de la moartea nevestei sale, n-a mai simţit pentru nimeni nici dragoste, nici măcar mila pe care o avusese pentru ea.

Nastecika aprinse opaiţul şi, ferindu-l cu palma, îl duse spre masă. În flăcăruia pîlpîitoare degetele ei păreau trandafirii şi străvezii, iar pe faţa lunguiaţă şi oacheşă, cu ochi mari ca ai mamei, jucau umbre. Ciudată mai e şi natura. Rar bărbat mai voinic în tot satul ca Svirid Iakovlevici, şi totuşi nici unul dintre copii nu i-a moştenit nici puterea, nici trăsăturile simple ale chipului. Amîndoi sînt leiţi-poleiţi mama lor. Levko nu are decît şase anişori, dar rîde puţin, şi suspină într-una, ca răposata.

Svirid Iakovlevici luă opaiţul din mîna fetiţei şi se apropie de pat. Acolo, învelit în scurta tatălui, dormea băiatul. O pleoapă i se umflase de praf şi de căldură. I se distingeau clar genele negre şi lungi, ca de fată. Pe faţa lui oacheşă se zăreau cîteva pete albe — ciupituri de vărsat de vînt. Buzele roşii, uşor răsfrînte, erau întredeschise ca un boboc de floare.

— A mîncat Levko al nostru ? întrebă tatăl, cu inima strînsă de duioşie.

— A mîncat ! veni de lîngă cuptor glasul voios al Nastecikăi. Am făcut găluşti. A gustat puţin din ele şi-a dat fuga la culcare. „De ce nu mănînci ?“ întreb. „Am îngheţat sloi“, zice. Atunci i-am aruncat pe umeri scurta matale. „Aşază-te în capul mesei, zicem că tu eşti tăticu.“ El a-nceput să rîdă, a venit la masă, a mîncat şi pe urmă s-a culcat tot cu haina matale. S-a sucit, s-a-nvîrtit pîn-a adormit.

Zîmbind duios ca o mamă, Svirid Iakovlevici îşi sărută băiatul pe frunte, apoi se depărtă în vîrful picioarelor, ca să nu-l trezească. Între timp, Nastecika trebăluise pe lîngă dulăpior şi acum punea pe masă bucatele simple.

— Vino să-mbuci ceva, tată.

Fetiţa amestecă în strachină găluştile cu brînza şi se aşeză pe locul unde şedea de obicei mama ei.

— Eşti o adevărată gospodină ! îşi lăudă Svirid fetiţa, după ce gustă din găluşti.

Nastecika rîse înveselită.

— Orice şi oricum gătesc, tot mă lauzi. Se vede că mămica a dus-o tare bine cu matale.

La aceste vorbe încrezătoare, tatăl nu prea se simţi în largul lui : n-ar fi putut spune că nevastă-sa a dus-o chiar atît de bine cu el ; au avut zile şi senine şi mohorîte, dar copiii nu trebuie să afle nimic — cine ştie cîte vor mai trebui să îndure !

— Tată, nu e aşa că găluştile mele sînt la fel de bune ca ale tuşii Dokia ?

— Ba sînt chiar mai gustoase.

— Nu-ţi mai rîde de mine ! se răsfăţă fetiţa, deşi în adîncul inimii era convinsă că chiar aşa este.

Ah, dacă şi Dmitro al tuşicăi Dokia ar fi gustat din bucatele ei ! Nastecika zîmbeşte la acest gînd şi se roşeşte toată. Încă din primăvară, cînd Dmitro a reuşit cu grea cazană s-o salveze din valurile Bugului şi a cărat-o acasă, în spinare, l-a îndrăgit din toată inima. Dar, ce e rău în asta ? Dacă fetele mai răsărite se pot îndrăgosti, de ce să nu-şi iubească şi ea salvatorul ? Şi ce dacă Nastecika nu are decît unsprezece anişori ? O să-l iubească toată viaţa ! I-a şi cusut cu arnici o batistă, dar se sfieşte să i-o dea.

— Tăticule, vreau să mă duc mîine cu Levko în pădure, după porumbe. Ştiu că-ţi plac poamele murate.

— După porumbe ? Tatăl lasă lingura în strachină. Nu te du în pădure, fetiţa mea, e periculos. Nu-i nici o nenorocire dacă n-o să mîncăm anul acesta porumbe.

— Nu ne ducem departe, doar pînă-n marginea pădurii.

Nastecika îşi bălăngăne picioarele sub masă şi numai prin aceasta se deosebeşte de o gospodină adevărată.

— Nu cumva să vă duceţi, Nastecika ! Cine ştie ce se poate întîmpla !

— Dacă-i aşa, ne ducem în luncă, şi acolo cresc porumbari, numai că cei din pădure au mai multe poame.

— În luncă, da, se poate... Ei, îţi mulţumesc, fatatatii, pentru masă. Să creşti mare ! spune el, uitîndu-se cu duioşie la copilă.

— Mulţumim şi matale, răspunde cu demnitate Nastecika.

Ea se ridică prima de la masă şi, gravă ca o gospodină, duce lingurile şi strachina smălţuită să le spele cu apă caldă, deasupra unei căldări.

— Unde dormi la noapte, în fîneaţă sau în şură ? îl întreabă fata, oprindu-se o clipă din spălat.

— Aici cu voi.

— Vai, nu e bine ! se sperie fata. Ne descurcăm noi şi singuri, matale culcă-te în şură. Nu poţi şti niciodată... Băiatul lui Danko ne-a tot necăjit deunăzi c-o să rămînem orfani. I-o fi auzit vorbind aşa pe-ai lui, că de la el n-a spus-o...

Miroşnicenko, lovit în inimă de aceste cuvinte, se sileşte totuşi să zîmbească :

— Nu te necăji, fata mea ! Încă un pic şi toată frica asta se va destrăma ca fumul. Atunci, te trimit la oraş, să înveţi carte şi-ţi cumpăr un cojocel nemţesc.

— Şi-o să ajung învăţătoare ? întreabă ea, pentru a nu ştiu cîta oară. I se pare că nimic nu e mai frumos pe lume decît să fii învăţătoare : citeşti cîte cărţi pofteşti, îi înveţi şi pe copii să citească...

— Sigur că da ! Tu şi acum eşti aproape învăţătoare.

— Iar îţi rîzi de mine...

Fetiţa îşi şterge mînuţele cu ştergarul de cînepă şi se apropie de tatăl ei.

— Cum rîd ? Dar pe Levko cine l-a învăţat să citească ?

— Ei, cu Levko e altceva ! E atît de deştept, că ştie să numere singur pînă la o mie.

Svirid Iakovlevici o strînge la piept şi-i mîngîie cosiţa cu palma lui uriaşă, aspră, de marinar. Mîngîierea părintească o face pe Nastecika să-şi plece fruntea, ca un copil vinovat. Aşa îşi pleca fruntea şi nevasta lui. Chiar şi asta a moştenit-o de la maică-sa.

XII

Pe ferestre s-au întins ca nişte păsări negre şalurile grele, cu ciucuri, pentru ca nici un firicel de lumină să nu răzbată afară. Pe masă — o lampă de petrol, un

clondir lung şi subţire cu rachiu verzui şi felii groase de slănină. Se vede cît de colo că masa n-a fost pregătită de o mînă de femeie. Musafirii parcă ar bea otravă, nu rachiu: alcoolul n-a înseninat cu nici un zîmbet chipurile lor încruntate.

Singurul care zîmbeşte în odaia de oaspeţi a lui Sozonenko este ultimul ţar. Cu ochi vicleni şi pătrunzători el se uită chiorîş, din spatele lui Denisenko, fără să se sinchisească de privirea înghe̦ţată a ţarinei cu pieptul alb, împodobit cu grele şiraguri de perle. Tot aşa se chiorăşte şi de pe bancnote. Ţarul e de multă vreme în pămînt, dar banii lui trăiesc şi astăzi. E adevărat însă că ţăranii cam strîmbă din nas cînd le dai „nikolaevci“ [1] şi preferă argint, aur sau „katerinci“ [2] şi „petrovci“ [3].

Safron Varciuk se uită gînditor la ţar şi nu ştie dacă trebuie să-i pară rău după el, sau să-l blesteme? Pe ţarină o ocăra de mult, cu cele mai murdare cuvinte, pentru că se înhăitase cu Grişka Rasputin, dar ca să-l înjure pe ţar parcă nu i se deschidea gura şi, ce mai încoace-încolo, nici nu-i prea purta pică. Orice s-ar zice, el pe timpul ţarului s-a căpătuit, a pus mîna pe pămînt, a pus la o parte bani albi pentru zile negre şi oamenii din sat au început să-i spună Safron Andrievici. Sub obl̆ăduirea ţarului s-ar fi văzut şi boier, pe cînd acum doar în batjocură i se spune „moşierul lui Stolîpin“. Mai ieri, alaltăieri, Safron nici nu bănuia ce năpastă se va abate peste capul său de om deştept. Înainte vreme îţi venea lesne să spui: e sărac, pentru că e nătărău. Dar iată că acum pînă şi gospodarul cel mai cu dare de mînă se prosteşte. Şi în inima lui amărăciunea se amesteca cu furia, ca apa cu pămîntul.

În capul mesei, îndîrjit de alcool, tună şi fulgeră Larion Denisenko. Întorcîndu-şi în toate părţile roata de păr din jurul obrazului cuvîntează:

— Fraţilor, piere lumea! Piere şi va pieri pentru că de ne iau pămînturile, or să crape cu toţii de foame!

---

[1] Bancnote emise pe vremea ţarului Nicolae II. (N. ed. rom.)
[2] Bancnote de 100 ruble, cu efigia Ecaterinei II. (N. ed. rom.)
[3] Bancnote de 500 ruble, cu efigia lui Petru I. (N. ed. rom.)

De atîtea răcnete vocea bubuitoare a lui Larion a ajuns chelălăită, ceea ce nu-l amuză decît pe Sicikar care, pare-se, primeşte cu mai multă seninătate decît ceilalţi vestea că piere lumea.

Ba mai mult: chiar în clipele acestea îi vin în minte tot felul de măscări despre Nastia, nevasta lui Larion. Deşi uitătura ei e întotdeauna mînioasă, ea nu-şi dăruieşte farmecele numai pletoşilor. Sicikar rîde în sinea lui de Denisenko, care, orbit de pămînt, nu bagă de seamă că nevastă-sa cam sare pîrleazul la vecini. Ea nici măcar ibovnicilor nu le rămîne credincioasă. Şi are nişte sîni, tari ca merele! Sicikar îşi aminteşte de trupul Nastiei, mlădios şi zvelt, de sărutările ei pătimaşe care sorb toată arşiţa buzelor, de vorba ei neruşinată şi la ceartă şi în desfătările dragostei. De altfel asta îi şi place lui Sicikar: mai bine o iuşcă de femeie, nostimă şi lacomă de plăceri, decît o lălîie supusă.

Se uită pe furiş la ceilalţi, de teamă să nu i se fi citit în ochi licărirea de poftă, nepotrivită cu cele ce se dezbat acolo. Oftează cu jind, dar, luîndu-şi seama, începe să urmărească cu atenţie tot ce se petrece în odaie. Privirea i se opreşte asupra gîrbovului Suprun Fesiuk. Faţa trasă a acestuia, cu ochii duşi în fundul capului, e umbrită de un moţ galben ca grîul răscopt; cutele semeţe de la colţurile gurii trădează mai degrabă suferinţă. Şi-a cuprins cu palma bărbia lunguiaţă şi s-a lăsat pradă unor gînduri chinuitoare.

Sicikar nu-l prea înghite pe Fesiuk: deşi a intrat în rîndul celorlalţi gospodari, vrea totuşi să trăiască după legile omeniei. La urma urmelor, dacă aşa îţi place, n-ai decît, numai nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala. Dar Fesiuk de multe ori a aţîţat oamenii împotriva lui Sicikar pentru că fură lemne din pădure. Îşi închipuie că-i atît de uşor să pui mîna pe el! Nici nu bănuieşte, caraghiosul, cîtă plăcere, cîtă mulţumire poate să-ţi dea o lovitură pusă la cale, aşa cum scrie la carte.

Aici, nu e vorba de bani, ci cum să-i păcălească pe ceilalţi, cum să ocolească toate capcanele şi să iasă basma curată. Păcat numai că a nimerit la răcoare! Dar a nimerit acolo nu pentru că n-a fost destul de

dibaci ; i-a jucat un renghi ambiția lui. Bine însă că nu mai are mult de stat... Își întoarce din nou privirile spre Denisenko și din nou își aduce aminte de Nastia. Ce putere drăcească se ascunde în ochii ei mînioși !

După Denisenko începu să bîzîie, ca un bărzăune, Danilo Zaiatciuk ; mutra lui, cioplită ca din bardă, era numai pe jumătate acoperită cu păr. De la tîmple în sus era chel ca-n palmă. Se asemăna întrucîtva cu Denisenko : dar acela avea o claie întreagă de păr, pe cînd cestălalt doar o jumătate.

— Putem spune că Puterea Sovietică se ține cu pîinea noastră, a gospodarilor. Dar ce va face ea din ziua cînd pămînturile noastre o să-ncapă în laba golanilor care n-o să se aleagă cu nimic, pentru că, de flămînzi ce sînt, o să mănînce totul ? Știți ce înseamnă puterea asta ? Înhață, înșfacă și mînă înainte ! Într-un cuvînt, „comună" : unuia-na, altuia-nu. Și-acu, iată ce cred eu : stăpînirile trec ca apa. O da bunul dumnezeu să treacă și asta, pentru că străinătatea nu poate lăsa Ucraina pe mîna unora de-alde Miroșnicenko. Străinătatea are nevoie de Ucraina noastră, frumoasă ca un ou de paște. Pentru noi, străinătatea înseamnă rude bogate. Așa cred eu !

— Mîine ne iau pămîntul, și ăsta s-a pus să ne bălmăjească despre străinătate pîn'la ziuă, rosti Sozonenko, înciudat. Spune, omule, ce-i de făcut ?

— Ce-i de făcut ? Să punem mîna pe secure și să ne păzim pămîntul, că de nu, ni-l sfîrtecă ăia de nu ne mai rămîne nici un petec unde să batem mătănii. Care va să zică, nu ne rămîne altceva de făcut decît să crăpăm capul oricui s-ar apropia de el.

— Cum e sfîntul și tămîia ! izbucni Iakov Danko. În barbă îți dă hrișca-n floare, și-n cap nu ți-a încolțit nimic ! făcu el, lovindu-se cu degetul peste frunte în pilda celuilalt. Dai gata unu, doi, și tabără tot satul peste tine grămadă, și-ți cară în spinare, cît nu poți duce, ba te mai bagă și la zdup.

— Fie ce-o fi, tot trebuie să le spargem căpățînile ! Așa nu mai merge, își agită fioros Zaiatciuk brațele păroase. Întorcîndu-se cu fața la Danko, urmă : Tu, fă cum

crezi, eu unul mi-am ascuțit securea. Primul căruia îi crăp scăfîrlia o să fie Miroșnicenko.

— În sfîrșit auzii și o vorbă mai înțeleaptă! aprobă Danko cu atîta tărie, încît i se răvăși claia de păr din cap, iar Fesiuk se strîmbă ca de un junghi. Dacă-i pe lovite, să lovim drept în inimă! Căci ce folosim dacă-i crăpăm capul unuia ca Polikarp Serghienko?

— Am face din el un mucenic sovietic și ar avea parte de înmormîntare cu steaguri, cum nici n-a visat, interveni cu fereală Safron Varciuk. Nu-i venea la socoteală să se amestece prea mult în discuție.

Sozonenko luă o sticlă cu rachiu, o agită cu putere și Sicikar văzu ridicîndu-se de pe fund un fumuleț întunecat. Icni de plăcere: rar băutură să te aline mai mult ca asta!

Băură în tăcere, mîinile grase se întinseră după slănină; numai lui Fesiuk nu-i ardea de mîncare. Cîte a îndurat el pînă s-a văzut cu aceste desiatine! Alții ori au primit moșteniri, ori au furat, ori și-au vîndut sufletul diavolului. El și-a pus nădejdea numai în puterea brațelor și în încăpățînarea lui. Nu și-a vîndut sufletul necuratului, dar poate să spună că și-a ipotecat aproape toată vlaga la Banca Agricolă. Acei cu care se îmbăta astăzi, înfricoșat de ziua de mîine, își băteau joc de el chiar și cînd era de față... Încercînd să-și alunge gîndurile negre, Fesiuk scutură din cap și-și strînse în palmă, ca într-un clește, bărbia ascuțită.

Între timp, Zaiatciuk reîncepu să vorbească despre străinătate, susținînd că rudele bogate o să-l ajute pe sărmanul Petliura.

— Nu e sărman, e pungaș! chelălăi Denisenko, ceea ce-l amuză și mai mult pe Ivan Sicikar.

Cînd Martos, ministrul de finanțe al lui Petliura, dăduse ordin să se schimbe vechii bani pe grivne [1], Denisenko, de felul lui nu prea ager la minte, a fost printre primii care și-au cărat aurul și bancnotele țariste la banca din Kameneț-Podolski. El știa că stăpînirea e stăpînire și trebuie s-o asculți orbește. Dar la Kameneț-Podolski nici măcar grivne n-a primit pentru tot bănetul lui, ci numai niște chitanțe. Apoi cînd unii dintre

[1] Monede de 10 copeici. (N. ed. rom.)

bogătanii jefuiți și-au zburat creierii, el, desperat, a legat hățurile de o grindă din șură și și-ar fi pus capăt vieții, dacă nevastă-sa și neamurile nu l-ar fi scos din laț în ultima clipă.

Afară începu să latre dulăul. Toți înlemniră, cu ochii țintă la ferestrele astupate.

Se vede însă că dulăul lătrase la lună, pentru că încetă numaidecît.

— E tîrziu, aruncă Safron Varciuk într-o doară, sperînd că în felul acesta va da ghes celor care trebuiau să rostească cuvîntul hotărîtor, și se uită, pe deasupra capetelor, spre icoane de unde, sub ornamentele din foiță de staniol, sfinții ascultau tăcuți la vorba oamenilor.

— Și-acum, ce-i de făcut, oameni buni? strigă Sozonenko. Dacă nu ne încărcăm sufletul cu un păcat, pe copcă ne ducem cu toții. Și, dacă stai și te gîndești, riscul nu e prea mare: tot satul e speriat, nimeni n-are habar ce se va întîmpla peste cîteva zile. Eu știu un singur lucru: trebuie să ne scăpăm de Miroșnicenko.

— Și de Stepan Kușnir! sări Danko. Asta mușcă mai rău ca Miroșnicenko!

— Dar pe Timofi Gorețvit să-l lăsăm de sămînță? se miră Sicikar, ridicîndu-se hotărît în picioare. Să luăm piuitul acestei sfinte treimi și nimeni nu mai îndrăznește să se atingă de pămîntul nostru!

O roșeață vie cuprinse pînă și spuzeala de pecingine de pe obrajii grași ai chiaburului și falca i se lăsă într-un rînjet hidos.

Toți amuțiră ascultîndu-l cu sufletul la gură pe Sicikar. Făcea paradă de curajul pe care prudentul Safron nu l-ar fi dat niciodată în vileag, deși acum vitejia lui Ivan îi mergea drept la inimă.

— Să nu mai pierdem timpul de pomană! Trebuie să smulgem pe dată, cu rădăcină cu tot, iarba rea care ne poate aduce pieirea. Dar cum s-o smulgem? Eu mi-l iau în seamă pe Miroșnicenko. Mi-l iau în seamă, fiindcă trebuie să-l curățăm fără tămbălău. Voi, faceți-i de petrecanie lui Gorețvit și Kușnir. Împărțiți-vă cum vă vine la socoteală! Și să vedeți că pînă dimineață tot

satul se leapădă de bunul nostru ? n-o să-i mai pară chiar aşa de dulce...

— Aşa să fie ! izbucni Iakov Danko, trîntind cu pumnul în masă. Denisenko şi cu mine îi facem felul lui Goreţvit. Tare mi-ar plăcea să i-l fac lui Kuşnir, dar oamenii au văzut cînd ne-am bătut pe uliţă... Ajută-ne doamne ! întoarse el ochii spre chipul mîntuitorului care ţinea un glob în mînă, se plecă adînc, şi-şi făcu cruce, simţind un gol în coşul pieptului.

Dar nici nu apucă Danko să isprăvească semnul crucii că de pe laviţă se ridică, greoi, Suprun Fesiuk. Cutele semeţe de la colţurile gurii lui tremurau :

— Oameni buni, faceţi cum ştiţi, eu unul nu mă bag. Asta nu-i de mine. Mîinile mele sînt deprinse cu coarnele plugului, dar ca să ia viaţa unui om, asta nu, niciodată ! Vrajba nu aduce bună rînduială în lume. Rămîneţi sănătoşi !

Safron Varciuk se repezi primul la el şi îi smulse căciula din mînă cu degetele sale uscăţive.

— Vino-ţi în fire, Suprune ! strigă el. Cîte nu spune omul la beţie, mai ales cînd îl calci pe bătătură ? Vorbe de clacă ! Spune şi tu, dacă e vreunul dintre noi în stare să ucidă măcar o muscă ! Doar sîntem oameni cu frica lui dumnezeu. Ori crezi că vrem să ne rămînă copiii pe drumuri ?

Faţa tuciurie, lunguiaţă, a lui Safron se înălbise de frică şi de un necaz abia stăpînit : şi-au găsit pe cine să cheme între oameni cumsecade ! Acum, gata, o să dea de belea cu el !

Sozonenko le făcu celorlalţi cu ochiul şi cu toţii, în afară de Sicikar care era furios foc, începură să se învîrtească în jurul lui Fesiuk. Dar acesta o ţinea într-a lui :

— N-aveţi decît să vorbiţi şi să faceţi cum vă pofteşte inima, eu unul mă duc acasă, şi ochii săi, umflaţi de suferinţă şi nelinişte, nu se uitau la oamenii care îl înconjuraseră.

— Da' ducă-se odată la toţi dracii ! nu se putu stăpîni Sicikar. Ce vă pierdeţi vremea cu el ? Tot nu pricepe nimic.

— Nu vă temeţi, nu spun nimic la nimeni, dar aici nu mai pot rămîne.

Încercînd parcă să se dezvinovăţească, Fesiuk porni cu paşi nesiguri spre uşă. Sozonenko, tulburat, se luă după el împreună cu Sicikar. În odaie coborî o tăcere apăsătoare.

Cînd se auzi trîntindu-se poarta, Safron rupse cel dintîi tăcerea spunînd cu amărăciune :

— S-a ales praful de tot ce-am pus la cale. Acum trebuie să căutăm altceva. Dracu l-a adus aici ! Ei, ce facem gospodarilor ?

Dar gospodarii aşteptau să deschidă el vorba.

La poartă, Sozonenko îşi luă rămas bun de la Fesiuk, pe cînd Sicikar se oferi să-l însoţească o bucată de drum.

Deşi această cinste nu-l prea încînta pe Suprun, el nu spuse nimic. Merseră în tăcere, tîrînd după ei umbrele care se izbeau cu capetele de toate gardurile.

— Va să zică, Suprune, te laşi jefuit de bunul tău, ai ? întrebă într-un tîrziu Sicikar, ridicîndu-şi mutra rotundă şi învăluindu-l pe Fesiuk într-o privire dispreţuitoare.

— Mă las. Orice stăpînire e de la dumnezeu, răspunse Suprun, fără să se uite la el.

— Măi, dar nătăfleţ mai eşti ! Cum poţi să spui că stăpînirea asta e de la dumnezeu, cînd ea nici nu-l recunoaşte ? şi buzele lui Sicikar se alungiră într-un rînjet. Nu e nici un păcat să dobori o stăpînire ca asta.

— Atunci de ce ţi-ai făcut casă din puşcărie ? Şterge-o în pădure, la bandiţi ! se înfurie Fesiuk. Dar adăugă numaidecît, înmuindu-şi vocea : Pleacă, nu-mi mai răscoli sufletul, şi-aşa abia se mai ţine.

— Atunci ţine-ţi sufletul cu amîndouă mîinile şi pămîntul lasă-l să-ţi scape printre degete. Dar bagă de seamă : închide pliscul ! îi puse în vedere Sicikar şi, fără să-şi ia rămas bun, coti pe o ulicioară lăturalnică. Se întreba dacă e mai bine să se întoarcă la Sozonenko, sau să se abată măcar pentru o clipă pe la Nastia ?

Lîngă ograda lui Denisenko, Sicikar fluieră uşor. Auzind semnalul cunoscut, un cîine se desprinse din umbra şurii şi se apropie gudurîndu-se. Sicikar şovăia încă : oare se cuvenea să se gîndească la muieri într-o noapte ca asta ? Dar, în definitiv, de ce să-i fie ruşine ? O viaţă

are omul! Sări gardul, se furişă pînă la fereastra din margine şi bătu încetişor într-un ochi de geam.

Din casă se auzi un oftat, nişte zgomote nedesluşite, apoi zăngăni zăvorul şi Nastia, înaltă, numai cu fusta trasă peste cămaşă, ieşi în prag întinzîndu-se alene. Sicikar îşi lipi buzele de gura ei şi cu degetele răşchiate ale mîinii stîngi îi apucă sînul mic.

— Nebunule! suspină Nastia, frîngîndu-şi trupul mlădios. Dacă ne vede cineva!

— Cine să iasă pe drum la ora asta...

Buzele ei îl îmbătau pe Sicikar mai abitir ca rachiul şi, chiar prin veşminte, simţea cum zvîcnesc şoldurile înguste şi fierbinţi ale femeii.

Nastia iscodi grădina şi uliţa în tot lungul ei, gemu şi îl cuprinse în braţele-i pietroase.

XIII

Întotdeauna prins pînă peste cap cu treburile, Suprun Fesiuk nu avea cînd să admire frumuseţile naturii, însă ştia şi el că satul nu e niciodată mai frumos decît atunci cînd îl bate lumina lunii. Soarele milostiv cu apa, cu copacii, cu florile, cu fetele mîndre dă în vileag şi face de ocară bojdeucile oarbe ca nişte vizuini de cîrtiţă, ogrăzile cu grămezi de gunoi. Luna, dimpotrivă, cu jocurile ei vrăjite de umbră şi lumină, cruţă sărăcimea din cocioabe, face de nerecunoscut bordeiele cu cuiburi de barză cocoţate pe acoperişuri, încît eşti ispitit să crezi că pe pămînt există mai multă fericire.

Dar în noaptea aceasta, satul îi pare sinistru lui Suprun: tăcut, uitat de lume, seamănă cu un cimitir peste care căderiţa lunii revarsă o lumină rece, bolnăvicioasă. Scăldat în această lumină Suprun merge, ca un somnambul, cu ochii pironiţi în pămînt, gîndindu-se numai la pămînt. Pămîntului i-a dăruit el pic cu pic şi strop cu strop toată tinereţea, toată vlaga trupului, strîngîndu-l brazdă cu brazdă, petec cu petec. Pămîntul era bucuria lui, pămîntul îl înălţa în propriii săi ochi.

Şi cît de greu a început goana lui după pămînt ! Cît s-a zbătut pentru fiecare copeică ! Se ducea după cîştig tocmai în Taurida, în Crimeia, la Odesa şi în Moldova. Şi fericirea i-a venit pe neaşteptate sub înfăţişarea Olesiei cea liniştită şi sănătoasă tun.

A cunoscut-o, într-o zi de toamnă, la un hram din satul vecin. Pînă seara tîrziu oamenii au petrecut în curtea bisericii şi pînă seara tîrziu i-a dat el tîrcoale, căutînd să-i atină cît mai des calea. Iar seara, cînd deasupra plopilor s-a ivit plăpîndul crai nou, Suprun a condus-o pînă la căsuţa ei, tocmai lîngă izlaz, unde păştea un cîrd de gîşte cu labe roşii. Dinspre casă, răzbea o duhoare atît de grea, încît s-a uitat nedumerit la fată, care se îmbujorase şi îşi lăsase capul în jos.

— Tata e tăbăcar, argăseşte piei... a îngînat ea, gata să izbucnească în lacrimi.

— Ce bine s-a potrivit ! s-a bucurat Suprun. Tocmai am nevoie de nişte tălpi. Poate găsesc la tatăl tău ? şi a privit cu drag obrăjorul ei îmbujorat.

— Desigur, a răspuns fata şi s-a înroşit şi mai tare, înţelegînd cam unde bate flăcăul acesta cu ochi albaştri şi o chică de păr ca spicul răscopt. În casă, în timp ce bătrînul Omelian îi arăta bucăţi de piele de la grumaz, de la foale şi de la crupă, Suprun era cît pe-aci să se înăbuşe — chiar acolo, îngropate în podea, se aflau căzi pentru argăsit şi un cenuşar. Cum puteau să trăiască în această duhoare, ba încă să doarmă pe jos ? Era sigur că dacă ar rămîne aici numai o noapte, s-ar tăbăci şi pielea de pe el. Dar ai casei nici nu luau în seamă duhoarea pieilor tăbăcite sau netăbăcite şi a scoarţei de stejar.

Suprun cumpără fără să se tocmească o jumătate dintr-o pielcică bună, dar spuse c-o să treacă altădată s-o ia, căci nu se cade să se întoarcă de la hram cu tîrguieli. Din ziua aceea a început să vină din ce în ce mai des în casa tăbăcarului. Cu timpul, s-a deprins cu mirosul greţos şi a învăţat chiar să argăsească piei de vită, de cal şi de capră.

În meseria de tăbăcar, unde totul se lucrează după văz şi miros, Suprun a avut noroc : îi reuşea la fel de bine şi tovalul, şi marochinul. Pe piei nu rămîneau fişii

neargăsite, iar saftianul roşu făcea ape şi căpăta un luciu gingaş, că, la tîrg, negustorii şi cizmarii aproape i-l rupeau din mînă.

După ce a învăţat toate chiţibuşurile meseriei bătrînului Omelian, Suprun i-a luat fata, a făcut nuntă simplă, fără mare cheltuială, şi a devenit cel mai bun tăbăcar din partea locului. A cheltuit aproape tot ce avea ca să-şi construiască o tăbăcărie în care putea să lucreze treizeci-patruzeci de piei o dată, a săpat singur şi a căptuşit cu scînduri o groapă pentru înmuiere în fundul grădinii, şi-a făcut cu mîna lui cenuşare, căzi, piuă — linie şi răzător i-a adus Olesia de acasă. Suprun numea, în glumă, aceste scule „zestrea nevestei". Şi s-a pus pe muncă cu tot curajul tinereţii.

Acestea au fost pentru el zile de mari nădejdi. Nu şi-a vîndut diavolului nici sufletul, nici pielea, ci, dimpotrivă, el însuşi jupuia mortăciuni, sau cumpăra piei pe datorie, şi, încetul cu încetul, a început să se chivernisească în mirosul greţos al sîngelui de vită, al scoarţei de stejar, în murdăria răzăturilor şi a părului îmbibat cu cenuşă şi var...

Ştia să argăsească de i se dusese vestea, dar ura această meserie din adîncul inimii sale de plugar. Cînd pregătea piei de diferite culori pentru tîrg, el nu vedea înaintea ochilor murdăria tăbăcăriei, ci saftianul verde-auriu al ogoarelor. Căci pieile i-au adus întîi pîine, şi nu pîine goală, apoi pămînt. Era zi şi noapte pe cîmp ; acolo mînca, vara, sprijinit în coasă şi nici nevestei nu-i dădea pic de răgaz. Pe fîneaţă, sub un stog, i-a născut un fiu ; cu sîngele curgîndu-i gîrlă, ea singură a rupt cu dinţii buricul copilului, în timp ce el încremenise lîngă căruţă. Şi, ca să nu facă un drum degeaba, Suprun încărcă căruţa, legă bine fînul cu frînghia şi, cu băgare de seamă, o sui pe lehuză tocmai în vîrf. Era prima oară cînd şi-a luat nevasta în braţe...

Abia acum înţelege Suprun cît s-a chinuit şi cît a chinuit-o pe nevastă-sa. A chinuit-o punînd-o să muncească peste puteri chiar şi după ce au început să tocmească argaţi, pentru că între timp el şi femeia lui nu deveniseră altceva decît nişte spiţe docile care se învîrteau nebuneşte la roata diavolului — gospodăria lor.

Şi iată că cineva, cu o singură lovitură, sfărîmase această roată cu obezi, cu spiţe, cu butuc cu tot. Iar pămîntul pe care ani de zile l-a cusut petec cu petec, din saftian şi iuft, o să încapă pe mîini străine, şi el îl boceşte cu lacrimi fierbinţi, care îi opăresc sufletul.

Numai dumnezeu ştie cît suferă că-şi pierde averea. Dar niciodată n-o să pună mîna pe secure, căci mîna lui e făcută să muncească, nu să ucidă. Totuşi de ce l-au trecut pe aceeaşi listă cu Varciuk şi Sozonenko, cu Denisenko şi Sicikar ?

Pe vremuri, cînd abia începea să se ridice, ăştia îl porecliseră „jupuitorul". El însă nu jupuia decît vite, pe cînd ei — jupuiau oameni ; la el argaţii mîncau pîine, la ei resturi mucegăite de mîncare, udate cu lacrimi. El nu-şi călcase niciodată cuvîntul nici faţă de marii negustori, nici faţă de ultimul rîndaş... Atunci de ce noua stăpînire nu vrea măcar să-i vorbească omeneşte ? Dacă te-au trecut pe listă, gata — s-a zis cu tine ?

Ca un străin se apropie de curtea lui încăpătoare şi deschide portiţa. Zărindu-l, Olesia şi Gnat se ridică de pe buştenii negri şi-i ies în întîmpinare. Feciorul nu mai are mult şi-o ajunge pe maică-sa la statură. Tustrei se întîlnesc tăcuţi în mijlocul ogrăzii. Fără să ridice capul, Gnat rupe tăcerea :

— Ce-aţi hotărît acolo ? întreabă el, întinzînd mîna în direcţia dincotro venise tată-său.

— N-am hotărît nimic, răspunde Suprun, întrebîndu-se uimit de unde o fi ştiind băiatul că vine de la Sozonenko.

— V-a fost frică, ai ? Fiul îşi înalţă capul cam prea mare pentru vîrsta lui ; un zîmbet răutăcios, pe care se grăbeşte să-l ascundă cu palma, îi schimonoseşte gura.

— Sst ! Suprun se uită înspăimîntat împrejur. I-am lăsat acolo şi-am plecat primul acasă.

— Rău ai făcut. Casa nu fugea din loc dacă mai zăboveai un ceas.

Băiatul ridică din nou fruntea şi-şi priveşte sfidător părintele. Ochii săi înfundaţi în cap, ca ai lui Suprun, se întunecă de ciudă şi cruzime.

Suprun nu vede decît această întunecime şi nu mai recunoaşte privirea fiului său.

— Unde ai învăţat tu să vorbeşti aşa cu tatăl tău ? îl întreabă încruntat.

Nici asta nu-l astîmpără pe băiatul ale cărui buze se crispează într-un zîmbet surprinzător de îndîrjit şi răutăcios.

— Am învăţat, unde am învăţat ! Dar în asemenea vremuri nu se fuge de oameni !

— Dar tu ştii că oamenii ăştia sînt gata să omoare ? aruncă Suprun, abia stăpînindu-şi mînia.

— Pentru pămînt, nu e păcat să omori ! răspunde cu hotărîre feciorul, repetînd probabil cuvintele altcuiva. Pămîntul e sfînt !

Suprun înlemneşte, apoi îi cîrpeşte o palmă.

— Taci, copil ticălos ! De unde ştii tu, spurcăciune, ce e ăla pămînt şi dacă e mai scump decît sîngele de om ?! Ca să vorbeşti aşa, trebuie întîi să-l agoniseşti, să te deşeli muncindu-l ! De la Karpo Varciuk ai învăţat ticăloşiile astea ? Las' că-ţi scot eu prostiile din cap !

Îşi ia avînt ca să-l lovească a doua oară, dar tăcuta Olesia i se agaţă de braţ.

— Potoleşte-te, Suprune. Potoleşte-te, dragul meu ! Ce vrei, e copil crud la minte, spune şi el ce aude la alţii.

„Copilul" scuipă sînge în palmă, se uită o clipă la ea, apoi, aruncînd părintelui său o privire duşmănoasă, le întoarce amîndurora spatele şi o apucă bombănind spre şură. Trînteşte atît de tare uşa, încît încuietoarea puţului zăngăne.

Cu cine o fi semănînd băiatul ? Cine o fi sădit atîta ură în inima lui ? Suprun nu regăsea în el nici hărnicia şi îndîrjirea lui, nici blîndeţea Olesiei. Of, tare greu mai e s-o scoţi la capăt cu copiii care au avut din leagăn tot ce le-a poftit inima ! Ei nu ştiu ce înseamnă să-ţi cîştigi pîinea în sudoarea frunţii.

— Halal fecior am mai crescut şi noi ! şi Suprun îşi acoperi ochii cu mîna. Mă mir cum îl rabdă pămîntul.

— Puşlamaua aia a lui Varciuk s-a învîrtit azi toată ziua pe lîngă el. Ăla şi pe un sfînt l-ar ticăloşi, spuse Olesia şi, grijulie ca o mamă, îşi duse bărbatul în casă.

Din tindă, Suprun o luă fără să vrea spre odaia unde era tăbăcăria. În anii nesfîrşiţi de război, îşi amintea

cînd şi cînd de vechea lui meserie şi, fie pentru el, fie pentru vecini, mai argăsea cîte o piele pentru încălţăminte sau hamuri.

Luna se strecura în atelier luminînd cenuşarul, căzile, sacii cu cenuşă şi capra de care spînzura o piele necurăţată. Suprun şi nevastă-sa se aşezară pe o laviţă şi Olesia se lipi de el, ca în ziua cînd, plini de speranţe, au intrat pentru întîia dată aici, în tăbăcăria lor.

Era în zorii încă tulburi, dar plini de făgăduinţe ai vieţii lor. În noaptea asta însă amărăciunea şi teama de necunoscut le întuneca vederea. Suprun puse ocrotitor mîna pe umărul Olesiei. Orice s-ar zice, dumnezeu îi dăruise o nevastă ca o zi însorită.

— Şi acum, ce ne facem Olesia ? întrebă el, sfătuindu-se pentru prima oară în viaţă cu ea.

Olesia, umbra lui tăcută, zîmbetul lui sfios, tristeţea lui nemărturisită, încercă, tot pentru prima oară în viaţă, să-l mîngîie :

— Nu-i nimic, Suprune, am trăit noi şi cu două desiatine, am trăit şi cu cinci, pe urmă am avut zece, şi mai tîrziu peste douăzeci. Şi ce, crezi că n-o s-o scoatem la capăt cu cît pămînt ne-or lăsa după lege ?

— Parcă despre asta e vorba ? Am vrut să trăieşti şi tu ca o regină la bătrîneţe.

— O să putem trăi şi fără regate, Suprune ! zîmbi trist Olesia, temîndu-se că bărbatul ei, iute la mînie cum era, o s-o bruftuluiască, deoarece în căsnicia lor se învăţase de mult să-i ştie de frică şi să tacă. Am fost o dată în viaţa mea regină şi mi-e de-ajuns.

— Cînd ai fost regină ? întrebă el, fără să priceapă.

— Cînd ai fost şi tu rege, la nunta noastră. Ţii minte ziua de-atunci ?... Aci se posomora cerul, aci se lumina, pe urmă i-a tras o ploaie cu soare, măruntă şi sclipitoare...

— Da, aşa e, strălucea soarele.

Suprun se uită la lună. Ce mult era de atunci ! Îşi aminti de curtea unde au făcut nunta, de nunii mari, de vornicei, de prietenele miresei. Dar întunericul i se lăsă iar peste ochi.

— Nu pot, nu pot, Olesia, fără pămîntul meu ! Cred că mi-a intrat în inimă. Cît ne-am chinuit pentru el !

— Așa e, Suprune, ne-am chinuit. Dar cine știe dacă am făcut bine! Poate că într-o zi copiii sau nepoții o să rîdă de noi, că ne-am irosit prosteşte viața ca să ne îmbogățim.

El se uită surprins la nevasta lui de obicei atît de tăcută şi supusă: ea vorbise? De unde învățase ea să vorbească așa?

— O să rîdă numai cine nu iubeşte pămîntul, cui nu-i pasă dacă pe pămînt cresc spice sau bălării... Tu ce crezi, noua stăpînire înțelege pămîntul?

— Eu cred că-l înțelege, dacă vrea ca fiece om să-şi aibă lotul lui, îi dădu din nou Olesia un răspuns neașteptat.

— Să împarți pămîntul, nu e de ajuns. Să-l înțelegi — asta e mai greu! Suprun se gîndi puțin şi deodată se ridică. Mă duc la Miroşnicenko, să-l întreb dacă noua stăpînire înțelege pămîntul ori ba.

— Las' că te duci mîine, se ridică şi Olesia, întinzîndu-şi mîinile spre umerii bărbatului. De ce să tulburi odihna oamenilor?

— Nu, mă duc chiar acum. Altfel nu pot, nu pot, înțelege, mă arde ceva în piept, uite aici.

Olesia ştia că ar încerca degeaba să-l oprească. Tăcută, îl conduse ca o umbră pînă-n uliță şi se uită lung, cu duioşie, după el, pînă ce trupul său voinic se pierdu în noapte. Ea n-a dus o viață uşoară, n-a trăit ca o stăpînă în casa lui, ci ca o slugă. Blestemata asta de bogăție i-a urîțit lui Suprun şi obrazul şi sufletul, banii l-au învrăjbit nu numai cu oamenii, dar şi cu dumnezeu, pentru că a lăsat prea multe sărbători pe pămînt. Şi totuşi Suprun n-a ridicat niciodată mîna s-o lovească, n-a schimbat-o niciodată cu vreo altă femeie, n-a beştelit o de față cu oamenii, ba, dimpotrivă, i-a adus numai laude — şi asta semăna aproape cu fericirea ce şi-o putea dori o femeie...

Suprun nu se sfii să-l scoale din somn pe Svirid Iakovlevici şi, cînd acesta ieşi nedumerit din casă, îl rugă să stea puțin de vorbă cu el pe prispa unde vişinii însăilau umbre încîlcite.

— Cam de multişor n-ai mai dat pe la mine, Suprune.

Miroşnicenko scrută faţa răvăşită de gînduri a musafirului.

— Nu prea se cade ca un chiabur ca mine să vină la un membru de partid, răspunse Fesiuk, uitînd să întrebe dacă noua stăpînire înţelege ori ba pămîntul; alteeva îl rodea acum. Deşi, dacă stai să te gîndeşti bine, n-am fost întotdeauna chiabur.

— Aşa e, îi dădu dreptate Miroşnicenko. Uite, ţin minte ca astăzi cum tu şi cu Olesia aţi argăsit primul car de piei. Pe atunci, veneam şi eu destul de des pe la voi, să învăţ meşteşugul.

— Ţii minte cum ne ardeau degetele şi ni se jupuiau cînd spălam părul îmbibat cu var?

— Nici asta n-am uitat, Suprune. Afurisită muncă!

— Rar tăbăcar să se apuce de treaba asta. Şi tu, acum, mă bagi într-o oală cu Varciuk şi Sicikar. Ce-mi rămîne de făcut? Să pun mîna pe puşcă şi să te omor?

— În privinţa asta, Suprune, fă cum te îndeamnă inima, răspunse Miroşnicenko liniştit. Dacă bogăţia ţi-a prefăcut-o într-o bucată de noroi, ia puşca şi omoară. Aşa începe sau se termină marea bogăţie.

În mintea lui Suprun se perindară, în cîteva clipe, vreo zece bogătaşi din judeţ, cunoscuţi de el; se gîndi la zvonurile care circulau pe socoteala averii lor şi îşi dădu seama că spusele lui Svirid Iakovlevici li se potrivesc, cum nu se poate mai bine, celor mai mulţi dintre ei.

— Averea mea am început-o muncind de îmi sîngerau bătăturile în palmă, nu cu ticăloşii. Şi nici de terminat n-am să termin ca un ticălos. Spune tu, dacă nu mi-am cîştigat cinstit pămîntul?

— Nu tot, Suprune.

— Cum adică, nu tot?

— Cel pentru care ai muncit singur, l-ai cîştigat cinstit. Pămîntul acesta e neprihănit ca soarele. Cît priveşte pe cel cîştigat de argaţi pentru tine, iartă-mă, dar e stropit de sudoarea altora.

— Bine, dar le-am dat de lucru, de mîncare.

— Crezi că Varciuk o să spună altfel? Tot aşa o să spună. Vezi? Aici s-au întîlnit drumurile voastre.

— Şi ne-aţi scris soarta pe o singură listă?

— Lista, Suprune, într-adevăr, e una singură, răspunse Miroşnicenko, înţelegînd ce-l roade pe Fesiuk, dar într-un fel gîndesc oamenii despre tine, în altul despre Varciuk.

— Îţi mulţumesc, Sviride, şi pentru atît. Pe tine, om al partidului, pot să te cred — voi nu prea ne aveţi la inimă pe de-ăi ca mine. Şi acum ce-mi rămîne de făcut ? Pămîntul mi-l luaţi, nu ?

— Ţi-l luăm.

— Cumplit om mai eşti, Sviride : spui totul în faţă. Ai putea să mă mîngîi măcar cu o minciună.

— Aşa e, Suprune, minciuna te mîngîie puţin, răspunse Miroşnicenko după o scurtă tăcere, gîndindu-se la minciună pe plan mondial ; sub haina adevărului, ea a cuprins tot pămîntul şi cu mare greutate va fi smulsă din minţile oamenilor, din lăcaşurile sfinte cu lespezile roase de genunchii credincioşilor. Dar n-ai vrea în locul minciunii să te mîngîi cu adevărul ?

— Prea mult adevăr dintr-o dată poate să ucidă omul.

— În revoluţie, Suprune, orice e prea mult, în afară de pîine.

— Ei, îţi mulţumesc, m-ai liniştit, acum mi-e mai uşor ! şoptiră buzele tremurătoare ale lui Fesiuk. Mi-e mai uşor. Dar ştii cum ? Cum ţi-ar strînge careva gîtul într-un laţ, pînă îţi ies ochii din cap, pe urmă ar mai slăbi puţin strînsoarea : înghite, nenorocitule, un pic de aer ! Straşnică uşurare !

— Vorbeşti prostii, se încruntă Miroşnicenko. Eu unul cred că, dimpotrivă, tu singur, cu bogăţia ta, ţi-ai strîns laţul în jurul gîtului. Ce ţi-a dat bogăţia ? Pămînt şi bani ! Şi ce ţi-a luat în schimb ? Ţi-a luat rîsul tău vesel, ţi-a schilodit sufletul tău bun, te-a făcut cîrpănos Îmi aduc aminte, Suprune, cum îmi dăruiai mere cumpărate din iarmaroc pe copeicile cîştigate cu trudă grea. Dar cînd te-ai văzut cu o livadă întreagă, ai pus zăvozi să ţi-o apere de oameni, şi-ţi încărcai puşca cu sare şi păr de porc tocat. În cine voiai tu să tragi ? În duşmani ? Nu. În fundul sau în spinarea unui copilaş. Sărăceai dacă lua şi el un măr ! Merele acestea necumpărate, neplătite, îţi erau mai scumpe decît sîngele

unui copilaș. Dac-ai fost om cînd cumpărai mere din tîrg, atunci, iartă-mă, de ce ai devenit cîine cînd te-ai văzut cu livada ta ? Vezi ce a făcut bogăția din tine ? Crede-mă : nu te dușmănesc. Dimpotrivă, mi-e milă de tine. Ești un om cu judecată și mîndru. Îți lăsăm zece desiatine de pămînt. Nu e prea destul pentru trei guri? Sau poate vrei să mănînci găluști de aur ca țarina ? Scoate-ți singur latul din jurul gîtului, trăiește un pic și pentru ai tăi, nu numai pentru avere. Uite, bunăoară, cumpără-i Olesiei niște cercei țigănești. Ții minte — sînt vreo douăzeci de ani de atunci — cum te ruga aproape plîngînd să-i cumperi ; tu te-ai înfuriat, i-ai trîntit vorbe urîte, și cerceii nici pînă astăzi nu te-ai învrednicit să-i i-i dăruiești...

— Mai slăbește-mă odată cu cerceii tăi ! În locul tău, n-aș fi așa de îngăduitor cu toanele muierilor, că devii și tu muiere... Ei, Sviride, am ascultat cu luare-aminte ce mi-ai spus. Toată lumea zice că ești bun de gură. Acum, cu noua stăpînire, n-o să mai mîi boii pe brazdă, o să ajungi șef. Și asta poate să te nenorocească, cum m-a nenorocit pe mine bogăția. Un singur lucru vreau să-mi mai spui : astăzi, m-ați deschiaburit. Bun ! Dar de unde știu că n-o să vină cheful s-o mai faceți și mîine ?

— Dacă-ți tocmești argați, se poate întîmpla și asta.

— Care va să zică, Sviride, dacă e să-ți dau ascultare, trebuie s-o iau de la capăt ?

— Dacă o să poți...

— De fapt, ai dreptate, încuviință Suprun din cap, apoi se uită nedumerit la Miroșnicenko, vrînd parcă să-i spună : „Dar tu din ce-oi fi trăind ? Partidul, ca partidul, nimic de zis, dar nu-ți strica să fi luat și tu o vacă de la moșie, în loc să aduci numai gherghine de pe cîmp. De vreme ce ești comunist, tot n-o să ajungi sfînt."

Și iată-i că s-au despărțit, fiecare frămîntat de gînduri grele și încîlcite, neștiind cum o să se întîlnească a doua zi dimineață și pe ce făgaș va apuca viața lor.

În mintea omului, frămîntările mari se împletesc întotdeauna cu grijile mărunte, iar gîndurile lui sînt asemenea grăunțelor treierate, dar încă nevînturate —

boabe amestecate cu pleavă. Aşa era acum şi cu Fesiuk. Mergea spre casă şi capul îi pocnea de atîtea gînduri despre pămînt şi cine ştie despre mai ce. Deodată, văzînd lumină la căsuţa înrăitei vînzătoare de rachiu, Fedora Kuţa, coti spre curtea vădanei. Bătu în poartă şi gazda ieşi din casă, speriată.

— Cine e ? întrebă ea din prag.

— Deschide, Fedora ! Sînt eu, Suprun.

— Vai de mine ! Chiar dumneata ? se bucură văduva şi-i deschise uşa rîzînd. Aşa oaspe, zău că n-am aşteptat ! Mulţumim de atenţie...

Fedora începu să se sucească împrejurul lui, atingîndu-l cu poala fustei încreţite, şi îl conduse în odaie unde, la masă, Kuzma Vasilenko, uitîndu-se năuc în gol, îşi bea ultimii bani ciupiţi de la chiaburi. Rămase şi el trăsnit cînd îl văzu pe Suprun, încercă să se ridice, să spună o glumă, dar nici limba, nici picioarele nu-i mai dădeau ascultare.

— E făcut leucă, zise Fedora. Doreşti frunte de cazan ca focul sau o drojdioară ?

Ochii neastîmpăraţi şi buzele cărnoase ale vădanei erau numai zîmbet.

— Nu, Fedora, am venit pentru altceva, dar te rog să rămînă între noi... se tot codea Suprun.

Fedora ciuli urechea, zîmbi tainic şi, trăgînd cu coada ochiului spre Kuzma, îşi încrucişă braţele sub piept. Prin scobitura cămăşii străluciră sînii albi ca neaua.

— Zău dacă pricep ce doreşte scumpul oaspe, spuse ea, coborînd vocea şi aşa destul de coborîtă, şi Suprun abia acum îşi dădu seama ce ispită drăcească se ascunde în obrajii ei ca bujorii, în zîmbetul îmbietor al buzelor ei pline.

— Fedora, îmi trebuie nişte cercei, spuse el, rotindu-şi degetul în dreptul urechii. Ţie îţi aduc oamenii tot felul de drăcovenii. Poate ai şi aşa ceva ?

— Vrei să fie de aur ? întrebă Fedora şi glasul ei redeveni cel din totdeauna ; i se stinse şi surîsul din ochi.

— Păi, cum altfel ?! Sigur că de aur, făcu Suprun, ca şi cum niciodată n-ar fi cumpărat altceva.

— Pentru dumneata o să caut. Dar numai pentru că vii întîiaşi dată...

Dispăru în cămăruţa alăturată, se încuie acolo şi începu să cotrobăie cu zgomot.

În vremea aceasta uşa din tindă scîrţîi şi Suprun tresări : nu-i convenea să-l vadă cineva la Fedora Kuţa. În prag apăru însă un băieţaş desculţ, cu capul lunguieţ ca o lubeniţă, acoperit cu o şapcă ruptă ; de sub ea îi ieşea o hălăciugă de păr, care de mult nu mai auzise clănţănitul foarfecilor. Zărindu-l pe Vasilenko la masă, se apropie încet de el.

— Tată, hai acas', că de nu... zice mama că vine cu vătraiul după 'mneata.

— Aha, tu eşti Klim ? se miră Vasilenko dintru început, apoi întinse o mînă nesigură după sticlă şi turnă rachiu în pahar. Bea, fiule, face bine.

Klim luă paharul, cercetă cu luare-aminte ce e înăuntru, făcu un obraz serios ca al unui gospodar respectabil, dădu paharul pe gît şi-l dezlipi repede de la buzele lui mici care se strîmbară în toate felurile.

Suprun nu se mai putu stăpîni :

— Teme-te de dumnezeu, Klim, dacă nu-ţi pasă de oameni. Unde s-a mai pomenit să bea un copil atîta porcărie de-asta ? strigă el scos din fire, arătînd cu degetul paharul golit.

— Sînt învăţat, nene.

Klim nu numai că nu se supără, dar chiar izbucni în rîs şi întinse braţul slăbănog după o bucată de pîine.

Suprun, cu toate că nu era treaba lui să certe băiatul de faţă cu părintele său, se apucă totuşi să-l dăscălească :

— Măi băiete, o să te prăpădeşti, mă, dacă te iei după taică-tău. De la el, nu înveţi nimic bun. Pe maică-ta, numai pe maică-ta ascult-o. Ea e o sfîntă, sărmana.

— Nu stau eu mult cu tata, plec la oraş, la şcoală, răspunse Klim nepăsător, umplîndu-şi gura cu pîine.

Suprun ştia că acest Klim şi băiatul lui Olexandr Pidiprigora au fost cei mai buni elevi ai şcolii parohiale şi că-şi băgaseră în cap să urmeze mai departe

cu învățătura. Vezi, doamne, ei nu vor să pută toată viața a bălegar! Din Iurko s-ar putea să iasă om, dar ce-o să se aleagă din Klim, căruia nu prea îi place să muncească și a început să cam tragă la măsea?

Fedora veni solemnă din camera cealaltă, se uită cu indiferență la Klim și-și desfăcu pumnul sub ochii lui Suprun. Ținea în palmă două perechi de cercei țigănești: unii negri, cu sclipiri molcome, alții strălucitori ca rupți din soare.

— Pe ăștia-i iau. Suprun apucă cerceii mai frumoși. Cît costă?

— Nu-i dau pe bani, numai pe grîu.

— Cît?

— Un sac de grîu.

Suprun se întunecă o clipă: „Nu cumva vrea să mă jupoaie?" Dar adăugă îndată:

— Mîine îți aduc grîul. Pot să iau jucăriile astea cu mine, sau n-ai încredere?

— Vai de mine! Parcă e vreun om în sat să n-aibă încredere în dumneata! Ia-i! Zău dacă nu-mi pare rău după ei, suspină Fedora, petrecîndu-l respectuos pînă la ușă.

Cînd ieși pe poartă, Suprun desfăcu pumnul, cercetă cu de-amănuntul cerceii micuți, asemănători cu două cofițe, și-l cuprinse îndoiala: oare făcea să-i cumpere?

Această întrebare apăru mereu printre gîndurile sale încîlcite, chinuitoare, pînă ajunse acasă. Nu se miră de loc, găsind-o pe Olesia că-l așteaptă tot pe buștean, lîngă șură, cu bărbia sprijinită de genunchi. Auzindu-i pașii, ea se ridică repede și-i ieși în întîmpinare, iar el, nepăsător, îi puse în mînă jucăriile care întîrziaseră vreme de douăzeci de ani.

— Ce sînt astea, Suprune? făcu ea, speriată, desfăcîndu-și mîna. Ceea ce vedea în palmă, nu erau cerceii de aur, ci tinerețea ei pierdută; și pe genele lungi ale Olesiei sclipiră lacrimi.

— Muiere neroadă! mormăi dojenitor Suprun, clătinînd din cap. Lacrimile nu-l înduioșau, ci, dimpotrivă, îl întărîtau. Cînd nu ți-am cumpărat cercei — ai plîns, acum că ți-am cumpărat — iar plîngi...

Nici nu băgară de seamă că Gnat se apropiase în vîrful picioarelor şi se oprise în spatele lor. Văzînd cerceii, aprobă din cap, mulţumit.

— De data asta, te-ai gîndit bine, tată, e tocmai vremea potrivită să cumpărăm aur. Sub orice stăpînire aurul înseamnă capital !

XIV

Levko se trezeşte, deschide ochii şi observă îngrozit că Nastecika nu e lîngă el. Îşi aude inima cum bate în liniştea nopţii, răspîndindu-i spaima prin tot trupuşorul.

Băieţaşul ridică uşurel capul şi se uită spre fereastră, unde, pe pervaz, sînt înşirate ghivece cu muşcate. Luna, poznaşă, a răsturnat parcă fereastra peste sacul aşternut pe jos, pe care se conturează umbrele negre ale florilor. Levko nu se uită la lună, căci dacă o priveşti prea mult devii lunatic, umbli noaptea în neştire prin sat, te caţări fără teamă tocmai în vîrful clopotniţei, iar dacă te strigă cineva, te deştepţi şi te prăbuşeşti la pămînt.

Levko se trezeşte de-a binelea ; pe dinaintea lui se perindă cu duiumul vedenii cîte nu poţi cuprinde cu ochii. Dar între îndepărtatele clopotniţe şi cîmpii, între pajişti şi lună revine mereu spaima ; poate s-o fi tupilat cineva după uşă, pe cuptor, sub masă ori sub laviţă ? Te pomeneşti că acuşi începe să ţopăie găleata cu apă sau ţîşneşte dintr-o oală un drac urît şi păros.

„Ei, dar cocoşii au cîntat de mult a treia oară !“ Cu inima uşoară, băieţaşul se uită la lună. În jurul ei, un inel nu prea lat, auriu, ca o blană de vulpe zbîrlită, prevesteşte ploaie. Dar greierul de ce o fi cîntînd a vreme frumoasă ? Uitînd semnele despre care îi aude zilnic vorbind pe cei mari, Levko se pierde în dulci visuri de copil... Se face că i-au crescut nişte aripi şi că zboară pe deasupra satului, iar toţi copiii care au ieşit pe pajişte să culeagă măcriş sau să pască cîrdurile de gîşte cenuşii îl privesc cu uimire şi invidie. Gînsacul, poreclit „tîlharul“, întinde spre el un gît ca de şarpe, dar nu îndrăzneşte să sîsîie, ci doar bate din aripi. Cu Levko te pui

tu, gînsacule ? Tu nu poţi să te ridici mai sus de vîrful sălciilor, pe cînd Levko ajunge pînă-n nori, pînă acolo unde e sălaşul tunetelor, al fulgerelor şi al curcubeului.

El se teme de tunete şi fulgere, dar îi place curcubeul. Şi-l închipuie ca pe o fecioară cu panglici multicolore împletite în cununa de mireasă. Şi Primăvara şi-o închipuie tot ca pe o fecioară, dar ea în loc să trăiască pe crestele norilor, ca un curcubeu, umblă pe pămînt şi o poţi vedea prin lunci cînd înfloresc sălciile, pe cîmpii, la izvoare cînd vine să-şi potolească setea, sau pe rîuri cînd se plimbă într-o luntre mică de argint, înfiorînd apele cu vîslişoara ei de aur. De cîte ori n-a fost cu Nastecika pe malul rîului, în luncă, pe cîmp, ca să întîmpine primăvara ! Dar niciodată n-a reuşit s-o vadă cu adevărat. Cînd el se uită într-o parte, Nastecika arată cu degetul în cealaltă :

— Uite-o, uite-o, chiar acum a trecut !

Uneori, cînd priveşte spre zăvoi şi vede tresărind smicelele de salcie, i se pare că cineva s-a mistuit chiar în clipa aceea printr-o ferăstruică verde. Şi îi e atît de ciudă că n-a văzut Primăvara, încît aproape îi dau lacrimile. Între timp Nastecika îl trage de mînecă, arătîndu-i cu ochii ei mari o tufă de răchită care aci se ridică, aci se apleacă în adierea vîntului.

— Uite-o, uite-o chiar acum a trecut într-o fustiţă verde şi cu cunună pe cap... Cum n-ai văzut-o ? Căscăule !

Dar nici de data asta n-a zărit nici fustiţa verde, nici cununa. Aleargă amîndoi pe urmele Primăverii, cu tălpile împroaşcă apa în stropi de soare, căpşoarele aurii de calcea-calului sar în toate părţile, codobaturile cu picioruşe subţiri ţîşnesc albastre în văzduh, ca nişte crîmpeie de cer. Dar Primăvara nu e nicăieri. Mai aleargă ce mai aleargă, şi deodată Nastecika se opreşte, îi face semn din cap, şi-i arată cu degetul :

— Uite-o, mi se pare că a trecut, repede-repede, pe lîngă heleşteu.

O iau la goană spre heleşteul mic şi rotund ca o străchioară. În jurul lui, zglobii ca nişte copii, tufele de răchite cîrlionţate s-au prins într-o horă verde, deasupra

apei. Deodată zăresc un şarpe de casă, asemănător cu o frînghie groasă, răsucită, cum înoată chiar pe lîngă mal, ţinîndu-şi capul turtit în afară. Surprinşi, copiii se lasă pe vine şi se uită cu groază la cele două pete galbene, gretoase, de pe capul reptilei, la apa uşor învîrtejită în urma cozii.

Nu departe de ei, şarpele iese din apă, îşi roteşte capul cu limba despicată şi alunecă pe o rămurică. De greutate, sărmana rămurică se îndoaie pînă către oglinda heleşteului, începe să tremure în timp ce şarpele se tîrăşte, mlădiindu-se, spre tulpina pomişorului. Şi deodată copiii pricep că se furişează spre un cuib.

— Hiii, e un cuib de privighetoare ! strigă Nastecika.

Prinzînd repede curaj, copiii dau fuga după beţe. Şarpele tocmai s-a întins să apuce puii, cînd Nastecika şi Levko îl îmbrîncesc, din două părţi, cu beţele. Şarpele se desprinde de pe creangă, şi, pleosc ! se prăvăleşte în heleşteu. Înfuriată, fetiţa îl mai izbeşte o dată, în apă, cînd revine la suprafaţă, şi izbucneşte în plîns.

— Ce ticălos ! Ce scîrbos ! A vrut să mănînce puişorii !

— Las' că şi noi i-am tras una de-o să ne ţină minte, cît o trăi ! caută Levko s-o liniştească.

Dar mai trece mult pînă ce Nastecika se linişteşte. Ea îi povesteşte din nou frăţiorului că oamenii din sat le ziceau „privighetori" tuturor celor din familia mamei lor ; că de multe ori, cînd îi mîngîia, mămica îi numea şi pe ei „privighetorile mele" şi spunea că mai tîrziu vor cînta şi ei tot ca bunicul lor, pe care veneau să-l asculte dintr-un oraş mare nişte oameni cu multă ştiinţă de carte. Dar bunicul le cînta numai cîntece de jale şi, oricît îl rugau, nu voia să le cînte nici unul vesel. Astăzi bunicuţul nu mai cîntă, doar tuşeşte şi rîde cu lacrimi, cînd Nastecika joacă în faţa lui şi-i cîntă :

Mi-am adus ţambalagiul,
Să joc cît e noaptea-noapte,
Hop şi-aşa !
Să joc cît e noaptea-noapte,
Să lepăd ghetele sparte,
Hop şi-aşa !

— Îi zice al naibii de bine ! spune moşul surorii sale, baba Olena, lăudîndu-şi nepoţica. Iar „hop şi-aşa"-ul ăsta l-a născocit singură pe potriveala jocului. Simte jocul cu tot trupul !

Dar pe babă n-o bucură nici cîntecele, nici născocirea Nastecikăi. Ea îi doieneşte şi pe moşneag, şi pe nepoată :

— Că eşti bătrîn, că eşti copil — totuna e, tot păcat.

Ea nu recunoaşte decît cîntecele bisericeşti, pe cînd în cîntecele lumeşti şi în luleaua moşului vede numai păcate.

În timp ce Levko îşi aduce aminte de toate acestea şi-şi făgăduieşte că la anul n-o să se lase pînă nu dă de Primăvară, de dincolo de grădinile vecinilor prinde a miji o geană de lumină ; văluri albastre ca apele de primăvară se aştern peste şura lui Karpeţ, iar de după acoperişul ei apar norişori albi, ca nişte gîşte somnoroase. Sub fereastră, gherghinele învolte, aduse de tăticul de la conac, plîng cu lacrimi mari de rouă. Înlăuntrul florilor încă se mai ascunde întunericul, dar petalele se colorează cînd într-o purpură sîngerie, cînd strălucesc de-ţi iau ochii. Întunericul se destramă şi în casă. Acum, Levko o distinge pe Nastia, care doarme pe laviţă, şi picioarele mari, atîrnînd de pe cuptor, ale tăticului.

Levko dă să se suie şi el pe cuptor, la tatăl său, dar tocmai atunci aude în depărtare un păcănit de motor. Privirile băieţaşului se aţintesc pe fereastră. Păcănitul se apropie, şi pe drum apare, într-o goană năprasnică, o lighioană neagră — o motocicletă cu ataş, în urma căreia se ridică o trenă de pulbere. În şa, stă îndoit de spate nenea acela deşirat, cu ochelari mari, care a mai fost de două ori pe la ei. Are un nume — să te strici de rîs : Zamriborşci [1]. Cînd şi l-a spus prima oară, Levko şi Nastecika au pufnit în rîs.

Tăticul a încercat să se răstească la ei, dar nici chiar el nu-şi putea reţine un zîmbet. Zamriborşci nu s-a supărat de loc, ba, dimpotrivă, l-a luat pe Levko în ataş şi l-a plimbat prin sat. Cît ar vrea să-l mai plimbe o dată !

La poartă, motocicleta strănută şi se opreşte. Levko sare din pat şi începe să strige, de parcă ar fi luat casa foc :

[1] Potoleşte-te, ciorbă (în l. ucr.). (N. t.)

— Tăticule, a venit nenea Zamriborşci ! Cu motocicleta !

Tatăl coboară de pe cuptor, iar Levko dă buzna în curte, ca scăpat din praştie, cît p-aci să-şi spargă capul de uşă.

— 'Mneaţa, nene Zamriborşci ! Ai venit iar pe la noi ? îl întîmpină el, cu strigăte vesele, pe oaspetele care îşi împinge motocicleta în curte.

— Da, am venit iar pe la voi, stimate tovarăşe Levko ! răspunde Zamriborşci serios, de parcă ar vorbi unui om mare.

„Stimatul tovarăş Levko" devine dintr-o dată grav, îşi îndreaptă pantalonaşii şi, mîndru, dă mîna cu motociclistul care are pe obraz o cicatrice, urmă de glonţ. Acesta zîmbeşte, arătîndu-şi dinţii albi.

— Nene Zamriborşci, mă mai plimbi un pic ? şi genele lungi, negre ale lui Levko bat ca nişte aripioare de fluture.

— De, ştiu eu ce să-ţi spun ?... E cam scumpă benzina...

Levko se întristează ; Zamriborşci nu se poate stăpîni şi zîmbeşte din nou.

— Ei, treacă de la mine ! O să plimb mîndreţea asta de cazac, dar numai cu plată.

— Da' de unde să iau bani ? se întristează şi mai mult Levko. Sîntem foarte săraci.

— Nu te speria, că nu-ţi cer mult : te plimb, dacă-mi cînţi ceva.

— Nu zău ? se îndoieşte Levko, şi obrăjorul lui oacheş se miră tot.

— Zău !

— Şi ce să-ţi cînt ? întreabă Levko, temîndu-se să nu fie tras pe sfoară.

— Ştiu eu ce ? Cîntecul pe care l-a cîntat Nastecika, despre privighetoarea care doarme noaptea în luncă. Sau nu-l ştii ?

— Cum să nu ! Levko îşi drege glasul şi-şi pune o mînuţă pe motocicletă. Numai că ăsta se cîntă în doi. Poate vrei mai bine să-ţi cînt despre altă privighetoare ?

— Fie şi despre alta. Cîntă ce ştii, se învoieşte repede motociclistul, reţinîndu-şi cu greu un zîmbet.

Levko tușește din nou, aruncă o privire spre ușă, și glăsciorul său cristalin răsună în toată curtea :

Privighetoarea-și ascunse
Cuibușorul între frunze.
Cît e noaptea-a fluierat,
Ochii-n gene nu i-a dat,
Perechea și-a tot chemat...

Svirid Iakovlevici, auzind din casă cîntecul băiatului despre pasărea care și-a dăruit viersul și copiilor lui, își aduce aminte de răposata lui nevastă, și inima i se strînge ca de presimțirea unei nenorociri. Ca să nu se sfiască Levko de el, așteaptă pînă isprăvește cîntecul și cînd iese în prag, își vede fiul călare pe umerii costelivi ai lui Zamriborșci.

— Levko, ce-ai făcut cu cracul celălalt ? întreabă tatăl rîzînd și arată cu degetul pantalonii sfîșiați ai copilului.

— L-au șofilit cîinii așa de rău, că flutura în toate părțile, și-aseară, Nastecika și cu mine, l-am rupt de tot, rîde și Levko, văzînd că tăticul e bine dispus.

— Pune-ți alții, ștrengarule, îi poruncește Svirid Iakovlevici.

— Ăi de sărbătoare ?

— Da, ăi de sărbătoare.

— Tăticule, dar mi-e mai bine în ăștia ! se roagă Levko cu glas plîngăreț, pentru că nimic nu e mai rău decît să umbli în haine noi : ici nu te trînti, colo nu te culca, nici tumbe nu poți să faci ; parcă n-ai altă treabă, decît să duci grija hainelor !

Zamriborșci, zîmbind într-una, se apropie de Miroșnicenko și-i dădu bună dimineața.

— Am venit să te iau, Svirid Iakovlevici. Am poruncă nu care cumva să mă întorc fără tine.

— De la cine ?

— De la vicepreședintele Comitetului executiv județean.

— Dar președintele unde e ?

— S-a arătat iar banda și a plecat într-acolo.

— Și de ce mă cheamă ?

— Nu mi s-a spus. A venit unul de la prezidiul Comitetului gubernial şi i-a băgat pe toţi în viteză. Mi-a trecut şi mie pe la ureche că i-a frecat rău de tot, fiindcă a descoperit că lucrurile merg prost la sovhoz. Pare-se c-ar avea o rudă de-a lui pe-acolo.

Nastecika iese fuga din casă, împletindu-şi cosiţa ; are obrajii rumeni de somn şi de apa rece cu care s-a spălat.

— Bună dimineaţa, nene... — cînd ajunge la nume o pufneşte rîsul — Zamriborşci !

— Acuşi scot cureaua !

Motociclistul îşi încruntă sprîncenele stufoase şi duce mîna la centură.

— Ba nu poţi, ba nu poţi ! ţopăie Nastecika.

— Hai, Svirid Iakovlevici !

— Mă, Olexa, ai nimerit-o prost ! face Miroşnicenko, nemulţumit. Tocmai trebuia să împărţim pămîntul.

— Ce să-i faci, porunca e poruncă.

— Ei, dacă-i zor mare, hai să plecăm.

— Tăticule, da' nu mîncaţi nimic ? îl priveşte fetiţa cu dojană. Se poate să plece musafirul de la noi, fără să ia ceva în gură ? zise Nastecika, întorcîndu-se spre tovarăşul Zamriborşci. Poftim în casă, odihneşte-te după drum, eu vă fac pe fugă nişte cartofiori cu castraveţi.

— Mulţumim, mulţumim, micuţă gazdă, dar n-avem timp !

Zamriborşci sare pe şa, îl aşază pe Levko în spate, în timp ce tatăl abia îşi înghesuie trupul voinic în ataş.

— Să trecem întîi pe la Timofi Goreţvit, spune Miroşnicenko.

— Tăticule, măcar ia ceva să ai la drum... se necăjeşte Nastecika. O să-ţi fie foame.

— Nu e nevoie, fata tatii.

Nastecika se repede în casă, dar motocicleta a şi ţîşnit afară din curte.

Ce bine e să zbori aşa, cu ochii închişi de plăcere, şi cu vîntul în spate, umflîndu-ţi cămaşa ca pe o pînză de corabie ! Toată viaţa ar zbura numai cu motocicleta ! Păcat că nenea Timofi stă atît de aproape !

Deşi e foarte devreme, în curtea Goreţviţilor trebăluieşte Dmitro. Aşezat pe un scăunel de tîmplărie, băiatul făţuieşte un dinte pentru o greblă de frasin.

Din grădină, cu fusta suflecată, vine pe răzor tușa Dokia, ducînd cartofi și castraveți într-un șiștar. Cînd ai vacă în bătătură, în șiștar poți să strîngi și legume. Văzîndu-i pe noii-veniți, le dă binețe din cap, zîmbește și fuge în casă. În prag apare nenea Timofi, gata îmbrăcat. Tăticul deschide poarta și se duce spre el.

— Ei, Timofi, astăzi tu ești stăpîn peste tot pămîntul nostru, și Miroșnicenko îmbrățișează cu un gest larg toată zarea, învăluită într-o ceață albastră, străvezie.

— Cum stăpîn? întrebă, mirat și neliniștit, Timofi. Dar tu ce faci?

— Mă cheamă la județ. Trebuie să te descurci fără mine.

— Asta-i bună! oftează Timofi. Și cît am vrut să împărțim pămîntul împreună...

— Crede-mă, și mie îmi pare rău. De cînd visez eu ziua asta!... Ce zici, te descurci singur?

— O să încerc, răspunde Timofi, trăgînd cu coada ochiului spre ușa în care tocmai apăruse Dokia. Dar, te rog, nu-i spune nimic jumătății mele. Îi e tare frică...

— Și crezi că ea n-o să afle? întreabă Svirid Iakovlevici aproape în șoaptă, privind și el pe furiș la Dokia.

— Barem să afle mai tîrziu.

Din două părți, și aproape în același timp, se opresc lîngă ei Dokia și Dmitro.

— Pleci la drum? întreabă Dokia.

— Da, după cum vezi, răspunde Miroșnicenko.

— Dumnezeu să te aibă în pază!

Rezemîndu-și femeiește palma de fața frumoasă, cu frunte înaltă, ea se uită, dar nu la oameni, ci spre țarinile îndepărtate acoperite de văluri albăstrii.

— Roagă-te în fața icoanei, Dokia, că poate mă păzește cu adevărat, rîde Miroșnicenko.

Ea nu pricepe gluma lui și răspunde gravă:

— Dacă ar auzi dumnezeu toate rugăciunile noastre...

Nastecika vine în goană, cu o legăturică albă în mînă.

— Uite, tăticule, să ai la drum, îi întinde ea legătu-rica, dar dînd cu ochii de Dmitro se ruşinează şi începe să deseneze ceva cu piciorul pe pămînt.

Dokia schimbă o privire complice cu Svirid şi zîm-besc amîndoi tainic. Nastecika se face ca focul în obraz: a aflat ea că tuşa Dokia începe să aducă vorba, cam des, că i-ar fi pe plac o noră atît de vrednică! Oare o fi spunînd-o în glumă, sau chiar aşa este? Dmitro se pre-face, bineînţeles, că nu ştie nimic, numai din cînd în cînd aruncă fetiţei cîte o privire pe sub sprîncene: să vadă ce-o fi gîndind ea?

Nastecika trage cu urechea la ceea ce vorbesc cei mari despre pămînt şi despre treaba lor de astăzi, dar nu îndrăzneşte să ridice ochii la Dmitro, ci se tot uită la piciorul ei crăpat de apă şi de rouă, care desenează într-una ceva în ţărînă.

XV

Ca de sub o sprînceană stufoasă, se uita soarele, de după un noruleţ, pe pămînt şi se minuna: ce-o fi cu atîta norod pe cîmp? Oamenii veneau din toate margi-nile satului, ca la înviere. Ciubotele scîlciate, încălţate pe picioarele julite, scuturau roua încă cenuşie, fără strălucire, striveau umbrele dimineţii şi se opreau pe glia unde-i aştepta fericirea.

Cei mai mulţi oameni s-au strîns în jurul lui Timofi Goreţvit. Acesta venea tăcut, cu stînjenul nou-nouţ în mînă, simţindu-se urmărit de sute de ochi. Unii îl pri-veau cu aceeaşi nădejde care-i încălzea şi lui sufletul, alţii îl sfredeleau mînioşi. Iuri Pidiprigora, un flăcăiaş blond, se tot învîrtea pe lîngă Timofi, cu listele în mînă, pentru că secretarul sovietului sătesc, Taganeţ, cel cu mustaţa roşcovană, fost copist la plasă, se îmbă-tase turtă de dimineaţă şi refuzase nu numai să-şi bată capul cu listele, dar renunţase chiar şi la lotul său.

— Cine are iaz, are şi peşte. Eu o scot la cap şi fără pămînt, numai cu condeiul.

Şi îşi plimba vîrful limbii uscate pe buzele groase, obişnuite să mintă şi să bea pe degeaba.

Nu departe de heleşteu, acolo unde se întîlnesc pămînturile satelor Novobugovka şi Liubarţi, Timofi se opri pe hotarul tarlalei lui Varciuk. Îl căută din ochi pe bătrînul şi bărbosul prisăcar Marko Grigorovici Sîniţia, îi zîmbi, apoi se uită la soare care tocmai ajunsese în dreptul unui noruleţ trandafiriu şi azvîrlea, zglobiu, cu săgeţi de aur în umbrele speriate ; acestea, sărmanele, se împrăştiară care încotro, trecură în goană peste vale şi, în sfîrşit, se repeziră în heleşteu stîrnind un tremur sclipitor pe luciul apei.

Timofi nu găsea cuvinte prin care să-şi poată exprima sentimentele-i copleşitoare. Dintru început, vru să se închine la soare, dar se răzgîndi şi întrebă oamenii încet de tot :

— Ei, începem treaba asta dreaptă ?

— Cu dumnezeu înainte, Timofi, cu dumnezeu înainte ! răspunseră mai multe glasuri, iar Marko Grigorovici îşi făcu de trei ori semnul crucii : era primul care avea să primească pămînt !

După el se închină nevastă-sa, apoi izbucni în plîns şi începu să-şi şteargă ochii cu un colţ al basmalei.

— Gura, hodoroagă bătrînă ! se răsti la ea bărbatul. Acum ţi-ai găsit să te smiorcăi ?

Şi, luînd un ţăruş, porni tocmai spre capătul celălalt al tarlalei.

Cînd stînjenul începu să se învîrtească în mîna lui Timofi, măsurînd primul lot, din vale veniră în fugă spre el Safron Varciuk, Larion Denisenko, Ivan Sicikar şi Iakov Danko.

— Stai, Timofi ! horcăi Safron cu mîna pe inimă. Stai, n-auzi ce-ţi spun !

Dar Goreţvit nici măcar nu întoarse capul. Mergea mai departe cu pas egal şi liniştit, ţinînd în minte socoteala care cuprindea bucuria lui şi a oamenilor, şi lacrimile vărsate de femeia lui Marko Grigorovici.

— Stai, Timofi ! şi mîna neagră a lui Varciuk apucă stînjenul alb. Am o vorbă cu tine.

— Ascultă Safron, mai bine odihneşte-te un pic, nu vezi cum gîfîi ? Pe urmă stăm şi de vorbă.

Cu un gest poruncitor, Timofi împinse mîna bogătanului de pe stînjen şi porni mai departe.

Alături scrîşniră nişte înjurături. Larion Denisenko ridică o bîtă noduroasă, dar Ivan Bondar i-o smulse pe dată din mînă şi o zvîrli departe, peste drum.

— Tu ce vrei, fiu de căţea ? mîrîi Larion.

— Vreau să mai trăieşti oleacă ! Mi-e milă de mintea proastă din capul tău deştept.

— Ba de tine să-ţi fie milă, cînd ţi-oi vărsa maţele din burtă ! răcni Larion, înghesuindu-l pe Ivan cu roata lui de păr.

— Tacă-ţi fleanca, Larion !

— Vezi că te scoatem de-aici în vîrful parilor ! strigară oamenii în jurul lui, învîrtind în aer beţe şi ţăruşi de hotar ciopliţi gospodăreşte din lemn tare.

Denisenko aruncă o privire mînioasă de jur împrejur, dar pe faţa lui lătăreaţă buzele, care abia se zăreau de sub mustăţi, se închiseră de la sine : te pomeneşti că într-adevăr îl scot de aici în vîrful parilor...

Ajungînd la marginea drumului, Timofi se opri şi-i spuse lui Iuri Pidiprigora :

— Scrie, băiete, o sută şi doi stînjeni în lungime. Apoi către Varciuk : Ei, Safron Andrievici ? Tot mai gîfîi ? Nu ţi-a trecut ?

Varciuk, urmat de ceilalţi bogătani, se apropie de Goreţvit şi numai puritatea feciorelnică a stînjenului alb punea stavilă urei lor vechi. În spatele lor, gata să intervină, stăteau Bondar, Kuşnir, Sînîţia, Olexandr Pidiprigora ; Polikarp Serghienko se dăduse înapoi, pînă la răzor, şi-şi întinsese gîtul lung, căci voia să nu-i scape nimic.

Safron, aţintindu-şi asupra lui Timofi ochii săi întunecaţi, lipsiţi de strălucire, începu să vorbească destul de calm, dar cît mai tare, ca să-l audă toţi cei de faţă :

— Ce lege îţi dă dreptul, Timofi, să iei cu samavolnicie pămîntul gospodarilor ?

— Cum, tu nu ştii ?

— Spune, te ascult.

— Revoluţia a dat o asemenea lege, răspunse Timofi privindu-l sfidător pe Varciuk.

Acesta nu reuşea să se mai stăpînească :

— Minţi, cîine !

— Domol, căpcăunule !

— Oameni buni! Alta e legea dată de revoluție! strigă Varciuk, întorcîndu-se către oameni. Această lege spune să se ia domeniile statului și pămînturile moșierilor, dar ale noastre să rămînă neatinse! Smulse un ziar din buzunarul de la piept, îl despături și începu să-l agite în aer. Poftim, aici e scrisă adevărata lege!

— Citește, spuse fără să se tulbure Goreț vit, deși inima i se strînse de neliniște: te pomenești că într-adevăr, în ultimele ziare o fi apărut ceva nou, de care el nu aflase încă...

Țăranii făcură roată în jurul lor. Safron apropie cu sfințenie ziarul de mustăți, se gîndi o clipă, apoi spuse tare:

— Vă citesc legea despre pămînt promulgată de guvernul muncitoresc-țărănesc în ziua de cinci ale lui februar, una mie nouă sute și douăzeci.

— Cine-o iscălește? întrebă cineva din mulțime.

— Această lege este iscălită de Grigori Petrovski, președintele Comitetului Revoluționar pe întreaga Ucrainã. Recunoașteți această semnătură?

Se vedea după glas că Varciuk prinsese curaj.

— Ia și n-o mai tot lungi! Citește odată! se înfurie Stepan Kușnir și se uită în ziar, peste umărul lui Varciuk, ca nu cumva să răstălmăcească bogătanul cum îi vine lui la socoteală ce scrie acolo.

— Încep să citesc legea!

Varciuk se propti mai bine în picioare și tuși în mîneca hainei, ca să-și dreagă vocea:

— „Pășind la îndeplinirea atribuțiilor sale în domeniul activității de stat, guvernul muncitoresc-țărănesc al Ucrainei, restabilit, cu prețul sîngelui, de armata muncitorească-țărănească rusă și ucraineană, consideră de datoria sa să elibereze definitiv țărănimea din Ucraina, s-o elibereze o dată pentru totdeauna de puterea moșierească, să-i dea pămînt și să creeze prin forțe proprii condițiile necesare consolidării puterii celor ce muncesc.

Guvernul muncitoresc-țărănesc aduce spre cunoștința generală a muncitorilor și țăranilor, a autorităților civile și militare din Ucraina următoarele:

În primul rînd : de-acum înainte, pe teritoriul Ucrainei numai oamenii muncii au dreptul de folosinţă asupra pămîntului.

În al doilea rînd : toate gospodăriile, bazate pe muncă, care au aparţinut pînă în prezent ţăranilor muncitori-proprietari, cazacilor, ţăranilor de pe fostele domenii ale statului etc., rămîn neatinse, şi proprietarii lor vor putea folosi şi pe viitor, fără nici o restricţie, tot pămîntul sub formele în care l-au folosit şi pînă acum : gospodării, ferme, otruburi şi pămînturile obştii etc..."

— Aţi auzit legea cea dreaptă ! urlă Denisenko. Nimeni nu are dreptul să se atingă de pămîntul nostru din gospodării, ferme sau otruburi ! Pămîntul moşierului împărţiţi-l cum găsiţi de cuviinţă !

Dar aici îi tăie vorba Goreţvit.

— Bine aţi mai adus-o din condei ! Mult v-aţi bătut căpăţîna, ca să găsiţi o portiţă de scăpare ! Credeţi că legea o puteţi întoarce cum vă vine vouă la socoteală ? Acum, s-a terminat cu de-alde astea ! Acum, legile nu se mai fac pe placul vostru ! Niciodată nu vorbise încă atît de mult, dar cuvintele parcă-i năvăleau singure din gură : Oameni buni, vicleşugul lui Varciuk şi Denisenko nu merită nici măcar un scuipat ! Legea spune limpede : să nu fie atinse gospodăriile ţăranilor muncitori.

— Dar ale noastre ce sînt ? se înfurie Varciuk.

— Ale voastre stau pe grumajii oamenilor !

— Dă-i înainte, Timofi ! Au crezut că ne joacă pe degete, exclamă Bondar, mulţumit. Şi se gîndi cu admiraţie : „Al naibii Goreţvit ! Iată că în cele din urmă şi-a dezlegat şi el limba ! Şi le zice, nu se-ncurcă !"

Se iscă o hărmălaie asurzitoare : chiaburii zbierau una, sărăcimea alta, nimeni nu asculta ce spune celălalt, toţi urlau şi ameninţau. În vremea aceasta, Timofi îşi întoarse stînjenul şi începu să măsoare pămîntul în lăţime, ca şi cum nimic din toate acestea nu-l privea. În scurt timp, chiaburii, huiduiţi şi fluieraţi de oameni, bătură în retragere şi o luară încet spre sat, de unde veneau în goană, bocind şi blestemînd, nevestele lor. Varciuk, cu o mutră ploată, le făcu semn să se oprească.

— Degeaba veniți, n-o să iasă nimic! Plecați de aici!

— Lasă-mă măcar să-i scot ochii lui Goreţvit ăsta, se holbă, răvășită de furie, Nastia Denisenko și, uitîndu-se la ea, nimeni nu se îndoia că o scorpie ca asta ar fi în stare de orice.

Dar nevestele sărăcanilor potoliră îndată pornirea războinică a Nastiei. Cu simplitatea țăranului, deprins să spună lucrurilor pe nume, o făcură putoare și începură să-i înșire toți ibovnicii, că muierea fugi cu obrazul plesnind de rușine. Niciodată nu și-ar fi închipuit că tot satul știe ceea ce ea ascundea cu atîta grijă de vecini și mai ales de-ai casei. În ochii ei, încremeniți într-o căutătură vrăjmășoasă, licăriră mai întîi teama, apoi lacrimile. Înțelese îngrozită toată ticăloșia patimii ei, pe care nu va putea s-o mai ascundă nici cu cele mai frumoase găteli, pentru că ceea ce aflaseră astăzi cîțiva, mîine o să știe tot satul. Numai de n-ar afla bărbatul și fiul ei...

În dimineața aceea Timofi a văzut oameni bucurîndu-se sau dîndu-și pe față ticăloșia, ochi strălucitori de fericire sau întunecați de mînie, dar nimic din ce era murdar și josnic nu se lipea de el, cum nu se lipește noroiul negru de lebăda albă ca neaua; inima îi era răscolită și covîrșită de duioșie. Niciodată n-avea să uite cum i-au strîns mîna palmele acelea bătătorite care toată viața tînjiseră după pămînt, nici ochii umezi, nici sărutările celor ce primiseră loturi. Sărăcanii, văduvele, orfanii i-au spus multe cuvinte frumoase, i-au urat sănătate și, pe furiș, l-au poftit să treacă pe la ei seara, să bea un păhărel.

— Dacă beau cu toți, îmi plesnește capul, încerca să scape Timofi.

— Nu plesnește la un adălmaș ca ăsta, Timofi, dimpotrivă se limpezește! îl încredințau oamenii.

Și trecînd din tarla în tarla, cu un zîmbet duios, puțin trist, în ochi și la colțurile buzelor, se uita din cînd în cînd în zare, nerăbdător, cu inima strînsă, că nu-l mai vede odată venind pe Svirid Iakovlevici, ca să-i măsoare și lui un lot. Pe la amiază însă, această așteptare a bucuriei a fost dintr-o dată tulburată de

Suprun Fesiuk. Încă din zori îl adăsta el pe Goreţvit să vină cu oamenii pe tarlaua lui. Nu amenința, nu înjura, doar stătea pe răzor, ca o stană de piatră. Cînd Goreţvit îl ocoli cu stînjenul, Suprun se clătină deodată, se prăbuşi pe răzor, începu să dîrdîie din tot trupul şi izbucni în plîns.

— Pămîntelul meu! Pămîntelul meu! striga el într-una şi, bîjbîind ca un orb, îşi înfunda buzunarele svitcăi cu ţărînă amestecată cu paie şi frunzuliţe verzi.

Lui Timofi i se făcu milă. Se apropie de el, îl ajută să se ridice şi, clătinînd din cap, îi întinse căciula care îi sărise cît colo.

— Nu te mai văita, Suprune. Alţi oameni au pierdut şi-au îndurat mai mult ca tine.

— Da, dar e pămîntelul meu, pămîntelul meu! bîiguia Suprun, strîngînd ţărîna în pumnii încleştaţi.

— Pămîntul nu preţuieşte mai mult ca oamenii, răspunse Timofi. Eşti om cu judecată, trebuie să înţelegi.

Ţăranii trecură în tăcere pe lîngă Suprun care rămase singur pe răzorul scurmat de degetele sale.

Dacă suferinţa lui Suprun Fesiuk îl întristase pe Timofi, în schimb Vasil Karpeţ, un ţăran mustăcios, priceput la cai tot aşa de bine ca ţiganii geambaşi, îi făcu pe toţi să se prăpădească de rîs. Fusese atît de nerăbdător să-şi ia lotul în primire, încît plecase de cu noapte, cu nevastă-sa, pe tarlaua lui Sozonenko, de-i rebegise frigul în căruţă. Cînd se crăpă de ziuă, Karpeţ îşi spuse că n-are nici un rost să-şi piardă timpul de pomană şi, măsurînd din ochi cam o jumătate de desiatină, începu să are. Nevasta vru să-l oprească, dar el o făcu toantă şi-i făgădui să-şi rupă codiriştea de spinarea ei. Atunci Mokrina, deprinsă cu suduielile, apucă biciul, îşi croi întîi bărbatul, apoi şfichiui şi caii.

Brăzdarul se împlînta în pămîntul gras, tăind rădăcinile mustoase; obrazul arămiu al lui Karpeţ strălucea de fericire. Încovoiat pe coarnele plugului, nu vedea decît picioarele dinapoi ale cailor şi pămîntul. Cînd brazda se răsucea în vreo parte, o îndrepta cu piciorul, uşor de tot, să n-o doară.

Karpeţ nu-i mai spuse nicio vorbă de ocară nevesti-si, numai din cînd în cînd se răstea la ea, să lovească mai

mult în calul străin decît într-al lor. Cînd ararã pînã în dreptul unde Vasil socotise cã ar trebui sã fie rãzorul, îl cuprinse îndoiala: oare n-o fi aici mai puţin de jumãtate de desiatinã? Mai mãsurã o datã cu pasul şi, convingîndu-se cã într-adevãr greşise, porni cu plugul mai departe, fãrã s-o asculte pe nevastã-sa care încerca sã-l opreascã. Ajungînd la el împreunã cu ceilalţi oameni, Goreţvit îi spuse din capul locului cã a luat-o razna. Aşa şi era. Şi asta îl scoase din sãrite pe vrednicul plugar.

— Cîte brazde i-am arat afurisitului de Sozonenko, sã-i stea toate pe piept! Şi aici a avut noroc sã-i muncesc pe degeaba! Îl dau în judecatã, sã-mi plãteascã ce i-am arat.

— Mãi, Vasil, dacã p-aşa ni-i vorba, arã-i toatã tarlaua şi pe urmã cere-i sã-ţi plãteascã, propuse cu prefãcutã nevinovãţie Stepan Kuşnir.

În jur izbucniră hohote de rîs. Se scutura de rîs chiar şi Mokrina Karpeţ, deşi bãrbatu-sãu, mîniat foc, îşi repezise înainte buza de jos brãzdatã de cute subţiri ca nişte vinişoare.

Ceva mai încolo, dãdeau tîrcoale Safron Varciuk şi Ivan Sicikar. Ei se puteau încrede pe deplin unul în celãlalt, puteau sã-şi dezvãluie scorburile negre ale sufletelor, în fundul cãrora nu clocea în ziua aceea decît ura. Şi totuşi amîndoi socoteau cã nu trebuie sã facã vãrsare de sînge; pînã la urmã tot i-ar denunţa vreun gogoman ca Fesiuk.

— E cel mai nimerit moment sã ne ducem la tãtucul Galcevski, spuse Varciuk, urmãrind posomorît cum se tîra o viespe somnoroasã pe o floare de coada-şoricelului.

— Astãzi nu pot în nici un caz, rãspunse Ivan, care peste noapte devenise mult mai prevãzãtor. Abia mîine.

— Azi sau mîine nu ţi-e totuna, Ivane? O zi poate sã însemne mai mult decît un an.

— Ba nu mi-e de loc totuna. Mîine trebuie sã mã întorc la închisoare, aşa cã nimeni n-o sã mã bãnuiascã de nimic.

— Dacã-i aşa, sã aşteptãm, fãcu nemulţumit Varciuk şi dãdu cu piciorul în floare, doborînd viespea somno-

roasă pe mirişte. Cu vîrful cizmei îngropă gîngania în pămîntul moale şi, cu coada ochiului, se uită la ea cum zvîcneşte din aripioarele-i frînte, încercînd în zadar să-şi elibereze trupuşorul.

— Cine vine din colo? Nu cumva e jigodia de fecior al lui Timofi? întrebă Sicikar, şi Varciuk îşi luă privirea de la viespe.

Peste cîmp, grav ca şi taică-său, venea Dmitro. În mînă i se legăna o bocceluţă cu două ulcele gemene. Se vede că băiatul aducea mîncare lui taică-său.

— Al lui Timofi să fie? întrebă din nou Sicikar.

— Păi ce, nu vezi? E leit tată-său.

Sicikar ieşi înaintea lui Dmitro şi se opri la marginea drumului, proptindu-se în picioarele sale butucănoase.

— Încotro, lepădătură? Buza groasă a lui Sicikar atîrna în jos, iar sub urechi, începură să-i bată puternic două vine. N-o să crape taică-tu, dacă rabdă pînă deseară!

Băiatul se uită urît la chiabur, dar nu suflă o vorbă, doar trupul i se încordă ca o strună.

— Lasă-mă, lepădătură, să văd măcar cu ce se-ndoapă calicimea.

Sicikar se aplecă peste bocceluţă şi încercă s-o smulgă din mîinile lui Dmitro.

— Nene, ia mîna de-aici! Dacă ţi-e de văzut, uită-te-n oala nevesti-ti.

Dmitro trecu bocceluţa în cealaltă mînă şi se feri de bogătan, cu ochii mereu la pîndă.

— Uită-te la el, ce neruşinat! rosti Sicikar către Varciuk. Pe vremea noastră pentru aşa ceva ne trăgeau de moţ, uite aşa! şi întinse deodată mîna spre capul lui Dmitro.

— Ia mîna, îţi zic! şi Dmitro, alb de furie şi ruşine, îşi feri capul.

Dar Sicikar tot apucă să-l tragă de moţ şi se porni pe rîs.

— Uite cum ne învăţau să fim cuviincioşi... însă, deodată, simţi că se îneacă, fără să poată înţelege ce i se întîmplase.

Dîndu-se un pas îndărăt, Dmitro îl pocnise din răsputeri pe Sicikar cu oalele în cap, şi pe obrajii acestuia

începură să şiroiască ciorba şi caşa cu lapte amestecată cu cioburi calde.

— Ia te uită! strigă Varciuk surprins, pierzîndu-şi cumpătul, şi pentru a doua oară îngropă viespea în pămînt, de data aceasta pe vecie.

XVI

Sub bolta neîmbinată a teilor seculari, alerga, între chenare de troscot, cureaua cenuşie a străvechiului drum al ciumacilor [1]. Dinţii vremii au ros miezul arborilor, şi în scorburi şi-au făcut sălaş roiuri de albine sălbatice sau perechi de turturele îndrăgostite. Uneori, din adîncurile putregăite, răsărea, ca dintr-o mînecă neagră, şi capul ruginiu al unei bufniţe, dar lui Svirid Iakovlevici îi era scîrbă de aceste spurcăciuni — el iubea natura în tot ce avea ea mai frumos, mai puternic. A fost o vreme cînd erau mai puţine spurcăciuni prin pădurile din Podolia, cînd albinele îşi depuneau mierea de-a dreptul pe pămînt, pentru că nu le mai ajungeau nici scorburile copacilor, nici ştiubeiele sălbatice. Nu întîmplător povesteau moşnegii că, nu departe de tîrguşorul Medjiboj [2], ele au oprit o dată năvala tătarilor în satele şi cătunele de prin codri: necunoscînd drumul ei o luaseră la întîmplare peste roiurile de pe pămînt, dar albinele s-au năpustit ca un nor asupra vrăjmaşilor şi cailor lor.

Ca o dihanie înfuriată sălta motocicleta pe drumul umbrit pe amîndouă părţile de păduri de stejar. Printre tei, chiar pe marginile înalte ale drumului, se înălţau stejari seculari care presărau cu ghindă patru verste de cale. Din adîncurile dumbrăvilor adia miros de mere pădureţe, de odolean veşted, de frunze moarte, putrezite, şi de ciuperci.

---

[1] Ţărani din vechea Ucraină care făceau negoţ, transportînd grîu în Crimeia şi pe Don, de unde aduceau în schimb sare şi peşte. (N. ed. rom.)

[2] *Medjiboj* (rus. Kamenec-Podolski) este amintit încă în cronicile din secolul al XII-lea. Vestitul castel şi cetatea din Medjiboj au rezistat nu o dată atacurilor tătarilor şi turcilor. (N. aut.)

Toamna, dumbrăvile îi plăceau mai mult ca oricînd lui Miroşnicenko. Primăvara ele întîrziau să-şi îmbrace veşmintele verzi, arborii rămîneau prea mult goleşi de sus pînă jos, şi nici clopoţelul alb al ghiocelului, nici albastra viorea, nici gălbioara ciuboţică a cucului, nici lumînăricile albe-gălbui, azurii sau violete nu puteau să răzbată prin plapuma groasă de frunze. Numai o floricică nearătoasă — talpa gîştei — răsărea stingherită în mijlocul acestui cimitir de frunze. Dar ce frumoşi sînt stejarii toamna, cînd se coace ghinda arămie sau, mai tîrziu, cînd frunza cîrlionţată se îngălbeneşte şi se împurpurează!

Porumbarii îşi înşiraseră pe marginea drumului fructele ca nişte stropi de fum, amintindu-i deodată lui Miroşnicenko de copiii lui care plănuiseră să se ducă astăzi după poame în pădure. Ce-or fi făcînd oare fără el? Nu putu să-şi reţină un suspin, gîndurile îi zburară spre sat şi-l durea inima că nu i-a fost dat să împartă pămînt oamenilor. Tot drumul nu-i dădu pace ideea că a uitat să facă ceva. Şi tocmai la bariera oraşului, Svirid Iakovlevici îşi aduse aminte despre ce era vorba: uitase să-i spună lui Goreţvit să-i dea mai mult pămînt Mariikăi Bondar.

„Ce m-o fi blagoslovind acum!" îşi zise el, zîmbind şi întrebîndu-se cum naiba de-o fi putînd să îndure Ivan o femeie arţăgoasă ca nevastă-sa.

Zamriborşci opri motocicleta, din plină viteză, în faţa intrării principale a Comitetului executiv, speriind doi cai înşeuaţi ce rodeau scoarţa verzuie a unui copăcel de care erau legaţi.

Văzînd ce prăpăd făceau, Svirid Iakovlevici se încruntă: „Au găsit unde să-i priponească, deştepţii". Se apropie de copăcel, dezlegă caii şi-i trase spre un gard de nuiele. Dar nici nu apucă să înnoade bine hăţurile, că plantonul îl chemă din prag, făcîndu-i semne cu mîna.

— Hai mai repede, tovarăşe Miroşnicenko! De cînd eşti aşteptat!

— Dar ce s-o fi întîmplat, arde? întrebă el sufocîndu-se. Sau a năvălit vreo bandă?

— Nici o bandă, tovarăşul Kulniţki, răspunse în şoaptă plantonul. Pe toţi i-a făcut cu ou şi cu oţet.

Svirid Iakovlevici strîmbă din nas — nu-l prea înghiţea pe Kulniţki, un filfizon şi un amator de discursuri sforăitoare, pe care în sinea lui îl poreclise palavragiu şi fante de pe Moldavanka[1]. Întîlnirea cu acest şef nu făgăduia să fie plăcută.

În biroul lui Ivan Rudenko, vicepreşedintele Comitetului executiv judeţean, se aşternuse o pîclă cenuşie de fum de tutun.

„Săpuneala" probabil se terminase, pentru că toată lumea era în picioare, unii se pregăteau să se reîntoarcă în birourile lor, alţii se înghesuiau în jurul oacheşului Kulniţki care avea un nas frumos de pasăre de pradă. Pe faţa lui prelungă se citea o expresie de superioritate şi dispreţ. Se îmbrăcase tot în piele neagră, ca într-o cuirasă: pe umeri îşi aruncase o scurtă lucioasă de piele, cu miros de ricină, purta nişte pantaloni de călărie, căptuşiţi din belşug, în spate şi în faţă, cu piele, pe cap o şapcă din piele fină, iar în picioare cizme de lac.

„Uite aşa îi înfăţişează duşmanii noştri pe comunişti", gîndi cu dezaprobare preşedintele comitetului sărăcimii din Novobugovka, contemplîndu-l pe fudulul Kulniţki.

— Iată-l şi pe Miroşnicenko! îl întîmpină zîmbind Ivan Dudenko, un bărbat de statură mijlocie, cu faţa ciupită de vărsat. În jurul nasului lui tresăriră cîteva ciupituri de vărsat.

Kulniţki se întoarse brusc spre Svirid Iakovlevici, îl măsură cu o privire marţială şi-l întrebă pe un ton rece, de procuror:

— Tovarăşe Miroşnicenko, de ce ai întîrziat? şi fără să-i aştepte răspunsul îl întrebă altceva: Aţi terminat împărţirea pămîntului la Novobugovka?

Întrebarea aceasta îl zăpăci pe Miroşnicenko. Ce ascundea ea? O mustrare pentru că a tărăgănat lucrurile sau ceva mai rău? Cu coada ochiului se uită la Rudenko, care stătea în spatele lui Kulniţki, rugîndu-l cu privirea: „Ajută-mă". Vicepreşedintele Comitetului

[1] Cartier din vechea Odesă. (N. ed. rom.)

executiv județean, prieten cu Miroșnicenko încă de pe vremea cînd luptaseră amîndoi ca partizani, coborî puțin ploapele și lăsă capul în jos. Miroșnicenko înțelese.

— La Novobugovka am și împărțit pămîntul, răspunse el hotărît, iar Rudenko surîse ușurat.

— Cînd ați avut timp ? și buzele lui Kulnițki se strîmbară batjocoritor.

— Ne-am sculat devreme, ne-am culcat tîrziu și am făcut treabă. Unii au arat, alții au și semănat... continuă Miroșnicenko fără să se tulbure.

Licăririle șirete din ochii căprui ai lui Rudenko păreau că țîșnesc printre gene.

Kulnițki bătea, enervat, darabaua pe masă, gîndindu-se la ceva ; în cele din urmă, lovi tare în tăblie cu degetele îndoite.

— Tovarășe Miroșnicenko, trebuie să luăm de la voi șase sute de desiatine. Ce părere ai ?

Lui Svirid Iakovlevici i se făcu negru în fața ochilor, simți un nod în gît. Străbătu în minte tot pămîntul satului său și își dădu seama că pierderea lui îl doare de parcă i-ar aparține în întregime. Deodată îi trecu prin minte că probabil și lui Fesiuk i-o fi venit la fel de greu să se despartă de desiatinele sale, cu deosebirea că Fesiuk avea grijă numai de sine, pe cînd el, Svirid, se îngrijea de sute de oameni. Ca în mîntuire își puseseră ei nădejdea în acest pămînt, pe care filfizonul împopoțonat în piele neagră voia să li-l ia dintr-o singură trăsătură de condei.

— Șase sute de desiatine !? Miroșnicenko simți că vocea i se înăsprește. Păi asta face jumătate din pămîntul pe care l-a dat Revoluția satului.

— Și avem să i-l luăm tot în numele Revoluției.

Kulnițki își împinse un picior înainte.

— Dar v-ați gîndit ce o să spună țăranii despre revoluție ? și Miroșnicenko își trecu palma peste ochi, de parcă ar fi încercat să-și alunge un vis urît. Cu o mînă dă și cu alta ia ?

— Tovarășe Miroșnicenko, nu mă interesează de loc ce are să spună stihia mic-burgheză. Nu ea hotărăște destinele viitorului.

— Las-o mai domol la cotitură, tovarăşe Kulniţki ! se înfurie de-a binelea Miroşnicenko. Această stihie mic-burgheză vă dă de mîncare şi-şi apără grîul cu preţul sîngelui !

— Şi puiază bandiţi, atamani, şi tot felul de tătuci, sări Kulniţki.

— Şi-o să puieze şi mai mulţi, dacă îi luaţi pămîntul înapoi ! Nu zgîndăriţi rănile dureroase ale satului, că nu le vindecaţi dumneavoastră !

Stropii de mare azurie din ochii cenuşii ai lui Miroşnicenko se întunecară.

— Iată cum gîndeşte un comunist ! îşi înmuie răutăcios vocea Kulniţki. Ne ameninţă că au să se înmulţească bandele ! N-o fi rîvnind şi el la cinstea de ataman ?

Buzele lui Miroşnicenko se albiră de furie. Un cuvînt să mai spună Kulniţki şi nu ştie ce-o să se mai întîmple. Pe fereastră îl aruncă !... Dar glasul nemulţumit al lui Rudenko rupse liniştea mormîntală ce se aşternuse în încăpere.

— Ai cam sărit peste cal, tovarăşe Kulniţki ! Ce, nu-l cunoşti pe Miroşnicenko ? Cum poţi să-i spui aşa ceva ?

Faţa prelungă a lui Kulniţki se făcu stacojie, dar se stăpîni : îşi dădu seama că, într-adevăr, mersese prea departe. Cu un ton mai calm, se adresă din nou lui Miroşnicenko :

— M-ai înţeles greşit. Avem nevoie de acest pămînt pentru cauza noastră comună, pentru sovhozul din Liubar. Trebuie să-i venim în ajutor.

Svirid Iakovlevici scăpă un oftat de uşurare ; îi venea chiar să zîmbească : i se luase o piatră de pe inimă.

— Nu putem da nici o desiatină sovhozului din Liubar. Există o hotărîre a Comitetului revoluţionar pe întreaga Ucraină cu privire la sovhozuri, şi nouă nici nu ne trece prin minte s-o încălcăm.

— Şi totuşi trebuie să le venim în ajutor celor din Liubar ! Ajutorul nu poate însemna o încălcare a hotărîrii Comitetului revoluţionar. Ei spun că pămîntul vostru e mai bun.

— Tot pămînt negru, ca şi al lor. Dar după cum merg lucrurile în sovhozul din Liubar, n-o să le ajute nici dacă le dai cel mai mănos pămînt din lume. Nu le trebuie alt pămînt, ci altă ordine ! izbucni Svirid Iakovlevici.

— Şi de ce, mă rog, nu-ţi place ordinea din sovhoz ? strigă Kulniţki, şi ochii lui bulbucaţi scăpărară de furie.

— Dintr-o mie de pricini ! În primul rînd, pentru că sovhozul nu e condus de plugari, ci de nişte vilegiaturişti.

— De comunişti, tovarăşe Miroşnicenko ! i-o reteză Kulniţki.

— Or fi comunişti pe altundeva, dar în ochii ţăranilor nu sînt decît nişte vilegiaturişti. Unde s-a mai pomenit ca în toiul secerişului, cînd fiecare zi e hotărîtoare, să munceşti numai opt ore ?

— E norma unui muncitor din industrie.

— Uite, vezi ? Tocmai din cauza acestei norme s-a scuturat grîul pe cîmp şi tot din cauza acestor norme întind ei mîna, cerînd ajutor de la stat : „Fie-vă milă şi pomană !" Deşi s-ar cuveni ca tocmai ei să ajute statul. Nu, pentru un sovhoz ca ăsta nu dau nici o para chioară, darmite pămînt.

— Văd că nu înţelegi absolut de loc ce înseamnă o mare gospodărie agricolă ! Dacă avem să reuşim să organizăm sovhozuri în toată ţara, să le unim în trusturi gigantice, n-o să mai fim dependenţi din punct de vedere economic de micul proprietar. Iată în ce direcţie trebuiesc canalizate toate forţele noastre ! se înflăcără Kulniţki.

— În organizarea asta a dumneavoastră pot să mă încurc ca într-un vrej de pepene, făcu Miroşnicenko, aproape fără să-şi ascundă ironia. Eu însă ştiu una şi bună : că acum nu trusturile, ci ţăranul trebuie să primească pămînt. Dacă veţi ucide în plugar visul de veacuri despre pămînt, o să privească şi trusturile tot ca pe un fel de moşii boiereşti.

— Dumneata nu eşti comunist, ci cîrpă ! îşi ieşi Kulniţki din fire şi porni ţanţoş spre uşă.

— Iar dumneata o tunică de piele, şi atît ! strigă în urma lui Miroşnicenko.

Avea obiceiul să ducă întotdeauna lucrurile pînă la capăt, chiar şi cînd era vorba de ceartă.

— Să nu crezi că am să uit această discuţie! îi aruncă din prag Kulniţki. Avem să mai stăm de vorbă, să ştii.

— Se prea poate, răspunse Miroşnicenko.

Cînd nu rămaseră în încăpere decît el şi Rudenko, Svirid Iakovlevici deschise fereastra.

— Phii, ce fumăraie, te înăbuşi nu alta! şi, strîmbîndu-se de dezgust, căută să-şi şteargă din minte amintirea neplăcută a ciocnirii cu Kulniţki.

— De ce eşti astăzi atît de bătăios, Sviride? zise Rudenko şi îl privi drept în ochi.

— Pentru că domnişorii ăştia în scurte de piele vor să ducă de rîpă o cauză sfîntă, răspunse Svirid Iakovlevici care încă nu se liniştise. Ei îşi închipuie că revoluţia nu înseamnă decît împuşcături şi mitinguri, promisiuni frumoase şi şedinţe.

— Nu ştiu ce-şi închipuie, dar ştiu că ţi-ai făcut un duşman de moarte. Nu te invidiez.

— Ia mai dă-l dracului, Ivane. Mai bine împrumută-mi motocicleta, să mă duc mai repede să împart pămîntul.

— Bine, Sviride, du-te şi ai grijă, scoate-o mai degrabă la capăt... Altfel, dacă-ţi aduce ceasul rău pe Kulniţki, te-ai ars. O să spună peste tot că eşti un bătrîn mincinos.

— Numai de n-ar veni pînă poimîine.

Miroşnicenko strînse cu putere mîna lui Rudenko.

— Dar ia spune, Sviride, stihia mic-burgheză se mai ţine încă tare în tine?

Rudenko zîmbi blajin, şi ciupiturile de vărsat de pe faţă îi tresăriră.

— Of, şi încă cum! oftă Miroşnicenko, Adineauri, cînd Kulniţki a vorbit despre pămînt, parcă nu desiatinele, ci inima a vrut să mi-o smulgă.

— Va să zică nu degeaba se spune că ţăranul nostru are într-o parte a pieptului inima, în cealaltă — un bulgăre de pămînt.

— Cu bulgărele nu ştiu, poate ai dreptate, dar că simte pămîntul mustind sînge, asta aşa e, Ivane. Parcă tu nu-l simţi ?

— Îl simt, Sviride, îi dădu dreptate Rudenko şi amintindu-şi de ceva, zîmbi. Era să uit : am prins în judeţ un speculant. Şi, ca să nu dau de ruşine pe preşedintele unui comitet al sărăcimii, dintr-un sat, am repartizat pentru şcoala voastră cinci sute de arşini de manufactură.

— Îţi mulţumesc, Ivane ! zise Miroşnicenko şi îşi privi mişcat prietenul. Acum copiii noştri n-o să mai fugă de şcoală. Şi ce-o să se mai bucure învăţătorul !

— Dar o să mai umbli prin sat cu cioara vopsită ? întrebă rîzînd Rudenko.

— Nu, m-am lecuit ! răspunse Miroşnicenko. Dacă anul ăsta mujicii capătă materie pentru hăinuţele copiilor, o să creadă că la anul stăpînirea le dă şi cizme. Măi, Ivane, pe mujic trebuie nu numai să-l ocărăşti, dar să te şi doară inima de el.

— Fac şi eu ce pot, Sviride, oftă, cu o mîhnire prefăcută, Rudenko, şi cei doi prieteni pufniră în rîs. Nu le venea să se despartă, dar pe amîndoi îi chema pămîntul : unul ca să-l împartă oamenilor, altul ca să-l înregistreze pe hîrtie.

Peste cîteva minute, Zamriborşci îl ducea ca vîntul pe Miroşnicenko spre Novobugovka. Dar în dumbravă, motocicleta începu să străănute, să fornăiască, sări ca un greier şi se opri.

— Fă o plimbare, Svirid Iakovlevici, pînă-mi dreg pîrîitoarea. Isprăvesc repede, spuse Zamriborşci, sărind de pe şeaua curbată a motocicletei.

Împinse motocicleta spre marginea drumului, iar Miroşnicenko intră în pădure, împrăştiind cu vîrful cizmei „cercul vrăjitoarei" — nişte ciuperci cu picior lung şi subţire. Pînă nu demult le crezuse otrăvitoare, dar pe cînd era partizan şi se ascundea prin păduri aflase de la pădurari că se pot mînca şi dau bucatelor un gust minunat, ba chiar miros puţin a usturoi.

Mai încolo, se înălţau semeţii stejari seculari cu crîmpeie de cer printre ramurile lor, ca şipotele albastre pe

pămîntul verde. Ici şi colo, pe acest azur de septembrie se profilau, ca nişte clopoţei, ciorchini de ghinde sau silueta vreunei păsărele. Undeva, aproape de tot, două gaiţe se ciorovăiau ca nişte precupeţe, tulburînd o clipă armonia pădurii, dar cu atît mai cristalin era ecoul cu care răspundeau adîncurile codrilor.

Sub o streaşină de mălini şi de meri pădureţi murmura un izvor de pădure ; din suspinele lui se înfiripa un pîrîiaş limpede ca lacrima. De o parte şi de alta a izvorului crescuse iarba măruntă, creaţă şi subţire ca un puf verde, atît de subţire, că chiar şi bobul de rouă i se părea o povară grea. Miroşnicenko îşi astîmpără setea la izvor, izgonind un buhai-de-baltă care, asemenea unui bumb de bronz, începuse să se înşurubeze în apă, şi se întinse prin apropiere cu mîinile sub cap.

Amatorului de muzică simfonică, dornic să se desfete cu frumuseţea şi farmecul unor noi melodii, îi recomandăm să tragă un pui de somn într-o pădure de brazi de opt-zece ani, atunci cînd adie vîntul, dar cine nu are o ureche prea muzicală se poate mulţumi şi cu foşnetul blînd al pădurilor de foioase. Freamătul acesta îl învăluia pe Svirid Iakovlevici, amintindu-i de meleagurile lui natale, şi iată-l visînd că zboară lin, lin de tot, peste pădure, scrutînd necontenit zările, ca să-şi descopere satul...

Deodată, îl trezi din visare un piuit jalnic. Deschise ochii şi imaginea care o văzu îl cutremură atît de tare, încît multă vreme n-avea să i se şteargă din minte. Chiar lîngă izvor o broască mare, cu ochii holbaţi în cap, încerca să înghită picioruşele unei păsărele. Piţigoiul albăstrui care venise să bea apă, bătea din aripioare, înfricoşat de moarte, şi se uita jalnic, în toate părţile, după ajutor.

Svirid Iakovlevici sări în picioare, alergă spre izvor şi lovi broasca cu botul cizmei, uşor, ca să nu rănească păsărica. Pe buzele dungate ale broaştei apăru fire de bale şi ea dădu drumul piţigoiului care, şchiopătînd, ajutîndu-se cu aripile şi coada, abia reuşi să iasă pe mal. Broasca sări în apă şi dispăru, cît ai clipi din ochi.

XVII

Fraţii se adunară în şură, nu în casă. Vasilinka vru să rămînă cu ei, dar Miron o luă la goană. Ea fugi la heleşteu, sări în luntre şi rămase cu mînuţele strînse în poală, căutînd să ghicească ce taină mai ascund cei mari care nu pot trăi fără aşa ceva.

Luntrea, de un singur om, plutea alene, iar foşnetul trestiilor legăna undele adormite. Fetiţa plesni deodată apa cu palma, apoi începu să tragă la vîsle, îndepărtînd luntrea de mal : se ducea să vadă ce s-a prins în vîrşă, ca să-l poată ospăta pe unchiul Danilo. Vasilinka ajunse în mijlocul heleşteului : în clipa aceasta deasupra ei se aprinse o steluţă, ca o floare, şi, clipind într-una, căzu undeva în pădure.

Între timp, cei din şură stăteau la sfat.

— Ascultă, frate, tu nu eşti nici cel dintîi, nici cel din urmă. În satele noastre s-au întors şi horunji[1] şi sotnici, ba chiar şi grade mai mari. Sigur că n-au fost primiţi cu fanfară, dar nici la zid nu i-a pus nimeni. Asta e. Trăiesc mai retraşi, lucrează cîte ceva, unii primesc chiar raţie. Vreo cîţiva s-au dus să lupte cu Antanghel, şi familiile lor capătă pămînt la fel cu toată lumea, încercă Olexandr să-şi liniştească fratele.

— Cum, au primit şi dintre ofiţeri pe front ? tresări Danilo.

— Nu numai că i-au primit, dar le-au şi mulţumit. Stăpînirea nouă e rea numai cu cine e rău. Asta e.

— Ce-ar fi să-i rog şi eu să mă primească ?

— Cît despre asta, zic să nu te pripeşti, îl povăţui Miron. În vremurile de azi nu ştii cine e stăpîn mîine. Acum, cel mai înţelept lucru e să stai pitit undeva, ca iepurele în culcuş.

— Dar tu de ce n-ai aşteptat, Miron, cînd a fost vorba să iei pămînt ? întrebă Olexandr ironic. Trebuia să te piteşti şi tu undeva, ca iepurele în culcuş, şi să te uiţi de acolo cum îşi primesc oamenii loturile.

— Pămîntul mi l-a dat stăpînirea. Eu n-am nici o vină. Ai văzut tu om să nu ia pămînt, cînd i se dă ?

---

[1] *Horunji* – sublocotenent în vechea oaste de cazaci. (N. ed. rom.)

— Văd că te-ai şi gîndit cum să te dezvinovăţeşti, dac-o fi la o adică, se posomorî Olexandr. Apoi, adresîndu-se lui Danilo spuse : Mîine, în zori, te aşteptăm la prima răscruce cum ieşi din sat. Mergem toţi trei la judeţ, asta e !

— Îţi mulţumesc, frate ! Dar ce să fac cu revolverele ? Să le arunc în heleşteu ?

— Nu, fiindcă la judeţ o să te întrebe ce-ai făcut cu armele, îşi dădu cu părerea Olexandr. Trebuie să le predai.

— Dar dacă-l înhaţă pe drum şi-i găsesc revolverele ? Atunci ne-am dus cu toţii pe copcă ! se nelinişti Miron.

— Danilo, dă-mi-le mie. Aşa e cel mai bine, hotărî Olexandr.

Danilo scoase din buzunar browningurile plate, mai multe cartuşe, le întinse fratelui său şi răsuflă uşurat.

— Cred că asta e tot.

— Să ne aşezăm după obicei înainte de a pleca la drum, propuse Miron.

El mirosea a peşte şi miere. Peste vreo zece ani avea să încărunţească cu totul şi să devină un tipic prisăcar, bătrîn şi cumsecade. Acum însă bunătatea lui era înăbuşită de spaimă, de spaima care făcea să-i tresară cînd şi cînd mustăţile, de parcă în jurul său ar fi zburat mereu albine, chiar şi noaptea.

Fraţii se aşezară pe jos, sub palme simţiră pămîntul rece, zimţat de îmblăci. Apoi se ridicară toţi trei, străbătură curtea şi la poartă se sărutară de trei ori...

Danilo trecuse de stăvilar, cînd auzi în spatele său zgomotul uşurel al unor paşi de copil.

— Unchiule Danilo ! strigă Vasilinka, ajungîndu-l din urmă. Poftim niţel peşte, ca să nu te duci acasă cu mîna goală.

Şi-i întinse o traistă de pînză din care încă picura apa. Înăuntru se zbăteau cîţiva peşti prinşi chiar atunci.

Inima lui Danilo se strînse de durere : în loc să-i facă el un dar fetiţei, îi făcuse ea lui !

— Mulţumesc, Vasilinka. Dar nu-mi trebuie...

— De ce nu-ţi trebuie ? se miră fetiţa. E peşte proaspăt, nitel, e viu. Numai caraşi ca aurul.

— Zici că numai caraşi ? întrebă el.

Fetiţa adeveri din cap.

— Toamna, la lumina stelelor, se prind foarte mulţi, dacă pui niţică turtă de floarea-soarelui în vîrşă.

— Ştii ce-o să facem cu ei ?

Danilo se apropie de o salcie care se pleca toată, cu trunchi şi ramuri, peste apă, ca într-o dăruire.

— Nu ştiu.

— Îi aruncăm îndărăt în apă. Să ne pomenească şi ei c-o vorbă bună.

— Dar ce, peştii vorbesc ? rîse fetiţa.

— Poate că de vorbit nu vorbesc, totuşi o să ne pomenească fiindcă, oricum, se simt mai bine în apă decît în tigaie.

De pe mal coborîră încetişor pe puntea de lemn, peste care atîrnau ramurile de salcie, şi scoaseră primul caras din traistă. Cum stătea culcat în palmă părea o aşchie de aur ; trupul i se zbătea istovit.

Danilo îi dădu drumul în apă. Peştele rămase o clipă nemişcat, apoi zvîcni şi dispăru în adîncuri. După ce dădură drumul tuturor peştilor, Danilo întinse traista fetiţei. Ea îl privi uimită şi îl întrebă, arzînd de nerăbdare :

— Unchiule Danilo, spune-mi, dar numai adevărul adevărat : de ce ţi-a fost milă de caraşi ?

Lui Danilo îi tremurau buzele. Îi răspunse zîmbind cam în silă :

— Pentru că acum, Vasilinka, unchiul tău este şi el ca un caras în traistă.

— Cînd trînteşti matale cîte una ! rîse fetiţa şi îşi lipi de el trupuşorul gingaş.

Rîsul ei îi umezi ochii. Îmbrăţişă fetiţa, îşi luă rămas bun de la ea şi porni repede-repede spre dumbravă. Ea îl întîmpină cu linişte şi cu lacrimi de rouă. Pe cerul negru, ca pămîntul gras, strălucea Orionul sau Plugul, cum i se spune prin Ucraina, amintind că cea mai înţeleaptă îndeletnicire a omului este să are pămîntul... Despărţirea de fraţi şi de nepoată se pierdea în depărtare ; acum se apropia cu teamă şi bucurie de clipa revederii cu soţia lui. Din cînd în cînd, se oprea lîngă vreun copac, ca să nu-l înăbuşe tulburarea,

ca să nu piardă din ochi chipul ce i se năzărea în depărtare, chipul acela care în chinuita lui rătăcire îi devenise sfînt.

Ştia că sînt foarte rare căsătoriile cu adevărat fericite. Chiar şi acei care s-au luat din dragoste, de multe ori îşi irosesc iubirea pe prozaicele poteci ale vieţii de toate zilele şi, peste un an-doi, înhămaţi la şubredul jug al căsniciei, nu mai visează la paşnicul paradis. Căsnicia lui însă era ca un cîntec desăvîrşit. La început se temuse ca nu cumva amintirea lui Neciuiviter să-i umbrească fericirea, se gîndise cu durere că fata pe care o iubea îşi dăruise şi altuia din duioşie, cunoscuse gustul sărutărilor sau, poate, chiar mai mult. Dar se temuse în zadar : în faţa lui ea era curată ca o lebădă. Pentru Neciuiviter, Galia nutrise numai un sentiment de prietenie, pe el însă îl iubea. Cînd a luat-o în căsătorie nu era decît o fată drăgălaşă, cu cozi bogate, aurii. Lîngă el, se făcuse nespus de frumoasă, obrăjorii ei de copil înfloriseră deodată, trupuşorul plăpînd se împlinise, şi el nu o dată scuipase cu năduf cînd vreun derbedeu prea o mînca din ochi.

„Ptiu, de nu te-ar deochia !" repeta el de trei ori în gînd, căci, deşi era învăţător, rămăsese tot la prejudecăţile ţărăneşti. De multe ori îl copleşea mîhnirea că nu poate s-o gătească frumos, dar ea căuta să-l liniştească, spunîndu-i că odată şi odată vor avea şi ei de toate ! Oare în ce îşi punea nădejdea ? Firește că nu în leafa lor, ci în viitorul făgăduit de Neciuiviter. Pe cînd Danilo nu putea să-i făgăduiască nici măcar atît.

„Cum mă va primi Galia ? Ce-o fi rămas din dragostea noastră ? Poate amărăciune şi nimic altceva ? Căci eu i-am închis toate drumurile..." O durere mistuitoare îi încleşta inima. Pentru el, femeia lui însemna însăşi viaţa...

Iată că pădurea începu să se rărească, se resfiră în crînguri şi insuliţe verzi. În lumina lunii care tocmai răsărea, se înălţau siluetele întunecate ale unor clădiri. Ca să nu întîlnească paza, Danilo o apucă de-a lungul unui cîmp deşelenit, şi de acolo, prin grădini, de-a dreptul spre sat.

Într-o fundătură, lîngă fîntînă, zări o cruce de stejar care aducea cu un uriaş răstignit. Pe umerii ei de lemn atîrna trist un ştergar alb, ţărănesc. O cruce la fel, tot cu un ştergar, se zărea pe o uliţă. Şi încă una, lîngă o căsuţă adormită. Pretutindeni — numai cruci! În primăvara aceea, cînd tifosul exantematic prinsese să secere fără milă şi tineri, şi bătrîni, satul, prin aceste cruci, implorase bunătatea dumnezeiască să-l izbăvească de năpastă şi, se mai vedeau, la toate răspîntiile, lîngă fiecare fîntînă, martorii de lemn ai neputinţei şi suferinţei omeneşti.

Trecu printr-o livadă, se furişă ca o umbră pe o uliţă şi iată-l în faţa clădirii mici a şcolii, construită odinioară de zemstvă. Aici să fie dragostea lui, viitorul lui? Danilo zăbovi lîngă pîrleazul peste care sunau melodios tecile salcîmilor şiştavi. Vru să se repeadă într-un suflet spre fereastra de unde nevastă-sa şi Petrik priveau în fiecare zi soarele şi norii, unde, poate, rămîneau cu ochii îndelung pironiţi în zare, doar-doar l-or vedea arătîndu-se. Dar părea că toată vlaga i se scursese în pămînt. Clătinîndu-se, Danilo ocoli şcoala, se opri în faţa uşii care dădea în locuinţa învăţătorului şi se aşeză, în umbra zidului, pe treptele reci de piatră. Trase cu urechea, de parcă în şcoală glasurile ar dăinui şi noaptea şi ar putea să-i răspundă, dacă aici mai este şi altcineva în afară de ai lui.

Treptele de piatră îi înghiţeau toată căldura trupului; luîndu-şi inima în dinţi, se ridică, şovăind ca un om beat, şi ciocăni într-un pătrăţel al ferestrei. Cît de lungi îi părură clipele acelea de aşteptare! Mai ciocăni o dată. Din fundul camerei răzbi clopoţelul cristalin al glasului ei, glas care-ţi putea frînge inima.

— Vai, cine e acolo?

Dădu să zîmbească, dar îl înecară lacrimile.

— Eu sînt, Galia, Danilo... Danilo al tău... spuse el, de parcă s-ar fi temut că nu i se va deschide.

Auzi un ţipăt, auzi cum cade ceva în cameră, apoi paşii soţiei sale, repezindu-se spre uşă. În vălmăşagul gîndurilor căută cele mai duioase cuvinte, dar nu găsi altele mai frumoase decît cele pe care i le spunea de

obicei, atunci cînd se întorcea de la drum. Chiar aşa o să-i spună :

— Iată-mă, inimioara mea...

În sfîrşit, uşa coşcovită se deschise, scîrţîind, şi soţia i se aruncă plîngînd la piept.

— Danilko, scumpul meu... Tu eşti ?

Iată că îl alinta ca pe un copil. Acum era mamă...

O strînse la piept şi uită să-i spună cuvintele dinainte pregătite. Apoi, stîngaci, o luă în cameră, purtînd-o aproape în braţe, îi sărută în tăcere cozile grele care fremătau sub mîngîierea lui, o duse la fereastră, o privi lung ; o recunoştea, era fericit şi, în sfîrşit, îşi reaminti că are un fiu. Dar poate că visase numai, poate că i s-a năzărit ?

— Galia, avem un băieţel ?

— Un băieţel, Danilo.

Îi lunecă din braţe, şi picioarele ei desculţe lipăiră pe podea, conducînd tatăl spre coşul de nuiele unde, dintr-un maldăr de cîrpe, răsărea căpşorul copilului.

Se aplecă, înconjură coşul, îi atinse cu un fel de teamă marginea şi în cele din urmă spuse :

— Iată-mă, inimioara mea...

Îi răspunse un plîns înăbuşit. Galia îi găsi mîna prin întuneric, îl trase mai aproape de fereastra inundată de lumina lunii şi, printre lacrimi, îi privi chipul alb de emoţie. În faţa ei stă soarta ei. Singură şi-a ales-o, mîndră şi fericită, dar acum i se rupe inima, gîndindu-se la ce-i aşteaptă... De cîte n-ar fi în stare în clipa asta, numai să poată rămîne împreună cu el, să nu crească copilul fără tată.

El zări lacrimile strălucind în ochii ei care, în lumina lunii, păreau atît de ciudaţi şi-şi aduse aminte că a auzit o dată pe cineva spunînd că ochii soţiei sale sînt ca cireşele sălbatice, umezite de roua dimineţii. Şi, într-adevăr, ce minunat străluceau ochii ei adînci, întunecaţi şi umezi, pe albul feţii ! Danilo îi sărută genele şi simţi picături calde, sărate, mîngîindu-i buzele.

În pridvor, cocoşeii guleraţi porniră din senin să cînte, cu glasuri nesigure, deşteptînd copilul. Acesta începu să se mişte şi să scîncească. Galia îl luă repede în braţe, îl legănă şi, îngînînd un cîntec, îl duse la

fereastră. În fața tatălui omulețul tăcu, și mama, uitînd de durerea ei, zîmbi printre lacrimi, întîi copilului, apoi bărbatului.

— Știi ? I-au și ieșit doi dințișori ! spuse ea mîndră.

Danilo nu înțelegea încă însemnătatea acestui eveniment, dar văzînd-o pe Galia cît e de fericită întrebă, minunîndu-se :

— Nu mai spune, doi ?

Ca și cum ar fi fost vorba nu de doi dinți, ci de două minți cel puțin.

XVIII

În ziua aceea oamenii din Novobugovka zăboviră pe cîmp pînă seara tîrziu : unii nu primiseră încă pămînt, alții însemnau răzoarele cu țăruși, alții, în sfîrșit, înhămaseră caii și începuseră să are. Mîrțoagele prăpădite ale sărăcanilor se omorau, trăgînd din răsputeri sărăciile lor de pluguri, și nimeni nu se mira că un plug avea plazul tocit, iar altul o baionetă austriacă în loc de brăzdar : cum spintecase în război piele albă de om, tot așa să spintece acum și pămîntul negru.

Lui Timofi Gorețvit i se făcuse o foame de lup și nu-și pierdea vremea căscînd gura la ce se întîmpla în juru-i. Totuși nu-i scăpa nimic. Își muncise atîta picioarele, că nu și le mai simțea, dar nici limba nu i se odihnise o clipă. Pînă seara răguși de-a binelea.

Niciodată nu i se mai întîmplase una ca asta. „Dacă te mai ții cîteva zile tot așa, cu oamenii șir după tine, rămîi mut pe toată viața", se zeflemisea el singur. Din cînd în cînd, furișa o privire spre fiul său și zîmbea. „Nu i-a părut rău să spargă oalele în capul lui Sicikar. Nu i-a părut rău, nici frică nu i-a fost. O să iasă o mîndrețe de flăcău din el !"

Băiatul, după pătărania cu Sicikar, căuta să nu prea dea ochi cu taică-său care-l certase rău de tot, zicîndu-i că trebuie să poarte respect celor mari și că maică-sa nu gătise cașa cu lapte ca să spoiască cu ea capetele oamenilor. Dmitro vrusese să se repeadă pînă-n sat după altă mîncare, dar Timofi nu-i îngăduise.

— N-am pomenit încă să mi se aducă de două ori pe zi mîncare, spuse el, în rîsetele celor din jur.

Atunci Vasil Karpeţ dădu fuga la carul lui şi se întoarse cu nişte rachiu şi un codru de pîine de orz, cu coaja lucitoare, bine frecată cu usturoi.

— Dă o duşcă pe gît, Timofi, ca să-ţi mai poţi mişca picioarele !

Vasil Denisovici uitase că vrea să se judece cu Sozonenko, şi băutura îi juca voios nu numai în picioare, dar şi pe faţa lui lată, împodobită cu mustăţi arămii, în formă de potcoavă.

— Nu beau niciodată cînd am de lucru, Vasil, răspunse Timofi, îndepărtînd sticla. Băutura se împacă numai cu timpul liber.

Vasil Denisovici nu-şi pierdu cumpătul din atît şi rosti solemn :

— Pentru revoluţie poţi să bei chiar şi cînd ai de lucru, Timofi, mai ales că împărţeala asta sfîntă o faci cu mîna ta.

Atunci Timofi înfipse piciorul stînjenului în pămînt, luă ceaşca şi pîinea şi, uitîndu-se la cei din jur, închină :

— Pentru revoluţie !

— În sănătatea ei !

— Doamne-ajută ! se auzi din mulţime.

Ceaşca trecu din mînă în mînă şi oamenii închinară solemn pentru revoluţia care le dăruise aceste ogoare.

Cînd jărăgaiul norilor se acoperi cu spuză şi fu înghiţit de întuneric, Goreţvit o luă spre casă, cu fiul său şi cu Stepan Kuşnir. În fundul vîlcelei era şi mai întuneric : aici ceaţa se tîra alene printre sălciile foşnitoare şi se aşternea molcom peste pămînt. Timofi îşi petrecu un braţ pe după umerii băieţandrului care se strînse în el, ca pe vremea cînd era copil. Ce bine se simţeau, tată şi fiu, aşa cum mergeau tăcuţi, privind contururile vagi ale copacilor de pe malul gîrlei, cu urechea aţintită la cîntecul ce răzbătea dintr-o casă de la marginea satului !

— De ce n-ai lucrat nimic azi ? întrebă Timofi, după ce trecură puntea de lemn.

— N-am putut, oftă băiatul. Parcă azi a lucrat cineva în sat ?

— Te-a chemat pămîntul, ai ?

— Da. Credeam că o să ne dea şi nouă un lot.

— Mai aşteaptă şi tu.

— Nu mai pot ! Dar spune, tată, de unde luăm un cal ? Pe-al nostru îl suflă vîntul de slab ce e.

— O să trebuiască, pesemne, şă-i cerem bunicului, şi fratelui lui Svirid. Vezi, nu-ţi pierde de pomană şi ziua de mîine, că bătrînul Gorenko îţi măsoară spinarea cu metrul de tîmplărie.

— Asta nu m-ar mira, zîmbi Dmitro. Îl are întotdeauna la îndemînă. Dar măcar pe-nserat lasă-mă să dau o fugă pîn' la dumneata.

— Pe-nserat fie, se poate. Tatăl îşi odihnea mîna trudită pe umerii costelivi ai băiatului. Ascultă, Stepan, de ce n-o fi venit pe cîmp Olga lui Vasil ?

— C-aşa e, nici n-am văzut-o azi ! răspunse Kuşnir care mergea înainte, croindu-le parcă drum prin ceaţă cu trupul său robust.

— Să se fi-mbolnăvit ?

— Nu ştiu.

— Du-te pe la ea şi vezi ce face.

— Bine, făgădui Kuşnir după o scurtă şovăire, deoarece tocmai astăzi îşi pusese în gînd să treacă, pentru prima oară în această săptămînă, pe la Iulka Şapoval, o fată limbută, nu prea frumoasă, dar bine făcută la trup. Cutele rochiţei sale simple ascundeau ispitele de pizmuit ale tinereţei, iar sînii ei rotunzi aşteptau maternitatea. Aşezat lîngă Iulka, Stepan, de felul lui nu prea sfios cu fetele, se pomenise gîndindu-se, poate pentru prima dată în viaţă, că ar fi timpul să-şi aibă şi el nevasta şi copiii lui. Cum era de aşteptat, fata fierarului îl vrăjea cu farmecele ei, dar nu-i îngăduia nici măcar să-i atingă sînii : îl plesnea peste mînă tare, ca un flăcău. De unde atîta putere la ea, o fată ? Într-un rînd o şi întrebase, dar Iulka zîmbise misterios :

— Încă te-am lovit cu milă.

— Şi crezi c-aşa îţi urci preţul ?

— Ba mă tem că dimpotrivă, şi fata suspină.

Vrînd să-i cunoască mai bine familia, Stepan veni într-o zi la tatăl fetei — un fierar încă tînăr — să pună

şină la o roată. În timp ce fierul se înroşea în foc, Şapoval îşi strigă fata care trebăluia prin grădină. Ea veni fuga-fuguţa, dar văzîndu-l pe Stepan, se opri o clipă, ruşinată. Fierarul puse şina pe nicovală, îl rugă pe Stepan s-o ţină cu cleştele, iar fata, înşfăcînd barosul, începu să izbească în fier cu putere. Nici nu apucă Stepan să-şi revină din uimire, că tatăl şi fiica îi şi încheiară şina, o îmbrăcară şi pe obezi. Abia acum înţelese el că Iulia, într-adevăr, îl lovea cu milă peste mînă. Şi îşi zise cu părere de rău: „Pe toţi dracii, cu o nevastă ca asta nu mă văd poruncind în casă..."

După ce se despărţi de Goreţvit, Stepan se duse acasă, se spălă în jgheabul fîntînii, se primeni şi numai aşa îndrăzni să pornească spre Olga.

Luna se şi înălţase peste grădini şi unii ţărani ieşiseră în ogrăzi să-şi bată coasele la lumina ei, pregătindu-se să strîngă meiul sau hrişca tîrzie. Ici-colo se stingeau opaiţele, liniştea nopţii se lăsa peste ogrăzi. Stepan ajunse la poarta lui Pidiprigora şi se opri locului nehotărît: să intre, să nu intre? Îi era groază de cîntecul bătrînei Bogdaniha, de lacrimile Olgăi. Totuşi pînă la urmă deschise poarta şi intră în curte. Lîngă şură, o claie de grîu părea că arde mocnit în lumina rece a lunii; cîte un pai, foşnind molcom în bătaia vîntului, îţi amintea de viersul cavalului.

În casă încă mai ardea lumina, dar uşa era zăvorîtă. Trase de inel, şi peste cîteva clipe Olga, îmbrăcată ca o călugăriţă, apăru în prag. Sprîncenele ei negre contrastau puternic cu faţa albă, suptă, ochii ei reci erau umbriţi de cearcăne. Femeia nu se miră, nu întrebă nimic, doar o gropiţă îi tresări nervos în bărbie. Şi Stepan simţi ce prăpastie adîncă săpase durerea între ei. Îl mustra cugetul că acum cîteva clipe putuse să se gîndească la plăcerile dragostei. Nu mai îndrăznea s-o cheme pe nume.

— Olga Viktorivna, de ce...?

Ochii femeii se deschiseră mari, sprîncenele-i tresăriră dureros, parcă se frînseră, şi el se ruşină.

— Olia, reluă Stepan, de ce n-ai venit pe cîmp?

— Pe cîmp ? Pentru ce ? şi ochii ei se umplură brusc de strălucirea lunii.

— Cum, pentru ce ? întrebă Stepan mirat. Ca să primeşti pămînt.

— Pămînt ? repetă ea cu o voce străină şi totuşi atît de melodioasă chiar şi în aceste clipe de durere cumplită. N-am nevoie de pămînt... El mi l-a luat pe Vasil al meu... Nu mai am nevoie de nimic...

Începu să răsufle greu şi bîjbîi cu mîna să se sprijine de tocul uşii.

Stepan o prinse cu amîndouă mîinile, ca să nu se prăbuşească. Singura lacrimă care se prelinse din ochii ei parcă-i arse degetele.

— Nu plînge, Olia ! căută el s-o liniştească, simţind că umerii văduvei tremurau sub palmele lui.

— Du-te, Stepan, du-te, nu-mi răscoli rana, făcu ea, îndepărtîndu-l uşor. Ochii ei înlăcrămaţi străluceau, faţa îi era răvăşită de suferinţă.

— Bine, Olia, dar pămîntul ? mai încercă Stepan să-i abată gîndurile spre tot ceea ce îi este mai scump ţăranului.

— El n-o să mi-l dea îndărăt pe Vasil.

Plecîndu-şi pleoapele, văduva stinse sclipirile lunii din ochii ei înlăcrimaţi.

— Asta aşa e, ce înghite pămîntul e bun înghiţit. Glasul lui Kuşnir se înverşună. Dar nici tu n-ai s-o scoţi la cap fără pămînt. Pămîntul e mare lucru...

— Ia-l tu, dacă vrei, n-o să-mi pară rău.

Văduva se trase îndărăt şi dispăru în casă.

Uluit, Stepan rămase o clipă în prag. Înaintea ochilor îi apărea mereu chipul femeii şi îşi aminti că avusese de gînd să se ducă la Iulia. Dar, fără să-şi dea seama din ce pricină, pentru el fata îşi pierduse tot farmecul. Cu capul în pămînt, gînditor, luă calea îndărăt.

Dinspre şură auzi un foşnet uşor şi i se păru că suspină Olga. Întoarse capul, dar nu văzu pe nimeni. Numai claia de grîu părea că arde cu flacără verde-aurie, iar cîte un pai, foşnind molcom în bătaia vîntului, îţi amintea de viersul cavalului.

XIX

Înspre miazănoapte, oraşul, capitală de judeţ, e mărginit de rîpe adînci ; ele coboară ca nişte cute frînte pînă aproape de drumul mare, curmînd tălăzuirea gîrbovă a stîncilor de granit. Îndărătul rîpelor, pînă hăt-departe, se întinde o cîmpie stearpă, pustiită de revărsările apelor, presărată cu bolovani cenuşii, ca un cimitir de uriaşi acoperit cu hîrci şi ciolane. Dar în partea cealaltă a drumului mare, cîmpia se descotoroseşte ca printr-o minune de fantomele de piatră, răbufnire a timpurilor străvechi, şi se întinde dreaptă şi verde pînă în zările sinilii.

Cîndva, înainte de război, zdrenţăroşii tăietori de piatră spărgeau granit ca să se înalţe case pentru cei vii şi să dăltuiască cruci pentru cei morţi. Acum, aici se ţinea o dată pe săptămînă un fel de tîrg ; sub mîngîierea blîndă a soarelui, moţăiau gloabele melancolice şi guiţau înnebuniţi purceii care, din huzurul nămolului, se pomeniseră în bezna sacilor. Negoţul nu prea mergea, totuşi pe sub mînă puteai face rost nu numai de cele mai caraghioase haine furate cine ştie de unde, dar pînă şi de tablete de pantocrin [1] sau de o puşcămitralieră.

Cînd ajunseră la rîpa unde şi începuse forfota tîrgului, Olexandr îl apucă pe Danilo de mînă.

— Haidem, frate, să vedem şi noi mulţimea asta, şi făcu un semn din cap înspre fundul rîpei.

— De ce ? se miră Danilo.

Tot drumul fusese frămîntat de gînduri şi se întrebase ce-i va aduce ziua de mîine. Sărutările şi lacrimile nevestii îi mai ardeau încă pe obraji, iar în urechi îi răsuna gunguritul copilului. Înainte de a pleca la drum, Galia şi cu el se aşezaseră, după obicei, pe treptele de piatră ale pridvorului şi hotărîseră ca el să nu ascundă nimic noii stăpîniri.

— Ne-am gîndit, Miron şi cu mine, să-ţi cumpărăm nişte cizme. Întîi şi-ntîi, trebuie să ai cizme cît mai bune.

— Cu astea pe care le ai, n-ajungi departe, şi Miron

[1] Substanţă tonică medicinală. (N. ed. rom.)

arătă cu degetul ciubotele peticite, ca de argat, ale fratelui său.

— Dacă aveţi cu ce... se învoi Danilo. Poate o să vă fiu şi eu de folos odată şi odată.

În sinea lui, se bucura că în felul acesta îndepărtează măcar cu o jumătate de oră clipa groaznică cînd va trebui să dea ochii cu comisarul militar şi să se înfăţişeze la Ceka.

Fraţii coborîră pe poteca pietroasă în rîpă. Nişte indivizi dubioşi, care foiau printre oameni şi vite, îi cîntăreau din ochi pe ţărani, le strecurau repede la ureche cîteva cuvinte, din vîrful buzelor, sau le arătau marfa pe furiş. Fraţii se opriră în faţa unui cîrpaci aplecat peste lucrul său. Aşezat pe un scăunel cu scob bătea cuie tari din lemn de sînger în talpa desprinsă a unei cizme. În spatele lui, un ditamai găliganul, cu un picior desculţ, înfuleca, plescăind din buze, pîine cu slănină, şi iscodea cu ochii prin mulţime. Pe Danilo îl izbi chipul lui neobişnuit, cu nasul strîmb şi obraji repeziţi spre urechi, de parcă se fereau de vecinătatea acestui cîrlig ameninţător.

Miron ochise nişte cizme cu vîrful lat, cum se purta pe atunci.

Cîrpaciul se uită la cei trei fraţi şi, fără să scoată cuiele din gură, mormăi abia înţeles :

— Le dau numai pe bani buni.

— Adică de care ?

— Bumăşti de pe vremea ţarului. Altă stăpînire eu nu recunosc.

— Dar ea te recunoaşte pe tine, Vasiuta ? întrebă rîzînd un muşteriu.

— Asta e treaba ei, bombăni Vasiuta, fără să lase lucrul din mînă. În sfîrşit, catadicsi să-şi scoată cuiele din gură şi, cam în silă, începu să se tocmească cu Miron.

Între timp, Danilo observă că vlăjganul cu piciorul desculţ îl măsoară cu luare-aminte ; apoi se apropie de ei şi-l trase pe Danilo deoparte.

— Ascultă, leatule, îţi dau eu nişte cizme, prima-ntîi, de ministru ! îi şopti, mai-mai să-şi bage cîrligul nasului în urechea lui Danilo.

— Unde sînt ?

— Nici o grijă, găsim noi, dar numai dacă pici cu o jucărie, îi strecură găliganul la ureche.

— Ce jucărie ?

— Nu mai fă pe prostul, leatule ! Ţi se citeşte pe mutră că ieri, alaltăieri ai întins-o de pe front. Dacă pici cu jucăria — şi mişcă din degetul arătător, ca şi cum ar apăsa pe un trăgaci — te procopsesc cu nişte cizme, să le porţi zece ani.

Danilo păli : să fie o provocare sau banditul îi vorbeşte serios ? Se apropie de fraţii săi care se tocmeau de zor cu cîrpaciul, îi chemă la o parte şi tustrei o luară la picior spre Comitetul executiv judeţean. Acolo, Olexandr îi întinse lui Danilo traista cu mîncarea şi cu revolverele, îl scuturâ de umeri ca să-i dea curaj, iar Miron îl binecuvîntă.

Din capul scării, Danilo se mai întoarse o dată, vru să le zîmbească fraţilor, dar buzele începură să-i tremure jalnic şi, închizînd ochii, trecu pragul tocit, aşa cum s-ar fi aruncat într-o prăpastie fără fund. O fată tînără, tunsă scurt, cu o panglică roşie la piept, venea către el cu braţele încărcate de hîrtii. Fredona o melodie veselă, şi înfăţişarea ei nepăsătoare dovedea că şi-a găsit locul pe pămînt.

— Spune-mi, te rog, unde aş putea să-l găsesc pe comisarul militar ? o opri Pidiprigora.

— Vino cu mine, spuse fata cu ton poruncitor.

Intrară într-o încăpere spaţioasă, despărţită în două printr-un perete de lemn, în spatele căruia, pe un birou, un *Underwood* rînjea cu toate clapele la vizitatori ; la *Underwood* ţăcănea un ostaş roşu, cu capul bandajat.

— Ce treabă ai la comisar ? întrebă fata, oprindu-se în faţa unei uşi pe care scria „Comisarul militar".

— Am venit să mă predau, şi Danilo lăsă ochii în jos.

— Bandit sau petliurist ? întrebă fata, fără să pară surprinsă.

— Petliurist.

Ostaşul roşu îi aruncă în fugă o privire, apoi îşi văzu liniştit de lucru. Pare-se că nu vedea pentru prima oară asemenea vizitatori.

— Aşteaptă un moment.

Fata se îndreptă fără grabă spre altă uşă şi dispăru.

Acest moment i se păru o veşnicie... Dar uşa se deschise şi fata îi făcu semn să vină. Intră într-o cameră curată, unde domnea o ordine perfectă, şi se opri în faţa unui tînăr — să tot fi avut douăzeci, douăzeci şi doi de ani — îmbrăcat în uniformă de cazac roşu. Acesta să fie renumitul comandant de escadron care băgase spaima în polonezii albi şi care, cu sabia în mînă, se năpustea singur asupra celor mai înverşunaţi duşmani ? Olexandr îi povestise că tovarăşul Klimenko, deşi lovit în plin de două gloanţe, n-a părăsit cîmpul de luptă. Cîţiva cazaci au descălecat, l-au sprijinit de subsuori, şi el a continuat să comande, pînă ce a reuşit să sfărîme cleştele în care fuseseră prinşi, şi şi-a scos ostaşii din încercuire.

În jurul buzelor şi ochilor comisarului militar se adînceau cute, vădind suferinţă şi dezgust, pe fruntea lui înaltă cădea o buclă — ca spicul de secară spre vîrf şi de un blond închis spre rădăcină.

— Stai jos. Comisarul îl salută din cap şi se aşează şi el în faţa lui Pidiprigora. Eşti de prin părţile noastre ? şi zbîrciturile premature de pe tîmplele comisarului prinseră a tremura.

— Da. Din Novobugovka.

— Fiu de chiabur sau de popă ?

— De oameni săraci.

— Cum aşa ? se miră comisarul şi se întoarse spre fată : Tina, dă-mi o fişă personală.

Fata se apropie de dulap, scotoci prin el şi puse în faţa lui Danilo o foaie de hîrtie groasă, în care trebuia să încapă toată viaţa lui.

— De cînd ai venit în sat ? întrebă calm comisarul militar, scoţînd o ţigară. Fumezi ?

Îi întinse pachetul lui Pidiprigora. Acesta luă o ţigară şi pe frunte îi apărură broboane de sudoare, de parcă ar fi urnit o piatră de moară.

— De alaltăieri. Sînt sotnic... Se grăbea să spună totul, ca să sfîrşească mai repede această tortură.

— De ce ţi-ai părăsit atamanul ? Klimenko îl privea înveselit ; îi rîdeau pînă şi încreţiturile din jurul ochilor şi ale gurii. Arde la Petliura, ai ?

Pidiprigora înţelese de ce se bucură tînărul comisar : prin suferinţa care-l chinuia încă străbătea triumful învingătorului. Dar se va arăta oare şi mărinimos, ca un adevărat învingător ? Şi Danilo răspunse îngîndurat :

— Da, arde din toate părţile.

— Foarte bine ai spus : din toate părţile !

Ochii prelungi şi cenuşii ca oţelul scăpărară.

Pdiprigora se simţi uşurat : cel puţin comisarul nu era aşa cum îl zugrăvise imaginaţia lui înfierbîntată şi propaganda petliurîstă.

— Şi acum, ia spune, cum ai ajuns la noi ? Comisarul luă o coală de hîrtie şi-şi aplecă peste ea bucla în două culori. Dar întîi gîndeşte-te, îl încurajă el, văzînd cum se frămîntă omul. Experienţa îi spunea cu cine are de-a face.

Danilo începu să povestească cu vocea gîtuită de emoţie şi comisarul militar îl asculta cu un interes crescînd. Klimenko îl descusu mai ales despre Poghiba şi Barabolea, insită asupra semnalmentelor lor, pe care şi le notă cu grijă ; nu-i putea ierta lui Pidiprigora că nu l-a împuşcat pe Poghiba, şi din cele relatate desprinse trei lucruri mai importante : că în toată lumea viperele sînt veninoase, că sotnicul nu e ofiţer de carieră şi că e învăţător de meserie.

Cînd Pidiprigora, lac de năduşeală, îşi încheie povestirea, Klimenko nu-i mai puse decît o singură întrebare :

— N-ai uitat nimic important ?

Danilo preţui tactul comisarului : în fond, acesta îl întreba dacă nu i-a ascuns ceva.

— Am spus tot, ca la spovedanie. Şi Danilo se uită drept în ochii lui Klimenko. Aşa am hotărît, nevastămea şi cu mine, să spun tot adevărul, oricît de groaznic ar fi el.

— Şi foarte bine aţi făcut, aprobă comisarul din cap. Completează şi fişa asta.

În clipa aceea uşa se deschise şi în prag apăru un tînăr slab, oacheş, sprijinit într-un bastonaş, din cele care se dau răniţilor la spital.

Klimenko sări în întîmpinarea lui, îi strînse bucuros mîna, îl conduse pînă la scaun şi-l întrebă, clipind şiret:

— Spune drept, Kindrat, ai venit iar după material? Sau numai aşa, să vezi ce fac?

— Ba nu, după material, oftă Kindrat. Te-ai decis în sfîrşit să-mi povesteşti ceva despre tine?

— Altă dată, altă dată, Kindrat. Astăzi sînt ocupat pînă peste cap.

— Aşa mă duci mereu cu vorba. Înţelege odată, omule, că ce-mi povesteşti e necesar pentru istorie.

— Pentru broşurica ta, nu pentru istorie, preciză Klimenko. Şi părîndu-i rău că-l jignise, adăugă ca o scuză: Crede-mă, dragul meu, astăzi nu pot. Dar stai un pic: ştiu că scrii şi despre Petliura. Ia vezi, nu poţi să scoţi ceva de la un fost sotnic de-al lui?

Şi, cu capul, i-l arătă pe Pidiprigora care tocmai isprăvise de completat fişa.

— Interesant, interesant! se bucură tînărul cel oacheş, trăgîndu-şi scaunul mai aproape de Pidiprigora. Poţi să-mi vorbeşti cu toată sinceritatea? Dar ştii, absolut deschis?

— Pot, se învoi Danilo cam cu jumătate de gură. Mă tem însă că înţeleg multe lucruri altfel decît dumneata şi o să ţi se pară că nu sînt sincer.

— Păi tocmai asta mă interesează cel mai mult: să aflu cum vezi dumneata lucrurile, îl linişti Kindrat. Înainte de războiul civil ai făcut parte din vreun partid — social-democrat, partidul trudovicilor sau poate din partidul revoluţionar ucrainean?

— Nu, politica nu m-a atras şi nu m-a interesat niciodată.

— Dar ce te-a interesat?

— Literatura şi etnografia.

— Ai adunat material, ai publicat ceva?

— Doar cîteva note etnografice.

— Şi cum ai ajuns la Petliura?

— E o poveste destul de tristă.

— Înţeleg, înţeleg. Totuşi aş vrea să ştiu ce te-a determinat pe dumneata, un intelectual, să te alături lui Petliura ?

— Numai împrejurările...

Danilo se uită oftînd pe fereastră, adunîndu-şi amintirile.

Afară, cerul se acoperise într-o parte cu nori, în cealaltă strălucea soarele. Cerul acesta stătea în faţa lui ca un simbol. Pe pămînt vrăbiile se zbenguiau şi se ciorovăiau într-o băltoacă. Razele blînde sorbeau roua de pe troscot ; o femeie tînără, ducînd două găleţi pline cu apă în care soarele se legăna scînteind, trecu strada mlădiindu-se. Toate acestea însemnau viaţă ! Dar ce nume purtau cele cîte le trăise şi îndurase el, şi nu numai el ? Şi în ce măsură îl interesau ele pe tînărul ăsta care, oricum, în broşura lui îl va pune alături de toţi ceilalţi ?

Îl mai cercetă încă o dată, cu oarecare îndoială, pe Kindrat şi începu să povestească.

— Îmi amintesc foarte bine primăvara lui o mie nouă sute optsprezece, cînd paiaţa aceea de hatman, Skoropadski, s-a urcat pe „tronul" Ucrainei. La circul din Kiev s-a pupat cu moşierii şi a strigat solemn : „Rog pe bunul dumnezeu să ne dea putere, ca să salvăm Ucraina !" Dar dumneata ştii bine că puterea nu i-a dat-o dumnezeu, ci kaiserul, şi că această putere a făcut Ucraina să geamă sub vergelele expediţiilor de pedepsire. Şi dacă ar fi fost numai vergelele ! La noi, în Podolia, prin părţile Brailivşcinei, nemţii şi haidamacii au ajuns pînă acolo încît aşezau oamenii la coadă înaintea spînzurătorilor : nu pridideau să-i mai spînzure pe bieţii ţărani, vinovaţi de cîte un fleac faţă de boier sau vătaf. Atunci, s-au ridicat satele : oamenii au pus mîna pe topoare şi furci. Prin păduri se înfiripau cete de ţărani, hotărîţi să lupte pe viaţă şi pe moarte. Între timp, la Belaia Ţerkov, Petliura a ridicat şi el puşcaşii Secei şi a publicat proclamaţia împotriva lui Skoropadski, în care îl numea lacheu al ţarului, trădător, uzurpator, şi-l declara în afară de lege pentru crimele săvîrşite împotriva Republicii ucrainene independente, pentru că înfundase închisorile cu cei mai buni fii ai

poporului ucrainean, pentru că pustiise satele, îşi bătuse joc de muncitori şi ţărani. Pe atunci mulţi îl credeau sincer. L-am crezut şi eu. Mi-am luat rămas bun de la nevastă şi am pornit-o întins la Belaia Ţerkov să eliberez Ucraina de străini şi de moşieri. Îmi închipuiam că înalţ flamura libertăţii, ca să mătur gunoiul feudal din ţară. Ce a urmat, ştii singur: am căzut din lac în puţ.

— Asta aşa e, aprobă din cap Kindrat. Prin urmare, încetul cu încetul, ai ajuns să înţelegi că a fi alături de Petliura înseamnă a trăda. Atunci de ce n-ai trecut mai de mult la ai noştri?

— Mi-a fost frică, mărturisi Danilo. Dar să nu crezi că tremuram numai pentru pielea mea... M-ai rugat să fiu sincer, nu? Am să-ţi spun tot ceea ce şi astăzi încă mă mai sperie. E vorba de sentimentul naţional. Petliura s-a priceput de minune să ne îmbrace într-o cămaşă naţională, băgîndu-ne în cap că bolşevicii ar fi împotriva revendicărilor naţiunii ucrainene. Şi, oricît ar părea de ciudat, în acest sens l-au ajutat şi unii dintre oamenii voştri de arme şi politici cu tendinţe şovine velicoruse. Ceea ce m-a derutat cel mai mult — şi nu numai pe mine — era afirmaţia că, în condiţiile dezvoltării imperialiste, orice mişcare naţională nu poate să aibă decît un caracter contrarevoluţionar.

— Dumneata faci aluzie la ceea ce au spus Buharin şi Piatakov? întrebă comisarul militar.

— Da, la Piatakov, la Buharin şi la ororile săvîrşite de Muraviov şi de unii dintre conducătorii locali. Intelectualitatea ucraineană era indignată de toate piedicile puse în calea renaşterii şi dezvoltării naţionale, era derutată de confuzia care exista în problema statului ucrainean şi a limbii ucrainene, iar Muraviov, prin masacrele sale provocatoare, a aruncat o umbră asupra bolşevicilor. Chiar şi astăzi atît la noi, cît şi în străinătate, nu i se spune decît „Kalin-ţar din Hoarda de Aur". Un timp, Petliura a speculat cu dibăcie nelegiuirile lui Muraviov şi rănile sîngerînde ale intelectualităţii ucrainene. Trebuie să recunoşti că Petliura ştie să vorbească! Natura nu l-a înzestrat nici cu talente ostăşeşti, nici cu însuşirile unui om de stat, nici cu meşteşugul condeiu-

lui, nici măcar cu probitatea elementară a omului cumsecade. În schimb i-a hărăzit un nemaipomenit dar de a vorbi. Așa s-a putut menține și se mai menține încă : cu ajutorul baionetelor străine și al limbii sale... Uite, ți-am explicat pentru ce n-am rupt-o mai demult cu atamanii. Toată această bîjbîială în problema națională m-a chinuit pînă în ultima clipă.

— Spui : m-a chinuit. Acum, nu te mai chinuie ? întrebă comisarul militar, ridicîndu-se în picioare și amintindu-și de sîngeroasa orgie pusă la cale de Muraviov.

— Parcă mai puțin, deși încă nu mi s-au lămurit în cap toate lucrurile.

— Și ce te-a determinat să gîndești altfel ?

— Chiar petliurismul. Am văzut că el nu face altceva decît să exploateze sentimentul național, vînzînd de fapt Ucraina străinilor. Nici vorbă de independență și dezvoltare națională. Și apoi, mi-a făcut o impresie colosală ordinul către Armata Roșie, semnat de Lenin, care spunea că Armata Roșie a venit în Ucraina ca apărătoare a ucrainenilor și a culturii ucrainene. Iată, pe scurt, totul despre prăbușirea și suferințele unui om. Danilo zîmbi fără chef, se ridică și-l întrebă pe comisar : Și acum, unde trebuie să mă duc, la Ceka ?

Și simți cum îl trec fiori reci : se apropiau cele mai înfricoșătoare clipe din viața lui ; auzise atîtea despre Ceka, încît chiar și cînd întîlnea acest cuvînt în ziare se speria.

Comisarul militar se uită la el printre pleoapele aproape lipite și zbîrciturile de la tîmple prinseră să-i tremure.

— Cred că n-are nici un rost să te duci la Ceka. Toți cei de acolo sînt plecați într-un sat, tocmai în fundul județului. Materialul li-l transmit eu.

— Atunci, ce trebuie să fac ?

— Să te duci acasă, zîmbi comisarul. Dar, mai întîi ai face bine să treci pe la șeful Secțiunii județene a învățămîntului public. În curînd se deschid cursurile de perfecționare pentru învățători. Înveți niței, și-ți vezi mai departe de dăscălie.

— Cum, o să fiu numit învățător? întrebă Danilo și nu-i venea să-și creadă urechilor, i se părea că comisarul își bate joc de el.

— Negreșit. Ducem mare lipsă de învățători. Dar va trebui să-ți dai toată silința.

— Doamne-dumnezeule, o să muncesc cît șase!...

Danilo se prăbuși pe scaun, dădu să scoată revolverele din traistă, dar își trase repede mîna și-și șterse fruntea înnădușită.

Cînd se uită la comisar, cu o nemărginită recunoștință, vrînd să-i spună ceva plăcut, acesta zîmbi șiret:

— De-acum încolo, Danilo Petrovici, pomenește-l mai puțin pe domnul-dumnezeu. Mă îndoiesc că-ți poate veni în ajutor.

Danilo încuviință vesel din cap, dar în sinea lui se întreba: „Doamne-dumnezeule, oare tot zbuciumul meu, toate chinurile mele s-au sfîrșit, ca într-un basm de crăciun?"

XX

Pămîntul nu poate trăi fără soare, și omul fără fericire. În ceasurile de zbucium și de grea cumpănă, inima noastră se aseamănă cu un izvor ale cărui unde se curăță de nămol, căci numai atunci înțelegem cît prețuiește omenia și ce înseamnă fericirea. În asemenea momente îți dai seama cu uimire cît de puțin, și totuși cît de mult, îți trebuie în viață, cît de prosteste ai mers pe calea ta, spunînd mecanic „bună ziua", fără să miști măcar un deget pentru ca această zi să devină într-adevăr bună, ba chiar cîrtind împotriva ei, deoarece praful vieții zilnice te împiedica adesea să vezi tortul gingaș al razelor de soare.

Gînduri de soiul acesta se îmbulzeau în creierul lui Danilo Pidiprigora și el se uita mișcat la pămînt, la soție și la copil. Vedea soarele și-i zîmbea, sufla ușor în părul bălai al lui Petrik și se înăbușea de duioșie, săruta picioarele zvelte ale soției sale, și sfințenia corpului ei îi inspira un sentiment de adorație.

Ea se culcase peste cosiţa-i despletită, ca peste un snop de aur, şi chipu-i copilăresc i-o amintea pe „Sfînta Inès" de Ribera [1]. Pînă astăzi îşi ascundea cu sfială sînul, pînă astăzi îşi pleca în faţa lui ochii mari, care nu cunoşteau patima şi minciuna. Uneori se întreba speriat: ce a făcut-o să se îndrăgostească de el, ori poate s-a măritat numai aşa, cum se mărită fetele la şaisprezece ani, fără să ştie nici ele pentru ce? Întîlnirile la portiţă, vraja lunii noi, ameţeala primului sărut — şi gata, s-a dus fetia, ca valurile pe rîu...

Nu, altfel a fost dragostea Galocikăi. Inima ei începuse să se aprindă pentru Neciuiviter, cînd el, Danilo, a zărit-o pentru prima oară. Pentru ea Neciuiviter fusese un fel de clopot de alarmă, pe cînd el i-a devenit un caval care depăna cu viers de şipot melodii cunoscute. Bătaia clopotului de alarmă îi făcea inima să tresalte de bucurie, îi dădea un sentiment de libertate, dar şi de teamă, glasul lui tunător bubuia din Ucraina tocmai pînă în Siberia, pe cînd cavalul îi evoca nopţile de vară, stogurile înmiresmate, rozmarinul şi dragostea. Sufletul fetei năzuise spre un lucru măreţ, necunoscut, dar pe urmă se întorsese spre ceea ce îi era mai familiar, spre ţărmurile cunoscute. Şi seara, în loc să audă cuvintele: revoluţie, partid, insurecţie, ţarism putred, burghezie, cadeţi, octombrişti — auzea: rîndunica mea, turturica mea, inimioara mea — şi numai din cînd în cînd vreo frază despre autonomia Ucrainei şi despre revendicările ei naţionale.

Vara s-au cunoscut, iarna s-au căsătorit. Toţi invitaţii au venit la nuntă în afară de Neciuiviter: chiar în ziua aceea i se făcuse o percheziţie şi jandarmii l-au dus la închisoare; totuşi prin gazda lui apucase să transmită o năframă de mătase pentru mireasă. Dar fîşia aceea de mătase înflorată îi apăsa cugetul ca o mustrare grea. Tulburată, o ascunsese să nu dea peste năframă nici ea, nici bărbatul ei; abia acum, după atîţia ani, o pusese pe cap pentru că nu mai avea alta. Şi lui Danilo îi trecu prin minte, nici el nu ştia cum, că, tot aşa, nici bolşe-

[1] *Ribera José* (ap. 1591–1652) – remarcabil pictor spaniol; în creaţia sa realistă, plină de dramatism, a zugrăvit deseori chipuri din popor. (N. ed. rom.)

vismul nu-ţi devine necesar dintr-o dată, că unii ajung foarte greu la el. Dar la toate acestea avea să se gîndească mai tîrziu, acum vroia numai să guste din plin bucuria omului reîntors la viaţă, vroia să se piardă tot în această fericire.

Seara revarsă în odaie valuri sinilii, ca de basm, cerul e smălţat cu o puzderie de stele de septembrie. Sau, poate, nu sînt stele, ci lacrimile cerului care tremură pe genele nopţii şi picură încetişor pe pămînt ? În seara asta, şi stelele, şi zîmbetul sfios al soţiei îi înviorează sufletul chinuit, scăldîndu-i-l în undele unor noi speranţe.

— Galia ! Danilo îşi apleacă capul peste pieptul ei, pe jumătate dezvelit, şi-i petrece braţele pe după umeri.

— Ce e, iubitule ? şopteşte femeia.

— Nimic. Ce bine că există acest cuvînt pe lume.

— Şi eu m-am gîndit la fel despre tine.

— Adevărat ?

Se apropie mai mult de soţie şi simte pe obraji mîngîierea genelor ei. Şi asta e o fericire.

Fiecare om, oricît ar fi de ticălos, are în sufletul lui un colţişor neprihănit sau măcar o amintire. El, însă, avea două asemenea colţişoare unde se putea refugia : pămîntul în zilele primăverii, aşa cum, din copilărie, îi dăinuia în minte, cu pajiştile galbene de piciorul-cocoşului, cu oglinzile uşor arcuite ale lacurilor, şi sufletul nepătat al soţiei sale. În anii de despărţire, el visase pămîntul acesta al copilăriei, pajiştile acestea pe care se înălbeau pînzele şi se bătătoreau picioarele, şi, în vis, pămîntul i se părea de o sută de ori mai minunat — şi totdeauna îşi vedea soţia în mijlocul acestui peisaj. Iar cînd într-o seară, la popotă, îi vorbise despre aceasta lui Evsei Golovan, tovarăşului său de arme îi zăbovise, mai mult ca de obicei, un zîmbet indulgent sub mustaţă :

— Toate astea nu sînt decît idealizare şi stilizare, dragul meu. Rămăşiţele psihologiei ţăranului ignorant, pentru care, şi astăzi, boii cu coarnele răsucite reprezintă comoara cea mai de preţ, iar o fetişcană ruşinoasă — idealul frumuseţii.

Golovan, pe care Europa în loc să-l înţelepţească îl pervertise, se prosterna în faţa spiritului ei practic, în

fața stabilității orînduirii de stat din țările occidentale, a psihologismului care analiza pînă în cel mai mic amănunt stările sufletești ale reginelor și prostituatelor. Știa mai multe limbi, dar ucraineana o vorbea ca un străin ; tot ceea ce era legat de lumea spirituală a ucraineanului taxa cu ușurință drept stilizare demodată și nu simțea decît dispreț pentru toate acestea, ca față de ceva inferior, preistoric. Un petec din glia natală, cîntecul simplu al unei fete sau virtutea unei femei nu puteau să-i mai răscolească sufletul — se obișnuise să trăiască și să iubească într-un ritm mai trepidant decît trăiau și iubeau sfioasele țărăncuțe în amurgurile ucrainene.

De ce și-a amintit Daniló de toate acestea ? Pentru că pe canavaua fericirii sale de astăzi se mai însăilau umbrele trecutului, teama de viitor. Cine știe ce i se va mai întîmpla mîine : aripa de sud a frontului se mai află încă pe aproape de Bug. Danilo alungă gîndurile negre și se apropie de leagăn. Omulețul doarme în coșul de nuiele, mișcînd din cînd în cînd buzele : visează că-și lipește gurița de sînul mamei. Ce minunată rînduială și pe lumea asta !

— Doarme ? întreabă grijulie soția, dînd să se ridice.

— Doarme.

Cu degetul la buze, Danilo se îndreaptă spre masă unde, lîngă călimară, îl așteaptă cîteva coli de hîrtie. Astăzi, după o lungă întrerupere, s-a apucat din nou, cu o adevărată desfătare, de notele sale etnografice, pe care le presară cu cîntece și zicători. Pentru el, aceste note aveau mireasma holdelor de aur, gustul pîinii de secară ; erau îmbibate cu cele mai luminoase năzuințe ale sufletului omenesc.

În pridvor, cocoșeii guleraţi au prins din nou să cînte cu glasurile lor caraghioase, nesigure. Petrik se trezește și începe să plîngă. Maică-sa aleargă la el, în timp ce Danilo, zîmbind, se apropie de fereastră.

Pe cer cade o stea, ultimii ei stropi, dintr-o puzderie verzuie, picură pe pămînt, ca boabele de rouă, smulgînd pentru o clipă din beznă coroana unui copac.

Pe drum huruie o brișcă și, deodată, se oprește lîngă gard. Din ea sar fără zgomot trei oameni și, aplecați, o iau la fugă înspre șoseală. După felul cum țin întinse

brațele, oricine poate să-și dea seama că sînt înarmați. Pașii lor furișați mai nu ating pămîntul scăldat din belșug în lumina argintie.

— Galia ! șoptește Danilo înăbușit și se depărtează de fereastra în fața căreia se înalță, amenințătoare, umbra unui necunoscut.

Din glasul lui ea înțelege că s-a întîmplat o nenorocire. Se repede spre Danilo, dar tocmai atunci se aud bătăi în ușă.

— Au venit să mă ridice, Galia !

O îmbrățișează, îi sărută fruntea și părul.

— Nu se poate, nu se poate ! tremură ea din tot corpul. Doar le-ai mărturisit tot, absolut tot !

„Dar dacă sînt bandiți ?" îl străfulgeră un gînd, și-i pare rău că nu mai are nici o armă.

Ușa se zguduie sub lovituri. Își împinge femeia în lături, scoate toporul de sub pat și se apropie de prag.

— Cine e acolo ? întreabă cu glas pierdut, auzind cum în spatele său plîng Galina și Petrik.

— Deschide, cetățene Pidiprigora ! răsună o voce poruncitoare, stîrnind ecou în pridvor.

— Cine sînteți ?

— De la Ceka.

Lîngă ușă se mai aud pașii a încă doi oameni.

Danilo scapă toporul din mînă. Galia scoate un țipăt, dă să se arunce spre bărbat, dar el se avîntă către ușă cu tot corpul, nu numai cu picioarele, și o deschide cu mîinile care începuseră să-l junghie. O lanternă electrică îl orbește, o voce aspră îl întreabă :

— Dumneata ești cetățeanul Pidiprigora ?

— Eu, răspunde el automat.

Și aceeași voce rostește :

— În numele republicii, ești arestat !

— Pentru ce ? izbucnește Danilo.

— Pentru ce ? întreabă și Galina, așezîndu-se scut în fața bărbatului.

— Las' că știți voi mai bine, vine răspunsul neîndurător și altă lanternă își plimbă raza iscoditoare prin odăiță, luminînd părul soției, pe Petrik culcat în coșul de nuiele, colile albe de hîrtie de pe masă.

Îl iau pe Danilo de mîini, îl scot pînă în uliță și-l suie în brișcă. Galia se mai lipește o dată de picioarele lui. Cineva o dă la o parte, și brișca pornește pe marginea drumului. Femeia aleargă țipînd, cu părul întunecat fluturîndu-i în urmă.

Un om din escortă întoarce capul și spune cu milă :

— Păcat, e atît de drăguță !

Danilo se smucește pe scaunul de piele.

— Lăsați-mă ! Lăsați-mă ! Ce-am făcut ?

Dar brațe vînjoase îl țin locului. Întorcîndu-și pînă la durere capul, apucă s-o mai vadă pe Galia prăbușindu-se la pămînt. De departe pare atît de micuță, așa cum a rămas, întinsă, ca un snop pierdut pe ulița prăfoasă !

Brișca gonește pe drumul adormit, teii seculari zboară îndărăt ca niște păsări negre, crucile care ar fi trebuit să ferească satul de lingoare fug și ele asemenea unor nădejdi răstignite, iar copitele cailor scandează obsedant : Ce-ka ! Ce-ka !

XXI

Bătut de soare, acoperit de roiuri de musculițe, micul heleșteu din pădure al lui Ivan Sicikar părea toropit. Umbrele cîrlionțate ale sălciilor de pe malul verde se contopeau cu horbota norilor din zare.

O luntre se depărtă pe nesimțite de mal ; în ea ședea bunicul lui Ivan, un bătrîn cu barbă lungă, albă, cu ochelarii pe vîrful nasului, care buchinea, cu capul aplecat, din sfînta scriptură. Pe vremuri nu citea cartea sfîntă decît la sărbători, însă acum, cînd brațele nu-l mai ajutau de loc la muncă, stătea toată ziua cu biblia în mînă.

Luntrea se legăna ușor pe apă, slovele îi jucau pe dinaintea ochilor și i se părea că dincolo de heleșteu vede aievea pămîntul făgăduinții, pe temutul dumnezeu al iudeilor, pe blîndul Isus cu apostolii săi. Amestecînd trecutul miraculos cu prezentul, bătrînul oftă din adînc : odinioară pe pămînt umblau dumnezeu și sfinții, pe cînd acum pretutindeni mișună progeniturile satanei.

Ce să mai vorbească de străini, cînd se temea de propriul său nepot — şi bătrînul întoarse capul spre gardul înalt, care împrejmuia casa, acareturile, grădina, livada, cu ulucile bătute atît de aproape una de alta, încît nici un şarpe nu avea pe unde să se strecoare.

Bătrînul Nikodim se temea de nepotu-său, om fără frica lui dumnezeu, şi nu-i părea de loc rău că în ziua aceea Ivan trebuia să se întoarcă la închisoare.

„Măcar acolo de i-ar băga minţile-n cap lepădăturii, să scoată om din el ! Nu-i e milă nici de oameni, nici de vite. I-a intrat geambaşlîcul în suflet."

Pe drumul atît de năpădit de troscot şi iarbă, încît pămîntul nu se mai vedea decît în urmele mai puţin adînci ale roţilor de car, se arătă Danilo Zaiatciuk. Cînd îl zări pe bătrînul Nikodim, zîmbi cu toată mutra lui cioplită ca din bardă, îşi scoase şapca veche, slinoasă, şi îşi dădu drumul la glasul lui bîzîitor, de răsună tot heleşteul toropit :

— Bună ziua, moş Nikodim ! Cum o mai duci cu sănătatea ? Ce zici, te scoatem din iarnă ?

— Ce sănătate, la anii mei !

— Acum nici ăi tineri nu` sînt mai breji. — Ţeasta pleşuvă a lui Zaiatciuk strălucea în soare. — Îi doboară de cruzi, ce să mai vorbim de sănătate !

Bătrînul ridică un deget şi, sentenţios, citează din sfînta scriptură :

— „Şi să nu te temi de ucigaşul trupului, pentru că sufletul nimeni nu-l poate ucide."

— Sufletul ca sufletul, dar e păcat şi de trup, suspină Zaiatciuk, trecîndu-şi degetele prin barba încîlcită. Ivan e acasă ?

— Da' unde vrei să fie !

— Se găteşte de drum ?

— S-o fi gătind... Du-te mai repede, că se acreşte rachiul fără tine.

— Hî-hî-hî, nu se acreşte, moşule, îi găsim noi leacul ! rîse Zaiatciuk şi o luă la pas spre curtea plină cu miros de lemn proaspăt tăiat. Aici, băgă de seamă ceva nou : de-a lungul gardului îşi împleteau rămurelele, ca o leasă, nişte tufişuri de păducel.

„Al naibii pungaș, ce i-a mai dat prin căpățînă! Acum nimeni n-o să-i mai sară gardul! Cine cutează rămîne fără ochi!" își zise Zaiatciuk, admirînd îngrăditura mărăcinoasă.

Lîngă botul căscat al aburitoarei, rîndașul lui Sicikar ungea cu păcură osiile de fier ale briștei; cu toate că era îmbrăcat numai în zdrențe, flăcăul era voios, fluiera nepăsător *Viforul* și tot corpul lui, pînă și pensula de uns, se mișcau în ritmul cîntecului. Zaiatciuk băgase de seamă în mai multe rînduri că dracul ăsta împielițat nu avea astîmpăr nici în biserică, iar în cîte o zi de sărbătoare țopăia cu atita foc în zdrențele lui, că ar fi înviat și un mort ca să intre în joc.

— Pavle, unde-i nea Ivan?

Bălaiul Pavlo Troian se întoarse sprinten spre Zaiatciuk și-i arătă cu pensula spre fundul curții.

— În grădină!

— Pleacă jupînu', ai?

— Da, se cam duce, răspunse flăcăul începînd să fluiere altă melodie.

— S-ar putea să rămîi fără lucru, ai? Ce zici, nu vii la mine? zise mai încet Zaiatciuk.

Știa că sub mîna lui Pavlo lucrul arde, nu alta, și nu era prima dată acum cînd încerca să-l momească la el.

— S-ar putea să ne învoim cu simbria, dacă și mîncarea e ca lumea.

Două licăriri șugubețe se cuibăriră în ochii cenușii ai lui Pavlo. De mult i se urîse să tot slugărească la zgripțoroiul ăsta de Sicikar, care nu se sfia s-o snopească în bătăi nici pe propria lui nevastă. Anul trecut, copilandrul încercase să fugă la cazacii roși, dar nu l-au primit — era prea mic ca să i se poată da pe mînă un cal și o sabie. Păcat că nu-i trecuse prin minte să ia un armăsar de-al jupînului: atunci l-ar fi primit negreșit.

Zaiatciuk se dădu mai aproape de Pavlo și-i șopti ademenitor în ureche:

— La mine, băiețașule, n-o să umbli-n zdrențe. Repede-te mîine, să stăm de vorbă.

Și, grav, porni spre grădina întinsă pe două desiatine a lui Sicikar.

Dincolo de porumbul copt, cu moţurile aproape înnegrite, se pleca pînă la pămînt meiul necosit, mai încolo încremeniseră căpăţînile albastre de varză, iar în spatele lor se legăna greoaie floarea-soarelui. Între tulpini se mişca, tremurînd de grăsime, trupul bondoc al lui Ivan Sicikar care reteza cu satîrul pălăriile coapte, lăsînd numai talerele florilor tinere.

Zaiatciuk asemui aceste tulpini înalte de floarea-soarelui cu nişte oameni, se uită cît de iscusit mînuieşte Sicikar satîrul şi izbucni în rîs :

— Scurtezi părinţii de capete, ai ?

Sicikar păru să priceapă unde bate Zaiatciuk ; cu o lovitură scurtă de satîr doborî la pămînt pălăria uriaşă a unei flori cu odrasle puţine şi răspunse tot cu înţeles :

— Părinţii trebuiesc scurtaţi de capete, copiii lasă-i să trăiască.

Vocea lui groasă şi rînjetul de pe faţa sluţită de pecingine îi dădură fiori reci musafirului, căruia şi începuse să-i pară rău că a încercat să-l ademenească pe Pavlo. N-ar fi fost oare mai bine să vorbească despre acest lucru chiar cu Ivan, mai ales că el nu se arăta prea mulţumit de rîndaş ?

Dar iată că pe cărare venea în mare grabă, fluturîndu-şi mînecile largi ale cămăşii albe, Zinka, nevasta lui Sicikar, o femeie grăsuţă, cu picioare scurte şi ochi jucăuşi ; spicele cafenii ale meiului săreau într-o parte şi alta, speriate parcă de fusta ei roşie, stîrnind stoluri de vrăbii, care se ridicau în văzduh cu veşnicul lor „cirip-cirip".

— Hai mai repede, Ivane, că se supără musafirii ! Acu ţi-ai găsit de lucru ? Bună ziua, Danilo !

— Bună ziua, Zinka ! Te faci tot mai frumoasă, zise el mîncînd din ochi obrajii plini, strălucitori de sănătate, ai femeii.

— Ehei, s-a dus frumuseţea mea ! oftă Zinka pentru Ivan, punîndu-şi palma pe piept, în timp ce ochii îi rîdeau la Danilo care, deşi urît, era viguros ca un taur.

Ivan se uită la nevastă-sa şi se întristă. Nu-i venea de loc la socoteală să lase viaţa asta dulce şi să se închidă iar între zidurile de piatră ale închisorii. Dracul l-a pus atunci să se încăpăţîneze ! Dacă le-ar fi dat

grîul, nu l-ar ciuguli acum ploşniţele în puşcărie. Numai Miroşnicenko era de vină ! Dar las' că o să aibă el grijă ! Curînd-curînd o să-l trimeată frumuşel să-i ţină tovărăşie lui Pidiprigora, pe lumea cealaltă.

Sicikar trecu pe poteca unde lăsase cizmele, îşi scuturâ hainele de polenul auriu de floarea-soarelui şi, din picioare, îşi înfăşură în obiele laba albă şi cărnoasă. Vrăbiile se năpustiră ciripind peste pălăriile de floarea-soarelui. Mireasma cînepii şi a tulpinilor retezate plutea, îmbătătoare, pe deasupra lui Sicikar şi-i aprindea şi mai aprig ura împotriva lui Miroşnicenko.

În casă mesele erau întinse, dar oaspeţii se înghesuiau lîngă prag şi cufăr. Cînd intră stăpînul casei, toţi îl salutară compătimitori, oftară şi se aşezară care pe paturile de lemn, care pe laviţe. Cineva observă că lipseşte bătrînul Nikodim, dar Zinka, în rîsul tuturor, răspunse că, de cînd cu noua stăpînire, moşul se uită mai mult în cărţile sfinte decît în fundul clondirului.

— Drum bun să-i dea dumnezeu lui Ivan al nostru şi să se întoarcă mai repede la gospodăria şi la nevasta lui ! rosti solemn Larion Denisenko, ridicînd paharul.

Musafirii exclamă : „Să dea dumnezeu !" pe cînd Ivan aruncă o privire galeşă Nastiei, probabil singura care regreta sincer plecarea lui. Ochii ei mînioşi erau umbriţi de un fel de melancolie.

Zinka băgase de seamă după cine i se scurg privirile bărbatului ei şi în sinea ei clocotea de furie, dar prin nimic nu îşi dădu sentimentele în vileag, doar îşi ţuguie simandicoasă buzele. Dacă şi în ceasul plecării se holbează la dezmăţata asta, atunci nici ea, Zinka, n-o să se topească de dorul preacinstitului ei soţ.

Musafirii nu rămaseră mult la masă — nu era un prilej de veselie, şi apoi fiecare se gîndea mai mult la pămîntul lui decît la Sicikar.

După ce îşi luă rămas bun de la oaspeţi şi-i conduse pînă la poartă, Sicikar se plimbă de cîteva ori cu paşi apăsaţi prin ogradă, aruncă în brişcă traista burduşită cu de-ale gurii, puse la picioare, cu băgare de seamă, două damigene cu rachiu şi-i ajută nevestii să se suie pe scaunul din spate. Pavlo înhămă caii şi dădu să apuce hăţurile, dar Sicikar îi smulse biciul din mînă.

— Rămîi acasă, mîn eu.

— Şi la întoarcere ? se miră flăcăul.

— Las' că se descurcă şi stăpînă-ta. Acum, cu stăpînirea asta nouă, îi prinde bine să înveţe.

Caii voinici ţîşniră din curte şi trecură în goană pe lîngă heleşteu, unde şi acum bătrînul Nikodim şedea în luntre buchinind cu luare-aminte în sfînta scriptură.

— De ce nu l-ai luat pe Pavlo ? întrebă femeia. Mi-e groază de caii ăştia, ca de foc.

— Învaţă să-i mîi şi singură. Vine „comuna" ! i-o reteză scurt bărbatul şi nu mai scoase o vorbă pînă ajunseră în sat.

„E tot cu gîndul la Nastia", se mînie şi mai mult Zinka.

În sat, vrînd parcă dinadins să fie văzut de toată lumea, Sicikar trase pe la porţile tuturor rubedeniilor — nu ocoli nici una, fie cît de depărtată ; intra cu damigeana în braţe, bea cu ele un pahar, şi o lua din nou prin sat, oprindu-se cînd pe dreapta, cînd pe stînga uliţei.

Tot satul fusese martor cum şi-a luat rămas bun Ivan Sicikar de la neamurile sale, înainte de a pleca la închisoare.

XXII

Soarele de septembrie se ascunse încetul cu încetul după norii zdrenţuiţi şi rari care-şi desfăceau fîşiile de pînză albă pînă hăt-departe, dincolo de vîrfurile şirului de copaci. La marginea pădurii se auzi răpăitul furios al unei mitraliere, iar din livadă îi răspunse ecoul, ca un glas de femeie, tînguitor, îngrozit.

Dokia se opri lîngă pîrleaz, trăgînd cu urechea la împuşcături.

„S-o fi ivit iar banda ! Numai de n-ar fi căşunat pe ai noştri", oftă ea cu gîndul nu atît la bandă, cît la Timofi al ei. Acesta plecase din nou, pînă a nu se crăpa de ziuă, să împartă oamenilor pămînturile boierului şi ale chiaburilor şi încă nu se întorsese. Inima femeii se strînse de grijă : de cîte ori se zvonea despre vreo primejdie, tremura pentru bărbat şi copil, pentru părinţii

şi fraţii ei, nemaiştiind cărui sfînt să se roage ca să-i ferească de năpastă.

Şi cînd te gîndeşti că se scurseseră atîţia ani din ziua cînd tăcutul şi asprul Timofi o mîngîiase cu stîngăcie pentru prima dată în viaţă! Şi astăzi, cînd fiul lor crescuse băiat mare, îşi iubea şi îşi dorea bărbatul ca o fetişcană, tot ca odinioară, deşi faţă de lumea străină nu s-ar fi trădat cu nici un cuvînt...

După ce s-a născut Dmitro şi i s-a deschis dinainte o lume de bucurii şi nelinişti, la dragostea ei se adăugase pe nesimţite ceva nou: vedea în Timofi nu numai pe bărbatul ei, dar parcă şi pe propriul ei părinte (se întîmplase aşa, poate fiindcă tocmai pe atunci îi murise tatăl). Îi era drag, nespus de drag, să-şi întîmpine pe înserat soţul care se înapoia de la muncă, să se lipească de el, să-şi rezeme capul pe pieptu-i puternic şi să aspire cu nesaţ parfumul nemărginitei stepe sau mireasma tulburătoare a pădurii adusă în veşmintele lui.

— Măi, şi tu! spunea el zîmbindu-i din ochii negri, trişti, şi îi punea mîna lui mare pe creştet, mîngîind-o ca pe un copil.

— Mi-a fost dor de tine, Timofi! Atît de dor, că parcă azi te întorci din războiul cu nemţii.

— Nu mai spune!

O privea blînd şi, după cum îi era obiceiul, se pierdea în gîndurile şi grijile lui.

...Soarele se strecură printr-o rarişte de nori şi culcă la picioarele femeii umbra ondulată, tremurătoare a unui măr rămuros.

Din depărtare se auzi un tropot de copite şi curînd se iviră patru călăreţi pe nişte cai sirepi, bine îngrijiţi. Trei dintre ei purtau pe cap budionovce[1] îmblănite, al patrulea, pesemne comandantul, o kubancă[2].

La pantalonii albaştri aveau lampasuri roşii; purtau carabinele în bandulieră. O taciancă[3], pe care era fixată o mitralieră, trecu în goana mare, luînd-o înaintea căla-

[1] Caschete militare de un model deosebit, purtate de ostaşii roşii din Armata întîi de cavalerie comandată de Budionnîi. (N. ed. rom.)

[2] Căciulă din blană de oaie, cu fundul turtit de piele, purtată în Kuban. (N. ed. rom.)

[3] Trăsurică uşoară, întîlnită mai ales în Ucraina, pe care, în timpul războiului civil, erau montate mitraliere. (N. ed. rom.)

reţilor. Cazacul înalt şi ciufulit, care mîna voinicește din picioare, strigă ceva călăreţilor peste umăr. Aceştia izbucniră în rîs, îi strigară şi ei ceva despre banda lui Galcevski, apoi toţi deodată începură să cînte cu glasurile lor tinereşti cîntecul regimentului Bogun [1].

„Se duc să se bată cu banda, şi uite-i cum rîd şi cîntă ! Nici nu le pasă de moarte ! Ce oameni !"

Femeia îi petrecu multă vreme cu ochii înecaţi în lacrimi.

Călăreţii pieriră după cotitură — poate pentru totdeauna. Nici cîntecul nu se mai auzea, dar inima ei tot nu-şi găsea pace : Dokia se temea pentru copiii altora, ca pentru propriul ei fiu.

Furată de gînduri, nici nu băgă de seamă cum în faţa casei se opreşte o căruţă cu doi cai, cum răsare în poartă silueta înaltă, cu nas vulturesc, a lui Timofi.

— Dokia ! auzi ea glasul lui înăbuşit, venind parcă din fundul pămîntului.

Îi ieşi grabnic în întîmpinare ; observă, în acelaşi timp, şi obrazul înseninat de bucurie al bărbatului ei, şi pe Svirid Iakovlevici stînd înaintea cailor, şi plugul, şi vîrşa aruncate în căruţă.

— Iar pleci, Timofi ? Bună ziua, Svirid Iakovlevici. Intraţi în casă, îl pofti ea cu o uşoară plecăciune.

— Bună ziua ! N-avem timp de şedere. Dă-i drumul mai repede lui bărbatu-tău, spuse Miroşnicenko, aplecîndu-şi peste gard capul rotund, aşezat cu mîndrie pe umerii lui laţi. Mîine dimineaţă începem să arăm loturile.

— Pămîntul boierului ? exclamă cu uimire Dokia, ca şi cum n-ar fi ştiut despre ce e vorba, ca şi cum n-ar fi aşteptat acest lot şi nu l-ar fi visat mereu, ziua şi noaptea, trează şi în somn.

— Nu al boierului, al nostru ! rîse Svirid Iakovlevici.

— Al nostru ? murmură Dokia încă nedumerită. Păi, desiatina noastră am semănat-o.

— Acum şi celălalt e al nostru. A fost al boierului, dar cu boierii s-a isprăvit.

---

[1] *Ivan Bogun* (m. în 1664) – tovarăş de arme al lui Bogdan Hmelniţki în lupta de eliberare a poporului ucrainean de sub jugul Poloniei panilor (1648–1654). Numele lui Bogun a fost dat în 1918 unui regiment din divizia lui Şciors. (N. ed. rom.)

— Va să zică tot al boierului ? întrebă iarăşi Dokia, vrînd să i se adeverească din nou, ca să-i fie bucuria mai deplină.

— Nu mai e al boierului, înţelege ! E al nostru ! Faţa lată, bărbătească a lui Miroşnicenko se cutremură de rîs. Cînd o să vă obişnuiţi odată cu gîndul că pămîntul e numai şi numai al nostru !

— Al nostru, al nostru ! oftă femeia uşurată şi rămase nemişcată în mijlocul curţii, nevenindu-i încă să-şi creadă urechilor.

Gîndurile i se revărsară ca apele de primăvară. Un val cald şi puternic îi cuprinse tot trupul, şi Dokia nu mai văzu nici cerul de toamnă, nici curtea mică, nici gardul strîmb şi negru, străpuns ici-colo de gloanţe...

Şi i se pare că pînă dincolo de zările scînteietoare se deşteaptă, dintr-o dată, lanuri timpurii, de un verde-închis, care unduiesc pe brîul de aur al norilor şi se scaldă în razele soarelui. Pe întinderea lor nu se mai vede nici împletitura de sîrmă ghimpată, ruginită de ploi şi zăpezi, nici gurile largi ale tranşeelor. Chiar şi mormintele proaspete ale ostaşilor roşii, împodobite cu smocuri înspicate de grîu şi cu buchete de maci ca purpura, strălucesc, ca şi cum de sub pămînt ar sorbi lumina soarelui. Spicele nu mai sînt retezate de gloanţe — se leagănă sub greutatea pitpalacului care cîntă fericit că puişorii săi saltă, ca nişte gheme calde, pe pămînt sau încearcă să se înalţe în văzduh cu aripioarele lor plăpînde. Iar ea, Dokia, alături de Timofei al ei, merge, merge mereu înainte pe potecile cîmpiei, spre ogorul lor.

Spicul mlădios o mîngîie cu mînuţe de copil care caută sînul şi îi răcoreşte cu rouă proaspătă picioarele desculţe.

„Oare toate astea vor fi vreodată aievea ?..."

Şi tresări, de parcă şi-ar fi văzut anii tinereţii oglindiţi într-un petec de nor posomorît...

Stepa dogorîtă de arşiţă.

Holda boierului.

Buzele secerătorilor arse, crăpate pînă la sînge. Pruncii se înăbuşă de căldură. Strop de lapte nu e în sînii uscaţi ai mamelor, numai lacrimi sărate în ochi.

Ele picură pe obrăjorii gălbejiți ai copilașilor și pe cel de-al treisprezecelea snop [1].

Iat-o pe mama ei, la trei zile după ce născuse, secerînd grîul răscopt, fără să-și îndrepte o clipă șalele. De durere scrîșnește din dinți, își mușcă buzele umflate, dar seceră, seceră într-una, ca să ajungă la cel de al treisprezecelea snop.

— Mamă, odihnește-te un pic.

— Acum, fetița mea.

Mama își ridică ochii triști, ca și cum ar vrea să cuprindă tot cerul. Își îndreaptă trupul, își șterge fruntea înădușită, geme sleită de puteri și, deodată, scapă secera din mînă și cade și ea încet la pămînt. Își tăiase adînc degetele negre, dar nu curgea sînge ; doar cîteva picături grele amestecate cu spumă se prelinseră pe brațul ei înțepenit. Pe buzele arse, înnegrite de mălură, se iviră broboane trandafirii de sudoare.

Abia atunci văzu Dokia, îngrozită, că obrazul mamei, mîinile ei cu vine groase, picioarele pline de zgîrieturi se făcuseră negre, ca pămîntul de curînd arat, amestecat cu rădăcini tăiate de plug.

— A zburat viața din ea ca un porumbel, spusese o bătrînă, vlăguită de arșiță și de neajunsurile vieții de slugă, aplecîndu-se deasupra moartei, ca o umbră întunecată, cocoșată.

— A avut parte de moarte ușoară, la muncă, o pizmuise unul dintre argați.

— Cînd muncești pentru alții, nici moartea, nici viața nu-ți este ușoară [1] răsunase un alt glas, ca o tînguire din negura veacurilor.

În foșnetul trist al frunzelor de toamnă, mormîntul mamei îi trece pe dinaintea ochilor, printre alte morminte, ca o luntre legănată de valuri : deasupra lui, spălat de rouă, se pleacă un călin ca o năframă roșie. Asemenea unor lacrimi încă neplînse, an de an picură rouă de pe ciorchinii grei de la căpătîiul țărăncii aproape uitate, care în suferință s-a născut, în suferință a dat viață fiicei sale, și tot în suferință s-a stins pe aspra miriște străină. Dar acolo unde picură stropii

[1] Muncitorii agricoli primeau drept simbrie pentru seceratul și legatul grîului un snop din treisprezece. (N. t.)

trandafirii și tulburi de pe călin, iarba crește mai deasă, mai înaltă. De două ori pe vară o coseşte păznicul surd, cu sprîncene cărunte, zbîrlite, iar vîntul răscolește căpițele scunde de parcă ar frunzări filele triste în care sînt înscrise mii de alte vieți, atît de deosebite, și totuși atît de asemănătoare, ale dezmoșteniților pămîntului.

...Dokia se grăbi să izgonească vedeniile dureroase și intră în casă, în urma bărbatului.

— Pregătește-mi ceva de mîncare, să iau la cîmp, spuse Timofi și o privi cu blîndețe. Află, nevastă, că ne-au dat și nouă trei desiatine. Îți pare bine ?

— Trei desiatine ? Dokia se dădu mai aproape de bărbatul ei ; tot nu-i venea să-și creadă auzului. Și pentru totdeauna, Timofi ? Sau numai pentru un an, doi, mai întrebă ea o dată, cu îndoială.

— Pentru totdeauna... Să mai zică cineva că nu sîntem și noi gospodari ! Timofi făcu înconjurul odăii cu pași apăsați. Pămînt ne-au dat, cal, deși nu prea de soi, ne-au dat, plug — pentru doi cai. Vezi, Dokia, ce înseamnă legea lui Lenin, puterea noastră ! Acum sîntem și noi oameni, nu vite de-ale boierului. Pregătește ceva pentru mîine seară : vin cîțiva dintre prietenii noștri să prăznuim bucuria asta. Poate că, în sfîrșit, catadicsește și norocul să se așeze la masa noastră.

Nevasta încuviință din cap, apoi zîmbi propriilor sale gînduri, și în jurul ochilor ei căprui apărură cute.

— Bine-ar fi, Timofi, să ne mai dea barem o jumătate de desiatină ; am face cinci — socoteală rotundă.

— Ia te uită, știi să și socotești ! rîse Timofi, băgînd de seamă, poate pentru prima oară, că pielea din jurul ochilor ei e mai deschisă la culoare decît în restul feței.

— Nu e bine ce-am zis ? rîse și Dokia, ghicind la ce se gîndește bărbatul ei.

— N-ai decît să faci cerere la comitet. Și scrie așa : „Îmi lipsește o jumătate desiatină ca să fie socoteala rotundă. Scoateți-mi-o de unde știți."

— Zău c-aș scrie, numai să știu că-mi dă...

— Păi fă-le și tu cinste.

— Le-aș face.

— Și rachiu de unde iei ?

— Aș face eu niște rachiu — să ardă cu flacără albastră !

— Un veac să trăiești și tot n-ajungi să-ți cunoști femeia ! se minună Timofi. Cal să avem și sănătate, că vezi tu cum se leagănă holdele pe pămîntul ăsta, ca valurile Dunării. N-o să ne mai milogim de alții, să ne dea cu împrumut.

De bucurie, Dokia nu mai știe ce să spună. Se lipește cu tot trupul de bărbat și simte cum ochii i se umplu cu lacrimi de fericire. Timofi răspîndește o mireasmă de cîmp de toamnă, de frunze tîrzii, amărui și de cînepă care, încă de cînd e verde, prinde ceva din mirosul cămășii jilave a trădătorului.

Își aduce aminte că tatăl ei și Timofi, ori de cîte ori se duceau la cea dintîi arătură de primăvară, își luau pe ei cămășile în care se împărtășiseră. Și aratul acesta cu ce e mai prejos ? Dokia se repede la cufăr, ridică capacul greu, scoate o cămașă puțin boțită, dar curată, o înfășoară pe un sul și o netezește.

— Ia-ți cămașa asta, Timofi, te duci la arat !

El se uită întîi la nevastă, apoi la cămașă, pufnește o dată mirat, totuși se îmbracă. Dokia cunoaște mai bine ca el toate obiceiurile bătrînești, legate de pămînt. Chiar dacă te îndoiești de rostul lor, nu face să le nesocotești. Pînza curată îi răcorește plăcut trupul. Cămașa aceasta a fost țesută din cele mai subțiri fire pe care le-a tors Dokia vreodată. Nu degeaba se spune în sat că dintre degetele ei iese tortul ca un firicel de argint.

— Ei, e vremea să plec. Măi, tu...

Ar vrea să spună ceva mai duios dar nu găsește cuvîntul potrivit. Își îmbrățișează nevasta cu o mînă și — minune ! — îi sărută cozile negre. Apoi, iese din casă.

— Timofi ! îl oprește ea în prispă, neliniștită. Ce-ar fi să nu plecați acum, noaptea ? Banda lui Galcevski a turbat de tot. Pentru pămînt îți ia viața, îi mai spune ea, ca și cum Timofi habar n-ar fi avut de ce se petrece în jur.

— Spaime muierești ! Nu știi că e o vorbă : dacă toată lumea s-ar teme de lup, cine ar mai intra în pa-

dure ? Las' că nu se mai ghiftuiesc ei mult de la chiaburi. Şi apoi, Svirid Iakovlevici şi-a luat puşca. Ei, haide, capul sus ! Nu-mi place aşa, mereu cu frica-n sîn ! Zi-i muiere şi las-o !...

Şi liniştit, vînjos, porneşte cu paşi siguri spre poartă.

Vorbele lui aspre mai risipiră puţin temerile Dokiei. Cît timp îl va avea pe Timofi al ei, totul va fi bine, n-are de ce să se înfricoşeze. Alergă după el şi-i dădu o svitcă, decolorată de vreme şi de ploi, ca să-şi învelească la noapte picioarele rănite în război. Apoi îl urmări îndelung, cu ochii umezi de emoţie şi de o dulce moleşeală, pe acelaşi drum pe care dispăruseră adineauri călăreţii.

Şi nici nu-i trecea prin gînd că niciodată n-o să-şi mai revadă bărbatul în viaţă.

Căruţa suia dealul. Capul lui Timofi se mai zări o clipă, apoi se făcu nevăzut după copacii rămuroşi de pe marginea drumului mare care se pierdea repede sub norii grei şi joşi.

— La ce te gîndeşti, Timofi ? Faţa rotundă, hotărîtă a lui Miroşnicenko se lumină de un zîmbet. Tot la pămînt ?

— Îhî, făcu Goreţvit.

— Am stîrnit viesparul. Urlă chiaburii, ca o haită de lupi ! De-ar fi după ei pe mulţi ne-ar băga în pămînt, pentru pămînt.

— Aşa e, încuviinţă Timofi. Moşierii au şters-o, dar sămînţa lor spurcată mîrîie prin casele chiaburilor. Nu se lasă bogătanii cu una, cu două fără pămîntul lor. O să mai avem de furcă cu ei. Alde Varciuk şi Denisenko nu-s oameni care să-şi dăruiască pămîntul. De-ai şti cu ce ochi se uitau la noi ! Varciuk se schimonosea, parcă-l băgam de viu în groapă. Şi a lătrat la noi pînă a înăduşit.

— Acum li s-a-nfundat. Nu mai întorc ei trecutul, nici dacă urlă ca lupii ! Dar ia mai dă-le dracului de năpîrci ! Mai bine să vorbim despre ale noastre.

Fură întrerupţi de un tropot de copite. Pe lîngă ei trecu ca vîntul o brişcă uşoară, tîrînd după ea un vîrtej pieziş de pulbere. Caii voinici, muşcînd zăbala, parcă zburau, cu coamele fluturînd ca nişte aripi. Bărbatul

tuciuriu, uscătiv şi cu buze subţiri, de pe capră se plecase cu tot trupul înainte, gata-gata să se prăbuşească peste cai şi să se agaţe de ei, cu braţele îndoite din coate. Deodată întoarse capul şi în ochii săi negri scăpără o ură năprasnică.

— Săfron Varciuk! înjgîhă Timofi mirat.

— Ptiu! Unde dracu s-o fi ducînd în pragul nopţii? Nu cumva să-şi mai dezmierde o dată pămîntul care i l-am luat? şi Miroşnicenko se ridică pe jumătate, ca să vadă mai bine.

— Dar dacă se duce la bandiţi? Cică ar fi fost prieten bun cu Şepel. Şi după cum ştii, Galcevski e mîna dreptă a lui Şepel.

Vîrtejul de puhere se subţia încetul cu încetul şi se aşeza pe pămînt. Numai ici-colo se mai zbuciumau prin aer frunzele uscate, asemenea unor puişori speriaţi.

Pe drum, departe, sub bolta înaltă a copacilor, peste care se legăna cerul tremurător, se zări un drumeţ singuratic.

— Ia uită-te, nu-i Dmitro al tău?

Băieţandrul zvelt şi bălai se apropia de ei cu paşi uşori. O şuviţă de păr cu sclipiri de aur îi juca pe frunte, atingîndu-i sprîncenele grele şi groase ca două spice.

— Bună ziua! îl salută Dmitro pe Svirid Iakovlevici. Încotro, tată? În ochii săi întunecaţi se aprinse o scînteie de bucurie: ghicise. Te duci să ari pămîntul boierului?

— Ba al nostru, Dmitro. Nu mai e pămîntul boierului, e al nostru, vorbi Timofi fără să-şi dea seama că repetă cuvintele lui Miroşnicenko.

— Al nostru! Nici nu-mi vine să cred! zîmbi copilandrul şi, sărind cu îndemînare în căruţă, se aşeză pe loitră, cu picioarele în afară. Simţindu-se dintr-o dată mai vesel, începu să lovească ritmic cu călcîiele în şina şi în spiţele roţii. Fiecare mişcare a lui vădea forţă, ca şi obrajii rumeni pe care soarele nu ajunsese să i-i înnegrească.

— Nici nu-ţi vine să crezi, ai? exclamă Svirid Iakovlevici. Asta, flăcăule, înseamnă că n-ai nevoie să te mai speteşti la boier pentru cincisprezece copeici.

Acum, băiete, o să munceşti pe ogorul tău. Adu-ţi aminte : primul decret al Puterii Sovietice a fost despre pămînt ! De curînd, la spital, am citit o carte, îi zice *Forţa pierdută* [1]. Tristă carte, despre sat. „Un ocean de neştiinţă şi beznă", aşa scrie în ea despre trădătorii chinuiţi şi jefuiţi. Şi chiar aşa era : prin ce se deosebea ţăranul de vită ? Boul trăgea la plug, ţăranului îi ieşea sufletul împingînd în coarne... Revoluţia ne-a scos din acest ocean de beznă, ne-a făcut oameni. Fără ea nimeni n-ar avea nici viaţă, nici măcar o brazdă de pămînt.

— Pînă şi locul la cimitir trebuia să ţi-l plăteşti, se amestecă sfios în vorbă Dmitro.

— Bine ai grăit, Dmitro ! îl lăudă Timofi.

— Aşa ne-a explicat tovarăşul Savcenko, la miting, cînd ne-a vorbit despre alianţa muncitorilor cu ţăranii, se însufleţi băiatul.

Miroşnicenko se uită la el zîmbind.

— Asemenea vorbe să le asculţi cu luare-aminte, flăcăule. În ele sînt gîndurile partidului, deci gîndurile noastre, ale poporului. Trebuie să înţelegi totul, ce şi cum, şi mai ales trebuie să devii un om nou, un soldat al Revoluţiei. Iată, Dmitro, care e drumul tău. Dacă te abaţi de pe acest drum — s-a zis cu tine, te împotmoleşti ca într-o mlaştină. Noi ţinem fericirea cu amîndouă mîinile. Şi cel mai de seamă lucru e să n-o risipim ca pleava în vînt, să nu devenim robi vînduţi ai pămîntului, nişte hapsîni care-şi irosesc prosteşte vlaga lor şi a copiilor lor. Pricepi ?

— Pricep, Svirid Iakovlevici, şi Dmitro se uită drept în lumina ochilor lui Miroşnicenko. Ia spune, tată, unde e lotul nostru ?

— Chiar pe malul Bugului, răspunse Miroşnicenko în locul lui Timofi. Pămînt mănos.

— Şi-al dumitale e lîngă al nostru ?

— Lipit de-al vostru. Îţi pare bine ?

— Mai întrebi ? Un zîmbet luminos, copilăresc înseninâ şi mai mult chipul prelung, serios al băieţandrului. O zi ca asta nu se uită niciodată ! exclamă el

[1] Roman de *Panas Mirnîi* (1849–1920) — remarcabil scriitor ucrainean, de concepţie democrat-revoluţionară, creatorul romanului realist ucrainean. (N. ed. rom.)

mișcat, apoi tăcu: poate că nu se cuvenea să vorbească așa cu cel dintîi comunist din satul lor ?

— Bine zici ! Zile ca acestea de acum ne însoresc toată viața. Miroșnicenko se dădu mai aproape de Dmitro și fără să vrea se uită la picioarele lui. Dar ce faci tu acolo ? Vrei să te schilodești ?

— Nu pățesc nimic, răspunse Dmitro, uitîndu-se la Svirid Iakovlevici.

— Ia potolește-te ! Trage-ți picioarele, n-auzi ?

— Știu cum să mă feresc. Cînd lucrez la tejgheaua de tîmplărie, sau cînd fățuiesc ceva simt cu tot trupul cînd trebuie să trag ultima rîndea. La urmă, cînd măsor cu compasul — vine la țanc !... La fel și aici... Luați-mă și pe mine pe cîmp !

— Las' că ne descurcăm și fără tine, se împotrivi Timofi. Abia vii de la lucru. Nici n-ai mîncat.

— Ei, și ce dacă ? Astăzi e o zi deosebită... Auziți cum o cîntă lumea în sat ?

— Și cum să nu-ți vină a cînta ! Ei, dacă am avea mai multe vite ! spuse gînditor Svirid Iakovlevici. Să-i dăm fiecărui sărăcan cîte un căluț... Altminteri cei mai mulți o să se căciulească tot la chiaburi, ajung iar la dijmă... Cum merge tîmplăria, Dmitro ?

— Merge, răspunse simplu băiatul.

— Știu eu că merge bine ! Te laudă bătrînul Gorenko la toată lumea ! Zice că ai mîini de aur.

— Ei, de aur ! Mîini ca toate mîinile... Rămîneți sănătoși ! și Dmitro, rușinat, sări din căruță și o luă cu pas domol spre sat.

— Bun băiat ! făcu Svirid Iakovlevici. Păcat că e cam ursuz și zgîrcit la vorbă, tot ca tine. Astăzi cred că bucuria i-a mai dezlegat nițel limba.

— Nu e nimic. N-are cuvîntări de rostit, ridică din umeri Timofi. Dacă știe să strige „diii !" la cal, ajunge. Cu ogorul se descurcă de pe acum, ca un om mare. Pămîntului nu-i place omul limbut, ci harnic.

— Ia nu mai bate cîmpii ! îl luă la rost Svirid Iakovlevici. Va să zică, după tine, băiatul nu trebuie să știe altceva decît să zbiere la cai ? Uneori trîntești și tu cîte una, de se cruce omul. Măi, Timofi, măi, revolutia n-am înfăptuit-o pentru ca și de acum încolo copiii

noştri să înveţe doar cum se trage dobitocul de funie! Să ştii că nu pentru asta!

„Frumos a adus-o: «Revoluţia n-am înfăptuit-o pentru ca să înveţe copiii noştri doar cum se trage dobitocul de funie», îşi zise Goreţvit, întipărindu-şi aceste cuvinte în memoria lui îndărătnică de ţăran, obişnuit mai mult să se gîndească, să cumpănească, decît să generalizeze. Are cap, nu glumă. De unde o fi ştiind el atîtea?"

XXIII

Lanurile, într-o perindare necontenită, aci se înălţau vălurind, aci fugeau îndărăt, aci se ridicau din nou ca nişte piepturi de munte. Printre petele multicolore, Varciuk recunoştea fără greş pămînturile sale. Pentru el toate, luate împreună, se întruchipaseră în cifra rotundă „30". Acest zero îl urmărea necontenit, ca un vis urît, îi măcina sufletul. „Treizeci de desiatine! gîndea el cu durere şi ură. Mi-au luat treizeci de desiatine!" Gîndurile îi ardeau şi-i sfredeleau măruntaiele.

După ce trecu în goana cailor pe lîngă gospodăria lui Mihailiuk, brişca se înfundă în codrii Litînului. Safron răsuflă uşurat, îşi făcu semnul crucii, se uită atent de jur împrejur şi răsuflă din nou. Tot timpul fusese frămîntat de teama că cei din comitetul sărăcimii ghiciseră unde a pornit-o şi sînt pe urmele lui.

Cu ochii mereu la pîndă, scruta pădurea de o parte şi de alta a drumului, nădăjduind într-una să descopere vreo patrulă de-a bandiţilor. Dar nicăieri nu se zărea ţipenie de om...

Caii, istoviţi, trecură de la galop la trap, o spumă verzuie picura de pe zăbalele lor pe pămîntul cenuşiu, presărat cu degetarele roşii ale ghindelor.

Safron sări din brişcă şi, cu un şomoiog moale din paie de ovăz, frecă apăsat piepturile şi crupele cailor. Linişte desăvîrşită.

Se auzea cum ghinda, plină ca un cartuş, cade din creangă în creangă pînă la piciorul stejarului şi sare înapoi din iarbă, ca o lăcustă, vrînd parcă să-şi caute un culcuş mai bun.

„Oare or fi plecat ?, își zise Varciuk și simți cum îl trec fiori reci. E cu neputință ! Să se fi mutat în alt sat ? Nu-i nimic, îi găsesc și dac-ar trebui să-i caut pînă la capătul pămîntului ! În genunchi am să-l rog pe Galcevski să-i spînzure pe toți ăia din comitet... Auzi dumneata, să-mi rupă treizeci de desiatine din pămînt ! Vedea-v-aș pe toți rupți în bucăți și bucățele !" Vinele de pe tîmple i se umflaseră, capul îl durea; să-i plesnească.

— Hai, diii, diavolilor ! strigă el, vărsîndu-și focul pe cai.

Ridică furios harapnicul și două dungi umede se desenară pe spinările animalelor. Caii negri abia porniră la drum. Soarele, în scăpăt, păru că se ia repede după briscă, urmărind-o printre copaci.

Cînd Safron intră în satul tăcut, roua și căzuse pe pămînt. Se uită în jur, și cutele de pe frunte îi pieriră numaidecît. Pe o podișcă stăteau doi bandiți care-l priveau bănuitor de sub căciulile lor, din blană de miel, trase pe o ureche. Ceva mai încolo păștеau caii despiedicați.

— Bună seara, băieți ! E acasă tătucul ? întrebă Varciuk, prefăcîndu-și glasul cît mai vesel și mai poruncitor : știa că dacă tîlharii ăștia te miros că ți-e frică, îți umflă caii cît ai zice pește.

— Dar cine ești mătăluță ? îl întrebă o matahală de bandit cu cizme scurte, apropiindu-se de Varciuk și jucîndu-se cu o pușcă cu țeava retezată.

— Sînt văr cu tătucul Galcevski, minți Varciuk, fără să clipească. Aduc vești importante în legătură cu Brigada întîi de cavalerie a lui Bagniuk, care face parte din Divizia a doua de cazaci roșii.

— Aha ! făcu banditul cu înțeles și se uită respectuos la Varciuk cu ochii săi înguști și lunguieți. Du-te la statul-major, acolo sînt bineveniți de-ăi ca tine.

— Unde e statul-major ? În casa popii ?

— Dar unde vrei să fie ! Banditul nu se arătă de loc surprins că Varciuk e atît de bine informat. Unde e mîncarea mai gustoasă și patul mai moale ? și izbucni în rîs, dînd cuvîntului „pat" un anume subînțeles.

Chiar lîngă pod, sub un gard aplecat, sforăia de răsuna toată uliţa un bandit, pe jumătate dezbrăcat, pe care roiau muştele. La capul lui, lîngă sticla goală, zăcea trîntită o căciulă împodobită cu un moţ galben, slinos, şi un trident — emblema atamanului; din buzunarul rupt, îi ieşea, ca o dîră subţire de sînge, un şirag de mărgele şi colţul unei basmale negre, brodată cu trandafiri purpurii.

„Noi sîntem strînşi de gît şi ticăloşii ăştia o duc tot într-o beţie, ba mai scotocesc şi prin cuferele oamenilor..." gîndi Safron aruncînd o căutătură nu tocmai prietenoasă banditului tolănit peste urzicile de sub gard.

Lîngă cerdacul preotului fu oprit de o santinelă înarmată pînă în dinţi.

— Tătucul nu e acasă. A plecat, spuse banditul săgetînd pe sub sprîncene pe oaspetele nepoftit.

— Nu e acasă? Varciuk căzu pe gînduri. Dacă-i aşa, îi raportez şi lui Dobrolovski, şeful statului-major.

— E ocupat.

— Nu-i nimic, aştept.

— N-ai decît. Dar fă bine şi trage caii la capătu-ălălalt al uliţei. Aici n-au voie să staţioneze civilii. Ordin!

— Ordin! Dar de îmbătat, vă îmbătaţi toată ziua-bună ziua şi umpleţi gardurile de vărsătură!

— Gura, că acuş ţi-o-nchid c-un glonte! se zborşi la el santinela, smulgîndu-şi arma de pe umăr.

— Cu puşca sperie-ţi bunica de pe cuptor, nu pe mine. Eu cunosc şmecheriile astea de pe cînd tu umblai fără pantaloni. Ia-o domol, potaie, că pentru un singur fir de păr din capul meu tătucul îţi sugeşte gîtul ca la puiul de găină! şi Varciuk îşi pironi ochii săi negri, fioroşi, asupra santinelei.

Chiar atunci auzi o exclamaţie de bucurie:

— He-he! Safron Andrievici! Ce vînt te aduce pe-aici?

Santinelei îi pieri pe loc piuitul şi se furişă tocmai în fundul cerdacului.

— Omelian? Omelian Krupiak? se bucură la rîndul lui Varciuk şi, strîngînd în mîna-i neagră, păroasă de-

getele uscătive şi osoase ale banditului, simţi că în inimă îi încolţeşte iar nădejdea.

Acesta, îmbrăcat în şalvari de catifea roşie, scundac, vioi, stătea înaintea lui Safron şi zîmbea, arătîndu-şi dinţii strălucitori, mărunţi şi ascuţiţi. Ochii săi cu priviri încrucişate, de un cenuşiu-închis, adînciţi pe lîngă rădăcina subţire a nasului pînă în fundul capului, încercau parcă să-şi ascundă licăririle nestatornice.

— Bună seara, Safron Andrievici! Şi dumneata ai venit printre noi? Şi pentru totdeauna? Bravo! Aşa te vreau! Ţi s-a făcut chef să te baţi cu comuniştii, ai? turuia într-una Krupiak. Nu te mai rabdă inima să stai acasă? Ţi-a ajuns cuţitul la os? Ei, rămîi la noi?

— Aş rămîne bucuros, dar la vîrsta mea...

— O, vîrstă, vîrstă, ce-ai făcut din mine! declamă Krupiak, scuturîndu-şi şalvarii largi, şi izbucni în rîs. Te pomeneşti că aduci vreo veste nouă tătucului?

— Cam aşa ceva, răspunse pe ocolite Varciuk. Dar aud că e plecat?

— Da, a plecat spre Maidan Trepivski. Acolo a învăţat pe vremuri. Apoi mai are şi o drăguţă, undeva pe lîngă Zgar. E un tătuc cu mai multe fetiţe, şi Krupiak făcu singur haz de gluma lui.

— E şi vremea potrivită să plece în crailîc! se încruntă Safron nemulţumit. Ascultă, Omelian, am păţit o nenorocire atît de mare, că-mi vine să-mi iau singur zilele! Şi dacă voi nu ne ajutaţi, de la noi să nu mai aşteptaţi sprijin! Ăştia ne iau tot, şi cămaşa din spinare. O să ajungem la sapă de lemn.

— Ţi-au tăiat din pămînt? ghici Krupiak, şi pe faţa lui în veşnică mişcare apăru o expresie de compătimire.

— Mi-au tăiat! Varciuk se înăbuşea, abia putea să dea glas clocotului din el. Parcă pe mine m-au tăiat în două şi m-au zvîrlit la cîini! Cît m-am căznit cu pămîntul ăsta! Şi cînd să zic doamne-ajută, m-am îmbogăţit, uite, mi l-au tras din mîini nişte coate-goale! Mai bine inima mi-ar fi tras-o din piept! Of, pămîntul meu!

— Dar nu pentru multă vreme, îl asigură banditul. Din apus ne vin mari întăriri. Ştii, vorba ceea: cînd miroase a plăcinte, hop, Pildsudski-i înainte! Azi-mîine atacă ai noştri dinspre Nistru şi Bug. Şi ăsta, fireşte, e

numai începutul prăpădului. Pe urmă vine furtuna care o să spulbere și ultima semincioară de bolșevic.

— Să te-audă dumnezeu! Safron, din obișnuință, dădu să-și facă semnul crucii dar, întîlnind privirea batjocoritoare a celuilalt, renunță și reluă rugător: Ajută-mă, Omelian! Toată viața mea am să-ți rămîn recunoscător... Nu pot să mă întorc așa acasă, mi se sfîșie inima de durere. Ce-ar fi să isprăvim dintr-o lovitură cu tot comitetul sărăcimii de la noi? Ăștia sînt mai primejdioși decît soldații: știu tot, nimic nu poți să ascunzi de ei, că ți-l scoate și din fundul pămîntului. Acum e momentul: armata a plecat să facă o razie pe undeva, n-a rămas decît partea sedentară...

Răsucind între degetele-i subțiri cureluța galbenă, împletită, a pistolului, Krupiak se uită mirat la Varciuk: niciodată nu-l văzuse pe acest om trufaș atît de jalnic și neputincios. Pungile vinete de sub ochi i se dezumflaseră, iar nasul ascuțit părea că îi ajunge pînă la buze pe fața neagră și lunguiață.

— Numai partea sedentară? întrebă Krupiak, gîndindu-se la ceva și deveni deodată serios.

— Numai partea sedentară! Varciuk ridică ochii cu deznădejde, și totodată cu speranță, la Krupiak. Iar președintele comitetului, dușmanul cel mai înverșunat, s-a dus de cu seară la arat. Putem să-l curățăm fără nici o bătaie de cap... Ce zici, să-i spun lui Dobrovolski?

— Asta nu, în nici un caz! se încruntă banditul, și Safron încremeni, neliniștit. Cu glas scăzut, Krupiak îl lămuri pe Varciuk: Nu știu de ce, dar în ultimul timp nu prea mai am încredere în el. E un pezevenghi fără pereche! Mi-e teamă să n-o șteargă într-o bună zi la roșii, mai ales de cînd cu amnistiile astea... E un om nesigur!

„Îl ponegrește pentru că vrea să ajungă el șef de stat-major, gîndi Varciuk, cunoscîndu-l pe Omelian cît e de ambițios. Sau, te pomenești că așa o fi?"

Se uită cu frică spre ferestrele casei popii: să nu-l fi zărit cumva șeful statului-major! Mai știi, ceasul rău! Sub buza de jos, vînătă, a lui Safron se zbătea într-una o gîlcă prelungă.

— Ce, te-ai speriat? rîse tăios Omelian. Hai, nu fi

pierde firea. E ocupat acum: trage la măsea. Între timp, noi să tăbărîm pe satul dumitale. Am niște băieți, adevărați lei! Dar, spune-mi, e rost de vreo procopseală?

— Cum să nu! Au unii din comitet niște cai, pe cinste.

— Cai avem și noi destui! Zmei, nu alta! I-am luat de la crescătorie. Aleargă de-ți vîjîie vîntul în urechi! se lăudă Krupiak, agitîndu-se, căci nu putea să stea o clipă locului. Hai să pornim la treabă! N-avem timp de pierdut! adăugă el și privirile sale încrucișate deveniră dintr-o dată aspre.

— Așa te vreau! se bucură Varciuk și, fără să-i pese de uitătura batjocoritoare a lui Omelian, își făcu cu sîrguință semnul crucii, apoi scuipă peste umăr.

Durerea care îi sfîșia inima se mai potolise; era încredințat că dorința i se va împlini.

Și-l închipuia aievea pe Miroșnicenko mort, azvîrlit în valurile verzi ale Bugului, iar pe ceilalți membri ai comitetului împușcați ori căsăpiți, casele lor pradă flăcărilor. Pămîntul său se desfășura din nou în față-i, neciuntit, neîmpărțit, toate cele cinci tarlale, ca cinci degete ale mîinii.

„Parcă mi-au retezat un deget. Dar ce zic eu — deget! Vinele mi le-au retezat! Dar tot e bine că n-au ajuns la încheietură! Of, numai de s-ar împlini vorbele lui Omelian!"

Krupiak sări voinicește în brișcă și porunci:

— Mînă spre heleșteu! Acolo stau diavolii mei!

Beat de bucurie și colcăind de ură, Varciuk mîna atît de repede, încît li se înlăcrimară ochii, iar pe amîndouă părțile ale uliței copacii și casele începură să salte gonind nebunește îndărăt.

Pămîntul se întorcea din nou în stăpînirea lui — ieșea ca dintr-o negură îndepărtată, se învîrtea și se așternea dinaintea briștei, împlîntîndu-se cu cele cinci tarlale, ca cinci pinteni, în aceste grădini de toamnă, nu se știe ale cui.

Dar Krupiak îi risipi repede aceste dulci și răscolitoare năluciri.

— Ia spune-mi, Safron Andreievici, te-a văzut cineva cînd ai șters-o?

— Da' oe crezi că poți ascunde ceva într-un sat ? tresări Safron și ridică din umerii lui slăbănogi.

— Și ce te faci dacă, după ce plecăm noi, te iau la întrebări. Le-ai pregătit vreo poveste ?

— Le spun c-am fost la felcer. Tocmai s-a nimerit să se îmbolnăvească Marta, fata pe care am luat-o de suflet. Atît o scutură frigurile, c-a ajuns străvezie de slabă.

— Și chiar te duci la felcer ?

— Musai ! Îi duc și o bucată de slănină. N-avea grijă, le potrivesc eu pe toate, cum scrie la carte.

— Știu că ești prevăzător. Krupiak zîmbi, dezvelindu-și dinții mărunți, strălucitori. Apoi, cu același ton serios, reluă : Felcerul ca felcerul, dar sfatul meu e să nu te înapoiezi în sat numaidecît după ce dăm noi raita pe-acolo.

— Și unde să dorm la noapte ?

Cu palma lipită de căciula trasă pe o ureche Krupiak chibzui un timp.

— Ai cai buni. Repede-te pînă la Vinniția și prezintă-te la Comitetul guberniał.

— Pentru ce ? se miră Varciuk. Pînă acum m-a ferit dumnezeu să dau ochii cu șefi sovietici atît de mari.

— Du-te la Secțiunea agricolă și întreabă de prietenul meu Iarema Gurkalo, transmite-i salutări din partea mea și-o lădiță cu de-ale gurii, căoi cu rațiile bolșevicilor... Roagă-l pe Iarema să aranjeze lucrurile în așa fel, încît Secțiunea agricolă să-ți înapoieze pămîntul, ca gospodar model ce ești.

— Păi, cum, prevede legea așa ceva ? strigă Safron în culmea bucuriei.

— Bolșevicii îi lasă în pace pe cei cu gospodării model. Dumneata, dacă nu mă înșel, ai primit chiar și o medalie ?

— O medalie de argint ! O mai păstrez și acum ! Îți mulțumesc, Omelian, îți mulțumesc din suflet ! Ai cap de ministru ! îl lăudă el pe Krupiak, știindu-l că visează la glorie.

Celălalt răspunse printr-un suspin ; avea și el o părere foarte bună despre însușirile sale, și cu toate astea nici măcar în oastea lui Petliura n-a ajuns, coica, un

tătuc, ceva : ba a fost rănit, ba i-a jucat festa limba lui înțepătoare, ba altă întîmplare arunca vreo umbră asupră-i, în timp ce niște mucoși, de douăzeci și cinci de ani, se pomeneau peste noapte miniștri sau ambasadori. Nu e mai puțin adevărat, că Petliura fabricase la miniștri cu nemiluita, dar, orice s-ar spune, și asta era o cinste — măcar îți vedeai numele prin ziare.

În vîrtejul războiului, Krupiak se frecase de tot felul de oameni, gustase și din greutățile luptelor și din umilințele prizonieratului, îl văzuse pe țar și pe Rasputin, se cunoscuse cu Petliura și Vîșivanîi, înnoptase în castelele markgrafilor din Baden și în izbele afumate ale huțulilor, dar nicăieri nu întîlnise vreun om care să fie mulțumit de soarta lui. Și nici el nu era.

Varciuk opri caii brusc în fața unei curți mari, fără poartă. Pe dată îl asurziră bocetele unei femei, plînsul unor copii și strigătele furioase ale unui bandit îndesat, lat în umeri.

— Nu ți-o dau, nu ți-o dau ! Mi-am sîngerat deștele torcînd-o și țesînd-o. Uite, copiii-mi umblă goi !

O femeie înaltă, slabă, cu bluză și fustă din pînză nealbită își încleștase degetele într-o bucată de pînză, pe care banditul, înverșunat, i-o trăgea din mînă.

— Ba ai s-o dai, scorpie, să vezi c-o dai !

— Poți să mă omori și tot nu ți-o dau ! Copii, chemați vecinii ! Ajutor, săriți oameni buni !

— Îți arăt eu ajutor ! Îți arăt eu vecini !

Banditul se smuci, și pînza, scăpîndu-i din mîini, se așternu ca o surîzătoare cărăruie albastră pe iarba verde.

Femeia căzu cu tot trupul peste pînză și îndată o înconjură o droaie de copilași bălani cu obrăjorii plînși. Banditul se foi pe lîngă ei, ca un corb de pradă, și deodată se opri furios.

— Stai, că te-nvăț eu minte, ciumă !

Sabia smulsă din teacă licări în aer, ca un șuvoi de apă, și femeia închise îngrozită ochii, lipindu-se de pămînt.

Dar banditul nici n-o luă în seamă. Cu pași de pisică se năpusti spre grajdul lîngă care rumega liniștit o vacă mică, prăpădită, cu ugerul fleșcăit, cu ochii triști și umezi.

Femeia, tipînd ca din gură de şarpe şi frîngîndu-şi mîinile, se repezi să taie calea banditului, dar era prea tîrziu.

Oţelul şuieră scurt, sîngele ţîşni în sus din beregată, apoi se revărsă pe iarbă. Vaca se propti cu coarnele în pămînt, se clătină, se lăsă în genunchi şi se prăbuşi greoi.

— Acum ce mai zici, vrăjitoare de pe Muntele Eleşuv!

Banditul se uită chiorîş la femeie şi-şi şterse sabia de iarbă. Dar femeia nu-i răspunse. Gemînd, îşi ascunse faţa în mîini şi căzu în genunchi.

— Ai văzut ce lovitură? Strașnică! A făcut şcoală pe oameni, observă Krupiak.

— Cine e, ăsta?

— Cine ar putea să fie decît unul de-ai noştri? A fost ataman la Skoropadski, dar şi-a băut şi oastea şi gradul.

După ce îşi şterse sabia, banditul se apropie de pînză şi, cu încetineală de gospodar, o făcu sul. Acum nu-l mai stingherea nimeni — femeia nu se mai ridica din genunchi. Înconjurată de copii, părea şi ea de o seamă cu ei: amurgul de septembrie ştergea contururile acestor chipuri împietrite de jale.

XXIV

Nu departe de praguri, acolo unde prin apă se întrezăresc dune încremenite de nisip galben, prietenii puseră vîrşele, apoi o luară îndărăt spre mal. Vălurile mîngîiau suspinînd marginile luntrii grele. Cu fiecare lovitură de vîslă, se aprindeau tot mai rar în apă luminiţe aurii: peste rîu coborau umbrele serii. Cu feţele scăldate în razele înşelătoare care le îndulceau trăsăturile, Timofi Goreţvit şi Svirid Iakovlevici păreau mai tineri. Legară luntrea de un ţăruş şi urcară poteca spre cîmp.

Pe panta stîncoasă, înclinată spre Bug, apăru în goana calului un călăreţ cu budionovcă pe cap. Îşi struni sireapul cu atîta putere, încît îl ridică în două picioare, şi

rămase nemișcat pe stînca abruptă ce scînteia în lumina amurgului.

— Bună seara, oameni buni! salută el în limba bielorusă. Ați venit să vedeți pămîntul vostru?

Pe fruntea lui înaltă se legăna un cîrlionț, ca un cuib în bătaia vîntului, iar ochii lui tineri, veseli și cutezători, scrutau neîncetat oamenii și zarea.

— Al nostru, da! răspunse Timofi, închizîndu-și pe jumătate ochii: inima îi tresări la propriile lui cuvinte, ca și cum le-ar fi auzit pentru prima oară. „Ce se întîmplă cu mine?" se întrebă el, căutînd să-și deslușească sentimentele ce-l covîrșeau, dar fără să-și ia ochii de la fața voioasă a ostașului roșu, plină de o tinerească încredere în sine. Deodată înțelese și sufletul i se lumină. Acum, însuși cuvîntul „pămînt" avea alt înțeles: vechea lui desiatină nepricopsită și înăbușită între tarlalele întinse ale chiaburilor, din care an după an se desprindeau, întocmai ca ramele dintr-un fagure, felii îndelung trudite ce cădeau în mîinile chiaburilor, nu se asemăna nici pe departe cu lotul cel nou. Pămîntul său nu mai era un orfan oropsit, nici slugă, ci se smulgea din negură asemenea soarelui, se arăta cutezător în văzul tuturor. Fără îndoială că și acest tînăr ostaș se bucura că Timofi a căpătat un lot, tot așa cum și Timofi se bucura, că, undeva, în Bielorusia, comitetele sărăcimii satelor, traducînd în faptă legea lui Lenin, dădeau pămînt sărăcanilor.

— La voi, acolo, s-a-mpărțit pămîntul? întrebă el, apropiindu-se de flăcău.

— Îmi scrie mama că și s-au dat patru deseatine. Chiar lîngă rîu.

— Lîngă rîu? Ca și nouă! se bucură Gorețvit.

— „Măcar că sînt bătrînă, îmi scrie maică-mea, acum am prins și eu drag de viață", urmă ostașul și rise, arătîndu-și dinții strălucitori.

— E bun pămîntul pe la voi?

— Bun de cartofi... Chiar așa scrie... „Am prins și eu drag de viață!" Acum sîntem oameni liberi.

— Asta așa e. Bătrînii simt și ei cu cine e dreptatea... Pe la voi e pămînt negru?

— Numai nisipuri și bălți...

— Asta nu e bine. Înseamnă că nu creşte grîu, oftă Goreţvit. Băgaţi mai multă turbă în nisip. Chiar dacă nu e ea arătoasă, să ştii că are putere !

— Acum avem cu ce s-o cărăm — ne-au dat un cal. Cu spinarea cît poţi să duci ?

— Şi asta e aşa ! încuviinţă Timofi. Şi cînd pleci acasă? Curînd ?

— Să le venim de hac duşmanilor, şi plec. Va să zică, destul de curînd.

Tînărul se ridică sprinten în scări, se mai uită o dată cu atenţie în jur, apoi îşi îndemnă calul la drum şi un cîntec trist începu să se reverse peste cîmpie.

Riuleţ cu undă lină,
De ce ai apă puţină ?
De ce ai apă puţină
Şi nu ţi-e albia plină ?

„Şi nu ţi-e albia plină", repetă Timofi în gînd cuvintele şi melodia.

După ce îşi scoase calul dintr-o insuliţă singuratică de mei răscopt, Timofi se apropie de panta abruptă şi privi spre celălalt mal.

Dincolo de Bug se întindeau, cît vedeai cu ochii, cîmpii verzi, brăzdate de braţele rîului, ici-colo sclipeau lacuri mici, rotunde. Pe fundalul albastru-purpuriu al amurgului se contura limpede, aşa cum era, jalnic şi bătut de toate vînturile, sătuleţul Ivceanka, ai cărui locuitori trudiseră de veacuri pe nemărginitele ogoare ale moşierului Kolceak.

Războiul şi sărăcia îşi înfipseseră ghearele necruţătoare în satul năpăstuit : cocioabele pe jumătate dărîmate se făcuseră broască la pămînt, căprioriî ieşeau, ca nişte coaste rupte, prin acoperişurile găurite — locuinţele acestea omeneşti păreau că trag să moară ca pîlpîirile soarelui în ochiuleţul de geam al celui mai mărginaş bordei. Altminteri, pe alocuri se zărea cum se ridică şi case noi din bîrne de curînd trase la rîndea : pesemne că foştii argaţi începuseră să folosească pădurile boierului pentru locuinţele lor.

— Frumos, nu ? *„Satu-i ca un ou de paşte"*, vorba lui Taras Şevcenko, şopti Svirid Iakovlevici, ghicind parcă gîndurile lui Timofi.

— Da, e încondeiat mai dihai ca al nostru.

— Şi totuşi, oftă Miroşnicenko, ăştia din Ivceanka o să scape mai repede de mizerie.

— Ce te face să crezi una ca asta ?

— Fiindcă sînt uniţi. E un sat cu un trecut plin de faimă. Cine au izgonit primii, în nouă sute cinci, pe moşieri ? Ţăranii din Ivceanka ! De unde ne vin azi cei mai mulţi partizani ? Tot din Ivceanka ! Şi cînd se aşază ei să muncească, freamătă pădurea, nu alta ! Cît oi trăi n-am să uit ziua de 9 noiembrie 1917. Abia auzisem şi noi despre revoluţie. Seara, la Ivceanka a avut loc adunarea generală a organizaţiei locale P.M.S.D.R. (bolşevic). S-a umplut răscrucea satului de lume, şi unde te uitai vedeai numai bătrîni şi copii. Doar ici-colo se ivea boneta vreunui ostaş rănit, întors de pe front. Şi-n rezoluţie ce crezi c-au scris ? „N-am rămas decît schilozii, moşnegii şi babele, dar n-o să îngăduim duşmanilor revoluţiei să pîngărească pămîntul nostru ! Ne vom înarma cu coase, cu furci, cu mături şi-i vom mătura de pe faţa pămîntului. Vom apăra Sovietele de deputaţi ai muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor pînă la ultima picătură de sînge." Şi cum le mai apără ! Ce oameni, Timofi, ce oameni ! Anul trecut, cînd ne băteam cu petliuriştii...

Dar Miroşnicenko nu apucă să istorisească întîmplarea. Din tufişurile de pe mal ieşi, cu mersul său greoi. Ivan Timofievici Bondar, care, fără să dea bună seara, spuse cu îngrijorare :

— Sviride, zor-nevoie să vii în sat ! A sosit cineva de la judeţ.

— Nu ştii ce vrea ? întrebă preşedintele, luîndu-şi puşca.

— Nu ştiu. Se poate să se fi arătat iar banditii prin împrejurimi. Nu mai avem o clipă de răgaz. Ba Şepel, ba Galcevski, ba Dracu, ba Lacu, trăsni-i-ar din senin să-i trăsnească ! Pînă cînd o să ne tot chinuim aşa ?

Ochii trişti ai lui Timofi se micşorară o clipă şi un zîmbet blînd îi înflori pe buze :

— Pînă cînd o să le venim de hac duşmanilor... repetă el vorbele bielorusului.

Svirid Iakovlevici izbucni în rîs şi-l bătu pe umăr:

— Bine ai zis!... Şi cine spui c-a sosit ? îl întrebă din nou pe Bondar.

— Antanas Donelaitis. Trebuie să fie ceva serios!

— Antanas ? Da, el nu vine pentru orice fleac.

— Aşa zic şi eu.

Antanas Donelaitis era şeful Secţiunii agricole judeţene. În 1919, cînd Republica Sovietică Lituaniană fusese strivită de Antantă şi de cizma kaiserului, Antanas, rănit, reuşise să ajungă la Petrograd, cu un grup de comunişti. Deoarece refuzase categoric să se interneze în spital, fu trimis de către Comitetul Militar Revoluţionar în Sudul ţării, în fruntea unui detaşament de aprovizionare, alcătuit din marinari de pe Marea Baltică. Urmară: o nouă rană, codrii Cernigovului, luptele cu petliuriştii, participarea la expediţia lui Şciors pînă la Vinniţa şi încă o rană.

În Podolia fu nevoit să zacă multă vreme în pat — rănile prost vindecate se deschiseseră, oasele sfărîmate de gloanţe începuseră să-l doară cumplit. Dar îndată ce se simţi în stare să umble în baston, fără să se fi însănătoşit cu totul, Antanas porni, şontîo-şontîc, spre Comitetul gubernial. În faţa clădirii înalte a Comitetului, îşi ascunse bastonul lîngă grilajul de fier şi, silindu-se să nu şchiopăteze, intră la secretariat. Dar aici i se duse repede tot cheful.

— Nu te putem trimite să lupţi cu bandiţii, eşti bolnav.

— Atunci să mă duc la prevederile sociale ? întrebă el în bătaie de joc.

Dar nimeni nu-i simţi ironia, dimpotrivă; i se răspunse cu toată seriozitatea:

— De ce nu ? E o muncă potrivită pentru dumneata.

Toate stăruinţele şi argumentele lui, toate rugăminţile şi vicleşugurile se loviră de un singur răspuns:

— Nu te trimitem şi bastard

Cu chiu cu vai, obţinu să fie numit şeful Secţiunii agricole judeţene. Prin judeţ îşi făceau de cap rămăşiţele bandelor lui Petliura şi ale lui Şepel, şi Antanas nu

cobora zile întregi de pe cal. Nu era om, în toată împrejurimea Bugului, care să nu-l cunoască pe acest tînăr mărunțel, ghemuit în șa ca o gaie, ori să nu-i asculte cu dragoste cuvîntările înflăcărate, presărate cu vorbe de duh — ținute cu prilejul împărțirii pămîntului.

Dar nimeni nu bănuia cum se mistuie de dor inima tînărului comunist după scumpa lui Lituanie, unde își lăsase părinții și logodnica, unde își vărsase sîngele pentru prima dată. Împărțind pămînt oamenilor de prin satele din preajma Bugului, el visa ziua cînd va face același lucru pe malurile verzi ale Nemanului.

— Dar asta de unde-ai mai luat-o ? întrebă Miroșnicenko, observînd abia acum că Bondar avea o pușcă cu țeava retezată.

— Ostașii roșii au curățat un bandit la marginea pădurii. Cît m-am rugat de ei pînă mi-au dat bazaconia asta !

Pe buzele pline ale lui Bondar flutură un zîmbet strengăresc.

— Și nu ți-e frică s-o porți fără permis ?

— Ca să ai dreptul să aperi Puterea Sovietică nu e nevoie de permis, răspunse Bondar cu siguranță și seriozitate. Hai, Sviride, mergem ?

— Rămîi cu bine, Timofi ! Caut să mă întorc înainte de răsăritul soarelui. Dacă nu pot, ți-l trimit pe Dmitro. Păcat ! Mult aș fi vrut să trag prima brazdă pe pămîntul meu ! Mîhnirea îmblînzi cutele aspre ale chipului său energic. Să mergem, Ivane !

— Haidem !

Și Bondar porni cu pași mari, umăr lîngă umăr, cu Miroșnicenko. Păreau doi frați — amîndoi vînjoși și ilați în spete.

Peste mirișteа sătulă, înnegrită de ploi, poteca ducea de-a dreptul în sat. Luînd-o prin grădini, ajunseră la școală unde îl găsiră îndată pe Antanas. Era călare pe un armăsar nărăvaș, care rînjea amenințător ; vorbea cu însuflețire mai multor membri ai comitetului sărăcimii și cîtorva ostași roșii care tocmai așezau în mijlocul uliței un tun nemțesc de trei țoli.

— Noroc, Miroșnicenko ! Felicitările mele ! Danelaitis sări din șa și, șchiopătînd, se apropie de Svirid

Iakovlevici. Eşti un mare inventator! adăugă el, arătînd tunul.

— O să meargă? întrebă Miroşnicenko, uitîndu-se întrebător în ochii verzi ai lituanianului.

— De minune! L-am cercetat cu de-amănuntul!

Faţa lui palidă, trasă, pistruiată din loc în loc era luminată de un zîmbet larg, copilăresc.

— Atunci mă bucur! oftă uşurat Svirid Iakovlevici. Se cheamă că, de bine, de rău, avem şi noi un tun!

În timpul retragerii lor învălmăşite din 1918, nemţii părăsiseră în mijlocul drumului un tun avariat. Miroşnicenko îşi zise că ar putea să-l folosească împotriva bandiţilor. Dulgherii satului i-au făcut un afet de lemn; fierarii şi-au bătut multă vreme capul să-i dreagă închizătorul defect şi, pînă la urmă, în locul dispozitivului de percuţie au reuşit să prindă în nituri un drug mare de fier. Ideea lui Svirid Iakovlevici era simplă: dacă izbeai zdravăn cu un mai în drug, percutorul spărgea capsa, şi proiectilul pornea spre ţintă.

Invenţia îl bucura şi totodată îl punea pe gînduri: „Şi dacă pînă la urmă nu facem nici o ispravă?..."

Pe înserat, toţi membrii comitetului şi ostaşii se strînseseră în livadă. Antanas aflase că rămăşiţele bandei zdrobite a lui Salenko ieşiseră din pădurile Barskului ca să se unească cu Galcevski, şi voia să le taie drumul.

Cînd ajunseră în cîmp, îi învălui o mireasmă de pămînt reavăn, arat de curînd.

— Astăzi au arat ai noştri, spuse Miroşnicenko lui Donelaitis, încercînd să-şi stăpînească emoţia; încă se mai gîndea la tunul său.

Întunericul se lăsa tot mai gros.

În zare se ridica un nor negru, acoperind tălăzuirile purpurii. Şi dintr-o dată, marginea de jos a norului păru că începe să se mişte, să se desprindă, să se apropie în goană de sat.

— Întoarce! răcni Antanas către tunari.

Caii descriseră un semicerc, şi tunul îşi căscă botul spre apus, unde stepa era învăluită într-o pîclă ameninţătoare. Ostaşii şi membrii comitetului se răspîndiră prin arătură.

Pe sub streaşina norilor, bandiţii veneau călări ca vijelia. Drumul duduia tot mai tare înălţînd spre cer două aripi de pulbere şi un geamăt înăbuşit.

Închizătorul tunului clănţăni greoi. Miroşnicenko ridică maiul cu amîndouă mîinile, se trase un pas îndărăt şi izbi. Din ţeavă ţîşni o flacără lungă, zimţată. Bubuitura cutremură pămîntul. O volbură afînată de pămînt, străbătută de limbi de foc, izbucni în faţa bandiţilor, se lăţi, şi încetul cu încetul se subţie căzînd înapoi.

— Loveşte în plin! strigă Antanas, repezindu-se spre tun.

Din chiulasă năvăli un fum înecăcios, dar rotocoalele lui învîrtejite fură într-o clipă măturate de altă ghiulea.

— Loveşte în plin!

Miroşnicenko lovi cu sete, şi cîmpia se cutremură din nou.

Bandiţii săriră de pe cai şi se lăsară în arătură ca un cîrd de ciori. Se ridică o nouă volbură, şi siluete minuscule o zbughiră în toate părţile. Razant cu pămîntul licăriră fulgerele răzleţe ale împuşcăturilor. Armele cu ţeava retezată azvîrleau flăcări mai mari şi mai înfricoşătoare decît licuricii armelor de luptă, deşi în realitate erau mult mai puţin primejdioase. Ivan Timofievici Bondar ştia bine acest lucru şi de aceea, culcîndu-şi trupul greoi într-o brazdă, ţintea îndelung numai în licurici.

Puşca lui cu ţeava retezată i-o dăduse lui Stepan Kuşnir care, lungit lîngă el într-o brazdă vecină, înjura de mama focului după fiecare împuşcătură. Scurtătura afurisită avea un recul atît de puternic, încît aproape îl arunca în sus.

— M-ai păcălit, Ivan Timofievici! izbucni în cele din urmă Kuşnir.

— Nu zic că nu, recunoscu Bondar. Dar vezi bine că nu de florile mărului.

— Văd, altfel nu ţi-aş fi zis eu nimic? Mă mîngîie numai gîndul c-o să rămînă mai puţini ticăloşi pe lume. Este?

Dar Ivan Timofievici nu-i răspunse. În faţa lui, la numai cîţiva paşi, se ridică brusc de la pămînt un bandit lung şi deşirat, strigă ceva, cît îl ţinu gura, dar

glasul lui piţigăiat se transformă curînd într-un geamăt slab, răguşit.

— Aşa, vezi, muşcă ţărîna! zise Ivan Timofievici Bondar, încărcîndu-şi din nou arma.

— Un nemernic mai puţin!

— Pe toţi i-aş îndopa cu plumb într-o noapte!

— N-avea grijă, că-i îndopăm noi! Dar nu pe toţi o dată. Orice lucru la timpul său, vorba lui Miroşnicenko... Măi, ce recul are! Mă doare umărul de-mi vine să urlu, se strîmbă Kuşnir. Parcă-ncep să se retragă banditi... Spune, Ivan Timofievici, nu ţi-e frică?

— Pînă-acu parcă nu-mi clănţăne dinţii-n gură.

— Mie mi-e cam frică, mărturisi Stepan şi continuă în şoaptă: Nu cumva să crezi că tremur pentru pielea mea, ea e tăbăcită bine, săraca. Înainte, nu m-am gîndit niciodată la moarte. Dar acum, cînd paisprezece ţări s-au întors pe la bîrloguri de frica Puterii noastre, n-am chef să mă nimerească vreun glonte de bandit. Vreau să mai muncesc nitel şi pe pămîntul meu. Cînd văd cum îl sfîşie toţi corbii, zău că parcă mi se rupe inima.

— Despre partea pămîntului, fii pe pace! Nimeni nu ni-l poate lua, răspunse Bondar.

— Aşa zic şi eu. Acum, cînd puterea e a noastră, aş vrea să mai trăiesc şi după cum ne învaţă tovarăşul Lenin. Mai zilele trecute, la fabrică, ne-a lămurit Savcenko ideile conducătorului nostru, şi îmi creştea inima, ascultîndu-l. Vedeam toată ţara în faţa ochilor, răsărind ca soarele. Nici nu ştiu cum să-ţi spun, cît vreau să trăiesc! Parcă m-aş fi născut din nou. Dumncata, Ivan Timofievici, eşti mai mare ca mine, poate nu simţi aşa ceva.

— Ba simt şi eu la fel, răspunse cu glas stăpînit Bondar şi după o clipă de gîndire adăugă: De-aia şi stau aici lungit, cu arma în mînă, în loc să mă bag sub pămînt ca viezurele... Ia ascultă, parc-o iau la sănătoasa, viperele!

— Fug! Bine a brodit-o Miroşnicenko cu tunul!

— Ia, taci! Auzi un tropot dinspre pădure? făcu deodată Bondar, trăgînd cu urechea.

Drumul începu din nou să duduie sub copitele altor cai, şi din partea unde se aflau banditii izbucniră strigăte de bucurie.

— Să ştii că le-au venit întăriri ticăloşilor! spuse îngrijorat Bondar, ascultînd vuietul surd al pămîntului.

— Aşa şi e! răspunse Kuşnir, ridicîndu-se într-un cot.

— Rea potrivealâ! Măcar o oră de-ar fi întîrziat, nici urmă n-ar mai fi rămas din blestematii ăştia!

Donelaitis dădu o comandă scurtă, şi pe cîmp tropăiră cizmele ostaşilor. Artileriştii traseră tunul cu cîţiva paşi înapoi, se auzi glasul lui Miroşnicenko spunînd ceva cu îngrijorare, şi ghiulelele începură să explodeze pe drum, la intervale scurte, căutînd să stăvilească năvala călăreţilor. Dar banditii, fluierînd şi chiuind, izbutiră să se strecoare printre explozii, coborîră de pe cai şi, ca un puhoi negru, încercau să împresoare detaşamentul.

— Ţin'te bine, Stepane!

Bondar, aplecat la pămînt, o luă la fugă înainte, să taie năvala puhoiului.

Kuşnir se uită cu mîhnire înapoi, oftă şi se luă după Ivan Timofievici, trăgînd din mers cu scurtătura lui trăsnitoare.

Gloanţele şuierau de pretutindeni strident şi tînguitor, sfîrîiau mînioase, sorîjeau arătura proaspătă, retezau crestele brazdelor.

„Iată prima sămînţă aruncată pe pămîntul nostru", îi străfulgeră prin minte lui Miroşnicenko.

Un grup de banditi alerga spre tun. Donelaitis şi Miroşnicenko se năpustiră primii să le aţină calea. Dar chiar atunci, dintr-o rîpă, o mitralieră răpăi scurt, se înecă o clipă, apoi, înfuriată pe ea însăşi, porni din nou să melite des şi îndîrjit.

— A venit detaşamentul muncitoresc! zbieră fericit Svirid Iakovlevici, ţinînd sub bătaia tunului tot cîmpul de duşmani care fugeau de le sfîrîiau călcîiele.

— Ce te face să crezi? întrebă Donelaitis, ascultînd cu încordare împuşcăturile.

— Recunosc mitraliera şi mîna mecanicului Fialkovski. Auzi cum mai trage! Scurt, hotărît, din suflet. Muncitoreşte!

— Straşnic ! Acum Savcenko nu-i mai scapă din mînă pe bandiţi. Teribil om !

— Uite-l că vine. Înainte de orice, se îngrijeşte de oameni.

Şi, într-adevăr, în curînd se uniră cu detaşamentul muncitoresc al fabricii de zahăr.

— Ei, şoimilor, ce s-aude ? Îi căsăpim pe duşmani ? întrebă cazangiul Savcenko, un bărbat înalt, venind spre ei înarmat cu un pistol. Părul argintiu al comandantului detaşamentului muncitoresc părea că luminează în întuneric, iar în ochii lui rîdea tinereţea.

După revoluţia din 1905, Pavel Savcenko, pe atunci flăcău plin de viaţă, cu părul inelat, care îl uimise şi pe prinţul Kohan cu invenţiile sale, fusese trimis din fortăreaţa Kameneţ-Podolski în Siberia. De acolo s-a întors alt om : liniştit, sever, cu fruntea brăzdată de zbîrcituri şi tîmplele argintate. Devenise bolşevic ilegalist încercat, cu mare experienţă în munca de partid. Acasă nu mai găsi pe nimeni : mama lui, o biată văduvă, murise în cocioaba ei rece, fără să apuce să-şi mai vadă feciorul, iar fraţii şi surorile îşi pierduseră urma, care încotro, pe la moşii şi prin fabrici în căutare de lucru. Directorul fabricii de zahăr, care nu uitase ce mîini de aur avea cazangiul, făcu de formă cîteva nazuri, dar pînă la urmă îl angajă. În 1917, Savcenko, împreună cu muncitorii ridicaţi, izgoni paza înarmată a proprietarului fabricii, prinţul Kohan, şi puse întreprinderea sub controlul sindicatului.

— Pare-se c-am venit la timp ! Comandantul detaşamentului muncitoresc se plecă peste afetul umed de rouă al tunului. Nu e rău !

— Aşa e, la timp ! răspunse vesel Miroşnicenko. Eu chiar mă gîndeam... Dar ce mai tura-vura, era să ni se-nfunde. Dacă nu veneaţi, se isprăvea cu noi.

— N-aţi ales bine locul pentru manevră, spuse încet Savcenko. Trebuie să îndreptăm focul artileriei spre pădure. Sviride, trage în bandiţi, pînă nu-şi revin din zăpăceală.

— Am înţeles !

— Prea s-a-ncins mitraliera lui Fialkovski ! Tovarăşe Iim, du niţte apă oamenilor de la mitralieră !

— Am înţeles !

Savcenko alergă şi el spre Fialkovski şi se aplecă deasupra lui. Mîinile iscusitului mitralior tremurau pe trăgaci ca scuturate de friguri : banda groasă de pînză ieşea din închizător cu mlădieri de şarpe...

— Îi auzi cum au prins iar glas ? făcu Bondar către Kuşnir, zîmbind pe sub mustaţa-i scurtă.

— Cum să nu prindă ? Doar au venit muncitorii, nădejdea noastră ! Kuşnir trase, ochind licărirea scurtă a unei arme şi, cu totul pe neaşteptate, adăugă visător : Uită-te un pic în jur... Vezi cum se deşteaptă pămîntul o dată cu zorile ?

XXV

La crucea nopţii, detaşamentul lui Krupiak ieşi încet din pădurea Litînului. Călăreţii înaintau ca un nor prin întuneric, în clinchetele melodioase ale căpestrelor şi scărilor. În urma bandiţilor venea în brişcă Safron Varciuk, de curînd întors de la felcerul care-i dăduse cîteva praf uri de chinină. Safron începuse să se căiască între timp că prea s-a pripit : ce-i trebuia lui toată istoria asta ? Dacă nu s-ar fi repezit să se milogească după ajutorul lui Krupiak, ci, dimpotrivă, i-ar fi urmat sfatul, poate că acum, în loc să se înhăiteze cu bandiţii, s-ar găsi în drum spre Comitetul gubernial, ca să-şi ceară îndărăt pămîntul. Legea nouă, fie ea cum o fi, tot e mai bună decît tîlhăria. O treabă ca asta i s-ar potrivi lui Sicikar, pe cînd el niciodată n-ar fi făcut-o dacă-l lăsau în pace şi nu-l scoteau din ţiţîni.

Safron îşi frămînta în fel şi chip creierii, ca să găsească un mijloc s-o şteargă din această mulţime mişcătoare : putea fi zărit de careva din sat... Şi atunci n-avea să i se lase zece desiatine după lege, ci numai doi metri de pămînt... O clipă îi apăru în faţa ochilor cimitirul plin de moviliţele mormintelor, i se păru chiar că aude răsunînd cîntece de mort în biserică şi că distinge pîlpîiri de lumînări. Scuipă de trei ori peste umăr, ca să alunge năluciree, dar fără să vrea întoarse iarăşi capul

în partea unde îi apăruse. Deodată văzu limpede în câmp două luminițe. Cine o fi aprins focul — niște vagabonzi, sau poate vreunul dintre pîrliții care s-a procopsit din pămînturile altora și nu mai are răbdare să aștepte pînă mîine dimineață ?

Un bandit deșirat, numai piele și os, cu ochii pîrliți de vreo explozie, se apropie de brișcă.

— Ești din Novobugovka ? îl întrebă el pe Varciuk.

— Cam așa, răspunse acesta în doi peri.

— Acolo toți au cai buni ca ai tăi ?

— Ai președintelui sînt și mai buni. Du-te și-ți fă și tu rost de unul.

— Nu vrei să facem schimb ?

— Cine tot schimbă, rămîne fără cămașă-n spinare.

— Ai tu noroc că ești neam cu tătucul ! rînji banditul, depărtîndu-se.

Detașamentul ieși pe drumul mare, dar gîndurile încă se mai învălmășeau în capul lui Safron, fără ca el să fi putut născoci vreo viclenie care să-l scape de tovărășia banditilor. Cît îl istoviseră ultimele zile ! Safron se gîndea cu amărăciune că niciodată nu se simțise mai sleit de puteri ca acum ! Dar iată că în depărtare, pe marginea drumului, se zări o troiță. Acolo trebuia să-l aștepte Sicikar.

Safron și Krupiak se desprinseră din coloană și își lăsară caii să meargă la pas.

— Ivane ! Ești aici ? chemă încet Varciuk.

Din șanțul care despărțea șirul teilor de cîmpie răsări o siluetă neagră. Varciuk recunoscu și pe întunericul spinarea adusă a lui Sicikar, cocoșat și mai mult acum de traista cu mîncare din spate.

— Mulțumim pentru ajutor, vă foarte mulțumim !

Sicikar salută respectuos și strînse cu delicatețe în laba lui degetele subțiri ale lui Krupiak.

Acesta trase adînc din țigară ca să vadă omul din fața lui și distinse petele rotunde, ca de fier înroșit, lăsate de pecingine pe obrajii de culoarea cărnii crude ai lui Sicikar, și ochii în care lumina țigării aprinse sclipiri sinistre.

Cruzimea privirii lui Sicikar îl tulbură pe Omelian. Numai în război poți întîlni asemenea ochi, ca niște

pumnale", gîndi el, temîndu-se să mai tragă din ţigară, ca să nu mai vadă privirea întîmplătorului său tovarăş.

Sicikar surprinse tresărirea lui Krupiak şi zîmbi mulţumit: îi plăcea cînd oamenii îşi fereau iute privirile în faţa ochilor săi pătrunzători — însemna că e mai puternic decît ei.

— Ce se-aude, Ivane? Nimic nou? întrebă Varciuk, nădăjduind că încă ar mai putea să se descotorosească în vreun fel de bandiţi.

— Ba da, răspunse Sicikar şi se trase lîngă el. Miroşnicenko n-a înnoptat pe cîmp, s-a întors în sat.

— Şi Goreţvit?

— A rămas pe malul Bugului.

Safron, de teamă c-o să fie nevoit să-i conducă pe bandiţi la Miroşnicenko, îşi frămînta într-una creierul să găsească o portiţă de scăpare. Acum se răsuci deodată spre Krupiak:

— Ce ghinion! Dacă aşa stau lucrurile, mă reped cu cîţiva oameni să pun mîna pe Goreţvit, iar Ivan vă duce la Miroşnicenko.

— S-a făcut, consimţi Krupiak.

Apoi se întoarse spre bandiţi, numi un şef al grupului care avea să pătrundă în sat, dădu cîteva comenzi scurte şi, cu un semn al cravaşei, împărţi banda în două. Bandiţii îşi smulseră carabinele şi puştile din bandulieră şi fiecare grup porni în altă direcţie.

Iată şi satul cu căsuţele lui albe. Bandiţii îşi îndeamnă caii în galop pe uliţa prăfuită, cu Sicikar între ei, aproape lipit de coama calului. Traista îl stinghereşte, inima de asemenea, amintindu-i că de mult nu mai e tînăr.

Afurisita de traistă îl taie la subsuori, asudă de greutatea pîinilor albe şi a slăninei şi simte cum i se prelinge năduşeala pe spinare, pe pîntece şi pe coapse. Stelele şi casele îi joacă pe dinaintea ochilor. Dar iată că au ajuns la Miroşnicenko. Sicikar lunecă din şa, ca un om beat, şi, cu toată greutatea trupului său, împinge în poarta care se clatină şi trosneşte din încheieturi. Se vede că n-a mai fost dreasă de multă vreme. Bandiţii înconjoară din toate părţile casa şi şura. Unul dintre ei

izbeşte cu patul puştii în fereastră şi cioburile sar cu zgomot tînguitor.

— Hei, comunistule, ieşi afară !

— Ieşi afară, altfel ardeţi cu toţii de vii !

Se aprinde lumina şi în casă se aude un plîns de copil.

Sicikar se călăuzeşte după acest plîns. Pîinile se hîţînă în ritmul paşilor, frecîndu-i spinarea înăduşită. Desigur că Zinka n-a aşezat bine merindele.

Banditii năvălesc în prispă, în casă ; flacăra torţei aruncă umbre fantastice pe pereţi. Doi copilaşi, numai în cămăşuţe de pînză, înlemnesc în pîlpîirea ei roşietică.

— Unde e tatăl vostru ? întreabă răstit banditul cel deşirat, îndreptînd ţeava armei asupra copiilor. Are un ochi înfundat în cap, altul, bulbucat, în care tremură răsfrîngerile torţei. Nu s-aude ? Unde e tatăl vostru ?

— Eu... eu nu ştiu... A plecat aseară pe cîmp... răspunde Nastecika, cutremurîndu-se toată de groază şi plîns. Aude cum se rostogolesc la picioarele ei porumbele împrăştiate de banditi.

Sicikar trece pragul, îşi îndreaptă traista cu o mişcare şi scoate pistolul. Se uită cu ură la copii : sînge din sîngele lui Miroşnicenko. Dacă ajung mari, calcă şi ei tot pe urmele tatălui, dar dacă pier acum, e ca şi cum ar pieri el. Rar om să nu-l frîngă moartea copiilor lui.

Ţinînd la spate mîna în care strînge pistolul, se apropie de bandit, strivind porumbele în picioare, şi pipăie copiii cu ochii lui străini de milă. Pîlpîiri sîngerii joacă pe cămăşuţele lor albe, groaza le îngheaţă feţişoarele palide. Dar Nastecika îl recunoaşte şi o scînteie de nădejde îi scapără în ochii-i mari.

— Nene Ivan, strigă ea, scapă-ne !

Îşi îngroapă faţa în mîini, lacrimile i se preling printre degete.

— Spune unde e tăticul tău şi nimeni nu-ţi face nimic, Nastecika. Hai, copilaşule, spune, o îndeamnă Sicikar, apropiindu-se de fetiţă.

— Nu ştiu ! Zău nu ştiu, nene Ivan !

Nastecika ridică spre Sicikar ochişorii care nu se pricep să mintă. Acesta înţelege că fetiţa spune adevărul şi îndreaptă pistolul asupra ei.

Levko, îngrozit, își cuprinde surioara în brațe, o acoperă cu trupușorul lui și-l imploră pe Sicikar pe care acum îl vede pentru prima oară în viață:

— Nene, nene, n-o omorî pe surioara mea! Îți pasc gîștele pe degeaba...

Ciobănașul voia să răscumpere cu munca și lacrimile lui viața surioarei. Cuvîntul „gîștele" îl izbi pe Sicikar, aducîndu-i dintr-o dată aminte de un cîntec auzit în fragedă copilărie: *„Gîște, gîște — lebede, duceți-mă repede..."* Zări o petală galbenă de floarea-soarelui în părul lui Levko și își aminti de răspunsul pe care i-l dăduse lui Zuiatciuk: „Părinții trebuiesc scurtați de capete, copiii, lasă-i să trăiască".

Dacă copiii ar fi fost muți, i-ar fi lăsat să trăiască; i-ar fi dus gîștele la păscut și, cine știe, poate că ar fi ajuns să umble chiar la școală...

Două detunături scurte, și copiii se prăbușesc amîndoi o dată la pămînt. Din traista lui Sicikar cade o pîine rotundă și se rostogolește spre copii, pe dușumeaua unde sîngele lor s-a și amestecat cu porumbele strivite. Cu pistolul în mînă Sicikar se repede, ridică pîinea și se grăbește s-o vîre cît mai adînc în traistă.

Banditul cel deșirat, care avea sufletul încărcat cu multe vieți omenești și pentru care omorul devenise un fel de meserie, se uită la el cu ochii săi deosebiți unul de altul.

— Vezi că sărăcești, dacă nu iei pîinea!

— Asta nu e pîine, ci probă materială, răspunde Sicikar și se strecoară ca un șarpe pe ușă.

XXVI

Luna răsări destul de tîrziu, și norii adunați ca niște pologuri de fîn cosit se luminară deodată, prinseră viață și începură să alerge fumegînd spre apus. Între maluri se contura, ca prin ceață, panglica Bugului. Caii moțăiau cu capetele plecate, dar lui Timofi tot nu-i era somn.

Cufundat în gînduri, cu atîtea nădejdi pîlpîindu-i în suflet, pășea agale pe ogor, așa cum nu păși niciodată

pînă atunci. Tăcut acasă şi printre oameni, acum nu mai contenea să vorbească de unul singur — după obiceiul neamului Goreţvit — să se sfătuiască cu sine, cu nevasta şi cu fiul : i se părea că sînt alături de el şi că, dacă i-ar striga, ei l-ar auzi, i-ar răspunde şi s-ar apropia.

Timofi găsea cuvinte calde, mîngîietoare ca grîul dogorît de soarele amiezii de iulie. Acum vedea într-o lumină nouă nădejdile şi grijile îngemănate de veacuri în inima omului sărac, care niciodată în viaţă n-a apucat să mănînce pe săturate. Şi gîndurile lui erau pline de poezie, ca toate visele despre o viaţă mai bună.

„O să te arăm şi-o să te semănăm, pămîntule ! Nu boabe, inima noastră o s-o punem în brazdă, ca să rodeşti fericire, ca să nu mai fie nicăieri oameni goi şi flămînzi, ca să nu-ţi mai izgoneşti truditorii tocmai la capătul lumii după un ban, după o pîine amară de slugă..." Timofi îmbrăţişa cu toată fiinţa lui pămîntul pe care i-l dăduse astăzi legea lui Lenin.

Îşi amintea ce-i povestise odată Miroşnicenko : „Ţăranii dintr-un sat rusesc au venit la Lenin şi i-au adus în dar o pîine mare, rotundă. Ilici a luat-o şi le-a mulţumit oamenilor..."

Şi din nou admira în gînd şi prefira dintr-o palmă în alta boabele calde rodite pe ogorul lui. Ar fi umblat aşa prin holde pînă la capătul pămîntului, vorbind prietenos cu spicele, mîngîindu-le ca pe copiii lui.

Dintr-o dată, se auziră tropote de copite prin apropiere, răsunară cîteva împuşcături cărora le răspunse surd o mitralieră.

Timofi recunoscu după sunet că se trăgea cu un *kolt*. Un cal rănit gemu sfîşietor, ca un om, şi, ţîşnind din noapte, trecu în goană cu capul ridicat chiar pe lîngă căruţă. Apoi coti brusc spre răsărit. O voce tînără, într-un efort suprem, zvîrli spre slava cerului un „au !" ascuţit şi se stinse.

Timofi vru să se repeadă la căruţă, dar îşi aduse aminte că puşca o luase Miroşnicenko. Se opri, neştiind ce să facă.

Îl dezmetici numai ţiuitul pătrunzător al unui glonte care păru că trece chiar pe lîngă urechea lui. Se culcă

pe pămîntul ud de rouă şi începu să se tîrască cu băgare de seamă înspre locul de unde se auzeau împuşcăturile.

Peste cîteva minute îşi dădu seama că nu departe se dă o luptă. Deznodămîntul putea să-l prevadă de pe acum : numai patru ostaşi roşii nu vor putea ţine multă vreme piept celor treizeci de bandiţi care descălecaseră şi se apropiau în semicerc, împingînd mîna de viteji spre rîu.

Deodată mitraliera amuţi. Pentru prima oară Timofi se înfricoşă, dar înţelese, după mişcările mitraliorului, că acesta schimba ţeava.

„Numai de-ar apuca s-o schimbe, numai de-ar apuca !" implora fiecare fibră a trupului său, deoarece zărise cum umbrele negre ale bandiţilor se ridică de la pămînt şi se năpustesc înainte. Încă vreo cîţiva paşi şi... totul se va sfîrşi.

Un glas tînăr, îngrijorat, şopti ceva mitraliorului. Acesta strecură îndîrjit printre dinţi :

— Încă puţin, tovarăşe comandant, şi le arătăm noi !

Şi ţeava mitralierei, înecîndu-se uneori, începu să lepede flăcări albe. Bandiţii se aruncară la pămînt, ţipînd şi înjurînd cu furie. Acoperiţi de *kolt*, ostaşii roşii se retraseră în grabă, deoarece capetele lanţului de bandiţi se apropiau tot mai mult de Bug.

— Tovarăşe comandant ! Timofi se ridică şi luă poziţie înaintea unui ostaş nu prea înalt, cu o kubancă pe cap şi cu un pistol în mîna stîngă. Veniţi după mine, vă trec cu luntrea dincolo !

— Dar tu cine eşti ?

Doi ochi severi se aţintiră asupra lui Timofi. În lumina lunii, faţa nespus de albă a comandantului bătea într-un azuriu transparent.

— Eu ?... Timofi îşi pierdu cumpătul şi se gîndi : „Ce să-i spun ? Dacă mă ia drept un bandit ?" Sînt om sărac. Sînt de partea Puterii Sovietice.

— Gata ! Mitraliorul începu să înjure cumplit. Nu mai am cartuşe.

Apucă mitraliera, a cărei ţeavă înfierbîntată îi ardea degetele, şi mai înjură o dată cu ciudă şi amărăciune. Timofi observă că din mîna dreaptă a comandantului

şiroia sîngele. Glontele străpunsese palma şi sîngele picura de pe degetele răşchirate încît părea că toate sînt rănite.

— Ptiu, drăcia dracului !

— Ce e, Ivanenko ?

— M-a nimerit în umăr, răspunse un ostaş care trăgea cu înverşunare din dosul unei brazde.

— Poţi să alergi ?

— Dacă trebuie, pot, tovarăşe comandant !

Sub viforul de gloanţe o luară la fugă spre Bug. Grindina de foc răpăia pe malul acoperit cu tufişuri, dar puterea ei scădea din ce în ce şi, pe măsură ce se apropiau de rîu, ostaşii se simţeau oarecum în siguranţă.

Luna se ivi de după un nor zdrenţuit şi, în lumina ei şovăielnică, prinseră viaţă luntrile scobite. Valurile de toamnă, umflate, le legănau greoi, parcă oftînd, împingîndu-le în trunchiurile sălciilor, poate chiar ale acelora din care fuseseră cioplite. Şi luntrile se zbăteau într-una, ca păsările în colivie, luptînd să se depărteze de mal, iar lănţugurile lor scrîşneau şi zăngăneau deasupra apei. Cînd ajunseră pe prundişul gălbui, mîna comandantului începu să sîngereze mai tare, şi o dîră roşie, şerpuită, se întinse pînă la luntre. Părea că nu sîngele cald, viu adăpase nisipul, ci nişte copii, jucîndu-se sub mal în ziua aceea de toamnă, înfipseseră degetare rotunde de ghindă în nisip.

Nici pe faţa palidă, calmă, a comandantului, nici în ochii săi întunecaţi, cu sclipiri chihlimbarii, nu descoperi Timofi vreun semn care să-i trădeze suferinţa, slăbiciunea sau spaima provocată de pierderea mare de sînge. Rănitul se ţinea drept, avea privirea ageră, era frumos în neclintirea lui.

— Ridică braţul, tovarăşe comandant ! Îţi curge viaţa din trup ! spuse Goreţvit, aspru ca întotdeauna, în timp ce smucea din răsputeri de lănţugul ruginit.

Degetele zgîriate de zalele lănţugului îl dureră cumplit, dar una dintre ele se rupse, şi Timofi zîmbi fericit : nu trebuia să mai piardă timpul descuind lacătul — cîştiga cîteva clipe preţioase.

Ajunseră în mijlocul rîului, cînd pe mal apărură siluete întunecate şi scăpărară cîteva împuşcături. În

jurul luntrii plescăiră mai multe vălurele, asemenea unor raţe sălbatice cu aripi albastre.

Ieşiră pe celălalt mal şi răsuflară uşuraţi cu toţii.

— Îţi mulţumesc ! Îţi mulţumesc în numele Armatei Roşii ! şi comandantul strînse cu stînga mîna bătătorită a salvatorului lor.

— Ba eu trebuie să vă mulţumesc ! Pentru tot şi toate ! Hai, să-ţi leg rana. Cămaşa mea e curată, şi Timofi sfîşie cu o mişcare hotărîtă gulerul cămăşii de pînză în care mergea la împărtăşanie. Nasturii mărunţi îi căzură la picioare ca nişte picături de ploaie.

Zîmbind, comandantul scoase un pacheţel din buzunar, porunci mitraliorului să bandajeze umărul lui Ivanenko, iar el ridică braţul, şi sîngele de pe degete i se scurse în mînecă.

— Nu-i nevoie. Cum te cheamă ?

— Goreţvit. Timofi Goreţvit.

— Goreţvit ? Pe mine, Markov. Cum să-ţi mulţumesc ?

— Nu-mi trebuie nimic. Şi eu am fost soldat... Nu pentru mulţumiri s-a înfăptuit revoluţia...

Ar fi vrut să spună multe, dar lui îi venise întotdeauna greu să vorbească cu oamenii ; şi cu atît mai mult acum, cînd sîngele picura într-una, închegat, pe iarba tomnatică, fumurie. Se mărgini doar să-i sfătuiască cu vorba lui rară dintotdeauna :

— Duceţi-vă la Ivceanka. Acolo, chiar dacă atacă banda, vă apără oamenii.

— Să auzim de bine !

Markov îl sărută pe Goreţvit cu buzele sale învineţite, încleştate de durere, îşi strînse braţul rănit la piept şi porni pe drumeagul ce străbătea lunca, spre căsuţele din depărtare. Lui Timofi i se mai păru multă vreme că vede picături de sînge cum cad pe nisip şi se închegă în degetare de ghindă.

„Buni băieţi !" se gîndi Timofi la cei patru ostaşi, ca un părinte la copiii săi. Şi nu ştia că exact în aceeaşi clipă ostaşii se gîndeau şi ei cu dragoste şi recunoştinţă la omul acesta pe care niciodată nu-l mai văzuseră pînă atunci. Ceea ce făcuse — pentru că în definitiv totul s-ar fi putut termina şi altfel, moartea fusese doar atît

de aproape ! — îl ridica pe Timofi în propriii săi ochi, umplîndu-l de bucurie. Dar, din nou, fu cuprins de neliniște : dacă îi fură banditii caii ?... Trase cu urechea. De pe malul spre care trebuia să se întoarcă răzbăteau clar niște glasuri aduse de apă : banditii se certau între ei. Și deodată desluși glasul lui Safron Varciuk.

„Să mi se fi părut ?"

Peste cîteva clipe siluete neguroase urcară încet panta abruptă, apoi se auzi tropot de copite care se stingea în noapte.

Safron Varciuk îl recunoscuse pe Goreţvit încă de cînd acesta sărise de pe malul povîrnit, conducîndu-i pe ostași spre luntre. Atunci se speriase atît de tare, încît fruntea lui teșită se acoperise toată de sudoare.

„Ce mă fac, dacă și Goreţvit m-a recunoscut ?"

Rugîndu-l aproape în genunchi, izbuti să-l convingă pe Krupiak, furios de neizbînda loviturii, să împartă banda în două grupuri : unul, cel mai numeros, porni în goană spre sat, al doilea, mai mic, rămase la pîndă în tufișuri.

Albeau zorile.

Cu ochii măriți de încordare, Varciuk privea țintă spre rîu, întrebîndu-se cu groază : oare l-a recunoscut Timofi ? Se va întoarce sau nu îndărăt ? Și, ca mai toți oamenii credincioși, în clipele de grea cumpănă îi destăinuia lui dumnezeu toate grijile sale, înălța rugăciuni stîngaci ticluite, implorîndu-l să i-l readucă pe Timofi.

Și iată că în mijlocul apei se auzi plescăitul înăbușit al vîslelor. Safron uită pe dată și rugăciunile, și pe dumnezeu.

O luntre se apropia, despicînd întunericul. Luntrașul înalt, puternic, vîslea stînd în picioare, dibaci și fără grabă. Luntrea se înfipse încet în nisip, Timofi sări pe prund și în aceeași clipă bubui o armă.

La început lui Safron i se păru că e zgomotul propriei sale inimi. Își duse mîinile la piept, fără să-și ia ochii de la Timofi.

„S-a clătinat !" se bucură Varciuk. Mîinile îi căzură în jos, dar numaidecît se încleștară din nou, ca niște gheare, peste inimă ; Timofi, cu o repeziciune neașteptă-

tată, se arucase în rîu; după un timp, capul i se ivi deasupra apei, apoi dispăru şi se ivi din nou.

Banditii dădură năvală din tufişuri. În jurul lui Timofi apa începu să se învolbureze, iar Safron, înnebunit de spaimă şi turbare, alerga printre banditi, arătîndu-l cu degetul.

— Uite-l ! Uite-l ! A apărut !

— Ia mai dă-te-n... de văr al lui Galcevski ! răcni în sfîrşit o matahală de bandit cu cizme scurte şi ochi înguşti ca de pisică. Ce, crezi că noi sîntem chiori ?

Varciuk amuti ofensat, dar, ori de cîte ori se ivea capul lui Timofi din apă, nu se putea abţine să nu-l arate cu degetul.

Timofi avu senzaţia că valurile reci ca gheaţa îl opăresc cu apă clocotită. Tot trupul îi zvîcnea. Cu mişcări iuţi, îşi smulse haina pe sub apă, îşi scoase cizmele şi, după ce trase adînc aer în piept, se scufundă din nou.

Braţele lui vînjoase despicau valurile tulburi ca nişte lopeţi. Nu auzea cum în jurul lui plescăie gloanţele : urechile îi pocneau de durere, parcă i se astupaseră cu clei fierbinte.

„Nu-i nimic, Timofi ! Încă n-a fost turnat glonţul care să te răpună", îşi spunea el, ca să se liniştească singur, aşa cum făcea cîteodată pe front. Prin „glonţ" nu înţelegea o simplă bucată de plumb, ci însăşi moartea, căci rănit fusese el de multe ori ! Pe panglicile cu dungi negre şi portocalii ale crucilor sfîntului Gheorghe, păstrate acum într-un colţ al cufărului, se mai zăreau încă pete negre de sînge cinstit de soldat. Nici prin gînd nu-i trecea că astăzi s-ar putea să fie omorît. „Se prea poate să mă rănească, însă cu aşa ceva sîntem învăţaţi. Iar rîul tot îl trec !" Apa clocotea, spumega, făcîndu-i cu greu loc. El răzbătea prin năprasnicii curenţi, spărgea vîrtejurile cu braţele-i puternice, simţind toate mişcările muşchilor înghetaţi, electrizaţi. „Nu-i nimic, Timofi, încă n-a fost turnat glonţul care să te răpună !" Şi nu băgă de seamă că împrejur apa se înroşise de sîngele său.

Deodată, se întîmplă ceva de neînţeles, îngrozitor. Tot trupul său pietros se îndoi, se zgîrci, prins de cîrcei, îşi simţi oasele sfredelite de o durere cumplită, ca

muşcătura gerului. Înfrîngîndu-şi totuşi suferinţa, Timofi se smuci într-o încordare supremă, ca să scape din această carapace de piatră. Braţele, capul, umerii îi dădură ascultare, dar picioarele înţepenite îl trăgeau la fund.

Şi Timofi înţelese.

Ridică pentru ultima oară capul deasupra apei, îmbrăţişă într-o privire cuprinzătoare şi tristă malurile învăluite pînă departe într-o ceaţă străvezie, prevestitoare a zorilor. Şi-l cuprinse părerea de rău. Nu-i era frică, dar întreaga lui făptură, pe jumătate moartă, fu năpădită de un dor năprasnic după ceva cu care nu se va mai întîlni niciodată. Şi nu-şi dădea seama că îi părea rău de anii pe care nu îi trăise, anii năzuinţelor sale cele mai frumoase care în realitate nu veniseră. Tocmai acum, cînd îi văzuse apropiindu-se, el se depărta de ei pentru totdeauna... Poate că Dokia, poate că Dmitro... În priviri i se aprinse o lumină caldă. Toată viaţa i se perindă într-o clipă pe dinaintea ochilor, aşa cum trece armata nemuritoare prin faţa unui tovarăş căzut.

Într-o fulgerare îşi revăzu copilăria, nopţile ploioase de pe frontul Galiţiei, se simţi mai aproape de prietenii săi ucişi, de pămînt...

— Pămîntul boierului ?

— Nu al boierului, al nostru.

— Va să zică tot al boierului ?

— A fost al boierului, dar cu boierii s-a isprăvit. Acum e al nostru, dăruit de dreptatea lui Lenin.

Se vedea, împreună cu Miroşnicenko şi Dmitro, păşind pe drumul dintre lanuri. Din depărtare le surîdea chipul drag al conducătorului... „Ţăranii i-au adus o pîine mare, rotundă..." Ba nu, chiar ei, nu altcineva, îl întîmpinaseră cu pîine pe conducător ! Cum de le-a încurcat Miroşnicenko ?...

În ultimele clipe ale vieţii, se avînta tot mai mult spre hotarul necunoscut, dar atît de apropiat, al viitorului, căci întotdeauna năzuise numai şi numai spre viitor, în trecut avusese parte de prea puţină bucurie.

Timofi nu mai simţea cum apa îngheţată îi încătuşează vinele umflate, obosite, de parcă ar vrea să i le

smulgă din trup, cum un curent repede îl prinde şi-l împinge în larg...

— *Kaput!* făcu banditul mătăhălos, cu cizmele scurte, apoi îşi puse arma în bandulieră şi începu să urce panta.

— Încăpăţînat al naibii! spuse mulţumit un alt bandit, răsucindu-şi o ţigară. Să înoate atîta pe un frig ca ăsta!

Safron ar fi stăruit pe lîngă bandiţi să mai aştepte puţin, ca nu cumva Timofi să iasă din nou la suprafaţă, dar, simţindu-i că sînt în toane rele, se temu de propria lui piele şi rămase singur, pironit locului, fără să-şi ia ochii de la apă. Obrazul lui năsos era transfigurat de încordare.

Bandiţii urcară malul abrupt şi se îndepărtară în ţăcănit de copite; zorile îşi desfăşurau larg pînzele de purpură, luntrea goală, împinsă de valuri, porni suspinînd pe urmele stăpînului, dar Safron Varciuk tot nu cuteza să iasă din tufişuri.

„Doamne, Isuse milostive, ajută-mă pe mine, păcătosul, în ceasul ăsta de grea cumpănă. Fă numai..." Şi îşi înşiră toate necazurile, în timp ce ochii lui întunecaţi, fără strălucire, cu cearcăne vinete, ca nişte cercei, se înceţoşau de umezeala zorilor, de durere şi ură. Dar mormăitul neînţeles al lui Safron se împleti cu un cîntec ce venea dinspre rîu. La început, nu-i tulbură rugăciunea, însă deodată sări ca ars. În cîntec desluşi un sfidător cuplet antireligios. În glasul cîntăreţului iscusinţa era amestecată cu sfiala tinereţii. După primul cuplet, ştrengarul izbucni în hohote răsunătoare de rîs; apoi două glasuri îl reluară, pierzîndu-şi din cînd în cînd răsuflarea de încîntare.

N-aţi aflat ce s-a-ntîmplat?
Dumnezeu făcu scofală:
Vrînd să se-nălţească-n iad,
Dete-ntr-un cazan cu smoală.

„Irozii şi păgînii dracului!" Scos din fire, Varciuk era cît p-aci să sară din ascunzătoare, dar dezmeticindu-se îşi aţinti din nou privirea spre rîu.

O luntre scobită se apropia de locul unde se ivise pentru ultima oară capul lui Timofi. Pe fundul ei erau

aruncate nişte vîrşe, iar în luntre şedeau doi băieţandri : Griţko Şevciuk şi Varivon Oceret.

— Frumos cîntec, aşa e, Grigori ? Păcat că nu-l poţi cînta acasă ! Mi-ar trage bătrînii o chelfăneală ! rîse Varivon şi, uitîndu-se în urmă, adăugă în şoaptă : Ia te uită, nişte vîrşe colo ! Ce-ar fi să le scuturăm niţel ?

— Ei, nu se poate una ca asta ! se împotrivi Şevciuk, dînd din mîini. Şi pe faţa lui frumoasă, oacheşă, se întipări o spaimă sinceră.

— Hai să scoatem numai una. Nu vezi că nu e ţipenie de om pe aici ? Varivon apucă prăjina şi trase o vîrşă spre el. Măi, dar grea mai e. Să ştii că geme de peşte. Hai, Grigori, dă-mi o mînă de ajutor !

Încă o sforţare, şi amîndoi încremeniră de groază : din adîncuri ieşi chipul liniştit al lui Timofi Goreţvit, cu ochii pe jumătate închişi. În jurul ochilor şi al gurii lui străluceau în soare fire de nisip umed.

XXVII

Durerea o lovi atît de năprasnic pe Dokia, încît ea, fără o vorbă, fără un geamăt, se prăvăli în genunchi în mijlocul bătăturii.

Îşi duse mîna la piept căutînd inima, dar nu putu s-o găsească. Vru să se ridice, dar se prăbuşi din nou. Părul ei bogat, despletit, o acoperi toată.

Apoi, cu genunchii însîngeraţi, se tîrî pînă la poartă şi-şi încleştă mîinile de stîlp.

Şi cînd pe uliţă apăru o căruţă, scîrţîind sfîşietor, Dokia se sculă şi, ca ieşită din minţi, alergă în întîmpinarea ei.

Un macat negru, ca un nor de furtună, acoperea căruţa. Neîncrezătoare încă, Dokia trase macatul într-o parte şi pămîntul îi fugi de sub picioare : în faţa ochilor îi apăru obrazul senin, ca de ceară, al bărbatului ei. Nu citi pe el nici suferinţă, nici chinurile agoniei, numai sub sprînceana dreaptă se ascundea o urmă de părere de rău : că nu putuse înfăptui ţelul spre care năzuise.

Părea că Timofi aci se pierdea ca într-o ceaţă care-i înstrăina trăsăturile, aci chipul lui se apropia atît de

mult de al ei, încît avea impresia că sînt gata să se contopească amîndoi pentru vecie.

„L-au rănit banditii... A căzut în apă, i s-a pus un cîrcel şi dus a fost. E toamnă..." Aceste cuvinte răzbiră pînă la ea ca printr-o pîclă deasă de ploaie, dar nu ştia cine le-a rostit, cine căuta s-o mîngîie...

Cu o sforţare supraomenească reuşi să se tragă îndărăt, înălţă capul, dar ochii ei nu văzură cerul, ci numai macatul negru care-i ascunsese bărbatul şi-i atingea şi ei obrazul.

Dokia se clătină, stîrnind pulberea de pe drum cu picioarele-i desculţe. Şovăi şi se năruí peste oiştea căruţei. Fruntea i se lipi de veşmintele ude ale bărbatului, părul ei bogat, umed de lacrimi şi de apa rîului, acoperi aproape toată căruţa.

— Timofi ! Scoală-te, Timofi !

Nu-l ruga, mai curînd îi poruncea în şoaptă, cu capul plecat, abia atingîndu-i mîinile reci cu noduri mari de vine albastre. Şi prin vălul lacrimilor văzu că pe cămaşa lui de împărtăşanie rămăsese un singur nasture de sticlă, ca o lacrimă îngheţată.

— Scoală-te, Timofi !

— Nu plînge, mamă ! Auzi, mamă, nu plînge.

Ea făcu o sforţare să-şi ia mîinile de pe faţă şi dintru început nu putu să-şi dea seama cine stătea înaintea ei : Dmitro sau Timofi ?

— Nu plînge, mamă !

Ochii înroşiţi ai băieţandrului se umplură de lacrimi ; îşi muşca buzele pînă la sînge, ca să nu izbucnească în plîns. Această încordare îi desfigura şi-i îmbătrînea obrazul, îi brăzda fruntea cu creţuri, făcîndu-l să semene şi mai mult cu tatăl său.

— Tim... Dmitro, băiatul meu, crezi că eu plîng ? şi, înecată de lacrimi, Dokia se apropie de fiul ei. Durerea din mine plînge ! Ea îmi sfîşie inima !

Deodată simţi o mireasmă de cîmp şi de frunze amărui de toamnă, aceeaşi care se răspîndea ieri din hainele lui Timofi. Şi abia acum înţelese cu adevărat că bărbatul ei nu mai este.

— Nu plînge, Dokia... îi şopti Miroşnicenko posomorît şi îmbătrînit; apropiindu-se de ea. Şi eu, Dokia...

Se plecă în tăcere asupra lui Timofi, copleşit de atîta durere, apoi porni încet spre casă, tîrîndu-şi picioarele, ca într-un vis îngrozitor.

Clopotele plîngeau cu glas de aramă. Lîngă casă, bărbaţii îşi scoteau căciulile, femeile îşi ascundeau obrajii în palme. Nici duşmanii nu se bucurau : sîngele nevinovat al copiilor îi îngrozise chiar şi pe ei.

Curtea şi casa lui Miroşnicenko erau înţesate de lume. Oamenii curgeau într-una din păduri şi cătune îndepărtate — aspri, plini de praf, în svitci grele, în haine de pînză grosolană, ţeapănă, cu durerea în suflet şi cu pîine sfinţită în mînă. Cu buzele lor crăpate, obişnuite aci să murmure rugăciuni, aci să înjure, îl sărutau pe Svirid al lor, omul simplu şi drept, şi puneau pîinea pe laviţă, fiindcă pe masă era aşezat sicriul. Oamenii miloşi culcaseră în acelaşi sicriu frăţiorul şi surioara, pentru ca şi pe celălalt tărîm să alerge împreună prin luncile şi dumbrăvile înverzite, în căutarea Primăverii, peste care aici nu izbutiseră să dea.

Svirid Iakovlevici stătu de veghe toată ziua şi toată noaptea lîngă copiii săi, cu capul lui de marinar lăsat pe pieptul care se dezvelise de atîtea ori, sfidînd moartea. Cei din jur vedeau cum i se frînge inima de durere sfîşietoare, cum i se adîncesc zbîrciturile la coada ochilor din care nu cursese nici o lacrimă, ca şi cum le-ar fi secat izvorul. Abia în zori ieşi din casă, se îndreptă clătinîndu-se spre gard, privi îndelung către răsărit şi, în sfîrşit, soarele, nu moartea, îi umplu ochii cu lacrimi de sînge. Nu le ştergea, şi ele picurau pe troscotul înrourat peste care, în ajun, alergaseră picioruşele copiilor săi.

Iar pe uliţă, din dosul casei lui Karpeţ, strunele unei cobze începură să-şi zică aleanul de veacuri, şi un glas singuratic pluti peste sat încleştînd inimile :

E sînge de om, nu apă,
Nu-l vărsaţi cu-atîta grabă...

Orbul Andriiko îi ruga fierbinte pe cei dăruiţi cu vedere să fie oameni de omenie, să nu verse sîngele

semenilor lor : căci nu-l găseşti peste tot ca apa — şi într-un nor, şi pe iarbă, şi în lacuri, şi în fîntîni — ci numai pe pămînt.

XXVIII

Şi iată-l la doica lui, Katerina Ciumak, cea cu faţa neagră ca sfîntul pămînt. Ea purtase în braţe şase feciori ai ei şi patru copii străini, îi legănase pe toţi întîi în leagăn, apoi în luntre, ca să prindă drag de oameni, să iubească pămîntul, apa, peştele din adîncuri şi pasărea de pe cer, grînele de pe cîmp şi copacii de pe mal. Ea însăşi părea plămădită din dragoste, din cîntec şi muncă. Se încumeta fără murmur la munca cea mai grea : la începutul căsniciei numai muncă de femeie, apoi, după ce s-a prăpădit Karpo al ei, şi muncă de bărbat. Strîngea de pe ogor cam o claie şi jumătate de grîu, două sute de grămezi de mazăre, secera voinicește orz şi ovăz noaptea, la lumina lunii, ca să n-o vadă oamenii, mînuia îmblăciul mai dihai ca un bărbat, rîşnea boabele ca să facă făină, cosea şi broda cămăşi copiilor, acoperea singură cu paie casa şi şura. Cînd munca era din cale afară de istovitoare, îşi ştergea cu mîneca fruntea înăduşită şi se gîndea tăcută la ale ei ; cînd munca era mai uşoară, cînta veselă sau glumea cu molîul ei Karpo. Avea răspunsul gata la orice întrebare, glumea mai fără perdea ca un bărbat, şi de multe ori Karpo îi făgăduise o bătaie soră cu moartea dacă nu-şi ţine gura, deşi niciodată nu ridicase mîna s-o lovească.

Doica îşi întîmpină feciorul în marginea grădinii unde floarea-soarelui şi alte plante se leagănă pe deasupra firelor de cînepă şi de unde se simte răsuflarea îmbălsămată, din amurg, a rîului. Toată viaţa ei Katerina Ciumak ori a iubit, ori a duşmănit acest rîu, aci blînd ca un prunc adormit, aci furios ca o fiară dezlănţuită. Katerina ţine într-o mînă, deasupra apei, secera de care nu vor să se despartă razele soarelui, cealaltă i se odihneşte pe pieptul care l-a alăptat pe Svirid. Alături de fiu, acum mama pare un copil, şi numai ochii ei căprui,

cu licăriri de aur, trădează povara grea a unui secol care s-a sfîrşit şi a altuia care începe. Amîndouă secolele îşi puseseră peceţile de zbîrcituri în jurul acestor ochi, fără să le stingă sclipirea şireată, ageră, fără să le şteargă surîsul deschis sau sinceritatea care îi încîntă pe oamenii cinstiţi şi-i sperie pe făţarnici.

— Iată-mă, măicuţă, am venit... Şi iar cu inima frîntă.

— Tu pătimeşti pentru oameni, copilul meu. Că trebuie cineva să pătimească pentru ei, ca să fie mai buni.

Mama îşi pune secera pe umăr şi se apropie de cel mai mare dintre băieţii ei.

Svirid îi cuprinde mîna uscăţivă şi subţire, că-i încape toată în palmă. Se simte din nou copil lîngă această femeie mărunţică, care-l priveşte cu ochi plini de înţelepciune şi tristeţe. Lîngă o salcie se leagănă pe unde o luntre scobită, covîrşindu-i sufletul cu crîmpeie de amintiri din îndepărtata lui copilărie, cînd măicuţa îl purta spre ţărmuri tainice. Se întorceau cu luntrea plină de peşte, de nuiele, sau fîn. Şi cînd pe cer ieşeau fluturaşii arămii ai stelelor, ea îl adormea în cîntece de leagăn despre cocostîrci şi pescăruşi, despre berze şi privighetori — pentru că iubea nespus de mult păsările.

Mama şi fiul se uită mai întîi unul la altul, apoi îşi întorc privirile spre rîul peste care se vînzolesc roiuri de musculiţe şi trec în zbor păsări. Ele adună în aripi ceaţa trandafirie şi o duc spre cuiburile lor de pe mal, unde s-a şi strecurat azurul nopţii înstelate.

— Ai vreme, copilul meu ? îl întrebă mama în şoaptă.

— Am, măicuţă.

— Nu vrei să trecem pe celalt mal ? Am tăiat acolo nişte trestii.

— Să mergem, măicuţă.

Se aşază în luntre, dar acum nu mai vîsleşte mama, ci fiul. O pată strălucitoare, uitată de soare pe apă, se colorează în vişiniu ; pe cer se aprind cele dintîi steie, pe pajişte, dincolo de stoguri, se înalţă nori albaştricenuşii ca nişte crînguri de carpeni ; clipocitul dulce al apei despicate de vîsle îi aminteşte de glasul copiilor lui. Inima i se frînge de durere, iar mama suferă şi pentru el.

— Sviride, uite insula ta ! arată ea un petec rotund de pămînt verde pe întinsul albastru-vişiniu al apei.

Da, e primul lui pămînt, acesta, pe care se leagănă cîteva sălcioare în adierea vîntului. Deoarece Katerinei îi era dat să se spetească pînă la moarte pe pămîntul străinilor, găsea pentru fiecare dintre copii cîte o insuliță pe Bug, ca să-i încînte, și se mîngîia cu gîndul că odată și odată vor avea și alt pămînt. Și iată că trăise să-și primească lotul chiar din mîna fiului ei, a cărui dragoste pentru pămînt se născuse poate de la această insulă de-o șchioapă.

Dincolo, pe malul jos, Katerina se așază pe un snop de trestie, iar el se lungește pe iarbă.

— Să nu răcești, Sviride...

— De-ai ști, măicuță, cît îmi e de greu!

— Știu, copilul meu. Tu ai suit de două ori dealul cimitirului, eu de patru... Îl silește să se ridice de pe pămînt și să stea lîngă ea, pe snopul de trestie. Bietul meu copilaș!

Stăpînindu-și plînsul, îi povestește cum arăta el în primele zile și luni ale vieții, cum arăta cînd i-a spus pentru prima oară „mamă", cînd a sărutat-o pentru prima oară. El îi sărută și acum părul cărunt și mîna bătătorită și se simte iarăși copil. Și ea, cu glasul domol, trage un hotar între durerea și mînia lui, îi potolește ura, căci el nu suferă numai pentru sine, ci și pentru alții, și tocmai de aceea trebuie să-i cunoască mai bine, să-i iubească mai mult, fiindcă ei sînt încă atît de nenorociți.

Se lăsase noaptea, noianul de stele furnica deopotrivă în cer și în rîu cînd mama și fiul luară drumul îndărăt. Acum ea vîslea, căci el se întinsese tăcut pe snopii de trestie. Sub ei zvîcneau peștii în apă, deasupra lor treceau în zbor păsări întunecate și, în freamătul aripilor, în plescăitul vîslelor, pe Svirid îl fură somnul. Și se văzu din nou copil, auzi cum îi cîntă măicuța despre cocostîrcul rătăcitor prin insula lui. Sau poate că într-adevăr Katerina îi îngîna un cîntec despre păsari, ca să-i ogoiască durerea: nici în nenorocire, măicuța lui nu uita de păsări...

A doua zi își luă rămas bun de la mamă și porni spre comitet. Pe drum nu-și putu înfrînge dorința de a trece pe acasă unde nici măcar nu încuiase ușa la ple-

care. Cu cît se apropia, cu atît îşi simţea inima mai grea, suferinţa mai vie, cu atît i se părea că aude mai limpede glasurile copiilor lui, căci acolo totul îi amintea de Levko şi de Nastecika.

Cînd să intre în casă, auzi deodată răsunînd înăuntru un rîs de copil. Încremeni lîngă uşă cu răsuflarea tăiată, întrebîndu-se dacă nu şi-a pierdut minţile. Dar iată că din nou se auzi rîsul de copil şi un glas de femeie melodios, dar necunoscut. Svirid Iakovlevici deschise uşa cu teamă. Pe laviţă, şedea o femeie plăpîndă, cu cosiţa ca aurul, plecată deasupra unui băieţel bălăior, care gungurea pe genunchii ei. Văzîndu-l pe Miroşnicenko, femeia se ridică şi un zîmbet sfios trecu peste faţa ei tristă, negrăit de frumoasă. Făcu un pas în întîmpinarea lui Svirid Iakovlevici, strîngînd mai tare copilul la piept.

— Nu-mi lua în nume de rău că am venit la dumneata, Svirid Iakovlevici... Dar nimeni altul n-ar putea să mă ajute. Atîta mi-au vorbit oamenii despre dumneata...

În ochii ei, ca nişte cireşe sălbatice umezite de roua dimineţii, tremurau lacrimi.

Copilul întoarse capul. Svirid Iakovlevici întinse stîngaci mîinile, şi băieţelul, strîmbîndu-şi vesel năsucul, zvîcni spre el. Mama îndreptă scutecul şi îi întinse copilul, fără să bănuie că prin aceasta îl loveşte drept în inimă.

În timp ce Svirid Iakovlevici se plimba prin odaie cu copilul în braţe, femeia îi povesti plîngînd cum i-au luat soţul la Ceka. Îi spuse tot despre Danilo al ei, pe care Svirid îl cunoscuse cîndva; îi povesti cum au hotărît să nu ascundă nimic, ca să aibă cugetul împăcat. Nădăjduiseră atîta că noua stăpînire îl va ierta, că nu se va mai chinui! Şi Svirid Iakovlevici nu se îndoi o clipă că aceşti oameni ar fi în stare să pună la cale ceva rău.

După ce-o ascultă cu atenţie pe Galina, îi răspunse scurt:

— Nu ştiu dacă într-adevăr am să vă pot fi de vreun ajutor. Dar astăzi mă duc la Comitetul gubernial şi o să discut acolo cu un om foarte de treabă, un comu-

nist, care a visat şi el odată să se facă învăţător. Trag nădejde c-o să vă ajute.

— Îţi mulţumesc, Svirid Iakovlevici.

Şi femeia îşi duse mîna la inimă.

În vremea asta Petrik se sucise şi se învîrtise atîta, că acum îşi freca ochii cu pumnişorii şi stătea gata să adoarmă. Uitîndu-se cu nespusă durere la obrăjorul copilului, Svirid Iakovlevici călca pe vîrfuri să nu facă zgomot şi deodată începu să îngîne un cîntec despre păsări, un cîntec vechi din copilăria lui...

XXIX

Vîntul răscolea cu zgomot surd apele tulburi ale rîului, ridicînd creste verzui de spumă. Dincolo de rîu, peste satul Ivceanka se lăţise un nor pletos, vînăt-liliachiu, şi atît de jos, că mai-mai atingea pămîntul; din el începu deodată să răpăie ploaia.

— Straşnic mai plouă la Ivceanka!

Ochii veseli ai lui Semen Poberejnîi, care mînuia vîsla cu o dibăcie ce vădea veche obişnuinţă, se micşorară uitîndu-se la nor de sub sprîncenele mari ca nişte streşini.

— Straşnic! Numai de nu s-ar strica vremea, îi dădu dreptate Rudenko, privind şi el spre cerul mohorît.

Numai Miroşnicenko şedea gîrbovit în luntre, cu privirile aţintite pe fundul ei uns cu catran şi presărat ici-colo cu solzi de peşte şi lintiţă. Ochii săi, stinşi de atîtea lacrimi vărsate în ultimele zile, nu puteau îndura întinderi mari de spaţiu; zările ameninţătoare îl apăsau pe Svirid, ca bezna nopţii. Iar gîndurile îi zburau într-una spre petecul de pămînt unde, sub vişini, zac copilaşii lui. Le înconjurase mormîntul cu brazde de iarbă, iar la mijloc sădise margaretele aduse pe vremuri de la conac o dată cu gherghinele. Nu luase decît flori pentru cît asudase pe moşie, ceea ce mult îi mai uimise pe consătenii lui, care nu cruţaseră nici magaziile, nici conacul boieresc.

„Dacă nu plouă, trebuie să ud florile", îşi zise pentru a nu ştiu cîta oară Miroşnicenko.

Rudenko se uita compătimitor la Svirid Iakovlevici şi căuta prin toate mijloacele să-i abată privirile întunecate de la fundul luntrii. Ivan Panasovici fusese învoit de preşedintele Comitetului executiv să rămînă cîteva zile la Novobugovka, alături de Miroşnicenko. Nu se supărase nici chiar nevasta lui, care tot mai locuia într-unul din satele mărginaşe ale judeţului, deşi nu se putuse abţine să nu-l dojenească cu blîndeţe :

— Ba cu munca, ba cu prietenia, te-ai rupt, Ivane, şi de familie, şi de pămînt.

— Eu m-am rupt ? se zbîrlise bărbatul. Pînă cînd vrei să te tot rog : mută-te la mine ?

— De ce să mă mut ? Aici am văzut lumina zilei, aici e pămîntul meu. Vreau să mănînc pe săturate din gospodăria mea, nu pe gustate din piaţă. Şi apoi serviciul e ca vîntul : azi aici, mîine colo. Cel mai bun lucru e să slujeşti pămîntul.

Şi aşa s-a făcut că, de la o vreme încoace, ea trăia ca o văduvă, el ca un burlac.

Fundul bărcii scrîşni pe nisip şi Rudenko, ţinînd cu mîna tocul de lemn al pistolului, sări cel dintîi pe mal. Miroşnicenko, urmîndu-l îndeaproape, puse piciorul chiar într-un talaz de spumă.

— Să vă aştept ? întrebă Poberejnîi din luntre.

— Dacă ai treabă, du-te.

— Ce treabă să mai am acum, decît să prind peşte ? Că, slavă domnului, mi-am semănat jumătatea aia nouă-nouţă de desiatină, şi mi-ajunge ! Cînd mă apropii de ogor şi-ntind palma deasupră-i, zău dacă nu simt că suflarea lui e mai caldă ca a altor ogoare, spuse, prinzînd gust de vorbă, tăcutul pescar.

— Mai caldă, zici ? se miră Rudenko şi zîmbi, iar semnele mici de vărsat îi tremurară vesel în jurul nasului ; ele nu-i deformau ovalul feţei, dar cum în dreptul lor sîngele zvîcnea mai aproape de piele obrazul lui părea mereu îmbujorat : iarna ca şi vara, în clipe grele, ca şi în clipe de bucurie.

— Pămîntul tău e ca şi copilul tău, totdeauna ţi se pare mai bun ca al altuia, şi Poberejnîi ridică din sprîn-

cenele groase, aproape împreunate. Cîtă vreme n-aveam şi eu petecul meu de ogor, ba nici măcar nădejdea c-o să-l am vreodată, nu prea găseam prilej de bucurie. Pentru că numai pe pîinea asta nu te puteai bizui. — Ridică vîsla în mînă şi nu luă în seamă că apa de pe ea se scurse şi în mîneca hainei sale. — Şi totuşi, de cînd mă ştiu pe lume, cu lopata asta am luptat ca să scap de sărăcie. Am strîns chiar şi bani să-mi iau un cal. — Privirea i se încălzi. — Va să zică, vă aştept deseară să mîncaţi ciorbă de peşte.

Poberejnîi se opinti cu vîsla în mal şi luntrea începu să salte pe valuri, ca un cufundar negru.

— De treabă om pescarul! încercă din nou Rudenko să abată gîndurile prietenului său de la nenorocirea care-l copleşise.

— Rar om mai cinstit ca el, dar şi încăpăţînat ca un catîr. Cînd austriecii se retrăgeau din Ivceanka, a jurat că nu-i lasă să treacă prin satul lui. S-a pitulat pe mal şi-a început să bată cu o lingură de lemn într-o găleată goală. Şi a bătut cu atîta dibăcie, că pînă şi mitraliorii austrieci au crezut că sînt rafale de mitralieră.

— Nu mai spune! zîmbi Rudenko, bucuros că prietenul se lasă tîrît, încetul cu încetul, în discuţie.

— Zău aşa! Mulţumită lui, austriecii ne-au ocolit satul. Şi cînd te uiţi la el... juri că nu găseşti om mai paşnic ca Semen Poberejnîi. Toată viaţa lui, după cum l-ai auzit, a luptat cu vîsla împotriva sărăciei. Cînd, deodată, cum ai auzit, l-a-nfruntat singur pe duşman. Şi cu ce? Cu o găleată! Şi nimeni n-ar fi aflat, dacă nu era Uliana Zaviriuha. Tocmai se nimerise pe cîmp şi era moartă de frică să nu le facă austriecii de petrecanie, ei şi lui Semen.

— Dacă făcea Kulniţki una ca asta, de mult ar fi avut grijă s-o afle Moscova, ca să nu mai vorbim de Odesa. Şi-acum ar fi mare comandant! zîmbi iarăşi Rudenko, dar numai o clipă. Ăsta nu-şi scoate nasul din judeţ, şi, în afară de cuirasa aceea de piele, nu e nimic de capul lui. Nu ştie decît să ţină discursuri şi să muştruluiască oamenii. Şi mai are obraz să facă pe revolutionarul.

— De ce nu-l daţi afară? se înnegură Miroşnicenko.

— Tu poți să prinzi o zvîrlugă cu mîna?

— Nu cred.

— Ei, vezi, Kulniţki e ca o zvîrlugă. E ager la minte, crud, nerușinat. Prinde din zbor ideile altora și le trîmbițează prin toată gubernia, sau se adaptează la ele, după cum îi convine mai mult. Noroc că vorbele lui îți intră pe o ureche și îți ies pe alta.

— Cîtă vreme-ți intră pe-o ureche și-ți ies pe alta nu e nici o nenorocire. Dar ce te faci dacă intră în inimă și rămîn acolo? spuse Miroșnicenko, ridicîndu-și pleoapele umflate și se uită drept în ochii prietenului său.

Acesta rămase surprins de cuvintele lui, dar pe dată se întrebă dacă nu cumva exagerau defectele lui Kulniţki? Păcatele altuia ți se par întotdeauna de neiertat.

— Ăsta poate cel mult să-ți mănînce ficații. Dar e prea mic ca să ajungă pînă la inimă.

— Nici acul nu e mare, dar dacă-ți pătrunde în sînge porți moartea-n tine fără să ai habar. Gîndește-te la ce ți-am spus despre Kulniţki, Ivane, nu-l pierde din ochi. Nu zic, poate am fost nedrept cu el, că prea m-a supărat peste măsură. S-ar putea întîmpla să nu fie decît un carierist, și-atîta tot.

— Tu știi ce-a spus Lenin despre carieriști? Că ei n-au nici un fel de convingeri, nici un fel de cinste... Pe Kulniţki am să-l supraveghez, păcat însă că e cam depărtișor de mine. Ei, și acum, hai să vedem locul unde l-a atacat banda pe Goreţvit.

Se despărțiră unul de altul și o luară de-a lungul malului, în căutare de urme. Ocoliră stînca de granit care se ridica deasupra pămîntului asemenea unui pumn de neclintit. În mijlocul pumnului se legăna o cătină, ca un stindard rosu.

Rudenko se uită cu admirație la ea:

— Ca prin minune a crescut și tot ca prin minune se ține aici.

Ceva mai încolo, prin hățișurile de sub mal, descoperiră mai multe urme și cîteva tuburi de cartușe goale.

— Uite, de-aici au tras banditii în bietul Timofi, oftă din greu Svirid Iakovlevici.

Mai rătăciră un timp pe lîngă apă, apoi urcară panta spre cîmpie. Aici, pe pămîntul negru, gras, găsiră sumedenie de urme de copite. Două urme adînci de roți îi atraseră atenția lui Rudenko.

— Trebuie să fi fost brișca atamanului sau, mai degrabă, a celui care i-a adus aici pe banditi.

— Țin minte că Varciuk a plecat undeva cu brișca în ziua aceea. Le-a spus oamenilor că cică s-ar duce la felcer. Dar la care felcer s-o fi dus ? se întrebă Miroșnicenko, închizîndu-și ochii pe jumătate.

— Nu știi, s-a întors de la felcer, sau tot se mai doftoricește ? întrebă Rudenko.

— Pare-se că nu s-a întors.

— Unul din cai avea o potcoavă slăbită la piciorul stîng din față, și Ivan Panasovici îi arătă lui Svirid o urmă bine întipărită. Pentru orice eventualitate să facem un mulaj. Încercui locul cu vîrful cizmei și porni mai departe. Îl intriga dîra lăsată de roțile brișteî sau, mai curînd, șerpuirea celei din dreapta. Dacă nu mă înșel, șina de pe roata dreaptă din spate cam ieșise de pe obezi.

Svirid Iakovlevici se lăsă pe vine și se convinse și el că într-adevăr șina aceea lăsase niște desene ciudate pe pămînt.

— N-avem decît vreo zece briști în sat, așa că o să le cercetăm pe toate. Poate că în felul acesta dăm de cuibarul viperelor.

XXX

Varciuk își gonea caii, șfichiuindu-i cu sălbăticie. Plecat deasupra lor, îi croia cînd cu sfîrcul biciului, cînd cu codiriștea năclăită de spumă albă. Lîngă Vinnița cineva îi șterpeli harapnicul și Safron fu nevoit să plătească cinci sute de carboave în cap pentru o sărăcie de bici. Curînd își frînse codiriștea de carpen uscat pe spinarea bietelor animale, tăie pe furiș un vișin tînăr, mlădios, dintr-un cimitir pustiu, legă biciul de el, sări pe capră, se aplecă înainte și copăcelul gingaș începu să joace tontoroiul pe spinările bidiviilor corbii.

Niciodată nu fusese atît de crud cu caii ca acum. Trebuia să-l găsească cu orice preţ pe afurisitul acela de Iarema Gurkalo pe care-l pusese naiba să plece de la Comitetul gubernial ca să colinde satele. Varciuk îi dibui urma la Mizeakovskie hutora şi se afundă în inima ţinutului din preajma Bugului. Nimic nu scăpa ochilor săi întunecaţi, fără nici o strălucire : şi pe aici oamenii împărţiseră pămîntul, iar acum semănau din mînă grîu de toamnă pe loturile lor noi, arză-i-ar focul !

Dădu de Gurkalo într-o ogradă mărginaşă, de pe malul unui heleşteu, înconjurată de nişte livezi. Şi nu ştiu cum să se mai mire, găsindu-l pe acest coşcogea şeful nu într-o casă, aplecat peste hîrtii de mare însemnătate, ci în căsoaia din gîrniţă, lîngă cazanul de făcut rachiu. Pe genunchi ţinea pistolul, într-un toc de lemn, iar peste toc un blid cu o gustărică şi un păhărel verzui cu băutură...

Prin fumul gros din căsoaia afumată ca gura iadului se mişcau doi ţărani care purtau de grijă cazanului şi preacinstitului oaspe. Aveau chipurile slugarnice, dar şeful se uita la ei cu toată bunăvoinţa. Pe Varciuk nu-l învrednici cu nici o privire, doar îi arătă cu degetul un butuc pe care acesta se aşeză în tăcere. Nişte mîini îi întinseră prin pîcla de fum un păhărel, un dărab de pîine cu o bucată de slănină şi ciocniră toţi fără să scoată un cuvînt. Safron nu prea se simţea în largul lui ; parcă într-adevăr nimerise în iad. De fum îl usturau ochii, i se împăienjeniseră, şi o lacrimă îi căzu în pahar.

— Drăguţă, nu amesteca băutura cu apa, că-i strici gustul, făcu Gurkalo pe sfătosul şi din vălul de fum se auzi un chicotit slugarnic.

— Acum o bem nu cu apă, ci îndoită cu sînge, răspunse Safron răspicat, iar Gurkalo se uită la el lung şi iscoditor.

— Ţi-a ajuns cuţitul la os, ai ? îl întrebă pe Safron, cîntărindu-l cu ochii lui tulburi de băutură.

Safron simţi că în această fumăraie se află oameni care sînt gînd la gînd cu el, că vorbele lui le merg drept la inimă şi de aceea nu şovăi să urmeze :

— Bine zici: mi-a ajuns cuțitul la os. Un tăciune, și trebuie să-l arunci dintr-o palmă în alta că te frige, dar ăștia, că ne îndeasă tăvi de jăratic în măruntaie... cum să le scoți cu mîna goală?

— Așa e, așa e cum spune el, îl susținu un glas de după perdeaua groasă de fum înecăcios.

— Mai turnați-i omului un pahar, să-și stingă jăraticul din măruntaie, rosti Gurkalo, și fața lui energică, cu sprîncene stufoase și nas ca o coadă bîrligată, se învioră. Pielea lui, aspră pe obraji, se subția la tîmple, lăsînd să se străvadă o rețea palidă de vinișoare. Se ridică în picioare, și pe Varciuk îl izbi silueta lui care amintea de o căpiță de fîn cu vîrful în jos — umeri peste măsură de lați, mijloc și șolduri peste măsură de înguste, sau poate numai așa părea în larga-i tunică englezească și în pantalonii-i de călărie tipăriți pe trup.

Gurkalo ieși din căsoaie și Safron îl urmă în ograda uriașă.

— Iarema Ivanovici, începu Safron cu glas șoptit, am o mare rugăminte la dumneata...

— Drăguță, astăzi să nu-mi ceri nimic! Dacă vrei să bei cu mine, mă rog, cu plăcere, afacerile să le lăsăm pe mîine.

Își șterse obrajii vineți cu batista și zîmbi arătîndu-și dinții ca de cal, îngălbeniți.

Și Safron a trebuit să bea cu el aproape toată ziua. Jarul, stingîndu-se, își trăsese de mult cămașa cenușie de spuză peste el, de mult se risipise fumul din căsoaie, oamenii care îngrijiseră de cazan căzuseră morți de beți pe unde apucaseră, dar Gurkalo tot se mai întrecea cu Safron la băutură. Noroc că chiar deasupra lor atîrna o ciozvîrtă de carne pusă la afumat. Dezvelind osul puțin cîte puțin, noii prieteni tăiau bucăți mustoase de afumătură, bine frecată cu usturoi, uitînd să mai muște și din pîine. După o asemenea gustare Safron era în stare să se ia de barbă și cu diavolul. Și acest lucru îi plăcu mult șefului care acum îi surîdea cu toată bunăvoința.

— Uite cine știe să bea, nu ca nepricopsiții ăștia! îl lăudă Gurkalo, arătînd cu capul spre oamenii care sforăiau și se apărau prin somn de cine știe cine

— Ei, şi-acum, spune-mi pentru ce ai venit ?

— Îţi aduc multe salutări şi un pachet din partea lui Omelian Krupiak, răspunse Safron, observînd că lui Gurkalo, de atîta băutură, i se umflaseră vinele de la tîmple.

— Din partea lui Omelian ? şi Gurkalo, trezit brusc, repezi o privire spre ţărani, alta spre uşă. Cînd l-ai văzut ?

— Alaltăieri.

— Unde ?

— Lîngă Litîn.

— Îl cunoşti de mult ?

— Din 1919, cînd se retrăgeau ai noştri. L-am găsit rănit în pădure, l-am adus la mine şi l-am pus pe picioare.

— Unde a fost rănit ?

— În şold.

Se vede că răspunsurile lui Varciuk îl convinseră pe Gurkalo. Îndepărtă gustarea şi păhărelul de pe tocul pistolului, se ridică şi îl luă pe Safron să se plimbe puţin prin grădină. Soarele apunea, pospaiul celor din urmă raze tremura în frunzişul copacilor acoperiţi cu muşchi, care răspîndeau un miros călduţ de fructe şi de scorburi vechi. În heleşteu se zbenguiau peştii, cîteva vaci încremeniseră în apa pînă la genunchi şi de pe buzele lor picurau stropi scînteietori, roşii ca mărgeanul. Inima lui Varciuk începu să bată mai tare : toate acestea semănau atît de mult cu casa lui, cu heleşteul lui ! Doar că el nu avea peşte în heleşteu — i-l otrăveau femeile în fiecare an cu cînepă. Dar dacă s-or rîndui toate cum e bine, o să prăsească negreşit crapi, n-o să mai lase nici femeile să-şi topească cînepa în heleşteu.

Pe malul apei line, în măcăitul raţelor domestice, Safron îi povesti tot lui Iarema Gurkalo, care, fără să spună o vorbă, îl asculta, plimbîndu-şi ţigara dintr-o margine în alta a gurii.

— Cred c-am să-ţi pot da o mînă de ajutor. Tot pămîntul n-ai să ţi-l mai vezi înapoi — acum cu noua stăpînire ar fi prea de tot ! — dar, colea, vreo zece desiatine cred c-o să putem ciupi.

— Fie şi zece! Şi atît e bine şi, dacă mă ajuţi, cît oi trăi am să mă rog pentru tine.

— Rugăciunile tale o să-mi ajute ca mortului căldeniţa, făcu Gurkalo plictisit. Dar să ştii că-mi trebuie ceva timp pînă-ţi aranjez trebuşoara. Dacă nu s-a întors şeful Secţiunii agricole înseamnă că eşti un om norocos; dacă s-a întors, trebuie să aşteptăm pînă pleacă iar prin gubernie. Cu ăsta nu-i de joacă.

— Ce-ar fi să plecăm chiar astăzi în oraş?

— Astăzi e prea tîrziu. Plecăm mîine. Acum, hai să mîntuim băutura, să nu se trezească.

În zorii zilei, pornind cu Gurkalo spre Vinniţa, Varciuk rămase uimit de ţinuta demnă şi obrazul proaspăt al acestuia, care nu trădau cu nimic beţia din ajun. Ca să se dreagă, Gurkalo dădu pe gît o ulcea de cvas, apoi, după ce şuşoti ceva cu gazda, sări sprinten în brişcă. Pe drum află de la Varciuk amănuntele trebuitoare şi se bucură că acesta e din Novobugovka, unde de toate lucrurile răspundea Miroşnicenko.

Spre norocul lui Varciuk, şeful secţiunii nu se întorsese încă; prinzînd momentul potrivit, Gurkalo intră în biroul lui Kulniţki şi, pe neaşteptate, începu să strige cu o revoltă bine jucată:

— Nu mai ştiu unde o s-ajungem cu anarhistul ăsta de Miroşnicenko! Peste tot ne taie craca de sub picioare!

Gurkalo ştia că numai aşa îl atinge pe Kulniţki la punctul lui cel mai sensibil.

— Trebuie alungat din partid! strigă şi acesta, izbind cu pumnul în masă. Ce-a mai făcut?

— La ce te poţi aştepta de la el? Mai deunăzi s-a ridicat împotriva sovhozului, acum s-a apucat să distrugă gospodăria-model a unui ţăran. Pe vremuri, ţăranul a primit medalia de argint, şi din experienţa lui ar putea să înveţe toate satele dimprejur. Dacă mai mergem pe acest drum, ajungem într-o bună zi la agricultura primitivă. Şi atunci, ce mai mănîncă republica?

Şi se apucă să-i descrie gospodăria lui Safron, firește, aşa cum îi venea lui la socoteală.

La început, Kulniţki şovăi; nu îndrăznea să rezolve acest caz fără şeful secţiunii, dar se dădu bătut în faţa

dovezilor bine ticluite ale lui Gurkalo şi riscă un compromis :

— Să batem la maşină o decizie prin care i se înapoiază lui Varciuk o parte din pămîntul lui. Cred că pentru gospodăria lui model îi ajung şi douăzeci de desiatine.

— De acord ! Iată o decizie cu adevărat revoluţionară ! îşi linguşi Gurkalo superiorul, şi amîndoi rămaseră foarte mulţumiţi atît de decizia dată, cît şi de ei înşişi.

Varciuk îşi luă rămas bun de la Gurkalo în locuinţa acestuia. Două simţăminte se luptau în inima lui : zgîrcenia şi recunoştinţa. Să-l răsplătească cu ceva, sau mai bine să-l facă pe niznaiul ? Totuşi, chibzuind că nu-i strică de loc să aibă la mînă o persoană cu atîta trecere, rosti înăbuşindu-şi un oftat :

— Zău dacă ştiu cum să-ţi mulţumesc, Iarema Ivanovici, pentru tot binele pe care mi l-ai făcut ! Aici, la oraş, trebuie să dai bani grei pe orice. Chiar şi un prăpădit de castravete îl plăteşti cu cît nu face ! Toate s-au scumpit de cînd cu puterea asta nouă. Aşa că, pot să-ţi dau ceva pentru osteneală ? Zău, nu mă refuza. Sînt om simplu şi nu mă pricep la lucruri d-astea...

— Şi eu sînt tot om simplu, nu-ţi iau mai mult decît trebuie, şi nu refuz ce mi se cuvine, răspunse Gurkalo, ridicîndu-şi sprîncenele stufoase.

— Îţi foarte mulţumesc, zîmbi Safron, deşi îi părea rău din suflet că funcţionarul primise mita.

Mare ghinion avusese : ar fi putut să dea peste unul căruia îi îndeşi banii în mînă şi el te refuză politicos, ba îţi şi mulţumeşte pe deasupra...

Safron descheie nasturii de la cămaşă, sfîşie bentiţa cusută de guler, şi în palmă îi lunecară cîteva monede de aur.

— Eşti un mare şmecher ! rîse Gurkalo.

— Ce să-i faci, nevoia te învaţă, suspină Safron şi înşiră, una după alta, monedele pe masă.

— Spune, Safron Andrievici, ce-ar fi să-i bem în cinstea evenimentului ? spuse Gurkalo, trăgînd cu coada ochiului la bani.

— N-am timp, Iarema Ivanovici! Bea-ĭ dumneata sănătos! Încă o dată, îţi foarte mulţumesc.

Şi Safron se grăbi să plece.

Nu trecu mult, şi brişca-i huruia pe caldarîmul Vinniţei, distrus în timpul războiului, în timp ce pe el îl frămînta un gînd: ce să facă cu caii? Dacă începe vreo anchetă în sat şi se descoperă totul? Cîte nu se pot întîmpla! Îl durea inima că trebuie să se despartă de mîndrii lui cai, totuşi se hotărî să-i vîndă.

A doua zi, fără să se tîrguiască prea mult, vîndu brişca şi caii în iarmaroc, chiar ţăranului la care băuse cu Gurkalo, şi plecă la Kalicea, în nădejdea că va întîlni acolo vreun consătean venit la tîrg cu care să se înapoieze acasă. Cît avea să-i mulţumească lui dumnezeu mai tîrziu că i-a dat minte să vîndă caii şi brişca! Nici nu puse bine piciorul în casă, că veni la el Miroşnicenko, împreună cu un necunoscut. Safron, oftînd într-una, le povesti că a fost jefuit de bandiţi, că a izbutit să scape numai cu boarfele de pe el — le arătă chiar bentiţa de la guler sfîşiată, căci şi acolo îl cercetaseră tîlharii şi-i luaseră cei din urmă bani.

Simţea că nu este crezut, dar nu înceta să ofteze din adîncuri, să se văicărească şi să le ceară ajutorul ca să-şi capete caii înapoi.

— Las' că punem noi mîna pe ei, spuse Miroşnicenko, pe un ton care îl îngheţă pe Safron.

Nu mai încăpea nici o îndoială: îl bănuiau. În aceeaşi seară Kuzma Vasilenko îi spori temerile. El îi povesti că Miroşnicenko, însoţit de vicepreşedintele Comitetului executiv judeţean, cutreierase multă vreme şi cercetase cu luare-aminte urmele de pe malul Bugului.

— Să cerceteze sănătoşi!

Un zîmbet forţat schimonosi obrazul uscăţiv al lui Safron; se simţea tot mai mult cuprins de nelinişte. Slavă domnului, deocamdată nu aveau de ce să se lege, iar pentru mai tîrziu se va îngriji el!

Peste două zile Safron intră din nou în ograda mărginaşă, unde îl găsise pe Gurkalo. Plăti, cît nu făceau, şi răscumpără caii şi brişca de la ţăranul năucit.

După ce se lăsă noaptea, căută pe mal un loc cît mai înalt şi mai prăpăstios, deshămă caii şi făcu vînt briştei

în gura neagră a rîpei. Cînd îi ajunseră la urechi ultimele trosnituri ale roţilor sfărîmate, Safron încălecă lăturaşul şi mînă caii spre Bug. Intrînd cu ei în apă, le fluieră prietenos îndemnîndu-i să înoate, îi îndreptă spre un loc mai adînc şi vîrî ţeava pistolului în urechea calului de la hulube. Răsună o detunătură. Calul îşi îndoi greoi genunchii şi se prăbuşi, în timp ce lăturaşul îşi repezi capul în sus, acoperindu-l pe Safron cu coama lui lungă, fremătătoare.

— Stai, prostuţule! şi Safron îl trase de căpăstru pînă ce îşi aplecă din nou capul.

Se auzi încă o detunătură şi caii lui, legănîndu-se asemenea unor insuliţe negre, pieriră din vedere.

Safron privi în urma lor, copleşit de părere de rău, apoi, fără să iasă din apă, îşi făcu de trei ori semnul crucii şi, tot cu degetele împreunate, îşi şterse pleoapele pline de lacrimi.

XXXI

Roua de toamnă înviorează hrişca cosită.

La marginea ţarinei lui Veremi, un crîmpei de ceaţă, trandafirie în bătaia soarelui, se destramă încetul cu încetul în saftianul purpuriu al florilor de hrişcă tîrzie, care îi dăruiesc toată gingăşia culorilor lor umede. Nu departe, în faţă, se conturează siniliu, strălucitor peretele crenelat al dumbrăvii cu vîrfurile arborilor scăpărătoare, luminate de încrucişările razelor de soare.

Denis Barabolea înaintează pe potecă, săltînd ca o minge, şi scrutează cîmpul, zarea clar desenată ca întotdeauna toamna, iscodeşte chiar şi soarele. Liniştea solemnă de septembrie îi spulberă neîncrederea; dorul dulceag, mistuitor, al unei pasiuni abia stăvilite, îi inundă sufletul şi îi îmblînzeşte năprasnica ură de care este stăpînit. Sînt mai multe zile şi nopţi de cînd inima lui bate mai repede şi e răscolită pînă în străfunduri. Oare copila aceasta cu sprîncene uimite, ca nişte aripi de pasăre gata să-şi ia zborul, a izbutit nu numai să-l

pună pe picioare, dar şi să reînvie într-însul sentimentele tocite de atîtea aventuri trecătoare ?

A fost o vreme cînd şi el visase o dragoste pură, neprihănită, cînd îi cîntase osanale, cînd stătuse deoparte uitîndu-se la fete, aşteptînd să-i vină marea sărbătoare a sufletului. Dar pe cînd era elev de liceu căzuse în braţele experimentate ale unei prostituate de lux, cu zîmbet de japoneză şi cu frumuseţe de slavă, care se pricepuse de minune să-i terfelească sentimentul sfînt al dragostei, care îi dezvăluise toate tainele trupului femeiesc şi îl învăţase să vadă în femeie numai femela. După această şcoală, el nu se mai uita la femei decît din acest punct de vedere şi pipăia îndată cu ochii orice siluetă frumoasă.

Şi iată că pe neaşteptate un simţămînt nou se cuibări în inima lui pervertită. Ce-o fi asta — milă pentru biata orfană sau, într-adevăr, acel ceva care în romane se numeşte iubire ? Dar ce, aici poate încăpea mila ? „Te duci la o femeie ? Nu-ţi uita cravaşa !“ Aşa grăit-a Zarathustra.

Acum această maximă îl face să zîmbească : nu e de loc potrivită nici cu peisajul, nici cu starea lui sufletească !

Prin rariştea din marginea pădurii străluceşte cerul sidefiu, pe care plutesc nori mari, ca nişte corăbii albe. Este o lume cu totul deosebită de aceea în care se învîrteşte de obicei Barabolea. Pentru cîteva clipe el îşi uită îndeletnicirea de spion, îl uită pe Nietzsche, uită şi umbrele negre ale dascălilor din Devonshire şi se lasă purtat de navele ireale ale cerului de toamnă pînă hăt, spre copilăria lui liniştită şi îndestulată. Tocmai atunci, dincolo de şirul arborilor, chiar sub brîul norilor, apare un bărbat, şi Barabolea îşi reia înfăţişarea obişnuită de prostănac, devenind totodată foarte atent. Necunoscutul se îndreaptă spre cîmpul îndepărtat, iar Barabolea, după ce îl urmăreşte îndelung cu ochii micşoraţi, intră în crîng. Aici dă peste o întreagă familie de mînătărci atît de frumoase, de parcă ar fi fost sculptate de o mînă iscusită. Cu pălărioarele lor catifelate, par o copie în miniatură a

copacilor de toamnă de culoare cafenie închisă. Denis Ivanovici se mai uită încă odată în jur, cu luare-aminte, apoi le culege, răsucindu-le pe fiecare în parte, uşor, ca să nu le strivească, şi familia de ciuperci abia îi încape în podul palmei. Deasupra capului lui se aude ciocănitul paşnic al unei ghionoaie, pe care tăcerea apăsătoare îl azvîrle jos, la pămînt, ca pe o ploaie de alice nevăzute.

Nu departe de poieniţa unde, sub căciulile de şiţă, moţăie stupii, zăreşte silueta plăpîndă a Marianei. Fata stă cu spatele la el. Se apleacă să culeagă o buruiană, şi Denis Ivanovici îi distinge lămurit picioarele zvelte în opincuţe din coajă de mesteacăn şi pulpele legate în cruciş cu nojiţe înnodate sub genunchi. Văzîndu-le, se înfioară. Copila se îndreaptă de spate, cu o rădăcină mică în mînă, o scutură de pămînt, îi rupe frunzele şi o ascunde în sîn.

Denis zîmbeşte fără să vrea, aşteaptă să se mai îndepărteze puţin şi o strigă, cum se strigă în pădure :

— Hei ! Hei ! Mariana-a-a !

Copila tresare speriată, întoarce capul, cînd îl vede îşi fereşte cu sfială ochii, apoi, cu o mişcare pripită, scoate pe furiş din sîn rădăcina pe care abia o ascunsese.

„Ce sălbăticiune ruşinoasă !..." Barabolea se face că n-a observat nimic, se apropie de Mariana şi îi întinde mînătărcile.

— Ia te uită, ce-am găsit, micuţă gospodină.

Îşi dă seama că cuvîntul „gospodină" o doare. „Ehe, pare-se c-ar vrea şi ea să se vadă stăpînă la casa ei ! Orice s-ar spune, numai cîinilor le place să fie slugi."

Pornesc în tăcere spre o colibă acoperită cu stuf, peste care un păr sălbatic îşi întinde ramurile ca o cunună neagră.

— Ce frumos e aici ! exclamă el, intrînd anevoie în coliba unde tot felul de buruieni răspîndesc un iz plăcut, apoi se lasă peste o grămadă de paie abia acoperită cu nişte zdrenţe, iar Mariana, zîmbitoare, se aşază pe vine alături de el, minunîndu-se că oaspetelui nu-i este silă de sărăcia ei.

— Ia spune, Mariana, n-ai putea să prăjești ciupercile astea ? și Barabolea arată cu o mișcare a capului vatra pe care încă se mai răsucește un fumulet firav.

— N-am cu ce, răspunde mîhnită fata, fără să-și ridice ochii ei copleșiți din copilărie de frică.

— Jupînul nu-ți dă untură ?

— Ba da... de crăciun și de paște.

— Sărmana de tine ! spune el cu milă, și fata roșește de-o trec lacrimile. Dacă-i așa, hai să le frigem. Îți plac ciupercile fripte ?

— Îmi plac.

— Dar eu îți plac ? întrebă el mai în glumă, mai în serios, uitîndu-se drept în ochii ei.

Sprîncenele fetei tresar, dar ea rămîne tăcută, doar se strînge ca un ghem.

— Hai, spune, ce iubești mai mult : ciupercile, sau pe mine ?

— E păcat să vă bateți joc de-o biată slujnică !

Mariana îi aruncă o privire plină de tristețe și pornește spre stupi.

El se repede afară din colibă, o ajunge din urmă și se proptește în fața ei.

— Te-ai supărat, Marianocika ? Hai, nu te necăji, draga mea !...

Mariana îl învăluie în privirea ochilor ei umeziți de durere și cu glas stins îl roagă :

— Nu-mi mai spuneți așa, că-mi vine să plîng.

— De ce ?

— Numai mămica mea... demult de tot... îmi spunea Marianocika... și într-adevăr o podidește plînsul, și își acoperă ochii cu palmele ei înguste, înnegrite de soare. Degetele subțiri sînt deformate prin jurul unghiilor și parcă pistruiate de zdrelituri proaspete.

Barabolea încearcă s-o liniștească, îi mîngîie mîinile, umerii și, ca din greșeală, îi atinge pieptul pietros care, prin cămașă, îi arde degetele. De unde atîta văpaie în acest trup firav, îndestulat numai cu apă și suferință ? Și omul acesta cinic, care în viața lui mîngîiase, cu privirile și cu mîinile, multe piepturi femeiești, înțelege că se află în fața unei fecioare neprihănite, a unui lucru pe care nu l-a cunoscut încă și de

aceea nu mai ştie cum să se poarte cu ea, ca să n-o sperie, ca să n-o scape din mînă.

O conduce cu mare băgare de seamă pe Marianka în colibă, o ajută să se aşeze, alungă chiar o muscă ce se oprise pe pulpa ei. Acest gest o impresionează mai mult decît toate cuvîntările lui.

— Cît sînteţi de bun, Denis Ivanovici ! şi-l priveşte cu ochii-i mari, încrezători.

Ucigaşul nu este în stare să-i înfrunte privirea nevinovată şi pleacă fruntea.

Dar Mariana sare sprintenă în picioare şi iese din colibă, ca să mai pună lemne uscate pe foc.

— Fac o ciorbă. Dumneavoastră mîncaţi ? îl întreabă ea, zîmbindu-i cu aceeaşi încredere.

— Cu tine mănînc orişice, Marianocika.

— Nu-mi mai spuneţi aşa, îl roagă fata încă o dată, apoi ia o ulcică dintr-un par şi fuge să aducă apă.

Cînd ciorba prinde a clocoti şi a bolborosi, ea pisează un pumn de rapiţă tomnatică într-o piuă de lemn şi o aruncă în ulcică.

— Uitaţi cu ce-o dreg. Iertaţi-mă, dar n-am altceva mai bun, se scuză ea, privindu-l din nou încrezătoare, pe agent.

— Cu tine şi ciorba de post o să mi se pară cea mai gustoasă mîncare de paşte, răspunde el, neîncetînd să-i admire mîinile care parcă vrăjesc cu iscusinţă deasupra focului.

Mîncară din aceeaşi strachină strîmbă ciorba ţărănească, searbădă ; cu lingura lui el prindea din cînd în cînd lingura fetei care de fiece dată izbucnea în hohote de rîs cristalin. Cînd isprăviră, Marianka îi arătă toate colţişoarele tainice ale pădurii. Dădură de vizuina unui viezure bătrîn, care toamna făcea prăpăd în grădina lui Veremi. Se odihniră pe malul unui izvor, mîncară mere pădureţe şi chiar se suiră într-un cireş tomnatic pe care încă mai zăboveau cîteva fructe pipernicite, veştede. Pe măsură ce se scurgeau ceasurile, fata se lega tot mai mult de Barabolea, ca un copil. Frica îi dispăru încetul cu încetul din privire, ajunse să zîmbească voios soarelui, arborilor, pămîntului şi

numai de ochii lui se ferea, să nu-i vadă surîsul de copil mare.

Cînd valurile înserării începură să unduiască printre copaci şi dumbrava păru că se mai îndeseşte, Barabolea se găti de plecare, cu toate că mult ar fi vrut să mai rămînă. Se temea să nu spulbere cu vreun gest brutal ţesătura de păianjen a acestei vrăji, căci oropsita copilă nu era de loc atît de proastă cum îi spusese Veremi.

Mariana îl petrecu pînă la marginea ţarinei, şi acolo, în locul unde seara îşi dăduse întîlnire cu lumina muribundă a zilei, i se păru lui Barabolea şi mai frumoasă. Luîndu-şi rămas bun, el îi strînse mîinile la piept şi o întrebă :

— Spune, Mariana, te-ai mărita cu mine ? Sînt mult mai bătrîn ca tine...

Îşi închipuia că fata o să se sperie, că o să înceapă să ţipe, dar ea nu făcu altceva decît să se uite lung la el, apoi îl întrebă aproape în şoaptă, plecîndu-şi privirile :

— Ce nevoie aveţi de mine ? Eu pot să fiu slugă, nu nevastă... Eu n-am nimic afară de sărăcie...

— Nici eu n-am nimic, Mariana. Sînt la fel de sărac ca şi tine, minţi el fără şovăire, aducîndu-şi totodată aminte de pămîntul şi de conacul părinţilor săi.

— Zău ? se bucură fata din suflet, dar numaidecît o cuprinse ruşinea şi se înroşi.

— Zău, Mariana... Săracii trebuie să rămînă între săraci. Noua stăpînire este cu noi. Tu o să primeşti pămînt, o să primesc şi eu, şi o scoatem la capăt într-un fel.

Ca s-o convingă, nu se dăduse în lături să aducă vorba şi despre stăpînirea împotriva căreia jurase că va lupta pînă la ultima lui suflare.

XXXII

Răbdarea omului nu cunoaşte margini.

Viaţa poate să i-i răpească pe cei dragi, să-i zdrobească iubirea, fericirea, însă omul rămîne el însuşi.

Dar este destul să-i spulberi speranțele — mirajul acela confuz de împliniri ademenitoare și înșelătoare, pentru ca omul să nu mai fie decît un cadavru viu.

Așa s-a întîmplat și cu Danilo Pidiprigora. S-au scurs multe zile de cînd l-au închis la Ceka. Însă Danilo a încetat de fapt să mai trăiască după primele interogatorii ; făcea totul mecanic, ca în vis, sau mai bine zis nu trăia cu adevărat decît în visele care îi aduceau, din negura anilor, nevinovăția copilăriei, parfumul umed, primăvăratic al pășunilor smălțate de clopoței gălbui, chipul soției sale luminat de cozi aurii, trupușorul dornic de mîngîieri al lui Petrik cel bălăior, pe care cocoșeii guleraţi îl trezeau la miezul nopții. De dorul acestei fericiri pierdute plîngea cu sughițuri prin somn. Atunci negustorul Herus, un diavol osos, cu profil de pasăre de pradă, pe care îl închiseseră cu o săptămînă în urmă în aceeași celulă cu Pidiprigora, îl deștepta cu brutalitate.

— Trezește-te, antilectualule ! îl striga Herus zgîlțîindu-l cu degetele sale uscate, ca să-i alunge somnul, și rîdea cu buzele-i subțiri și ochii-i înguști.

Herus era vulpe bătrînă. Mai fusese judecat o dată de tribunalul revoluționar, dar pînă la urmă, cu ajutorul prietenilor, izbutise să aranjeze lucrurile. Acum, îl prinseseră jucînd cărți pe sume mari. Cekiștii îi confiscaseră trei mii de ruble în aur și șapte mii de coroane austriece. Herus însuși mărturisea că e un incorijibil jucător de preferans și că vechiul regim îl stricase pînă în măduva oaselor.

— Bolșevicii au mare slăbiciune pentru cine se căiește, de aceea mă tot căiesc eu și mă bat cu pumnii în piept, de-mi pîrîie oasele. Căiește-te și tu, îl povățuia în șoaptă pe Pidiprigora și nu uita să tragă cu ochiul la ferăstruica din ușă.

De altfel Herus mai era îngrijorat de ceva. După ce îi închiseseră dugheana, reușise de bine, de rău să se strecoare într-o societate de achiziții cu ridicata din Vinnița, dar dobitocii care o conduceau avuseseră proasta inspirație să refuze banii sovietici cu care veniseră asociații. Asta mirosea de-a dreptul a politică, și Herus, în loc să se mai mulțumească cu jocul de-a

căința, răgușea demonstrînd în stînga și în dreapta că el nu are nici un amestec în această afacere.

Totuși în general era optimist, își punea nădejdea în relațiile lui înalte și nu se îndoia o singură clipă că, chiar dacă s-ar prăbuși întreaga lume, dacă ar pieri imperiile și regatele, regii și președinții, biserica și știința, negoțul tot va dăinui, deoarece el este temelia tuturor temeliilor. De aceea, fredona în surdină, nepăsător, cuplete vesele din *Merișorul* și *Străzile*.

Despre cazul lui Pidiprigora avea o părere proprie: zicea că dacă acesta într-adevăr a mărturisit totul, cu sinceritate, fără doar și poate că o să i se dea drumul. Bolșevicii au eliberat și pe alții mai ceva decît plevușca asta de Pidiprigora; chiar unii dintre generalii bătrîni lucrau pentru ei. Kotovski, de exemplu, a încredințat comanda unuia dintre regimentele sale unui fost petliurist! Ba chiar l-au decorat cu un ordin. În ceea ce îl privește, el, Herus, ar face bucuros schimb cu situația lui Danilo.

Dar Pidiprigora nu credea un cuvînt din ce îi spunea Herus, ci aștepta amorțit să i se întîmple tot ce putea fi mai rău. Nu o simplă umbră, ci un nor uriaș, negru plana deasupra capului său: era acuzat că venise în Ucraina Sovietică ca agent secret al primului-ataman. La interogator, se jură pe viața singurului său copil că nu e adevărat, că este nevinovat, dar anchetatorul îl asculta cu sprîncenele încruntate:

— Gîndește-te bine și spune tot adevărul despre dumneata și despre Palîliulka.

— Nu l-am văzut nicidoată.

— Dar dacă te înșală memoria? Stăruia cu glas uniform anchetatorul.

— Vă jur că nu! Spionul Barabolea doar se pregătea să ne ducă la Palîliulka.

— Fumezi?

— Da, și Danilo luă cu un gest mașinal mahorcă din tabachera înflorată a anchetatorului. Nu se mai temea, ca în primele zile, că-l vor bate, dar nici nu nădăjduia că se vor îndura de el: niște oameni haini îl aruncaseră în fața plutonului de execuție...

— E mai bine să spui tot adevărul, urmă anchetatorul, întinzîndu-i bricheta aprinsă.

— Care adevăr? Dacă v-aş spune ce doriţi să auziţi de la mine, ar însemna să vă mint. Ştiu că o să mă executaţi şi dacă vă spun minciuni, şi dacă nu vă spun. Totuşi de ce vreţi neapărat să mă executaţi pentru o minciună?

— Nu, vreau numai adevărul, răspunse anchetatorul privindu-l grav, cu luare-aminte, de după ochelari, ca un învăţător. Oare şi învăţătorii se fac cekişti?

Iată-l din nou pe Danilo străbătînd sub escortă coridorul îngust şi parcă fără sfîrşit spre celula lui. Aici, se prăbuşi pe pat, nemaidorind decît un singur lucru: să doarmă. De trei ori pe săptămînă îi aduceau pachete fraţii lui şi soţia: mîncare şi îmbrăcăminte. Într-o zi, Galina i-a adus, în afară de pîine, şi doi cocoşi, probabil tocmai aceia care îl trezeau noaptea pe Petrik. Văzînd păsările, Danilo simţi că e gata să leşine. I le dădu lui Herus care începu să înfulece ca de frica morţii, să plescăie din buze şi să sugă fiecare oscior. După ce se sătură, scoase o ţigare, bătu în uşă şi o aprinse prin ferestruică de la ţigara santinelei, prilej cu care se porni să laude direcţia închisorii:

— Nici voi n-o duceţi prea bine cu tutunul, şi totuşi ne daţi cîte nouă ţigări pe zi. Se zice că pe vremuri, în închisori, numai dacă simţeau miros de tutun, te deşelau în bătăi!

Herus făcea mare risipă de linguşiri, nu îi trecea cu vederea nici pe soldaţii din escortă căci, de, şi ei raportează şefilor ce vorbesc cu deţinuţii. La interogatorii, cînd era întrebat în mod oficial cum îl cheamă, el îşi pocea nitel numele, ca să-l facă pe anchetator să zîmbească: şi asta ar putea să-i prindă bine.

Dar pe Danilo nimic nu-l sustrăgea din mohorîrea lui. Zilele se scurgeau monotone, toate la fel de chinuitoare, parcă plămădite numai din suferinţă, şi fiecare ceas îi ştergea din suflet amintirea libertăţii. Deseori se plîngea că soarta îi este prea vitregă. Mai bine ar fi căzut într-o luptă rusinoasă sub razele arzătoare ale soarelui, sau sub lumina stelelor, decît în faţa unui zid de piatră.

I se rupea inima cînd se gîndea că prin întoarcerea lui îi stricase cu totul viaţa Galinei ; înainte era privită ca soţie de petliurist, pe cînd acum avea de suferit pentru o altă învinuire, şi mai cumplită : nevastă de spion, fiu de spion ! Poate fi pată mai ruşinoasă pentru tinereţea ei, pentru copilăria lui Petrik ? De cîte ori vor blestema ei memoria lui ca soţ şi tată !

Amărăciunea îl înăbuşea, se abrutiza tot mai mult. Cîteodată i se părea că a ajuns la un pas de nebunie.

Într-o seară, îl chemară pe neaşteptate ca să fie interogat de Serghei Pirogov, şeful Serviciului special.

„Iată sfîrşitul !“ Cu privirile rătăcite, cu picioarele retezate de spaimă, sprijinindu-se cu mîinile de pereţii coridorului îngust, Danilo ajunse orbecăind la biroul lui Pirogov şi se opri în prag, alături de santinelă, orbit de lumina puternică.

La masă şedea un om între două vîrste, cu faţa galbenă de friguri, zgribulit într-un cojocel unguresc, cu cusături în culori vii. Lîngă el se tot sucea pe scaun o namilă de bărbat într-o becheşă [1], cu căciulă brumărie pe cap şi cu o pipă uriaşă ieşind de sub mustăţi. Atesta îl măsură îndelung pe Pidiprigora, în timp ce şeful Serviciului special se uita cu atenţie la amîndoi.

După cîteva clipe, scurse în cea mai deplină tăcere, şeful Serviciului special îl întrebă pe necunoscut :

— Nu l-ai văzut niciodată pe acest om ? şi i-l arătă din ochi pe Pidiprigora, deşi de pe acum totul îi era limpede.

— Mutra asta ? Niciodată ! răspunse mustăciosul, scoţîndu-şi luleaua din gură şi măsurîndu-l iarăşi, bănuitor, pe Pidiprigora.

— Dar dumneata ? întrebă şeful pe Danilo, ducîndu-şi mîna la urechea lui ca ceara.

— M-a ferit dumnezeu, spuse Danilo, ridicînd nepăsător din umeri.

— Iartă-mă că te-am deranjat. Şeful îi întinse necunoscutului o mînă îngustă, străvezie. Îţi mulţumesc că ne-ai ajutat.

---

[1] Haină lungă bărbătească, strînsă în talie şi cu creţuri. (N. ed. rom.)

— Păpaţi-i sănătoşi, rîse necunoscutul şi, răsuflînd uşurat, se îndreptă spre uşă.

În clipa aceea zbîrnîi telefonul, şeful se strîmbă, totuşi se apropie de cutia greoaie şi ridică receptorul.

— Tovarăşul Neciuiviter ? exclamă el, luminîndu-se la faţă. Bună seara, Grigori Petrovici...

Aceste cuvinte avură asupra lui Danilo efectul unui trăsnet. Va să zică, acolo, unde era soare, unde străluceau stelele libertăţii, se afla un om pe care-l cunoştea de mult, şi căruia îi luase femeia iubită. Şi astăzi mai purta Galina năframa de mătase dăruită de el, fără să ştie dacă omul care îi tulburase pentru prima oară inima de fecioară mai este sau nu în viaţă...

Danilo se chinui să priceapă dacă într-adevăr era vorba despre el, dacă nu cumva şi-a pierdut minţile.

— Ce gîndesc despre inculpatul dumitale ? Tot ce mi-ai spus şi dumneata. E complet demoralizat... *„Sînt om şi nimic mai mult"*, cum a scris Grabovski [1].

Presupuneri, care de care mai înfiorătoare, se ciocneau ca nişte bolovani grei în mintea înfierbîntată a lui Danilo. Aiurează ? Visează ? E prada unei vedenii ? Nu. Undeva, de partea cealaltă a lumii, e pe cale să se hotărască soarta lui, dar nu cu el de faţă, ci mişeleşte, prin firul negru al telefonului... Aşadar el, Danilo, este inculpatul lui Neciuiviter, şi acum acesta le plăteşte lui, soţiei şi copilului său pentru dragostea furată odinioară. Cîte crime nu poate săvîrşi omul în numele dragostei ! Toate tragediile lumii stau mărturie ! Sau poate că aceasta este numai o aiurare a creierului său chinuit de pierderea oricărei nădejdi ? Dar de unde pînă unde Neciuiviter ? Şi apoi, chiar dacă este el, cum a putut afla despre Danilo ?

Un vîrtej de gînduri i se răsucea nebuneşte în creier.

Între timp, Pirogov puse receptorul în furcă şi îşi potrivi mai bine cojocelul pe umeri. Danilo, pierdut, îl întrebă :

— Spuneţi-mi, vă rog, tovarăşe şef, despre mine aţi vorbit cu Neciuiviter ?

---

[1] *Grabovski P. A.* (1864–1902) – poet revoluţionar ucrainean, continuator al tradiţiilor revoluţionare ale lui Taras Şevcenko. (N. ed. rom.)

— Da, despre dumneata. Dar ce ai ? Liniştește-te ! făcu acesta nedumerit.

— Şi viaţa mea... depinde de Neciuiviter ?

— Da... într-o oarecare măsură.

— Atunci eu... începu el, dar se răzgîndi : la ce bun ? Tot n-are să scape din ghearele reci de piatră ale celulei. Îşi trecu mîna peste ochi şi frunte, suspină din greu şi simţi că îl părăsesc puterile.

— Îl cunoşti pe tovarăşul Neciuiviter ?

— Da, spre nenorocirea mea.

— De ce ? se miră Pirogov.

— De ce ? izbucni furios Danilo. Pentru că pămîntul a devenit prea strîmt pentru noi amîndoi ! Pe vremuri i-am pricinuit lui Neciuiviter o mare durere... Eu... s-a întîmplat în tinereţe... i-am luat iubita... E soţia mea, mama singurului meu copil. Ştiu că Neciuiviter n-a putut să mi-o ierte. Şi acum, vrea să mă pedepsească... Poate că şi eu în locul lui aş fi făcut la fel... Vă rog, dacă se poate, nu-l credeţi... şi Danilo, ajuns la capătul puterilor, se prăbuşi pe scaun şi îşi îngropă faţa în palme.

Şeful Serviciului special nu îşi mai putea reveni din uimire.

— Ce potrivire ! Ca într-un roman ! şi se sculă de pe scaun, cojocelul îi căzu jos, dar nu se aplecă să-l ridice.

— Aşa e, ca într-un roman prost, bolborosi Danilo, încercînd şi el să se scoale. Îşi lepădă mîndria, demnitatea omenească ca pe nişte zdrenţe rupte, iar glasul lui răsună rugător : Dacă se poate, nu-l ascultaţi pe Neciuiviter... El nu-mi iartă dragostea lui nefericită...

Obrazul lui Pirogov se înăspri pe neaşteptate :

— Taci odată !

„Aha, şi-a dat în sfîrşit arama pe faţă !" îşi zise Pidiprigora, observînd cum se înroşesc urechile ca de ceară ale lui Pirogov.

— Ţi-au băgat în cap nişte ticăloşi că comuniştii nu se gîndesc la nimic altceva decît la teroarea roşie. Ai împroşcat cu noroi un om pe care-l cunoşti, fiindcă l-ai cîntărit după măsura dumitale. Află dar că numai datorită lui Neciuiviter scapi din închisoare, mai repede

decît te-aí fi putut aştepta ! Eşti în stare să pricepi una ca asta ? ridică el tonul, ciocănindu-şi de cîteva ori fruntea cu degetul. Tovarăşul Neciuiviter a vrut să cunoască cîteva cazuri, în special pe-al dumitale. Şi dumneata îmi vorbeşti de lucruri josnice, de gelozie... Să-ţi fie ruşine, dacă n-ai uitat ce înseamnă ruşinea ! Neciuiviter e comunist şi pentru el omul, cauza sînt mai presus de sentimentele personale.

Pidiprigora se întoarse în celulă, aproape alergînd şi lovindu-se cu capul de pereţii coridorului îngust. Sărută într-un elan de bucurie mutra scîrboasă, de pasăre de pradă, a lui Herus şi începu să cînte atît de tare : *„Unde-mi umbli, soarta mea ?“*, că prin ferăstruică auzi santinela chemîndu-l la ordine. Dar glasul ostaşului îl înveseli şi mai mult.

Toată noaptea, Danilo fu chinuit de vise îngrozitoare. Se făcea că Neciuiviter se răzgîndise, că hotărîse să-l condamne. Plînse prin somn, dar Herus nu-l deşteptă.

— Măcar în vis să mai sufere un pic înainte de a ieşi la libertate ! mormăi cartoforul, bucurîndu-se de zvîrcolirile lui Danilo, şi se uita cu invidie la buzele lui rumene, pline, cu care mîine îşi va săruta nevasta şi copilul.

Dimineaţa, cum ieşi pe poarta închisorii, Danilo porni întins spre Comitetul gubernial, ca să vorbească cu Neciuiviter. Dar nu-l găsi acolo — plecase în urmărirea unei bande.

— Cînd aş putea să-l văd ?

O fetişcană tunsă băieţeşte, văzîndu-l cît e de mîhnit, încercă să-l liniştească :

— N-aveţi nici o grijă, o să-l vedeţi. Tovarăşul Neciuiviter primeşte pe toată lumea.

XXXIII

Măcar pentru un timp, Mariika Bondar se simţi şi ea adevărată stăpînă. Ce-i drept, Goreţvit, fie-i ţărîna uşoară, nu dăduse pămînt şi pruncului din pîntecul ei, căci Svirid nu apucase să-i spună nimic, dar atît pămînt,

cît avea acum, nu pomenise nici chiar bunicul ei. Cică, în unele ţări, lumea n-a dus niciodată lipsă de pămînt, dar aici, în Podolia, e o înghesuială ca în cimitir, un petec de ogor e mai scump decît viaţa omului, şi nu rareori se întîmplă ca fraţii să se omoare între ei pentru un răzor tăiat de plugul celuilalt. Slavă domnului că au avut şi ei un moşior, ba şi general pe deasupra, de s-a procopsit tot omul cu niscai pămînt.

După împărţire, uitînd de casă, de tot şi de toate, nevasta lui Bondar rătăcise, ca o apucată, cîteva zile în şir, pe cîmp, temîndu-se parcă să nu se rupă vreo jumătate de desiatină din pămîntul ei şi să piară aidoma corăbiei fermecate din poveste. Dar loturile ei nearate, înconjurate de ţăruşi proaspăt ascuţiţi şi bine bătuţi în pămînt, dormeau toate liniştite între drumurile desfundate de toamnă, acoperite, pe vreme frumoasă, cu pînze strălucitoare şi tremurătoare de păianjen, iar pe vreme urîtă, înecate de ceaţă sau bătute de ploaie ca de paşii unui drumeţ nevăzut.

Cînd în sfîrşit se încredinţă de-a binelea că pămîntul ei nu era o părere sau un vis, Mariika începu să colinde iarmaroacele, strecurîndu-şi cu băgare de seamă pîntecul rotund printre boii cu coarne ameninţătoare şi printre mîrţoagele cu burţi umflate care nu mai erau bune pentru front. Trăgea pretutindeni cu urechea la preţurile vitelor, şi-şi făcea tot felul de socoteli, măcar că nu avea o lăscaie în pungă.

În schimb acasă, între ai ei, nevasta lui Bondar era serioasă şi rezervată, păşea mîndră ca o crăiasă pe picioarele ei crăpate şi ducea de la cuptor la masă strachina cu ciorbă de post sau cu terci de mei şi linte, solemn ca pe nişte daruri sfinte. Ivan şi Iughina schimbau priviri batjocoritoare şi pufneau în rîs de se înecau cu bucatele lor sărăcăcioase. Dar nimic n-o făcea pe Mariika să-şi piardă cumpătul. Contrar obiceiului, nu-şi mai plesnea fata cu lingura peste frunte, nici nu-l mai cicălea pe Ivan, doar ofta resemnată, ducîndu-şi cînd şi cînd degetul la frunte : n-ar strica să prindeţi amîndoi niţică minte...

Totuşi, după puţin timp, Mariika îşi pierdu liniştea. Se zvonea că petliuriştii ar fi spart frontul la sud de

Letîcev. Chiar în ziua aceea dădu o raită pe la toți vecinii, culese tot soiul de zvonuri, care de care mai de necrezut, se încolți în fugă cu Ivan, îi plesni una peste umăr Iughinei, iar pe seară se duse la biserică, cu o străchinuță și o lumînare, și-l imploră pe dumnezeu cu lacrimi în ochi să-i ajute tovarășului Lenin să-și zdrobească vrăjmașii, căci ei n-au pic de milă de țărani.

După ce înălță această rugăciune și trase un ropot de plîns, Mariika ieși din biserică mulțumită și cu inima ușoară: ca o drept-credincioasă ce era, înțelesese după expresia feței atotputernicului, care ținea globul pămîntesc în mînă, că el i-a auzit ruga și că n-o s-o părăsească în clipele de grea cumpănă. Pe deasupra ar fi băgat mîna în foc, că pe dumnezeu îl înduioșează mult mai repede lacrimile țăranilor decît ale altora, căci nu degeaba se odihnește în mîna domnului întreg pămîntul pe care țăranii îl muncesc cu atîta trudă și sudoare. Da, da, chiar așa e, dumnezeu trebuie să-i arate cea mai mare îndurare țăranului! Această descoperire umplu de bucurie inima naivă a Mariikăi. Ea porni îndărăt spre casă, atît de fericită, de parcă se pogorîse asupra ei harul divin, și din cînd în cînd i se părea că vede un căluț cum paște iarbă sau trage plugul pe ogor.

Cînd trecu de gardul bisericii, o ajunse din urmă popa Mikolai. Mariika își plecă capul, îmbrobodit cu două basmale, ca s-o binecuvînteze, îi sărută mîna grasă și umflată ca o gogoașă, cu miros de tutun, de tămîie și de bani vechi îngropați de multă vreme în pămînt: pentru că acum țăranii îi aduceau popii plocon tot felul de bumăști! Ca despre orice om, satul trăncănea fel de fel de lucruri despre popă. Pe timpul hatmanului, fusese împotriva nemților, de cînd cu noua stăpînire, e împotriva bolșevicilor. Cu toate că are barba cărunță, popa Mikolai se uită și astăzi galeș la nevestele tinere, iar cînd se prăznuiește hramul bisericii se îmbată atît de rău, că-l aduc oamenii pe brațe acasă, ca pe cel din urmă bețiv. Dar în biserică slujește cu tot zelul, este dăruit cu o voce groasă și, cînd e vorba să-și facă meseria, nu prea se tocmește — mai lacomă e preoteasa, o femeie scundă care aduce cu un știubei.

Cu un gest familiar, popa își jucă crucea între degete și oftă.

— Ai dat de vreun necaz, Mariika ? De ce ai plîns așa în lăcașul domnului ? Popa își ridică mîneca neagră a sutanei și își mîngîie barba albă, bogată. S-a îmbolnăvit Ivan ? Nici n-ar fi lucru de mirare — dacă stă mereu la ședințe. Sau pentru asta i se plătesc bani grei ?

— I se plătesc mai mulți de-o groază, părinte, răspunse Mariika. Dar tot e mai bine să-și piardă timpul la ședințe, decît să joace cărți pîn'la ziuă. Cine știe, poate că tot învîrtindu-se printre oameni mai prinde și el nițică minte.

— S-ar putea să ai dreptate, aprobă cam fără voie popa Mikolai. Dar, ia spune, de ce ai plîns ?

Mariika șovăi, gîndindu-se dacă poate să-i spună sau nu pentru ce se rugase. Dar în starea sufletească în care se afla nu putea să mintă, și se destăinui popii. Popa Mikolai se uită la ea cu atîta scîrbă, de parcă sub basmaua femeii s-ar fi ivit niște corniță de diavol. Ridică un braț răzbunător într-o mișcare atît de furioasă, că mîneca sutanei i se suflecă singură, atîrnîndu-i largă peste cot.

— Neroado ! Toanto ! Nelegiuito ! Păcătoaso ! Are cel-de-sus nevoie de rugăciunea ta, ca căruța de a cincea roată. Dacă nu cunoști rugăciunile adevărate, nu născoci altele din capul tău ! Au te-ai rugat și pentru Troțki ?

Dar Mariika nu pricepu ironia răutăcioasă din întrebarea popii și răspunse cu smerenie că pentru Troțki nu s-a rugat, deoarece nu este el cel mai mare. Și, cu toate că popa Mikolai o dojeni rău de tot, nu reuși s-o convingă că păcătuise. După ce o mai făcu de cîteva ori nelegiuită, stricîndu-i pînă la urmă toată buna dispoziție, popa se topi, teribil, în întuneric, fluturîndu-și sutana neagră asemănătoare cu un clopot...

Din ziua cînd petliuriștii spărseseră frontul la sud de Letîcev, Mariika începuse să se preocupe, pentru prima oară în viața ei, de problemele militare, și nu pierdea nici o ocazie să se informeze dacă „afurisita aia de Petliura" înaintează ori se retrage, sau dacă nu i se

înfige odată gheara în beregată tîlharului de Vranghel. Cum în acele vremuri circulau cele mai năstruşnice zvonuri şi cum nu era casă fără politicianul ei, Mariika, alergînd într-una de la unii la alţii după adevăr, izbuti să se zăpăcească cu totul.

Aci o vedeai dînd buzna ca o bezmetică peste Svirid Iakovlevici, ţipînd în gura mare că Puterea Sovietică nu ia nici o măsură pentru liniştirea ţăranilor, aci se strecura umilă în ogrăzile chiaburilor ca să şoptească vreun secret auzit întîmplător de la Ivan sau se învoia chiar să le dea cînepa la darac, mai mult pe de gratis, numai ca să-i îmbuneze, pentru orice eventualitate, pe duşmanii de moarte ai neînduplecatului ei Ivan care nu îşi mai ieşea din ale lui, de parcă altă grijă nu avea decît să-i stîrnească pe toţi împotrivă-i.

— Ai face bine s-o mai răreşti cu comitetele şi cu casele comuniştilor! îi striga ea bărbatului cînd afla, din sursă absolut sigură, că marele duce, frate bun al ţarului, a venit cu corăbii englezeşti şi franţuzeşti şi a debarcat la Petrograd şi la Moscova, sau că nemţii au trecut graniţa Romîniei, au ocupat coloniile nemţeşti şi acum se îndreaptă spre Kiev care răsună de dangătele clopotelor.

— Ce mai zice prin ziare, Ivane? întreba mîncînd din ochi literele, pe care habar n-avea să le citească, ori de cîte ori auzea că revoluţia mondială iese deasupra neamţului şi englezului.

Din păcate, veştile bune despre revoluţia mondială erau mai puţine decît acelea despre Vranghel, despre neamurile ţarului, despre tot soiul de generali, despre cotropitorii nemţi, intervenţioniştii japonezi, englezi, francezi, romîni şi despre toate slugile lor care fie că mîrîiau îndîrjiţi, fie că-şi zăngăneau armele. Iată pentru ce ochii Mariikăi erau din ce în ce mai trişti iar, de la o vreme, tot mai vineţi şi încercănaţi.

Dar prin oricîte necazuri ar trece, atîta timp cît e viu, omul se gîndeşte la ale vieţii şi, unde se poate, se străduieşte să răzbată pe drum drept, unde nu — prin vicleşug. Aşa că, deocamdată, în nopţile de insomnie şi în mohorîtele zile de toamnă, Mariika îşi semăna pă-

mîntul nu cu boabe, ci cu vise. În sfîrşit, după ce se informă cu de-amănuntul despre preţul pămîntului negru, al celui argilos şi al celui nisipos, luă hotărîrea nestrămutată să vîndă două jumătăţi de desiatină, care fuseseră înainte vreme ale chiaburilor, oprind numai pămîntul moşierului. Cînd îi mărturisi lui Ivan ce are de gînd să facă, acesta o lovi de cîteva ori cu degetul peste frunte.

— Spune, Mariika, e mult de cînd ţi-a sărit o doagă? Sau fruntea ta e bună numai să spargi nuci cu ea?

După una ca asta, cum să mai stai de vorbă cu un om care nu vede mai departe de lungul nasului şi nici nu ştie ce înseamnă şiretenia? De atunci Mariika hotărî să le potrivească singură pe toate, fără să afle bărbatul. Parcă ea e vinovată că alte femei au bărbaţi pe gîndul lor, şi tocmai al ei s-a nimerit să fie cel mai neisprăvit şi un papă-lapte!

În acele zile, Comitetul gubernial al aprovizionării din Podolia repartizase douăzeci şi trei de vagoane de sare pentru populaţie, iar comitetul săracimii din Novogubovka i-a trimis pe Ivan şi pe Kuşnir la Vinniţa, ca să ia în primire partea cuvenită satului. Nu se puteau găsi în tot satul alţii mai nătăfleţi ca ei: nici măcar un drob de sare n-o să dosească în buzunar sau în carîmbii cizmelor.

Sîmbătă, cînd Stepan, aşezat semeţ în căruţă, opri la poartă două gloabe fumurii, Mariika tăie în mare grabă, numai pînă la coaja de jos, o pîine atunci scoasă din cuptor, goli de miez jumătate din ea, în locul miezului îndesă o turtă de unt, apoi o puse cu mare băgare de seamă în traista de merinde unde aruncase mai înainte vreo doi castraveţi, nişte ceapă şi cîteva mere. Fătiş, pentru ca Stepan s-o audă şi s-o vadă, îi întinse lui Ivan puţină sare într-o cîrpă, zicîndu-i:

— Nu-ţi cer mare lucru, bărbate. Din sarea care-o aduci, înapoiază-mi măcar picul luat de acasă.

Ivan pufni de rîs şi îşi întoarse spre Stepan trupul voinic, bine închegat.

— Asta e un fel de: bate samarul să priceapă măgarul!

— Alții cară tot acasă, numai tu ești un lasă-mă să te las, strigă Mariika. Un deget nu mişti pentru tine, aştepți să-ți pice pară mălăiață...

— Ha, ha, ha! Cunosc eu perele tale! se înveseli Ivan.

Ochii lui inteligenți, surîzători citeau fiecare gînd de pe fața nevestei, dar niciodată nu fusese încă atît de uimit de turuiala amarnicei sale tovarăşe de viață. Fără să se supere îşi luă rămas bun de la Mariika şi de la fată, ieşi în uliță şi se aşeză în căruță peste sacii pregătiți pentru sare.

Mariika vru să mai adauge cîte ceva, să-l povățuiască să-şi umple măcar buzunarele cu sare, dar se ruşină, iar cînd Stepan îşi îndemnă cu un chiot caii la drum, făcu semnul crucii în urma bărbatului ei şi rămase în poartă pînă ce pierdu căruța din ochi.

Acum, după ce plecase Ivan, gîndurile parcă îi erau mai slobode. Se învîrti un timp prin curte, apoi intră în şura împărțită în două de un perete de scînduri. Pe vremuri, într-o parte puneau fînul, în cealaltă țineau un căluț cu ochii ca viorelele. Dar într-o toamnă, nişte muşte mari îl îmbolnăviră de dalac şi ochii lui viorii se înceţoşară de durere şi lacrimi. Au fost nevoiți să ucidă căluțul, iar pielea s-o vîndă lui Suprun Fesiuk pentru nimica toată; el nu se temea să cumpere pieile vitelor doborîte de dalac.

Cu nătăfleţul ei de Ivan, nici pînă astăzi n-a reuşit să-şi facă rost de alt cal — nici de la moşie, nici de la galițienii seceraţi de tifos în primăvara aceea, cînd se retrăgeau pe drumurile desfundate. Dar dacă bărbatusău e atît de neghiob, va avea ea grijă de un căluț.

Cu o adevărată uşurință femeiască, Mariika îl învinuia pe Ivan de toate necazurile lor şi era convinsă că ea, şi numai ea, va putea să salveze gospodăria: bărbățelul nu se învrednicise nici pînă astăzi să are o palmă din pămînt. Şi din nou se uită cu o nădejde ştiută numai de ea spre locul unde stătuse odinioară căluțul.

Mariika intră în casă şi se dichisi ca de sărbătoare, zăbovind îndelung în fața oglinzii; e drept că pentru acest lucru se dojeni numaidecît, dar pînă la urmă găsi că încă nu e de loc o femeie de lepădat, că fruntea-i

înaltă i-a fost dată nu ca să spargă nuci cu ea, ci ca să gîndească ; şi în scurt timp bărbatul ei, care o lua mereu în zeflemea, avea să vadă singur că aşa e. Apoi, foarte mulţumită de sine, ieşi din casă cu un mers solemn, trase zăvorul la uşă şi străbătu satul, îndreptîndu-se spre livezile unde locuia, chiar pe malul Bugului, Semen Poberejnîi, o rubedenie cam îndepărtată din partea mamei ei.

În casa încăpătoare a lui Poberejnîi mirosea a nămol, a peşte şi a cînepă umezită — se vede că stropiseră mănuşile de cînepă înainte de a le duce la tîrg. Lîngă opaiţ, stînd cu capul plecat, stăpînul casei repara un năvod cu o suveică îngustă ca un pui de ştiucă.

— Bună seara, unchiule Semen! Mariika îşi săltă pîntecele mare şi zîmbi. O reţea de cute mărunte se strînse în jurul nasului ei coroiat. Nu-ţi e urît singur? Unde e tuşica?

— S-a dus cu Zahar să scoată vîrşele.

Poberejnîi se ridică de pe scăunelul cu scob şi se apropie de Mariika, trăgînd după sine plasa pe care o agăţase din nebăgare de seamă. Acestui pescar cu faţă visătoare, sprîncenat, nu prea tînăr, dar încă frumos, îi trecuseră multe bărci cu peşte prin mînă şi salvase multe vieţi omeneşti din valurile furioase.

— Nu ţi-e teamă s-o laşi să se ducă la rîu?

— Întreab-o pe ea, dac-o rabdă inima să nu se ducă. Şi cînd ne-am luat nici nu voia să se uite la peşte.

— Dar la dumneata se uita? întrebă Mariika în glumă.

— Nici la mine, că n-a avut cînd, răspunse Poberejnîi rar, cîntărindu-şi parcă fiecare cuvînt. Am văzut-o o dată la biserică şi gata, i-am şi trimis peţitori.

— Nu ţi-ai pierdut vremea de pomană, unchiule!

— Da, pe vremea mea nu era ca acum: astăzi se iubesc trei ani şi al patrulea se despart. O sfîntă de bătaie, asta le trebuie. Stai jos, drăguţo. Ai nevoie de peşte?

— Nu. Da' prindeţi ceva?

— Păi ce, ăsta-i peşte? Să fi văzut pe vremea mea ce peşte era! Vezi tu, şi lui îi place liniştea. Da' unde s-o găseşti acum?

— Aşa e! Nici oamenii, nici peştii nu mai au linişte, îi dădu dreptate Mariika. Cică la Proskurov ticăloasa aia de Petliura ar fi omorît toţi peştii.

De cînd Petliura devenise o primejdie pentru pămîntul ei, îi punea în seamă toate relele despre care auzea sau nu, şi vorbea despre el la feminin, legînd în minte cuvîntul „Petliura" de „holera".

— Cine dracu ni l-o mai fi trimis pe cap? îşi încruntă Poberejnîi sprîncenele groase. Abia se depărtase un pic războiul de pragurile noastre şi ăsta vrea să-l aducă iar!

În casă se lăsă din nou tăcerea, nu se auzea decît sub vatră un greieraş scîrţîind neobosit din scripca lui.

— Ştii de ce am venit, unchiule? mărturisi Mariika în cele din urmă, cu ochii plecaţi, biruindu-şi cu totul teama de Ivan.

— Dacă-mi spui, ştiu.

— Se vorbeşte că vrei să-l vinzi pe Negru.

— Da, îl vînd, şi Poberejnîi ridică sprîncenele. Chiar mîine îl duc la tîrg.

— Şi e cal bun?

— Nu e rău. Însă acum, fiindcă am mai primit pămînt, îmi trebuie şi mie, cum o fi, dar o pereche.

— Dacă-i aşa, batem palma?

— Cum adică, se miră şi mai mult pescarul, vreţi să-l cumpăraţi pe Negru?

— Vrem.

— Ce te amesteci tu, Mariika, în treburi d-astea? De ce n-a venit Ivan?

— Păi, să vezi, unchiule, e o treabă încurcată, răspunse Mariika înmuind glasul. La noi bani — nici un chior! De-aia ne-am socotit să vindem o jumătate de desiatină, ca să ne putem lua şi noi un cal!

— Aşa, va să zică! Poberejnîi rămase pe gînduri. Da' tot nu pricep de ce ai venit tu şi nu Ivan?

— Cum să vină dacă lucrează la comitet? minţi cît putu Mariika. De-aia te roagă pe dumneata să-i faci rost de un căluţ, aşa, să nu afle nimeni. Şi pămîntul ori ţi-l opreşti dumneata, ori îl vinzi, cum găseşti de cuviinţă.

— Păcătoasă viaţă mai îndură şi ţăranul ! spuse compătimitor pescarul. S-a văzut şi el cu pămînt, dar nu-l poate munci numai cu mîinile.

— Îţi trebuie cîte şi mai cîte, se plînse femeia. Cal, plug, grapă... Şi dacă n-ai căruţă, tot nimic nu faci. Cînd te gîndeşti la cîte îţi trebuie, îţi vine să-ţi iei lumea în cap !

Uită toate minciunile pe care le înşirase pescarului ; în clipa aceasta îi pusese stăpînire pe gînduri numai amarul adevăr al vieţii ţăranului.

Poberejnîi făcu gînditor cîţiva paşi prin odaie.

— Fie, vreau să-i dau o mînă de ajutor lui Ivan, că e om de treabă. Mi-ar prinde bine pămîntul, dar vezi că şi eu înnod petecele, ca să-mi iau o pereche de căluţi. Care jumătate de desiatină zici că vreţi să vindeţi ?

— Aia de la Sicikar. Din izlaz.

— Şi ce vreţi pe ea ?

— Un cal, dacă e bun.

— Hai, treacă de la mine ! se hotărî pescarul. Ia-l pe Negru, şi mîine aranjăm cu pămîntul. I-l dau unuia care s-a întors de curînd din Moldova şi n-a mai apucat împărţirea. Să batem palma !

Mariika era gata să sară în sus de bucurie, dar se stăpîni şi rosti cu gravitate :

— Să batem, bade Semen, atît că trebuie să dai şi adălmaşul, şi bătu palma cu pescarul ; tîrguiala aceasta îi plăcuse nespus de mult.

— Ai vrea să beau numai cu tine, fără bărbatu-tău ? întrebă Poberejnîi rîzînd.

Ochii Mariikăi licăriră şăgalnic :

— Şi de ce nu, dacă lui bărbatu-meu i-a fost frică să vină !

Acum era convinsă că într-adevăr lui Ivan i-a fost frică să vină la Poberejnîi.

— Nu, draga mea, niciodată nu beau adălmaşul cu muierile, spuse Poberejnîi, scuturînd din cap. Scoase din dulăpior o donicioară de tei, se duse cu ea în cămară şi o umplu cu miere. Uite adălmaşul tău, spuse el, întinzîndu-i-o Mariikăi.

Ea luă pe degetul mic puțină miere, o gustă, și după asprimea ei plăcută ghici îndată de pe ce flori fusese culeasă.

— De floarea-soarelui ?

— Da, miere proaspătă de floarea-soarelui. Calu-l iei acum, sau vine Ivan după el ?

— Cum să vină ! strîmbă Mariika dispreţuitor din buze. Ăsta nu ştie decît să dea fuga la şedinţe, că are ea, nevasta, grijă de toate !

Ieşiră din casă şi deschiseră poarta unui grajd mic. Aplecîndu-se, Poberejnîi intră înăuntru, se auzi clinchetul frîului, şi în scurt timp ieşi, ducînd de hăţuri un cal voinic.

— Ia-l pe Negru, Mariika, şi unde-o să vă are el, grîu de aur să crească.

Semen trecu femeii hăţurile şi, oftînd, dezmierdă calul pe spinare.

Mariika abia acum simţi că-i este frică, abia acum îi apăru în faţă privirea batjocoritoare a lui Ivan, dar ochii lui nu mai rîdeau, ci scăpărau de mînie.

„Să-l ia naiba !“ Îşi birui repede teama de o clipă, îi mulţumi lui Poberejnîi şi plecă trăgînd calul după ea, ca femeile.

A doua zi, Semen vîndu jumătatea de desiatină primită în schimbul calului, iar Mariika, după ce se lăsă noaptea, plecă la arat cu Iosip Kiriniuk, un om între două vîrste, fără seamăn de tăcut. Mariika era foarte bucuroasă că-şi găsise un astfel de tovarăş.

Iosip n-o întrebă nici de unde a cumpărat calul, nici cît a dat pe el, nu suflă nici despre Ivan măcar o vorbă. Avea părerea lui nestrămutată despre felul cum trebuie să se poarte cu oamenii : cine vrea să-i spună ceva îi spune şi neîntrebat, n-are nici un rost să flecăreşti numai aşa, ca să te afli în treabă.

Ajunşi pe cîmp, el aprinse un foc de vreascuri sub un păr sălbatic, aduse de undeva din vecinătate nişte cartofi, îi puse pe jăratic şi se aşeză, liniştit, cu urechea ciulită la sforăitul cailor din vîlcea. La început Mariika se culcase în căruţă şi îi părea rău că fusese atît de ne-

răbdătoare să iasă la cîmp, fiindcă, uite, acum era nevoie să petreacă o noapte lungă de toamnă sub cerul liber, cînd ar fi putut foarte frumos să pornească de acasă tocmai în revărsatul zorilor. Pe lîngă aceasta, o lua cu frig numai gîndindu-se la ce se va întîmpla, dacă se întoarce Ivan în noaptea asta.

Şi într-adevăr el se întoarse în noaptea aceea din Vinniţa. Se miră mult şi se supără şi mai mult, găsind-o pe Iughina singură acasă. Încolţi dintr-o dată gelozia în el.

Trezi fetiţa şi o întrebă unde e maică-sa.

— A plecat de-aseară la arat, cu nenea Iosip.

Somnoroasă, Iughina îndepărta într-una cu pumnişorii viţele de păr care îi căzeau pe faţa rotundă şi clipea des-des din ochi, orbită de lumina lămpii.

Ivan rămase cu gura bleagă de uimire :

— Ce i-a venit să plece noaptea pe cîmp ?

— S-a dus cu calul nostru, răspunse Iughina şi începu să rîdă, amintindu-şi cît se învîrtise mama ei împrejurul animalului.

— Calul nostru ? Lui Ivan nu-i venea să-şi creadă urechilor. De unde şi pînă unde ?

— L-a schimbat mama pe jumătatea de desiatină de la Sicikar, ciripi Iughina alergînd spre dulăpior. Uite, tată, a mai primit pe deasupra şi mierea asta, şi îi întinse lui Ivan donicioara din lemn de tei.

Ivan Timofievici azvîrli o privire duşmănoasă spre donicioară şi, scos cu totul din ţiţîni, dădu buzna în uliţă. Să-l facă nevasta de rîsul lumii ! Parcă-i şi aude pe chiaburi : „Daţi-le pămînt calicilor, că ei pe fuga îl vînd, îl mănîncă sau îl beau..." Ruşinat şi furios alerga cît putea, ca un apucat, încleşta pumnii şi se apuca cu mîinile de cap.

Cînd ieşi în cîmp, îi zări de departe pe Kiriniuk şi pe Mariika. Şedeau unul în faţa celuilalt, lîngă tufişul de aur al focului, sub frunzarul întunecat şi tainic al părului sălbatic. Ivan se năpusti asupra lor ca o vijelie, smulse biciul de sub Kiriniuk şi începu s-o croiască pe Mariika peste spate. Văzînd că nu e de glumă, femeia o luă la fugă.

— Aoleo, oameni buni, săriți că mă omoară ! zbiera Mariika, alergînd spre căruță.

Dar Ivan nu se mai luă după ea, ci doar mîrîi, cu glas tremurat de mînie :

— Dacă nu erai grea, ți-aș fi tras eu bătaie ! Dar las'că au ei, dracii, grijă de tine pe lumea cealaltă. Pînă atunci, îți dau eu o arvună, ca să te dezvăț să-ți mai bagi nasul, unde nu-ți fierbe oala. Ți s-a făcut de geambașlîc, ai ?

Coborî în vîlcea, luă calul, îl aduse la foc și, ca să fie mai sigur, îl întrebă pe Kiriniuk :

— Ăsta e ?

Iosip adeveri din cap.

— Bun cal, făcu Ivan. Nene Iosip, împrumută-mi biciul dumitale.

— Ia-l. Da'ncotro ?

— La oraș. Vreau să dau calul pentru front, unde luptă ai noștri cu Vranghel.

— Isuse Cristoase ! începu să se vaiete Mariika, de lîngă căruță. Ivane, nu-l da, te rog în genunchi !

Și într-adevăr, se desprinse din întuneric și căzu în genunchi. Flăcările șerpuiau pe lîngă mîinile ei pe care și le frîngea cu desperare și, în lumina lor, lacrimile femeii păreau stropi de sînge.

Dar Ivan n-o învrednici nici măcar cu o privire. Se apucă de coama calului cu o mînă, îi sări în spinare, își îndreptă trupul voinic, și o tăie în lungul cîmpului, spre drumul mare.

Tropotul copitelor răsuna ca un dangăt de moarte în inima sfîșiată a Mariikăi.

— Hm... atît și nimic mai mult, spuse Kiriniuk. Mai așteptă pînă se stinse și ultima scînteie de foc, apoi își scoase calul din vîlcea, îl înhămă și-i făcu semn Mariikăi să se suie în căruță.

Plecară spre sat, tăcuți, ca două umbre. Mariika se simțea atît de sfîrșită, că nu mai avea putere nici să plîngă, nici să-l blesteme pe Ivan : crunt își mai bătuse joc de nădejdile ei ! Intră, clătinîndu-se, în casă și cînd aprinse lampa zări pe masă, supremă ironie, cîrpa cu un pumn de sare. Cît îl rugase, atît îi adusese omul ei !

XXXIV

La Ialtuşkiv, în şedinţa comună a miniştrilor Republicii populare ucrainene şi a conducătorilor militari, comandantul suprem al armatei, pan Simon Petliura, inspirat şi teatral ca de obicei, a descris sau mai bine zis a pictat planul de cucerire a regiunilor de pe amîndouă malurile Niprului. Sub braţele sale întinse părea că linia frontului se ridică de la Nistru pînă la Letîcev şi că, totodată, se înfăptuieşte o minune : anume că trupele lui atacă, atacă mereu, că armata roşie o ia la sănătoasa, că petliuriştii intră în Kiev în sunetele clopotelor catedralei Sfînta Sofia, că locuitorii oraşului îi ies înainte cu pîine şi cu sare pe ştergare brodate...

Planul operativ al primului ataman era mai simplu decît planul nemţilor şi al haidamacilor din 1918, de altminteri reeditat fără nici o schimbare de Petliura în 1919.

Această trăncăneală optimistă şi lipsită de orice competenţă îl scotea din sărite pe generalul-locotenent Iurko Tiutiunnik. Obrazul lui energic cu bărbie masivă, pătrată, se crispa de furie. Ceea ce vedea în faţă nu erau ochii unui conducător, ci privirea fosforescentă, puţin saşie, a unui maniac îmbătat de sunetul fals al propriilor sale aiureli. Pe Tiutiunnik îl îngreţoşa acest amestec de nepricepere militară şi de asigurări neîntemeiate că se apropie victoria. Acelaşi lucru l-au observat şi miniştrii şi preşedintele consiliului, Andrei Levitki. Iurko Tiutiunnik nădăiduia că Omelianovici-Pavlenko, comandantul armatei, va stăvili pînă la urmă peroraţia lui Petliura, însă acesta doar îşi mîngîia uimit barbişonul şi păstra cea mai desăvîrşită tăcere, ca să nu-şi asume nici o răspundere. În arta dibace de a arunca pe umerii altora toată povara răspunderii, vicleanul şi prevăzătorul Omelianovici Pavlenko se putea lua la întrecere cu Simon Petliura.

Atunci se ridică Iurko Tiutiunnik. După cuvîntarea lui violentă, planul lui Petliura se sparse ca o băşică, răspîndind un miros de putregai. Pe lîngă un plan ofensiv, Tiutiunnik susţinu să se pună la punct, pentru orice eventualitate, şi unul defensiv, pentru că într-un război

se pot întîmpla multe şi trebuie să prevezi orice. Dar această propunere stîrni nemulţumirea tuturor — nici miniştrii, nici primul-ataman nu voiau să-şi bată capul cu întocmirea unui asemenea plan, căci de-o fi la o adică puteau ei să fugă şi fără plan.

Pe cînd Tiutiunnik, împingîndu-şi furios pe ceafă căciula neagră, înaltă porni la statul-major al unităţii sale, iar miniştrii, păziţi de puşcaşi, plecară să se culce în casa de piatră a directorului fabricii de zahăr din Ialtuşkiv, se răspîndi deodată zvonul că generalul-locotenent are de gînd să aresteze tot guvernul Republicii populare ucrainene. Speriaţi de moarte, miniştrii se strînseră buluc într-o singură cameră, aşteptînd să li se împlinească soarta. Dar nimeni nu veni să-i aresteze, şi a doua zi dimineaţa Tiutiunnik se miră foarte găsind tot „guvernul ucrainean" în păr îngrămădit într-o singură cameră. Cineva susţinea că miniştrii veniseră aici să se consulte asupra zilei cînd urma să înceapă ofensiva, deşi în realitate preocuparea lor de căpetenie era cum să fugă cu camionul din Ialtuşkiv la Kameneţ-Podolski.

Se stabili ca ofensiva să înceapă la data de 12 noiembrie. Dar în zorii zilei de 11 noiembrie, în faţa localităţii Stara Murafa răsunară trompetele Armatei a paisprezecea sovietice. Divizia a opta de cavalerie îi atacă cea dintîi pe petliuriști. Avea ordin să spargă frontul şi să izoleze cavaleria lui Petliura cantonată lîngă Moghiliov-Podolski.

Operaţia Diviziei a opta se desfăşură admirabil ; în satul Şostakovţî plugarii din Novouşiţa, mobilizaţi cu forţa de Petliura, aruncară armele şi se predară. În timp ce Divizia a opta ocupa Ivaşkivka, Lucineţ şi Kukavka, Brigada a doua răzbi pînă la Moghiliov şi pătrunse în oraş, după o luptă crîncenă cu cavaleria lui Frolov. Grupul din sud al trupelor lui Petliura, neputînd rezista atacurilor Armatei a paisprezecea, bătu în retragere şi, în parte, trecu Nistrul, în Romînia. Timp de cîteva zile, petliuriştii înregistrară unele succese în nord ; divizia lui Iakovlev, operînd în direcţia Letîcevului, ocupă Litînul, iar divizia generalului Peremîkin înaintă din Derajna pînă la Jmerinka. Dar la 16 noiembrie amîndouă diviziile trebuiră să se retragă, sub loviturile cazacilor roşii.

Situaţia petliuriştilor era desperată. Atunci primul ataman aruncă în luptă ultimele rezerve — zece mii de puşcaşi — dar nu în speranţa vreunei victorii, ci numai ca să acopere cu sîngele lor trecerea calabalîcului miniştrilor şi vistieriei peste Zbruci. Petliura şi toţi miniştrii, în afară de Arhipenko, îşi lăsară trupele în voia soartei şi îşi căutară scăparea în acea parte a pămîntului ucrainean pe care i-o dăduseră plocon lui Pilsudski. Şi Bonapartele polonez nu uită serviciile făcute de corsicanul din Kobeleaki: Pilsudski îi rostui o capitală lui Petliura — tîrguşorul Tarnov, unde în hotelul *Bristol* încăpu tot „aparatul de stat" al primului-ataman: ministerele, ambasadorii, cancelaria militară de campanie, tipografia şi primul-ataman în persoană cu devotatul său Ciobotariov, poreclit Maliuta Skuratov[1].

În apartamentele hotelului *Bristol*, unde mirosea groaznic a bucătărie, primul-ataman îşi dădu seama, pentru întîia oară poate, cît de şubredă e puterea lui. Îşi convocă toţi înalţii dregători şi, pe un ton tragic, anunţă un „act de o imensă importanţă istorică": el, primul-ataman, a hotărît „să abdice". Trăgea nădejde că ei îl vor ruga, cu lacrimi în ochi, să rămînă la putere. Dar dregătorii, demoralizaţi cu totul de ultimele evenimente, tăceau.

Acest fapt îl descumpăni pe Petliura mai mult decît înfrîngerile suferite pe front. Ochii lui îi implorau pe toţi, ca măcar unul singur să se ridice şi să spună că Ucraina nu va putea supravieţui fără primul ei ataman. Dar era înconjurat numai de oameni muţi, pe jumătate morţi, care îşi pierduseră orice încredere în ataman. Scos din fire, se gîndi o clipă că ar fi bine să părăsească, mîndru, această sală cufundată într-o tăcere sinistră, dar, făcîndu-i-se milă de el însuşi şi revoltat de atîta nerecunoştinţă, improviză pe loc un nou discurs istoric, după care, spre surprinderea tuturor, rupse în bucăţi

[1] Omul de încredere al ţarului Ivan al IV-lea. M. S. era renumit pentru neînduplecarea şi asprimea cu care îndeplinea orice însărcinare a acestuia. (N. ed. rom.)

actul de abdicare, gîndindu-se, pesemne, că tot e mai bine să fii şeful unui stat îngrămădit într-un hotel, decît să n-ai nici unul.

*

La 21 noiembrie, ultimele unităţi ale lui Petliura şi trenul de aprovizionare, acoperite de trupele lui Tiutiunnik, trecură pe malul drept al Zbruciului, într-o învălmăşeală de nedescris, căci nu mai avea cine să facă ordine. Căruţele se izbeau una de alta, puşcaşii şi căruţaşii îşi croiau drum cu pumnii, înjurînd cum le venea la gură, bricelele şi caii se prăbuşeau în apă, dar nechezatul animalelor în agonie nu-i mai mişca pe oamenii înnebuniţi. Spectrul lui Kotovski răspîndea o groază cumplită printre rămăşiţele armatei lui Petliura. Doar cei mai curajoşi dintre ei îşi sfărîmară armele pe malul rîului, ca să nu încapă în mîna polonezilor şi, părăsindu-şi boarfele, se înfăţişară cu mîinile goale la aliaţii lor de ieri. Iar aceştia îi percheziţionau fără nici o ruşine, luîndu-le tot ce mai găseau asupra lor : pînă şi ceasurile de pe mînă şi mantalele, dacă nu erau prea ponosite.

Brigada lui Kotovski se apropia de Volocisk, înaintînd în goana cailor spre Zbruci, cînd podpolcovnicul Poghiba păşi cu mare grabă pe pod, strecurîndu-se prin vălmăşagul ce mai rămăsese din divizia sălbatică a moţurilor negre şi galbene. Cum purta tot îmbrăcămintea de ţăran, încasă mulţi ghionţi, la nimereală. Ca să nu fie trîntit în valurile ca gheaţa ale rîului cuprins de umbrele nopţii, Poghiba se agăţă cu desperare de petliuriştii mai apropiaţi de el şi, pînă la urmă, vîrtejul omenesc izbuti să-l azvîrle pe celălalt mal. Credea că acolo va putea în sfîrşit să respire în voie, dar chiar în clipa aceea se năpusti asupra lui un soldat scundac, cu nasul vînăt proptit într-o mustăcioară în furculiţă. Deşi podpolcovnicul n-avea arme, soldatul îl înhaţă zdravăn de mînă, încercînd să-i smulgă verigheta de aur. Fără să stea mult pe gînduri, Poghiba îi trase un pumn zdravăn în locul

unde i se întîlnea nasul cu mustăţile, acesta se clătină urlînd de durere, iar podpolcovnicul dispăru în întunericul unde zăngănitul armelor se amesteca haotic cu înjurăturile aliaţilor.

După ce rătăci un timp flămînd prin Tarnopol, Poghiba nimeri împreună cu alţi cinci mii de petliurişti în lagărul din Wadowiec, construit odinioară de austrieci pentru prizonierii ruşi. Aici polonezii îi închiseră în nişte barăci neîncălzite, îi lăsară să flămînzească şi le aplicară un tratament atît de barbar, încît oamenii s-ar fi dus oriunde, fie şi în iad, numai să scape de acest lagăr pe jumătate dărîmat, înconjurat cu sîrmă ghimpată.

Cînd, într-o zi, li se dădu să mănînce o ciorbă de mazăre pe deasupra căreia pluteau, în loc de jumări, nişte viermi zgîrciţi şi carne de cal împuţită, tot lagărul începu să vocifereze, dar aliaţii înăbuşiră repede, cu armele, acest început de răzvrătire. Mai greu era să învingă dizenteria, rîia şi plăgile îngrozitoare. Mii de oameni sufereau pentru păcatele altora, plîngeau de dorul scumpei lor Ucraine, şi chiar denumirea oraşelor şi satelor natale suna pentru ei ca un clopot de sărbătoare. Ostaşii de ieri rătăceau ca nişte umbre prin lagăr, cu picioarele înfăşurate în paie sau încălţate în galenţi, blestemîndu-şi soarta şi pe primul-ataman, care nici nu îndrăznea să-şi părăsească hotelul-reşedinţă, ca să vină să-i vadă în ce hal fără de hal au ajuns.

Podpolcovnicul Poghiba, nemaisperînd să fie scos de acolo de Petliura sau de cineva din suita lui, contempla cu groază cele din urmă zvîrcoliri ale petliurismului în agonie şi de un lucru se temea ca de moarte : că poate va ajunge şi el la acea stare de abrutizare, cînd viaţa nu mai are nici preţ pentru om. Cît timp mai avusese mici obiecte de valoare le dăduse pe mîncare, se luptase cum putuse cu păduchii, dar cînd scoase de pe degetul descărnat ultima lui bijuterie — verigheta, îşi dădu seama că e un om sfîrşit, că nu mai are pentru ce să lupte. Şi chiar în aceeaşi zi, păduchii, simţind parcă desperarea victimei lor, se năpustiră din toate părţile asupra lui.

XXXV

Plopii se desprind o dată cu soarele din pîcla argintie a dimineţii. Bruma trandafirie piere de pe scoarţa lor crăpată, şi în scurt timp arborii sînt învăluiţi într-un abur cald, ca o suflare. Pe ramuri se leagănă cerceii de aur ai ultimelor frunze, iar pe iarba încărunţită se mai zăresc, ca un tighel, urme de iepure.

Danilo Pidiprigora, strîngîndu-l la piept pe încotoşmănatul Petrik, iese în marginea satului cu căsuţe albe risipite prin pădure. Pe lîngă fîntîni şi pe la răspîntii crucile sînt mai rare; nu mai bîntuie tifosul, iar banditii aproape că nu mai năvălesc prin satele înveselite. După zdrobirea lui Petliura, autorităţile au luat hotărîrea să-i lichideze pe toţi atamanii şi tătucii care nu depuseseră încă armele. Chiar şi astăzi s-a auzit meliţat de mitraliere dinspre Verbka şi s-au văzut cai gonind fără călăreţi tocmai pînă la pădurile de lîngă Berezovka.

— Mamama, mamama! strigă Petrik dînd din mîini: a zărit-o pe maică-sa venind printre copaci. Ea se apropie de ei cu pas sprinten, tineresc, legănînd în mînă, înfipţi într-o mlădiţă de răchită, un şirag de bureţi tîrzii de toamnă; şi după primele geruri ei ridică pojghiţa de ace sub care stau liniştiţi în pădurile de brazi.

— Ţi-era dor de mine, puişor?

Mama îl ia din braţele tatălui şi Petrik, din obişnuinţă, caută sînul, deşi a fost înţărcat.

Frunzele moarte foşnesc pe drumeagul păduratic care, şerpuind printre copaci, duce, ca în basme, spre zări necunoscute, acolo unde soarele presară boabe de raze în luminişurile răcoroase. Danilo îl ia din nou pe Petrik în braţe, iar Galina, îndreptîndu-şi cozile grele sub basma, se afundă în dumbravă, rupe cu băgare de seamă un ciorchine copt de călin şi deodată exclamă:

— Danilo! Vino repede-ncoace!

El se apropie şi se opreşte uimit în faţa unui buştean despicat de sub care au ieşit la lumină doi ghiocei cu capetele aplecate într-o parte, ca doi clopoţei. Ce le-o fi venit oare acestor soli ai primăverii să înflorească toamna, pentru ce n-or fi vrut să-l aştepte pe începătorul martie?

Galina, care încă mai e superstiţioasă, se bucură văzînd florile, dar se întreabă dacă e semn bun că au înflorit.

— Tot ce înfloreşte e spre bine, o asigură bărbatul. Vor să spună că din toamna aceasta începe şi pentru noi primăvara.

Ea îl crede ca un copil, rupe cu grijă, de la rădăcină, florile şi îşi împodobeşte cu ele jacheta ei de fată.

Drumul păduratic îi duce spre heleşteul de unde Vasilinka le vine în întîmpinare, cu cozile în vînt, strigînd de bucurie. Abia acum observă Danilo că nepoata lui are o expresie tristă, că nici în ochii ei cenuşii nu stăruie prea mult veselia, deşi adineauri au sclipit încîntaţi. „Viaţa în pădure îi face aşa pe oameni", îşi zice Danilo, întinzîndu-i-l fetiţei pe Petrik.

— Micuţul meu, drăguţul meu, puişorul meu drag! gungureşte Vasilinka.

Apoi le spune că maică-sa a plecat la biserică de azi dimineaţă, că tăticul a retezat doi stupi, şi acum taie fagurii pentru că în curînd vor trece pe drumul mare ostaşii roşii, răniţi în luptele cu bandiţii, şi vrea să le dăruiască ceva miere.

În casă, sub icoana cusută în chilimuri a maicii domnului, Miron, îmbrăcat într-o cămaşă de pînză albă, taie cu solemnitate fagurii de miere şi-i pune într-o copăiţă. Pe mustaţă îi străluceşte un firicel de miere de-a lungul căruia se tîrăşte alene o albină. Astăzi, chipul fratelui său îi place lui Danilo mai mult decît cu cîteva zile înainte. Aha, iată pricina: a dispărut de pe el orice urmă de spaimă, şi nu degeaba a sărit în sus de bucurie, ca un copil, aflînd că Petliura a tulit-o în străinătate. Acum primul-ataman e prea departe ca să mai pună mîna pe pămîntul lui Miron.

Miron se apropie zîmbind de musafiri, se apleacă peste Petrik, care îl loveşte cît poate el de tare peste obraji, apărîndu-se de ariciul bărbii lui.

— Iă uite ce zurbagiu! se miră Miron şi scoţînd un „ee!" îşi ridică ameninţător mîna, făcîndu-se şi el că se apără. Scena aceasta îi înveseleşte pe toţi. Frumos fecior ai, cumnată! Eu n-am avut parte de un băiat, îi spune el Galinei cu părere de rău.

După ce mănîncă, ies cu toţii pe drumul străvechi pe care vîntul răscoleşte maldăre aurii de frunze de tei. Ici-colo aşteaptă femei şi bărbaţi cu străchini pline, cu pîini rumene, cu mere, şi pacheţele de tutun aromat. În jur se aud glasuri înduioşate de femei ; bărbaţii povestesc cum i-au făcut una cu pămîntul pe ticăloşii de banditi, lîngă Verbka. De după cotitură se iveşte o ceată de copii care aleargă, strigînd cît îi ţine gura : „Uite-i, uite-i, vin !"

Bătrînul Goreţvit se apropie cu Dmitro de grupul lui Miron, şi Danilo îl recunoaşte pe băieţandrul întîlnit la moară.

— Îţi mai aduci aminte de mine ? îl întreabă el zîmbind.

— Da, răspunde flăcăiaşul, întinzîndu-i nehotărît mîna.

În stînga ţine o traistă cu pere. Obrazul lui Dmitro este alb ca varul : îşi aminteşte de tatăl său, şi bătrînul se căieşte că şi-a luat nepotul cu el.

Între teii bătrîni apar cei dintîi călăreţi şi căruţele ţărăneşti înalte, cu roţi scîrţîitoare, în care zac răniţii. Femeile se uită la ele oftînd.

Se adună cu toţii împrejurul tristului convoi ; basmalele fetelor şi bărbile ţăranilor se pleacă deasupra ostaşilor răniţi.

— Nu vrei un pic de miere, fiule ?

— Ia un coltuc de pîine caldă...

Ţăranii aşază darurile lor modeste pe paiele din căruţe. Un ostaş tinerel, cu o mînă bandajată, primeşte o bucată de fagure parfumat din mîna Galinei şi-i spune rîzînd :

— Îţi mulţumesc, mîndruţo cu păr de aur ! Să-ţi facă parte dumnezeu de un bărbat care nu ştie ce-i gelozia !

Galina roşeşte, dar rîde din inimă. Apoi se apropie de alt ostaş. Deodată Danilo o trage de mînecă. Ea se întoarce, îl vede că s-a îngălbenit ca ceara, îi urmăreşte privirea şi zăreşte o faţă cunoscută. Peste fruntea înaltă flutură viţe de păr negru ca pana corbului, obrajii oacheşi sînt supţi şi palizi, nasul drept s-a şi ascuţit, pleoapele s-au închis de durere. Grigori Neciuiviter ! Galia aleargă gemînd după căruţă ; Grigori, ca şi cum ar fi

auzit-o, deschide cu greu ochii, dar nu-şi mai recunoaşte nici prima dragoste, nici rivalul. Cu mîna tremurătoare, Galina îşi smulge de pe jachetă gingaşii ghiocei de toamnă şi-i pune pe pieptul lui Neciuiviter — două picături ale curatei iubiri de mamă pe care o nutreşte acum pentru acest om adevărat. Danilo îşi petrece braţul pe după umerii soţiei sale, de parcă s-ar teme să nu-l părăsească şi şopteşte din buzele albite dintr-o dată :

— Aşa ne-a fost dat să ne întîlnim, Grigori ! Oare de ce-ai fost schilodit ?...

Căruţa se îndepărtează, lăsînd pe drum picături de sînge închegat.

În urma căruţei, adîncit în gînduri, merge călare un bărbat chipeş, oacheş, cu un nas de pasăre de pradă, învesmîntat în piele de sus pînă jos. Văzînd femeia drăguţă, cu cozi bălane, care plînge deasupra lui Neciuiviter, călăreţul se mai înviorează, un zîmbet sarcastic îi flutură pe buze, dar se grăbeşte să-l alunge : din noaptea aceea el şi-a pierdut dreptul să-şi mai bată joc de Neciuiviter, cum şi-a bătut cu cîteva zile în urmă de romantismul său, de faptul că îşi irosise timpul pentru a lămuri cazul unui oarecare sotnic petliurist, Pidiprigora. În noaptea aceea i s-a întîmplat un lucru îngrozitor : cînd banditii au izbutit să rupă în două detaşamentul, şi Kulniţki a văzut cum deasupra capului lui Neciuiviter se încrucişează în lumina lunii lucirile sinistre ale săbiilor, s-a înspăimîntat atît de tare, încît a luat-o la sănătoasa spre pădure, cît îl ţineau picioarele. De acolo a văzut cum banditii bat în retragere, cum gonesc caii fără călăreţi peste cîmp, şi pe Neciuiviter cu capul lăsat pe gîtul fugarului său. Atunci Kulniţi s-a grăbit să-i sară în ajutor, a luat-o chiar înaintea ostaşilor roşii, dar Neciuiviter s-a întors din drum dezgustat, de parcă ar fi zărit o broască rîioasă şi a căzut în braţele înfierbîntate de luptă ale ostaşilor...

„Oare scapă ? Mai bine moartea, decît chinuri atît de cumplite..." îşi zice Kulniţki, uitîndu-se cu compătimire la Grigori, dar îşi dă seama numaidecît că teama josnică de viitor îi înăbuşă orice simţămînt uman. La urma urmelor nu e sine ştie ce păcat că s-a năpustit

cîteva minute în pădure, poate că şi el a luptat acolo cu banditii, la fel de greu ca Neciuiviter ! Asta s-ar putea numi „începutul ticăloşirii", dar nu este el omul căruia să-i pese de aşa ceva. Şi-apoi, în general, ce rost are toată această autoflagelare de intelectual ? Mai bine să se gîndească cum ticluieşte raportul despre zdrobirea bandei, cît loc să păstreze mai la urmă pentru Neciuiviter şi cît pentru el însuşi... Dar şi asta depinde numai de Neciuiviter, dacă scapă cu viaţă sau nu.

Cînd mohorîta procesiune intră în sat, Ivan Bondar se apropie de Miroşnicenko. Pe faţa lui bucuria se lupta cu tristeţea.

— Dea dumnezeu să se facă sănătoşi ! arătă cu capul în urma căruţelor. Şi-acum, Svirid Iakovlevici, hai pîn' la mine.

— Dar ce s-a-ntîmplat ?

— Mi-a născut nevasta un fecior !

Svirid Iakovlevici tresări, dar se stăpîni îndată.

— Să crească spre bucuria părinţilor şi-a oamenilor buni ! Cînd s-a născut ?

— Ieri. Şi Mariika ţine morţiş să ciocnesc cu tine primul pahar.

— Dorinţa lehuzei e sfîntă ! se învoi Miroşnicenko, simţind deodată o usturime sub pleoape.

În casă la Bondari trebăluiau de zor Iughina şi baba care tăiase buricul copilului. Cînd intrară, bătrîna tocmai punea o bucată de fier în patul lehuzei, pentru ca orice deochi să se lipească de pat, nu de prunc.

Aceste farmece îl făcură pe Svirid Iakovlevici să zîmbească, dar Mariika se răsti la el din patul unde zăcea sleită :

— Nu rîde, chiar dacă eşti comunist !

Ivan Timofievici scoase rachiu macerat cu galanga şi sînge-de-nouă-fraţi, umplu paharele, şi Svirid Iakovlevici se plecă peste leagănul unde dormea copilul, zbîrcit ca un bătrînel.

— Cum ţi se pare ? întrebă Mariika îngrijorată.

— O mîndreţe de flăcău ! E leit taică-su ! Şi are un năsuc, parcă e desenat ! răspunse Miroşnicenko.

Mariika răsuflă uşurată : i se păruse că nasul copilului ar fi cam turtit.

— În sănătatea ta, Mariika, şi în sănătatea copiilor!

Svirid Iakovlevici dădu paharul de duşcă şi se scotoci prin buzunare, ca să pună un ban pe pieptul noului născut, dar nu găsi nimic.

— Nu te necăji, Sviride, o să vii să-l legeni, îl linişti Mariika.

— Cu dragă inimă! Dar tot îi dăruiesc desiatina lui Levko al meu.

— Nu se poate, Sviride! Vino-ţi în fire! protestă Mariika, speriată de acest dar atît de generos. E un pămînt scump...

— Pămîntul dat unui copil tot unui copil i se cuvine, răspunse Svirid Iakovlevici şi ieşi repede din casă, deoarece îi slăbiseră mult ochii după moartea lui Levko şi a Nastecikăi.

XXXVI

Se întorceau acasă prin pădure, tăcuţi, de parcă veneau de la o înmormîntare, împovăraţi de greutatea atîtor amintiri. Doar cu cîteva ceasuri mai înainte, gîndurile lor erau uşoare ca norii din zări ai dimineţii, legănaţi molcom în plasa strălucitoare a razelor de soare, iar acum durerea le prindea inimile ca într-un sloi de gheaţă. Stropii de sînge omenesc care picuraseră din căruţe pe drum le ardeau creierul şi le împăienjeneau ochii. Întotdeauna te îngrozeşti, cînd afli că cineva plăteşte cu sînge pentru viaţa ta — fie că e propria ta mamă, fie că e tatăl tău care s-a prăpădit trudind la străini, fie că e un prieten necunoscut ţie, dar mai curajos, mai bun ca tine. Mulţi caută nici să nu se gîndească la asemenea lucruri, de parcă nu i-ar privi pe ei, şi tocmai de aceea devin mai haini, mai josnici, oamenii îi dispreţuiesc şi chiar lor li se face silă de ei înşişi.

Danilo, strîngîndu-l la piept pe Petrik adormit, îşi îndrepta gîndurile pline de recunoştinţă spre cel ce acum, aproape fără viaţă, era zdruncinat într-una de căruţele care înaintau scîrţîind. Galina se cufundase în anii de odinioară ca într-o apă năvalnică de primăvară. Crîmpeie uitate din tinereţe, amintiri ale iubirii

ei dintîi ieşeau din adîncuri, strălucind ca bruma de pe mestecenii din marginea drumeagului. Simţi iarăşi mireasma proaspătă a anilor de atunci, cînd inima începuse să-i bată pentru Neciuiviter, se simţi nespus de vinovată faţă de acest om şi, fără să vrea, îşi închipui ce s-ar fi ales de viaţa ei, dacă nu-i ieşea Danilo în cale. În clipa asta s-ar fi dat cu fruntea de proţapul căruţii unde zăcea Neciuiviter, ar fi rugat în genunchi cerul şi pămîntul să-i rămînă bărbatul în viaţă. Dar, poate c-o avea cine să plîngă la căpătîiul lui Grigori. Numai de s-ar vindeca ! Astăzi, pentru prima oară, chipul lui Danilo păli în ochii Galinei şi, tocmai de aceea, ea se socoti de două ori vinovată, deşi lucrul acesta n-avea să-l ghicească nimeni, niciodată. Doamne, ce ciudată e inima omului !

Mestecenii de pe marginea drumeagului scuturau stropi reci de rouă de pe muguraşii adormiţi, şi lacrimi nevăzute îi picurau în suflet. Totuşi un zîmbet lumină faţa ei îndurerată, cînd copilul începu să scîncească prin somn în braţele tatălui. Ea luă copilul de la Danilo, ca pe o pavăză împotriva tuturor frămîntărilor.

Noaptea însă, după ce Petrik se linişti, iar Danilo fu prins de un somn zbuciumat, nu îşi mai putu stăpîni lacrimile şi începu să-l plîngă pe Grigori şi tinereţea ei, care n-a fost dintre cele mai de invidiat.

Danilo se deşteptă o clipă, Galina, încleştîndu-şi buzele, îşi înăbuşi jalea şi rămase aşa pînă în zori, cînd un nimb ceţos, argintiu crescu în jurul stelelor. Apoi Petrik se porni pe plîns, trebui să se scoale şi să înceapă o nouă zi, plină de griji şi de gînduri noi.

Pregătise masa cînd se trezi Danilo. El zîmbi, dar zîmbetul îi pieri de pe buze văzîndu-i cearcănele vinete de sub ochi, care îi spuseră mai mult decît orice vorbe, şi-i strecurară o vagă nelinişte în suflet. Se întristă, totuşi căută să-şi înăbuşe neliniştea şi se purtă deosebit de duios cu Galina. O cunoştea mai bine decît se cunoştea ea însăşi ; înţelegea că soţia lui rămăsese încă o copiliţă timidă şi se temea de clipa cînd maturitatea feminină va lua locul gingăşiei feciorelnice. Numai cînd e tînăr, bărbatul îşi închipuie că iubita lui nu se va schimba niciodată ! În calea femeii, ca şi într-a bărba-

tului, se pot ivi ceasuri de zbucium sufletesc, iubiri ascunse, trecătoare, sau chiar ceva mai serios.

De aceea Danilo nu fu de loc surprins cînd, după ce isprăvi lecţiile, Galina se apropie de el, hotărîtă, şi-l învălui într-o privire limpede, umbrită numai în fundul ochilor de durere.

— Spune, Galina, ce ai de spus... i-o luă el înainte.

Ea făcu feţe-feţe, îşi plecă privirile şi şopti :

— Danilo, unul din noi trebuie să se ducă la Grigori, ori tu, ori eu... Te pomeneşti că n-are pe nimeni să-i dea un strop de apă, bietul de el...

— Şi eu m-am gîndit la asta. Du-te tu, Galina, rosti el.

Galina era bucuroasă-şovăitoare.

— Poate-ar fi mai bine să te duci tu ?

— Nu, nu, Galia, e mai bine să se ducă o femeie.

— Uite, ţi-am spus asta, şi acum parcă mi-e teamă... spuse ea, uitîndu-se cu încredere în ochii lui.

— Cînd inima îţi e curată, n-are de ce să-ţi fie teamă...

Un zîmbet îi lumină faţa, dar inima îi era tot mohorîtă.

Galina se repezi la lada cu făină ca să-i facă nişte turtiţe lui Grigori, iar Danilo se strecură tăcut pe uşă afară şi porni spre pădurea care strălucea în soarele rece, nepăsător.

*

Cînd ajunse la poarta de fier a spitalului, Galia simţi că-i piere şi picul de curaj pe care-l avea şi se strădui din răsputeri să nu se mai gîndească la ceea ce i s-ar putea întîmpla lui Grigori.

Cu legăturica albă în mînă, păşi tristă pe aleea care duce la secţia chirurgicală ; frunze de arţar, late, cu marginile uscate, îi foşneau sub picioare, şi ei i se părea că-i şoptesc : e viu, e viu ! Asta însemna că Grigori trăieşte ! Şi fără să vrea se gîndi la zilele viitoare ale vieţii lui...

Urcă scara cu trepte tocite şi dădu într-o sală de aşteptare igrasioasă, cu miros greu de iodoform şi de creolină. O infirmieră înspăimîntător de slabă, care în-

fășura fîșii de tifon vechi, spălat și răsspălat, se uită la ea cu indiferență.

— La cine ai venit, fetițo ?

— La Grigori Neciuiviter.

— Nu e voie...

Pe fața infirmierei se citi o compătimire adîncă.

— De ce nu e voie ? întrebă Galina, cu răsuflarea tăiată, și înțelese că lui Neciuiviter îi e foarte rău.

— E într-o stare gravă. Îi trebuie liniște absolută. Îi ești rudă ?

— Eu sînt... soția lui, spuse Galia fără să-și dea seama.

— Soția ?

Infirmiera era încurcată, își pierduse stăpînirea de sine. Fîșia galbenă de tifon spălat și răsspălat îi scăpă dintre degetele roase de acizi, dar ea n-o ridică, ci dispăru repede după o ușă. Puțin mai tîrziu se ivi în sala de așteptare o doctoriță între două vîrste, cu mișcări energice. Îi dădu bună ziua Galiei și-i zîmbi din ochii obosiți, dar severi.

— Atît de tinerică, și... măritată.

Galina pricepu însă că vrusese să spună „văduvă".

— Cum se simte ?

— Trebuie să sperăm... A pierdut mult sînge. Dar să nu ne pierdem nădejdea. Te las să intri numai o clipă. Și, te rog, stăpînește-te... să nu plîngi ; doar ești soția lui Neciuiviter ! spuse ea, dîndu-i să înțeleagă cîtă considerație are pentru acest om.

În coridorul întunecos se plimbau încoace și încolo, ca niște umbre, oameni secătuiți de răni și de boli ; cîrjile grosolane bocăneau în dușumele sub greutatea trupurilor tinere ale ostașilor schilodiți.

Doctorița deschise ușa salonului din fund și Galina recunoscu îndată fața suptă, cu nas ascuțit, acoperită cu pete galbene, a lui Grigori, dar nu recunoscu nici trupul vlăguit, nici vocea lui care tot mai încerca să dea comenzi... Înghițindu-și plînsul, ea se opri la căpătîiul lui Neciuiviter, legătura cu turtițe îi căzu din mîini cu un zgomot sec, dar nu se mai aplecă s-o ridice : nu-și putea lua privirea de la acela care fusese prima ei dragoste.

Nu mai ştia de cîtă vreme stă aşa, la căpătîiul lui Grigori, înghiţindu-şi cu greu plînsul. Deodată o mînă îi atinse umărul. Galina întoarse capul şi văzu un bărbat chipeş, cu nas coroiat, înveşmîntat în piele de sus pînă jos.

— Nu vă mai zbuciumaţi atîta! încercă el s-o liniştească şi o atinse, ca din greşeală, cu mîneca hainei sale de piele.

O conduse grijuliu în curtea spitalului, căutînd într-una să-i prindă privirea înceţoşată de lacrimi.

— Dacă aveţi nevoie de vreun ajutor, sînt la dispoziţia dumneavoastră... Sînt prieten cu Grigori. Numele meu e Kulniţki. Dar nu-l ştiam căsătorit.

— Eu nu sînt soţia lui, oftă Galina şi-şi şterse ochii cu un capăt al năframei de mătase.

— Nu sînteţi soţia lui? se miră el şi pentru prima dată se uită la ea, aşa cum obişnuia să se uite la femei, şi constată că e foarte frumoasă.

Cu vocea întretăiată, Galina îi povesti cum Neciuiviter îl ajutase pe bărbatul ei să-şi recapete libertatea.

— Îmi amintesc de povestea aceasta, spuse Kulniţki pe gînduri.

Ştia, într-adevăr, cum îl ajutase Neciuiviter pe Pidiprigora, şi el de multe ori îi spusese: „Ţi-ai găsit cu cine să faci pe milostivul!"

„Nu s-o fi ascunzînd aici vreo poveste romantică?" fulgeră un gînd josnic prin mintea lui Kulniţki. O cercetă încă o dată pe Galina din ochi şi ajunse la concluzia că pentru o femeie atît de frumoasă merită să-ţi dai niţică osteneală.

Galina îi surprinse privirea, se cutremură toată de scîrbă şi îşi luă rămas bun de la Kulniţki.

— Vă doresc multă sănătate.

— La revedere. Cred că aveţi să mai treceţi pe la Grigori?

— Nu ştiu. Stau foarte departe de spital.

— Aţi venit pe jos?

— Da.

— Asta zic şi eu... prietenie! Fusese cît p-aci să spună „dragoste", dar se opri la timp. Vreţi să vă duc eu cu brişca?

— Nu e nevoie ! Mulţumesc...

Galina tresări speriată şi se grăbi să plece bocănind des-des cu tocurile cizmuliţelor pe pietrele strălucitoare ale caldarîmului.

Kulniţki o urmări pe sub sprîncene, regretînd că o comoară ca asta încăpuse pe mîna altuia. Apoi se îndreptă spre brişca luată de la bandiţi. Pe unul dintre carîmbii briştii se mai putea citi : „nu mă întreci ", iar pe fundul din spate „sîc, că nu mă prinzi !" Aceste inscripţii parcă îşi băteau joc de el, căci îi aminteau de cele cîteva clipe de laşitate de care însă nimeni n-avea să afle, dacă Neciuiviter se va linişti pentru totdeauna.

XXXVII

Soarele se ascunsese în dosul norilor cenuşii, ca o pată ştearsă de untdelemn. Dimineaţa, pămîntul se acoperise cu un pospai de zăpadă care între timp se fleşcăise şi acum se făcea una cu noroiul sub ghetele sparte şi sub opincile de paie ale oamenilor. Faţă de aceste încălţări sau de zdrenţele lor putrezite moţurile slinoase, de diferite culori, de pe căciulile foştilor puşcaşi, păreau o amară ironie. Zorzoanele pseudonaţionale, care pînă mai ieri îi ademeniseră, astăzi păliseră, se decoloraseră. Înşişi puşcaşii îşi numeau moţurile „sedilă de brînză" ; cît despre refugiul lor, compuseseră nişte cuplete, pe care le cîntau printre dinţi, şi numai vesele nu erau :

N-am avut destulă minte :
Pentru o strachină de linte
Am fugit peste hotar.

Astăzi, însă, în lagărul din Wadowiec domnea o oarecare însufleţire ; dintr-o clipă în alta trebuiau să sosească solii „rebelilor ucraineni" care încă nu depuseseră armele. Zvonuri, care de care mai năstruşnice, tulburau inimile acestor umbre de oameni, reînviind în ei nădejdea că s-ar mai putea întoarce în Ucraina sau măcar că vor primi veşti adevărate despre patria lor. Pentru că, pînă în prezent, adevărul fusese înecat de puhoiul minciunilor. Se spunea nu numai că tot malul

drept al Niprului, în afară de Kiev, s-ar afla în mîinile atamanilor, care nu-l aşteaptă decît pe Petliura ca să intre în Kiev, ci chiar că bolşevicii ar fi recunoscut că făcuseră o mare greşeală luînd puterea în mînă, şi că acum nu se gîndeau la altceva decît cui să i-o încredinţeze. Şi, bineînţeles, cine altul era mai indicat decît Simon Petliura pe care, dacă nu azi, mîine, Antanta îl va recunoaşte cîrmuitor al Ucrainei.

Poghiba, ajuns la capătul puterilor, asculta cu nepăsare aceste trăncăneli, şi bănuia că toate zvonurile erau răspîndite de agenţii primului ataman. Temîndu-se de mînia oamenilor revoltaţi, Petliura nu îndrăznea să vină aici ; îşi mîna doar slugoii care îşi storceau creierii să găsească o justificare acţiunilor lui şi, totodată, să-l preamărească pe stăpînul lor de la *Bristol*. Poghiba nu se duse în întîmpinarea solilor ; ştia cine îi trimesese şi nu spera să audă ceva îmbărbătător de la ei. Şi apoi vecinii lui de pat, care îi povesteau întotdeauna noutăţile, aveau să-i povestească şi de data asta ce şi cum a fost.

Cînd baraca rămase goală, el se înfăşură în svitca ţărănească şi nu mai dori decît să se încălzească şi, măcar în vis, să se bucure de o viaţă mai bună. Dar, la început, trupul lui vlăguit nu avu parte de somn liniştit : visă că comandantul lagărului, un fost colonel din armata ţaristă, împrejmuia cu un nou gard de sîrmă ghimpată Wadowiec-ul, iar Petliura şi Vîşivanîi veniseră să-i dea o mînă de ajutor. Nu se ştie pentru care motiv hotărîseră că trebuie să întindă şi deasupra lagărului reţele de sîrmă — şi după un timp Poghiba văzu îngrozit că deasupra capului său chiar şi cerul e împărţit în pătrate de sîrmă ghimpată ; într-unul din pătrate se zbătea, ca un fluture prins cu un ac, discul minuscul al soarelui de iarnă. Deodată, un miros îmbietor de mîncare gîdilă nările lui Poghiba. Uitînd de soare, el deschise o uşă şi văzu o masă încărcată de platouri grele cu tot soiul de bucate şi cu sticle de vin. Podpolcovnicul se repezi spre ele, însă chiar în clipa aceea îl trezi o larmă de glasuri : prizonierii şi solii primului-ataman intrau în baracă. Poghiba se ridică încovoindu-se de pe pat, şi abia izbuti să-şi măbuşe un

strigăt de surpriză, recunoscîndu-l pe dolofanul Barabolea şi, alături, mutra scîrbită a lui Evsei Golovan, căruia i se întorcea stomacul pe dos de tot ce văzuse în lagăr.

— Sfinte dumnezeule! Panul podpolcovnic! exclamă Barabolea, ridicînd mîinile la cer, şi se aruncă la pieptul lui Poghiba cu o bucurie sinceră. Îl îmbrăţişă, îl sărută şi îşi şterse o lacrimă nevăzută cu o batistă de femeie.

— Stilizare! aruncă ironic Evsei Golovan, observînd că Barabolea are ochii uscaţi. Apoi strînse mîna podpolcovnicului. Să trăieşti, frate! Nu m-aşteptam să te găsesc în această maşină de tocat carne omenească, şi mustaţa de sub nasul lui subţire şi drept se strîmbă a dezgust.

— Floarea naţiunii putrezeşte în lagăre puturoase! se frămînta Barabolea. Dar vă scoatem noi de-aici! Pe toţi vă scoatem! se întoarse de data aceasta către ceilalţi oameni din baracă. Panul prim-ataman pregăteşte o nouă campanie şi voi, cu steagurile galbene-albastre în vînt, vă veţi întoarce cu toţii îndărăt, la apele noastre domoale, la zările senine ale patriei noastre!

— Idealizare! mormăi Golovan în mustaţă şi porni spre biroul comandantului de lagăr.

Nu trecu mult şi o pereche de cai voinici, bălăngănind clopoţelul prins de oiştea unei harabale, duceau pe drumul Cracoviei pe podpolcovnic, pe Barabolea şi pe Golovan. Golovan îi spusese lui Poghiba, fără nici un ocoliş, să se suie pe capră, lîngă vizitiu, de teamă ca nu cumva păduchii graşi din lagăr să se mute pe rufăria lui fină, europeană. Această lipsă de politeţe îi plăcu mult lui Barabolea: nu-i strica de loc panului podpolcovnic să priceapă că de acum încolo nu trebuie să mai iasă din cuvîntul lor. Şi Poghiba pricepu foarte bine, dar acum nu se mai sinchisea că trăieşte din banii spionului. La Cracovia, Barabolea, care avea buzunarele tiesite cu bumăşti frumos colorate de cîte o mie de carboave, îl îmbrăcă pe podpolcovnic din cap pînă în picioare, îl duse la baie şi la frizerie, apoi chicotind îl întrebă unde preferă să mănînce: la restaurant, sau în vreo casă unde s-ar putea petrece cu femei?

— Au pe-aici niște fetițe frumoase foc, spuse el, plescăind din buzele-i groase. L-ar ispiti și pe un mort.

— Atunci află că sînt mai rău decît un mort, răspunse Poghiba. N-am chef de așa ceva.

— Înțeleg: lagărul și mîncarea proastă și puțină... dădu Barabolea compătimitor din cap. Dar peste cîteva zile o să vă simțiți din nou cazac în plină putere.

Deodată fața podpolcovnicului se însufleți, bezna care îi acoperise ochii în ultimele luni se risipi.

— Apropo, Denis Ivanovici, n-ai uitat-o pe zîna codrilor ?

— Pe Mariana ? zîmbi agentul mîndru.

— Da, pe Mariana, zîna codrilor din Podolia.

— La o femeie totul e enigmă și enigmele femeii nu au decît o singură dezlegare : sarcina. Așa grăit-a Zarathustra ! declamă Barabolea cu nelipsitul, dezgustătorul său „hi-hi-hi".

— Sper, totuși, că zîna noastră n-a ajuns pînă acolo ?

Ochii lui Poghiba se stinseră din nou.

— Ba bine că nu ! chicoti Barabolea.

— Nu-mi vine să cred !

În sinea lui Poghiba regreta că încă o fecioară a fost întinată de murdăria războiului.

— Eu pe femei le mint, dar despre ele nu spun decît adevărul, făcu Barabolea pe spiritualul, încîntat de propriile lui cuvinte. În curînd o să ne strecurăm amîndoi în Ucraina și atunci poate c-o întîlnim și pe zîna noastră.

Nici nu-l întrebase pe podpolcovnic, dacă primește sau nu să mai facă pe spionul.

— Plecăm singuri ?

— Deocamdată singuri. O să-ți dea instrucțiuni primul-ataman. Vezi, nu cumva să te împingă diavolul să te duci pe la Iurko Tiutiunnik. La congresul generalilor din Tarnov a fost ales comandantul statului-major al partizanilor și insurgenților. Însă primul-ataman nu se încrede în Tiutiunnik și dușmănia dintre ei nu poate decît să-ți facă rău.

— E-n regulă, se învoi Poghiba, deși despre Tiutiunnik avea o părere mai bună decît despre Petliura.

Dar acum totul îi era indiferent : lagărul îi distrusese pînă și amintirea vechilor sale convingeri. Acum își dă-

dea seama că poate să-l slujească nu numai pe Petliura, dar chiar şi pe Barabolea, care îl îmbrăcase şi-l îndestulase. Nutrea speranţa că cu vremea o să vadă el ce şi cum — îşi va alege singur calea, dar deocamdată era nevoit să meargă pe drumul hotărît de alţii, numai şi numai ca să nu ajungă iarăşi în înfiorătorul lagăr.

•

Într-o seară tîrzie de toamnă, cînd pe coridoarele hotelului *Bristol* tătucii şi atamanii veniţi acolo se pregăteau să meargă la culcare, adjutantul primului-ataman, Doţenko, îl introduse pe Poghiba în cabinetul de lucru al lui Simon Petliura. Primul-ataman îl întîmpină pe podpolcovnic cu un zîmbet prietenos.

— Sînt încîntat că te revăd, încîntat ! şi-i oferi un loc alături de el. Lupta noastră şi construcţia statului nostru naţional au nevoie de forţe creatoare ca dumneata, cu care natura a fost atît de darnică. Îţi aminteşti cu cîtă perspicacitate l-ai mirosit pe lunganul acela de austriac — Vasil Vîşivanîi ? şi sprîncenele scurte ale atamanului se încruntară. El huzureşte acum în Viena şi visează iar la regatul Ucrainei. Dobitocul ! Ucraina n-a fost niciodată regat şi nici marii proprietari de pămînt nu doresc acest lucru, doar social-independenţii s-au prins în momeala aceasta. Stepanenko se şi grăbeşte să-şi peţească fata cu viitorul rege ! Iată cine, în afară de bolşevici, se atinge de ideea preasfîntă a statului naţional !

În cuvintele lui răbufnea educaţia seminarului teologic.

— Regatul este o prostie de neconceput pentru Ucraina, izbuti, în sfîrşit, şi Poghiba să zică ceva.

Petliura dădu afirmativ din cap şi continuă mai liniştit :

— Acum, cît încă nu s-au cristalizat în creierul ţăranului ucrainean ideile comuniştilor, trebuie să lucrăm ca o băutură tare. Această băutură va fi alcătuită din oameni ca dumneata. Astăzi vei primi împuternicirea mea de la şeful cancelariei, pan Vehovski. Te numesc ataman peste patru judeţe din Podolia. Alături de dumneata vor mai acţiona Galcevski, Şepel, Barabolea şi Golovan.

— Vă mulţumesc, pane prim-ataman ! spuse Poghiba, ridicîndu-se în picioare.

— Îţi doresc succes. Pregătiţi totul pentru o răscoală, supravegheaţi căile ferate şi podurile, iar la primăvară vin şi eu cu armata noastră şi cea poloneză. Te mai rog un lucru : oriunde te vei afla, ia seama la bogăţiile subsolului. Trebuie să găsim cu orice preţ petrol în Ucraina. Petrolul e sîngele pămîntului, petrolul înseamnă victoria noastră ! şi izbi cu pumnul în masă, pornind să-şi dezvolte ideea cu mult talent oratoric. Petrolul a învins pînă şi triumviratul german : cărbunele, fierul şi păienjenişul de căi ferate. Se găseşte petrol în Pensilvania şi în California, în Romînia şi în Baku, în Turcia şi în Persia, în Algeria şi în Maroc, în Madagascar şi în Noua Caledonie. Deci trebuie să fie şi în Ucraina ! Atunci Antanta ne va deschide larg porţile ei de aur şi putem deveni invincibili. Descoperă petrolul nostru, pane podpolcovnic !

— Voi încerca, răspunse acesta făcînd o plecăciune.

Poghiba se gîndi că pentru regatul lui Vîşivanîi erau de ajuns cărbunele şi grîul Ucrainei, în timp ce pentru existenţa republicii petliuriste mai trebuia şi petrol. În sufletul lui se stîrniră vechile frămîntări, dar se grăbi să şi le înăbuşe fiindcă, după lagărul de la Wadowiec, ar fi fost în stare să-i slujească şi diavolului. Se pregăti de plecare, însă Petliura îl mai reţinu.

— Pane podpolcovnic, cunoşti bine criptografia ?

— Am învăţat-o puţin.

— Dacă ai uitat-o, adresează-te lui Barabolea. Ca să putem ţine legătura, trebuie neapărat să cunoşti scrierea secretă.

În aceeaşi clipă se stinse lumina în hotelul *Bristol*. Petliura scoase un strigăt de spaimă şi, pentru orice eventualitate, fugi de lîngă masă — căci cine poate fi sigur că panul podpolcovnic nu îndreaptă vreo armă asupra lui ?

Poghiba îşi aduse aminte că primul-ataman era obsedat de gîndul trădării, şi zîmbi de plăcere. Noroc că în încăpere era o beznă de mormînt şi Petliura nu putea vedea zîmbetul podpolcovnicului.

XXXVIII

O liniște tainică s-a așternut în șoproa ; miroase a miere și a ierburi plăcute albinelor. Bătrînul Goreț vit își petrece amîndouă brațele pe după un stup, își lipește urechea de peretele lui și începe să șoptească ceva înaripatului popor al micului palat. Dmitro îl ascultă cu dragoste, dar și cu nedumerire : bunicul vorbește cu albinele cum ar discuta cu oamenii. Cunoaște cuvinte vrăjite care fac roiurile să-și ia mai devreme zborul, să strîngă din belșug ceară galbenă și miere gustoasă ! De altfel, prin sat, unii spun că moșul ar fi „vrăjitor", dar asta e o minciună gogonată ; bunicul se duce la biserică, și are credința că albinele sînt lacrimile preacuratei fecioare, iar mierea — roua domnului, pe care vîntul o poartă dintr-un loc în altul. Harnicele făpturi înaripate culeg miere de pe toate florile, în afară de poroinic și secară : poroinicul prea își ascunde polenul în adînc, iar secara e mai dulce chiar decît mierea pentru plugari.

Dar iată că bunicul încetează sfatul său șoptit cu albinele și se întoarce spre Dmitro :

— Hai, băiete, ajută-mi să scot stupul în curte.

— În curte, bunicule ? Vrei să moară albinele ? E încă frig.

— La omul leneș mor și pe arșiță. Asta e vremea cînd albinele pier cele mai multe, primăvara, cum se întîmplă și cu oamenii. Dar dacă le dăm afară să le pripească un pic soarele, să vezi ce mai puteri prind.

Ținîndu-și răsuflarea, scot în curte cel dintîi stup. Zăpada scînteiază în soare, din țurțurii de sub streșini se preling picături străvezii, dintr-o tufă de liliac o presură gureșă îl învață pe plugar : „Lasă sania, ia carul ! Lasă sania, iar carul !..." Nori albi, de primăvară, plutesc pe cer, dumbrava s-a gătit cu un văl unduitor, albastru-violet.

Moșul a curățit curtea de zăpadă și a așternut trestie uscată pe pămînt pentru ca să nu se îmbolnăvească sau să degere albinele care cad pe jos. Ciudată privelițe : albinele ies una cîte una, ca un norișor cald, pe urdinișul deschis și se scaldă în razele soarelui, cu toate că de jur împrejur mai strălucește încă zăpada.

Fața aspră a moșului se luminează, ochii aproape că i se închid, cînd ridică fruntea, și parcă își dăruie zîmbetul blînd soarelui de martie. Lîngă poartă se opresc cîțiva oameni care se uită mirați la stup, la albine și la moșneag.

— Vrăjitor bătrîn! ajunge pînă la urechile lui Dmitro.

Deodată chipul bunicului se întunecă: în poartă s-a oprit Ivan Sicikar. Și Dmitro aude cum bătrînul șoptește:

— Sare și piper în ochii-ți de jder. Cine-i cu deochiul să-i plesnească ochiul.

De cîte ori se întîlnește cu Sicikar, Dmitro simte furnicături sub genunchi, calcă apăsat ca să nu-și trădeze emoția și, încordat ca un arc, e gata să se ia din nou la bătaie cu bogătanul.

Sicikar se uită la albine, la bătrîn și strigă uimit:

— Moșule, albinele dumitale strîng miere pe zăpadă?

— După cum vezi! Unii strîng miere, alții osîndă! răspunde moșneagul cu năduf.

Oamenii rîd, pe cînd Sicikar se face că nu-i pasă de vorbele lui Gorețvit.

— Dac-a trăit toată viața cu albinele, moșul a început să înțepe și el.

— Prin osînza ta nici viespea nu răzbește, Ivane, darămite o albină, i-o întoarce bătrînul, fără să-l învrednicească cu vreo privire, și toți oamenii izbucnesc iar în hohote de rîs.

După ce albinele au zburat cît le-a fost voia, bunicul și Dmitro duc stupii îndărăt în șopron: peste vreo două săptămîni pot să-i scoată iar și să-i lase într-un loc mai ferit. Atunci, bătrînul Gorețvit va da ocol prisăcii cu o pîine proaspătă în mînă, va stropi stupii cu un mănunchi de spice pe care din ajunul crăciunului îl păstra în dosul icoanei și va șopti iarăși cîteva cuvinte, numai de el știute, pentru ca albinele să nu-și părăsească stupii, să strîngă miere multă și multă ceară.

— Ei, fiule, albinelor le-am făcut un bine, ia să mai vedem și de altele, zice bătrînul, oprindu-se în prag și gîndindu-se parcă de ce să se apuce mai întîi.

Intră cu Dmitro în şopron şi amîndoi cercetează plugul, grapa şi meliţa de lemn, asemănătoare unui gînsac. Ea are un picior rupt şi Dmitro se apucă îndată să-i cioplească unul nou. La neastîmpăratul moşneag întotdeauna se găseşte cîte ceva de făcut ; el ştie să le meşterească pe toate, lucrul parcă arde în mîna lui, şi-i transmite nepotului, încetul cu încetul, picătură cu picătură, ca o albină, tot ce a cules în lunga lui viaţă.

Lui Dmitro îi e drag să lucreze cu bunicul său, cu drag îi învaţă meşteşugul şi întotdeauna înfulecă cu poftă bucatele cu gust ciudat pe care le găteşte bătrînul. În iarna aceasta băiatul a mai crescut, s-a mai cuminţit şi nu-l mai strigă noaptea pe taică-su. Cînd doarme, doarme adînc, nici nu simte cum uneori, dimineaţa, bătrînul stă ceasuri întregi la căpătîiul lui.

Pe zi ce trece, seamănă tot mai mult cu tatăl său. Bătrînul, care niciodată nu-l cruţase pe Timofi cînd era vorba de muncă, îşi lăsa nepotul să doarmă pînă răsărea soarele, şi se supăra pe Dokia cînd venea prea curînd să i-l ia acasă.

— Tată, dacă ţi-e atît de drag Dmitro, vino să stai la noi, îi propuse de nenumărate ori văduva.

Dar bătrînul îi răspundea răstit :

— Ei, că altă treabă n-am ! Cum nu mi-ar fi ceva pe plac, te-ai apuca să-ţi înmoi pestealca cu lacrimi. Ştiu eu ! Parcă a mea n-a fost la fel. Toate sînteţi o apă şi un pămînt. Mie, ce mi-e-n guşă, şi-n căpuşă.

— Aşa zice toată lumea, zîmbea Dokia.

— Gura lumii-i slobodă ! Pe cîte unii, dacă nu-i înţepi să-i usture — nu-i urneşti din loc. Nu vrei să te măriţi ?

— Ba pe naiba ! răspundea Dokia, înroşindu-se, gata să izbucnească în lacrimi.

— Ei, vezi ? Te-ai şi supărat... Eşti încă tînără !

— Chiar de-aş avea şaptesprezece ani, chiar de-aş fi rămas văduvă îndată după cununie, la altul tot nu m-aş fi uitat.

— Hm, a ştiut Timofi pe cine ia !

Moşul îşi legăna barba albă şi întorcea capul, ca să nu vadă Dokia că nici el nu are întotdeauna ochii uscaţi...

Fiindcă se nimerise să aibe niţel timp liber, bătrînul se uita cu dragoste la Dmitro care cioplea cu îndemînare un lemn, ca să facă din el nişte coarne de plug.

— Ca mîine ieşim la arat.

— Cum începe să aburească pămîntul, răspunse grav băieţandrul, fără să lase rîndeaua din mînă.

— Te-ai gîndit ce semeni ?

— Sigur că da ! La Kadibka, grîu şi orz, în izlazul din plopiş, mazăre şi hrişcă. Acolo e pămînt nisipos, dar hrişca tot trebuie să se prindă.

„Are judecată de gospodar", îşi zise bătrînul mulţumit, dar se feri să-şi laude nepotul în faţă, ci dădu numai din cap...

Peste pădure se lăsa amurgul, norii se întunecau şi poposeau în vîrfurile copacilor, din ţurţuri nu mai cădeau picături. După ce mîncară, Dmitro îşi luă repede rămas bun de la bunic şi porni spre casă ; şi aşa stătuse prea mult. Poţghiţele de gheaţă crăpau sub paşii lui, zăpada zgrunţuroasă scîrţîia, iar în băltoacele amorţite de ger tremurau şi se jucau razele lunii. Casele risipite ale satului îşi înălţau peste tot acoperişurile, ca nişte gişte albe. Parcă şi ele ar fi vrut să-şi ia zborul în întîmpinarea primăverii.

Dintr-o uliţă lăturalnică răzbătură glasurile zglobii ale unor fete :

Nu e gheaţă, nu e gheaţă,
Nu e nici o punte-n faţă...
Treci prin apă – atunci, la mîndră,
Ca s-o vezi, s-o stringi în braţă.

Din cartea lui Kindrat se auzi alt cîntec :

Jos pe pragul casei noastre
Două fete stau vrăjind.
O ulcea cu caşă-ngroapă
În poteca de pe grind.

O îngroapă, bat pămîntul,
Bat şi-un ditamai ţăruş –
Ca să dea pe-aici flăcăii,
Să ne bată pe la uşi.

Abia se stinse cîntecul, că fetele începură să rîdă cu hohote şi se risipiră care încotro, deoarece la celălalt capăt al uliţei se arătară cîţiva flăcăi, şi un obicei din Podolia spune că flăcăii şi fetele nu se pot vedea, seara, decît în casă.

Un stol de fete trecu în fugă uliţa; una din ele, văzîndu-l pe Dmitro, strigă: „Aoleo, un flăcău!" şi dispărură toate după un gard, ţipînd şi chicotind.

„Ce coţofene!" îşi zise Dmitro zîmbind, măgulit că-l luaseră drept flăcău.

Din curtea Olgăi Pidiprigora ieşi, vesel, Stepan Kuşnir. Se apropie de Dmitro şi îl strînse cu putere de umeri.

— Bun noroc, Dmitro! Mai să nu te cunosc! Te-ai făcut flăcău în toată legea!

— Mai va pîn-atunci... se fîstîci Dmitro.

— Nici nu visezi cît sînt de bucuros! spuse Kuşnir, cu obrazul strălucitor. Mă-nsor cu Olga. Cît s-o mai ducă singură? Îi e greu şi ei. Vii la nunta mea? Vreau să-mi fii nun. Ce zici, vii?

— Cum să nu?!

— S-a cam lăsat aşteptată fericirea mea. Cît a fost războiu, nu ne ardea de nunţi. Dar să ştii, că nevastă mai bună ca Olga nu găseşti în toată lumea, se destăinuia Kuşnir, de parcă ar fi fost de-o seamă cu Dmitro. Acum, că s-a isprăvit războiul, poţi să trăieşti cu adevărat. Curînd-curînd îţi vine şi ţie vremea, băieţaşule! Nimic nu e mai frumos în viaţa unui om ca dragostea...

Lui Dmitro îi năvăli tot sîngele în obraji. Dragostea! Cîte n-a auzit despre ea, fie de la oameni, fie din cîntece! Dar cum o fi ea cu adevărat? Se uită la stelele strălucitoare şi, parcă aşteptînd ceva, ciuli urechea la cîntecul primăverii. El se apropia din ce în ce, pînă îl învălui cu totul, şi i se păru că doi ochi de fată îl privesc din întunericul nopţii de martie.

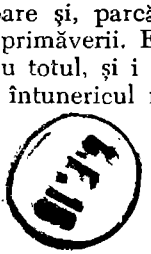

Responsabil de carte : N. Stănescu
Tehnoredactor : S. Malcaș

Dat la cules 19.05.59. Bun de tipar 19.06.59. Tiraj 8080+7080 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr. m². Ft 540×840/16. Coli ed. 18.67. Coli de tipar 21. Ediția I. Comanda 4223. A. nr. 0615. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—31=R

Tiparul executat sub com. nr. 90623 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin", București — R.P.R.

În Editura de Stat
pentru Literatură și Artă

au apărut:

Leonid Leonov
SOTI
roman, 416 pag. — 9,25 lei

V. Kataev
TIMP, ÎNAINTE!
roman, 372 pag. — 7,90 lei

I. Krimov
PETROLIERUL „DERBENT"
roman, 248 pag. — 5,15 lei

Lidia Obuhova
UNDEVA ÎN POLESIE
roman, 372 pag. — 7,65 lei

Vissarion Saianov
MELEAGURI DRAGI
roman, 520 pag. — 9,80 lei

Lei 7,70